

فه کۆلین / ٤

وه رگێپران / ٩٠

دیدار / ١٢٥

هه لبه ست / ١٣٤

پویتیکا

کۆفاره کا ئه ده بی وه رزییه، تایبه ته ب هه لبه ستی
ژماره ٢، زفستانا ٢٠٢٣

خودانی ئیمتیاژی
ده زگه ها سپیروز

سه رنقیسه ر
کارزان فه قی

Karzanfeqi89@gmail.com

٠٧٥٠٤٧٣٧٧٢٧

ده سه ته کا نفیسه ران

دیندار مسته فا

داستان تاها

لقمان محه مه د

سوهه یب میکانیل شیخ بزینی

ره بیع زیباری

سه عد مه لا میکانیل

دیزاین و مۆنتیف

نه جمه دین بیری

هنارتنا بابه تان

Poetica.kurdish@gmail.com

جزیری گۆتپە "حبا تە" يان "حیاتە"؟ / فاضل عمر ۵۰
 فەلسەفە ئىكپارچە يا ھەبوونى د شعرا جزیری دا / محەمەد ئەمین دۆسكى ۱۰
 دوالیزما "ئاق" و "ئەشق" ئى دىوانا مەلایى جزیریدا / د. لەيلا پولات / توركيا ۱۶
 چەند سەرقەلەمكەك دەربارەى شعرى / عارف حیتۆ ۲۸
 ئامارەكا كىشناسى بۆ شعرىن (لاغەرى) / د. مەسعود جەمیل رەشىد ۳۸
 ل دۆر ھەلبەستا (فوكا مرنى) يا پاول جەلانى / تەنگەزارى مارینى / ئەلمانیا ۵۰
 نەتەوتىيا كوردى و رەنگەدانا وى د ھەلبەستا كوردىيا نوو دا / د. زولوكوف ئەرگۆن / مېردین ۵۹
 قۇناغىن گۇرانكارىيا كىشا شیعرا كوردى ژ كىشا ەرووز بەرەف كىشا سەربەست / تېچىرغان سەلمان وەيسى ۸۱

ھاىكۆنقىس جەیمس ھاكىت / بەرجەستە كرنا ھەستى ژيانى ب ھاىكۆيى / و: شەمال ئاكەرىي ۹۱
 ئامادەكرن: ئومىد سەرور / بەربەست و ئارىشەيىن ل پىش بەلاقبونا ھەلبەستى / و: پەنو كوردى ۹۴
 ھۆلى مەيسن بەدرا / وەرگىرانا سەربۆرىن مرقۇقاتى: ل دۆر ھەلبەستفانىن ژن يىن كورد د وارنى وەرگىرانى دا / و: د. ياسرى ھەسەنى ۹۶
 نەتلەكا كارەبايى!! / سونیا بوقدەيدە / و: ەبەدولرەحمان بامەرنى ۱۰۰
 نزار قەبانى / ھۆزان چىيە؟ / و: سەعد عاسف ۱۰۲
 مەى دىر فائەك / پەنگەدان دەربارەى دوورئىخستنا ئەمريكىيىن ھۆمۇنگ و پاشەرەپۆزا ئەدەبى / و: زانا ئۆرمانى ۱۰۸
 ھىلا سىدىقى، پەيغىن وىرەك ژ ئىرانى / و: سىنەم چىيى ۱۱۳
 چەند ئىمۇونە ژ كورتە ھەلبەستىن ئەقىندارى د ئاق ھەلبەستىن سويدى دا / و: سادق سالىح ۱۱۵
 سارا تىسەدىل / ھەلبەستفانا ئەقىنىيى / و: پۆيتىكا ۱۱۷
 جاك پرىقىر / نىزىكى / و: پۆيتىكا ۱۱۸
 والت وىتمان / بۆ غەربىيى / و: سەعد مەلا مىكائىل ۱۱۹
 ئىرىش فرىد / ھەفت كورتە ھەلبەست / و: پۆيتىكا ۱۲۰
 ھۆفھانىس كرىكورىان / ئەرمىنيا / و: پۆيتىكا ۱۲۲
 گۇستافو بىكىر / ھەناسەيىن سارپىن - با - ى دى بۆ باوہشا باى فەگەرن / و: پۆيتىكا ۱۲۳
 غادە سەمان / دو كورتە ھەلبەست / و: پۆيتىكا ۱۲۴

دىدارا پۆيتىكايى دگەل ھەلبەستفان ھزرفان / دىدار: كارزان فەقى ۱۲۵

دار و دىدار / موئەبەد تەيب ۱۳۵
 عاموودى / ئاسيا خەلىل ۱۳۶
 ل ھىنداقى نەمروقان / محەمەد ەلى ياسىن ۱۳۷
 ئەز كۆمكەكا ئاخىمە / ھلبىن باقر ۱۳۸
 ژ بۆ چاقخەزالەكى / ەبەدوللە ئىنجەكان ۱۳۹
 ئىفارە / مەباد ھەمىد ۱۴۰
 ئەم دا فرىن / قىان محەمەد تاهر ۱۴۱
 شىنبوونا تۆقى وەريانى / ئەحمەد جاسم ۱۴۲
 تو يا بەربوويە من و ئەزى ب تەوەرېوويم / غاندىن كۆلەوار ۱۴۳
 نامەيەك بۆ قىتلا / دانا ئىبراھىم ئەحمەد ۱۴۵
 نقرۆسكىن دلى / ەلى بەندى ۱۴۹
 گۆرستانا گۆلبەرپۆزان / مللەت محەمەد ۱۵۰
 من گۆتە وە / ئەفرەز ەبەدولكەرىم / دھۆك ۱۵۱
 مان يا ل دەمژمىرەك ب دىوارنقە دگەرىت / ھەزار قەردەشا ۱۵۲

قه كۆلین

جزیری گۆتیه "حبا ته" یان "حیا ته"؟ / فاضل عمر

فهلسه فا ئیکپارچه یا هه بوونی د شعرا جزیری دا/ محهمه د ئهمین دۆسکی

دوالیزما "ئاقل" و "ئەشق" ی د دیوانا مه لایین جزیریدا/ د. لهیلا پولات/ تورکیا

چه ند سه رقه له مکه ک ده رباره ی شعری/ عارف حیتۆ

ئاماره کا کیشناسی یۆ شعری (لاغهری)/ د. مه سعود جه میل ره شید

ل دۆر هه له به ستا (فوگا مرئی) یا پاول جه لانی/ ته نگه زاری مارینی/ ئه لمانیا

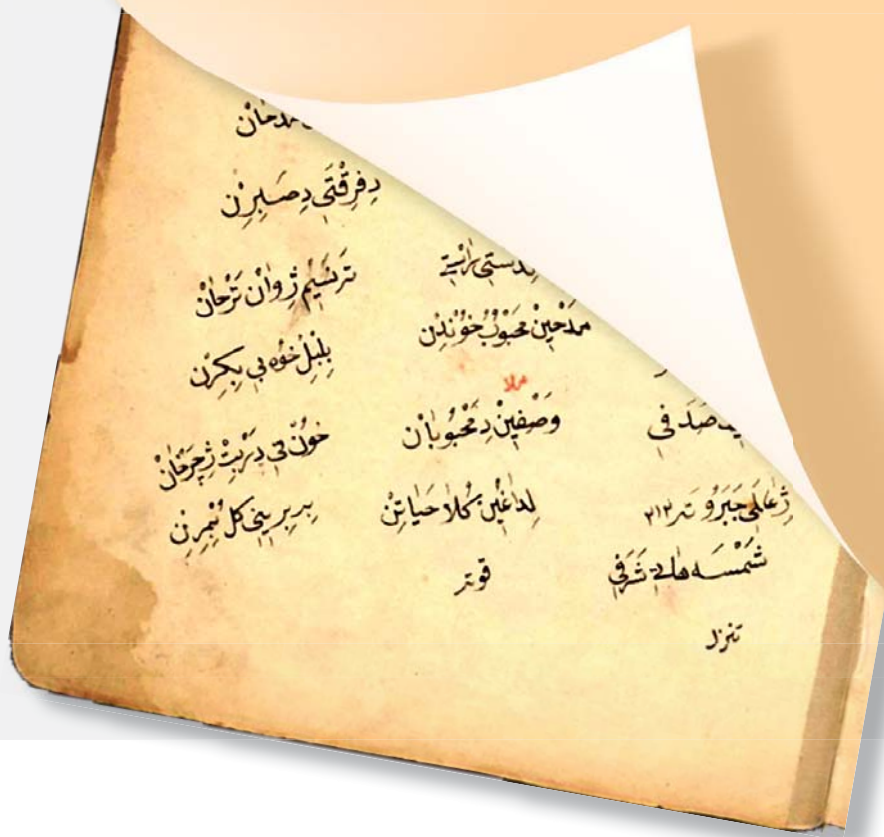
نه ته وه تییا کوردی و ره نگه دانا وی د هه له به ستا کوردیا نوو دا/ زولوکوف ئه رگۆن/ میردین

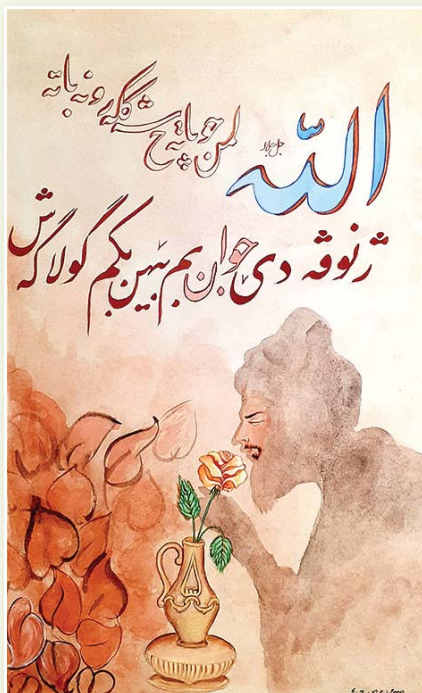

قۇناغین گۆرانکارییا کیشا شیعرا کوردی ژ کیشا عه پرووز به ربه ف کیشا سه ربه ست/

تیچیرقان سه لمان وه یسی

جزیری گۆتیه "حیاتە" یان "حیاتە"؟

فاضل عمر

پیشگۆتن

بەری دەمەکی، وەختی مە، ھەندەك ھەقالان دانوستاندەکا
ئەدەبی دەر، ھەقالەکی ھێژا باسی دانوستاندەکا کەفن ل
دۆر مالکەکا جزیری کر، کو گوايە دو بۆچۆتین ھەقدژ ل سەر
ھەنە، مالک ژى مالکا دوماھییە ژ ھەلبەستا سەر وایا دەنگی
(ش):

ئیرۆ مەلا سەرپا لھو تیک بوومە ئاتەش
من دی سەحەر خەرامان نەیشە کەرا شرین مەش

مالکا گہنگہ شہ لسہر ٹہفہیہ:

برہین ژ قہوسئ قودرہت نیشانہ کر نیشانی
لامع ژ بہر دبارن، چ یہنگیہک وہ پەرہوش

الله ل من حوببا تہ، چ شہککەر و نہباتہ
ژ نووفہ دئ جوان بم، گەر بہن بکم گولا گہش
• دیوانا مہلاین جزیری، صادق بہاءالدین ٹامیدی، بپ ۲۳۷

پیکفہ دبنہ سئ جوداہی، ٹیک و دو جوداہیہ کا گہوہہری
د واتہیی دا پیددا دکہن و سییہم، قاریبوونہ کا بچووکہ،
ہہکەر نہبیژم دہستکاریہ کا مہرہمہ. ٹہفہ جوداہیہ کا مہزن
پیددا ناکہت، لئ گومانہ کا مہزن پیددا دکہت کو دہبیرہک
ہہشفییہ و قیرا مہ دگہہینتہ بریارہکی کو نابت ٹہم ژ
ہہمی دہستخہتان باوہر بکہین.
چاوا بت، چونکی ٹہم یں ژ جزیری خہبہر ددہین، دئ
رہٹیا خوہ لدور ٹہفئ مالکی دیار کەم، ہیفی ٹہوہ ٹہم
دہرہق دہرکہقین.

جوداہی ٹہوہ، د گہلہک دیوانان دا، ہہکەر نہبیژم د
پتریا دیوانین بہربہلاف دا، چ چاپکری، چ دہستخہت، ل
شوونا (حوببا تہ: ٹہفینا تہ) (حہیاتہ: ژیانہ) ہاتیہ. ٹانکو
مالک د گہلہک دہستخہتان دا، ب ٹہفی رہنگیہ:

الله ل من حہیاتہ، چ شہککەر و نہباتہ
ژ نووفہ دئ جوان بم، گەر بہن بکم گولا گہش
• دیوانا مہلاین جزیری، تحسین ابراہیم دؤسکی، چاپخانا
ہاوار، دھوک، ۲۰۰۰. بپ ۱۴۱

کہرستہیی لیکولانی
مالکا دئ لئ کولین، مہلا ٹہحمہدئ زفنگی ہوسا نفیسہیہ:
۱-

الله ل من حوببا تہ چ شہککەر و نہباتہ
ژ نووفہ دئ جوان بم گەر بہن بکم گولا گہش
• گہردہنیا گہوہہری، بپ ۴۴۲
• دیوانا مہلاین جزیری، صادق بہاءالدین ٹامیدی، بپ ۲۳۷
• الملا عبدالسلام الجزری، شرح دیوان الشیخ الجزری، سپریر،
۲۰۰۴.

ہہلبہت (فینا تہ) یہ و (ژیان) ہ، د کوردی دا دو تشتین
ہند ژیکجودانہ، ناہینہ بہرئک و ناہینہ پنیکن. نہخاسمہ
ٹہو ہہردو پہیفہ، دورپانا واتہیین د ٹہوئی مالکی دا پیددا
دکەن (پاشی دئ لسہر راوہستم).
نیقا دووہم ژ مالکی، د پتریا دیوانین چاپکری و
دہستخہتان دا، بئ ٹارپشہیہ، ژبلی، ہندہکان ہوسا نفیسہیہ:

• ژنوو مہلا جوان بت، گەر بہن بکت گولا گہش
(دیوان، صادق، بپ ۲۳۷، پەرہوازہ).
یان
• دئ نوو مہلئ جوان بت گەر بہن بکت گولا گہش
(دیوان، تہحسین، بپ ۱۹۲).

وہکی سہیددا سادقئ ژ زفنگی وەرگریہ، دئ بتہ ژیدہرہکی
رژا دووہم. تاکو ٹاشکرا دبت کانئ عہدلسہلامئ جزیری و
زفنگی ژ ٹیک دہستخہتئ وەرگریہ یان پتر، دئ دو ژیدہرین
سہریخوہ بن. ٹہز دئ ٹہفئ خواندنئ نومرہ ۱ دہمئ.

الله ل من حہیاتہ چ شہککەر و نہباتہ
ژ نووفہ دئ جوان بم گەر بہن بکم گولا گہش
• دیوانا مہلاین جزیری، تحسین ابراہیم دؤسکی، چاپخانا
ہاوار، دھوک، ۲۰۰۰. بپ ۱۴۱
• جہلالہتین ییلہر، شروفا دیوانا مہلاین جزیری، ٹہنستیتوئا
کوردی یا ستہنبولئ، ۲۰۰۶.

جوداہیا مہزن، ٹینانا نافئ جزیریہ ل رژا دوماہیی کو
موہرا کلاسیکان بوو. ٹہفہ ژی جہئ لئ راوہستانییہ، چونکی
د مالکا بہری وئ دا، (نیشانی) ہاتیہ کو ناسنافہکی جزیریہو
مہلا ژ ل رژا ٹیکہم ژ ہہلبہستئ ہاتیہ:

ئیرؤ مہلا سہراپا لہو تیک بوومہ ئاتہش
من دی سہحہر خہرامان نہیشہکەرا شرین مہش
و

دیوانا (نووبہار) ئ ژ ی بو سہیددا تہحسین چاپکری، ب
ہہمان ئاواپی نفیسہیہ و ل پەرہوازی بنی نفیسہیہ کو ٹہو پتر

• سۆڧىگەرۋى: گونجانا مالكى دگەل سۆڧىياتى و باوهرىيىن جىزىرى.

• ناسنافى مەلاى ل دوماھىيا ھەلبەستى.
دا ڧەگەرپىنە جوداھىيىن مالكىن ھەلبەستى:

۱

الله ل من حەياتە چ شەككەر و نەباتە
ژ نووڧە دى جوان بم گەر بھن بكم گولا گەش
ئارپشەيا سەرەكە ل ئەڧى دەستەواژەيىيە؛ (الله ل من
حەياتە: خودا ل من ژيانە). ب من وەرە، ئەڧ دەستەواژە،
پتر ژ واتەيەك دگەھىنت. بۆ نمونە: پەيڧا (الله) بۆ دەرپرنا
خوەشىي ھات بتە گۆتن، و تشتەك مەلاى دڧىت، بۆ وى
ژيان بت و شرين بت..ھتد. ھەچوھكو ڧەرموويە: ئلاھ!
(تشتەك) ل من چەند شرين و خوەشە. خواندنا دى ئەو
يا سەيدا تەھسىن د بەرھەمىن خوە دا دوبارە و سىيارە كرى
كو؛ پەيڧا (الله) بۆ ئاڧى خوداى نەھاتىە، بەلكو بۆ ھەژمارا
ئەبجەدى ھاتىە و دبتە ٦٦، كو ژى يىن مەلاى بوويە وەختى
ئەڧ ھەلبەستە نڧىسى. نەدوورە ئەم سەرڧە ل پەيڧان
بىنپرىن و ئەڧى رىژى وەكى ھەڧۆكەكا نووچەيى بخوينىن
ھزر كەين مەلاى گۆتيە: خودا ل من ژيانە، وەكى شەكر و
نەباتى شرىنە.

چاوا بت، ب دىتتا من، ب بۆچونا سەيدا تەھسىن، ئەم
تووشى ئالۆزىيەك دىين؛ گەر ئاڧى خودى (الله) بۆ سالىن
ژى ھات بت، دى چاوا (چ شەككەر و نەباتە) شروڧە كەين؟
ئانكو دى شرىناھىيى ب چى ڧە گرى دەين؟ ب (الله) ڧە يان
ب سالىن ژى يىن جىزىرى ڧە؟ وەكى پەيڧا (الله) بۆ سالان بكار
ھاتىە، شەكر و نەبات دى بۆ ژى زڧرن.

ئەرى بەرھۆزە جىزىرى گۆت بت: ٦٦ سالىيە ژيانا من، چ
شەكر و نەباتە؟ گەر وە گۆت بت و ژيانا وى ل ٦٦ سالىي
ھندە شرىنە، بۆچى دى جوان بتەڧە گەر بېھن بكتە گولا
گەش؟ ئەڧە رەنگە ھەڧدۇيەكا مەنتقى پەيدا دكتە؛ ژيانا من
ل ٦٦ سالىي چەند خوەشە، بەس دى جوان بم گەر بېھن بكم
گولا گەش! ئانكو جوانى/ گەنجاتى خوەشتىر بوو ژ ٦٦ سالىي.
ژبەر ھندى، ئەز دگەل بەرسڧا نەخىرم بۆ پرسیارا بۆرى.

ئەڧجا من گومان ھەيە (الله ل من حەياتە: خودا ل
من ژيانە) دروست بت، ئەو تى نەبت، جىزىرى گۆت بت:
جىھانا خوداناسىي بۆ من ژيانە، نە ژيانا ئەردى و ماتەريالان،
ئانكو پەيڧا (الله) بۆ ھەژمارى نەھات بت. ئەڧە ژى لاوازە.

دگەل (حياة) ھە چونكى ئاڧى (الله) بۆ ھەژمارى ھاتىە نە تنى
بۆ ئاڧى خوداى. لى ئەڧى جارى نەگۆتيە زڧنگى شاش بوويە،
وەكى د دانەيا چاپخانەيا ھاوارى دا ھاتى (ديوان، ھاوار،
بپ ١٤٢)، وا ديارە چونكى ژ بلى زڧنگى، عەبدلسەلامى و
وہستانى ژى (حوبيا تە) ل شوونا (حياة) ھە نڧىسيە (مەلايى)
جىزىرى، تەھسىن، نووبھار، بپ ١٩٢).

سەيدا تەھسىن د شەرحا ديوانا مەلايى جىزىرى دا، ھەمان
بۆچونى ب ئاوايەك دى سىيارە دكتە وەختى دىڧت: ئەڧ
جواھىيە ژ دەستخەتا(يىن) زڧنگى و عەبدلسەلامى راكرى
ھاتىە، يان ژى واتەيا مالكى لېر رۆھن نەبوويە و (وان ئەڧ
گوھۆرپىنە ب سەر دا ئىنايە)- (شەرحا ديوانى، تەھسىن،
كۆمەلگەھا ڧەرھەنگيا ئەھمەدى خانى، پ ٢، بپ ٣٧٣).
ئەڧ خواندەنە بلا نومرە ٢ بت.

۳

رىزا دووھم ژ ھەمان مالكى، سەيدا سادىق بەھائەددىنى،
ژ چار دەستخەتان، جوداھىيەك ھۆسا نڧىسيە:

• ژنوو مەلا جوان بت، گەر بھن بكت گولا گەش
(ديوان، سادىق، بپ ٢٣٧).

د پەروازى دا(مەلايى جىزىرى، تەھسىن، نووبھار،
بپ ١٩٢)، سەيدا تەھسىن دۆسكى نڧىسيە كو رىزا دووھم ژ
مالكى، ھۆسا ژى ھاتىە نڧىسين:

• دى نوو مەلاى جوان بت گەر بھن بكت گولا گەش.
ئەڧى جوداھىيىن، دى نومرە ٣ دەينى.

ب ئەڧى ئاوايى سى جوداھىيىن سەرەكە ژ دەستخەتان
بۆ مەماينە (الله ل من حەياتە؛ الله ل من حوبيا تە و دى
نوو مەلاى جوان بت) نابت ھەمى دروست بن، و راستى
ژى ناھىيە زانين تاكو ديوانا ب دەستخەت جىزىرى ب خوە
نەھىيە دىتن. ئەو ژى دووردەستە ھەكەر نەيىژم ئەستەمە.
ئەڧجا، پىدڧىيە ئەم ب مەنتقى ئەڧى ئالۆزىيى ژىك ڧەكەين.
د ئەڧى گوتارى دا، دى بزاڧى كەم، ب كىماتى ژ سى ئالان
ڧە، ڧەكۆلم، پاشى دىتن يان باوھريا خوە ل دوماھىيى دانم؛
• مەنتقى زمانى: رىزبەندى و ھەڧبەندىا پەيڧ و
ھەڧۆكىن مالكى.

لہو، دی مینمہ ل ٹھوئی ہزری کو (اللہ ل من حیاتہ) د چہند دہستخہ تان دا ہات بت، خواندہ کا بہرگومانہ تاکو دہستخہ تا ماک دھیتہ دیتن۔

ہندہک دہستخہ تان، ٹھف مالکہ ہوسا نفیسہ:

(باللہ) ل من حیاتہ، چ شہککەر و نہباتہ
ژنوو مہلا جوان بت، گەر بہن بکت گولا گہش

ب گورہی سادق بہہائہددین، چار دہستخہ تان ہوسا نفیسہ^(*)۔ گەر وہسا بت، د ٹھف خواندنن دا، جزیری سوند دخوت کو (تشتہک؟؟)، نہدوورہ گولا گہش بت، بو وی ژیانہ.. ہتد. ٹارپشہیا ٹھف خواندنن ٹھوہ؛ ل ریزا پیش جزیری دناخت و ل ریزا پاش گوٹو نامینت جزیری! و ژنوو مہلا جوان بت، ژ ٹالیی زمانزانی قہ (ژنوو مہلا جوان بت) رستہیہکا لاوازہ.. ٹھف لاوازیہ، نہہہژی بہژنا جزیریہ. ب من، ٹھف خواندنہ ل دہرفہی ہہفکریا مان و نہمانیہ. خواندنہکا دی، ہہمان ریزی ہوسا دخوینت:

دی نوو مہلن جوان بت گەر بہن بکت گولا گہش

ہہکەرچی (دی) ژ (ژ) پتر دگل زمانزانی گونجایہ، لن د ٹہنجام دا، ٹھفہ ژی ملی خوہ ددہتہ یا پیش خوہ و ٹہز نہشیم ہزر بکہم جزیری ہوسا ناخفت بت. تشتی ٹھفان قہخواندنن ژ ہہمیان جودا دکہت، ہاتنا ناسنافی مہلایہ د ریزا دوماہی ل دا. بہس ٹھو ژی نہسازہیہکا دیہ ل یا دگل ناخفتنن ب کہسی دیگەر دھیتہ زیدہکرن. وہکی دیار، ناسناف (نیشانی) ل مالکا بہری وی ہاتہ و چو تشت دوبارہکرن ناسنافہکی دی رہوا ناکہت، ژبلی دو کہس بن.

برہین ژ قہوسن قودرہت نیشانہکری نیشانی
لامع ژ بہر دبارن، چ یہنگیہک وہ پەرہوش
(اللہ ل من حیاتہ، چ شہککەر و نہباتہ
دی نوو مہلن جوان بت گەر بہن بکت گولا گہش))

لہو پرسیار ٹھوہ: ٹھری بہرہوژہ، جزیری نافن خوہ ل مالکا ٹیکن و د ہہردو ریزن دوماہی دا دوبارہ کر بت،

جارہکک ب نیشانی و دو جارین دی ب مہلا/ مہلن؟ پاشی ل ریزا بہری دوماہی، گوٹو جزیری بت و ل ریزا دوماہی، کہسہکی دی باخفت؟

ب ہزرا من نو. ٹھفجا، رہئیہکا دی دھیتہ سہر ہزرا من؛ ٹھری بوچی ٹھف مالکہ، ل دیوانن، نہ ہات بتہ زیدہکرن؟ ب گوٹنہکا دی، وہکی ٹھف ٹالوژیہ ہہنہ (۱ ناسناف ل مالکا ٹیکن و یا بہری دوماہی ہاتہ ۲ ل مالکا دوماہی، یان دوبارہیہ یان نینہ ۳ ل مالکا دوماہی ہہم جزیری ناخفتیہ ہہم کہسہکی دی). ٹھف ہہرسن بہہانہ، من بہرہف ہندی دبن بیژم: ٹھف مالکہ ل دیوانن ہاتہ زیدہکرن.

۲

اللہ ل من حوبیا تہ چ شہککەر و نہباتہ
ژ نووفہ دی جوان بم گەر بہن بکم گولا گہش

د ٹھف خواندنن دا، جزیری گوٹنا خوہ ٹاراستہی کناری خودای دکہت و دیژت: خوداوو ٹھفینا تہ بو من وہکی شہکر و نہباتن شریہ. نیفا دی، سہرفہسہرفہ نہ گریڈابی ریزا پیشہ، لن گەر د دہرگہی فہلسہفا جزیری را بچینہ ناف مزاری، ہہفہندی دی ہیتہ دیتن. گەر ٹھف مالکہ یا جزیری بت و ٹھفہ خواندنا دروست بت، جزیری د دووہم ریزی دا دہرہموت: وہختن دگہتہ خوہشیا بیہن و جوانیا گولن، دی قہژیت و جوان بتہ قہ.. ب گوٹنہکا دی، وہختن ٹھفینا جزیری دگہتہ جوانیہکی، زاخا ژیانن خوہ نوو دکہت و گہنجاتی پیراتین دنخیمت و ٹیدی ژی ہیچ رولہک نامینت. ہہر وہکی شیخ سہنعانی، وہختن جوانیا خودای دیتی، ہہمی تشت ہیلائن و رووکرین. دی دیسا بیژم: ٹھفہ ہہکەر ٹھف مالکہ، ل دیوانن نہ ہات بتہ زیدہکرن، کو دی پاشی لسہر ناخقم.

۳

برہین ژ قہوسن قودرہت نیشانہکری نیشانی
لامع ژ بہر دبارن، چ یہنگیہک وہ پەرہوش
اللہ ل من حیاتہ، چ شہککەر و نہباتہ
دی نوو مہلن جوان بت گەر بہن بکت گولا گہش

وہکی بہری نہو مہ ٹامازہ لن کری، د ہندہک دانہیان دا، نافن مہلای ل ہہردو مالکین دوماہی ہاتہ دگل ہندہک جوداہیین بچووک. ہہلبہت ٹہز دشیم دہردی حوبیا

* بنپڑہ دیوانا مہلای جزیری، سادق، ل پەرہوازی پ۲۳۷.

جزيرى سى جاران د ئەقلى قەسىدەيى دا (مەلا، نىشانى، ملا/ مەللى) و ھاتن و نەھاتنا ناڧى بۇ جارا سىيەم، گومانەك پەيدا دىت.

ھاتنا ناسناڧى جزيرى د ھەردو مالكىن دومايىي دا گومانى پەيدا دكەت.

سۆڧىەكى ل ئاستى جزيرى، ناڧى خوداى بۇ سالىن ژى يى خوە بكارىنت، گومانى پەيدا دكەت.

(الله) ل من حوببا تە پتر سۆڧىگەرانەيە ژ (الله) ل من ھەياتە، ئانكو ئەڧىنا خوداى لۆجىكىترە بۇ جزيرى ژ ناڧى خودى (الله) مېژووا ژيانا منە.

لەو ئەز پتر دگەل ئىك ژ دووانم:
• يان مالكا دومايىي ئەڧەيە:

(الله) ل من حوببا تە چ شەككەر و نەباتە
ژ نوڧە دى جوان بم گەر بھن بكم گولا گەش)

• يان ئەڧ مالكە ل قەسىدەيى ھاتىە زىدە كرن و دومايى ھەلبەستى مالكا بەرى وى يە:

(بھىن ژ قەوسى قودرەت نىشانەكر نىشانى
لامع ژ بەر دبارن، چ يەنگىكە وە پەرەش)
و ئەز پتر دگەل بۇچۇنا دووھەم.

ژىدەرىن وەجى:

- مەلا ئەحمەدى زىنگى، وەرگېر: ئەمىن نارۆزى، گەردەنىيا گەوھەرى: شەرحا ديوانا مەلايى جزيرى، ئافىستا، ستەمبۇل، ۲۰۱۳ (ب تىپىن لاتىنى).
- المللا عبدالسلام الجزري، شرح ديوان الشيخ الجزري، سپېرېز، مطبعة وزارة التربية، اربيل، ۲۰۰۴.
- ديوانا مەلايى جزيرى، صادق بهاء الدين ئامېدى، كۆرى زانىيارى كورد، بەغدا، ۱۹۷۷.
- ديوانا مەلايى جزيرى، تحسين ابراهيم دۆسكى، چاپخانا ھاوار، دھۆك، ۲۰۰۰. بپ ۱۴۱
- مەلايى جزيرى، ديوان، ڧەبزارتن و بەرھەڧكرن: تحسين ابراهيم دۆسكى، نوبھار، ستەمبۇل، ۲۰۱۲.
- شەرحا ديوانا مەلايى جزيرى، ئەحسين ئىبراھىم دۆسكى، كۆمەلگەھا ڧەرھەنگىيا ئەحمەدى خانى، سۇران، ۲۰۱۸.
- جەلالەتتىن يىيلەر، شروڧەيا ديوانا مەلايى جزيرى، ئەنستىتۇتا كوردى يا ستەنبۇل، ۲۰۰۶ (ب تىپىن لاتىنى).

تە و ھەياتە بزانم ژ چى ھاتىە؛ بەرى دەنگى (ە) بەس ل دومايى پەيڧان ھەبوو، ئەو ژى ھەكەر نڧىسىيانە، ب تىپىن ئەرەبى يىن ھىنگى، ھەردو گەلەك نىزىكى ئىك دھاتنە نڧىسىن: (حببا تە) و (حياة/ حىاتە)، لى چاوا مەلا ل ھندەك دەستخەتان ھاتىە نڧىسىن و ل ھندەكان نە؟ ھىچ بەھانە نىە ژبلى ئىك ژ دووان؛ يان ئەو دانەيىن دروستن و ئەو بەرگومانە يان كەسەكى دەستكارى كرىە و ئەو بەرھۆزترە.

چاوا بت، ئەم باسنى ھەلبەستەكى دكەين، مەلاى سى جاران ناڧى خوە تىدا نڧىسىيە و رىزا دومايى دەستكارىەكا ئاشكرا تىدا ھاتىە كرن. وەكى وەسايە، بۇچى ئەم ھەز نەكەين كو ئەڧ مالكە ھەمى ل قەسدەيى نە ھاتىە زىدەكرن. ھەلبەت ئەڧى دەرئەنجامى ژى لاوازىيىن خوە ھەنە، چونكى ئەڧ مالكە ب ھەمى جوداھىيىن خوەڧە، د ھەمى دەستخەتان دا ھەيە! ئەڧە ژى مە ڧەدگەرېنتە دەستكارىا بدەست و كامبەند. ب گۆتتەكا دى، گەر (حببا تە) و (حىاتە) ژ خەلەت راکرنى ھات بت، چونكى ب ئالاف و نڧىسىنا ھىنگى گەلەك وەكى ئىك دھاتنە نڧىسىن، لى ناڧى مەلاى ل رىزا دومايى ھات بت يان نە، دەستكارىەكا دلخوازە، ب دەست ھاتىە كرن. ئەڧە ژى دبتە بەلگە كو مالكا دومايىي كەڧتىە بەر دەستدرىژى، و ھەر دەستدرىژى ل راستىەكى، خەلەتى يان درۆژەك ژى پەيدا دىت. ھىنگى مالك ھەمى دكەڧتە بەر گومانى و نەبوون چىترە ژ ھەبوونەكا دەستكار. ئەڧجا، ئەڧ دەستكارىە من دگەھىنتە ئەو ئەنجامى بەرى نھۆ ئەز گەھشتىمى كو نەدوورە ئەڧ مالكە ب ھەمى ڧە، لى ھات بتە زىدەكرن. ھەلبەت پەژراندنا ئەڧى ئاخڧتنى ھند ب ساندەھى نىنە، لى دەرەنجامى ئەوان جوداھىيىن بدەست و دلخوازە ل ئەڧى رىزى ھاتىنە كرن.

بەرسڧا دروست ژى دى دگەل دىتنا ديوانا بىنەكۆك ھىتە دان. ئەڧجا، وەكى ئەم دزانىن مەلاى سى ديوان يان پترىن ژىكجودا ل پەي خوە نەھىلاينە، داکو ئەڧان ھەرسى جوداھىيان پەسەند بکەين. ڧەرە ئىك دروست بت و ئەڧىن دى ژ خەلەتتىن ڧەگواستىنى و دەستكارىان پەيدا بىن. ھەلبەت، راستى دى ھىنگى دەرکەڧت، وەختى دەستخەتا جزيرى بخوە بھىتە دىتن.

ئەنجام

ژبەر جوداھىيىن مەزن ل مالكا دومايىي و ھاتنا ناسناڧى

فہرست فا ئیکپارچہ یا ہہ بوونی

د شعرا جزیری دا

محہمد ٹہمین دوسکی

شعرا مہلای جزیری نہوہ کی شعرا ہر شاعرہ کیہ، ژ بہر کو گہلہک تا و چہق ژئی دچن، ٹہم دشین بیژین گہنجینہ یا رمانیت فہ شارتیہ، پیدفییہ ب شہرہ زایہ کا تہ کوز لئ بہیتہ فہ کولین، دا بگہنہ وان لؤلؤ و جہوہریت تیدا، لئ دہما دہیتہ خواندن، موزیکا پھیقان و جہرسا رتم، و لیکھاتنا کیش و سہروایان خواندقای مژویل دکہن، و ٹہو خوشی ژئی دینت دہیلیت پیفہ مژویل بیت و پاش ہزرا خو نہدہنہ سہر پامان و مہبہستیت تیدا فہ شارتی، لئ دہما فہ کولہر خو دادہیلیتہ دہریا یا رمانان دینت ل ہندا فا عہسمانی شعری ب پہنگہ کئی دیہ، و مہبہست و رمان ستیریت عہسمانہ کی دی نہ، و ژ فی شروفہ کرنا فی شعری ٹہف راستیہ دی پوہن و ٹاشکرا بیت، و خواندہ فایں ہیژا دی گہیتہ فی راستیہ و پی شاد بیت:

- ۱- سرپرڻي وه حدهت ژ ټه زهل گرتي يه هه تبا ټه بهد
واحد و فهرده ب ذاتي خواه وي نينن چو عدهد
- ۲- د قيدهم دا ټه زهل و عهيني ټه بهد هه ردو يه کن
سه رمه دييهت وه دخوازت نه ټه زهل بت نه ټه بهد
- ۳- فهرقه واحد ژ ټه حده لږ د مه قامي ټه مهدي
ب حه قيهت کو يه کن هه ردو چ واحد چ ټه حده
- ۴- يه که دهريا تو بزان قهنج چ مهوچ و چ حه باب
د ټه صل دا کو حه مي ټاڅه چ ټاڅ و چ جه مه د
- ۵- ټاڅتابي ټه حه دييهت د خواهه دا گرتي يه که ون
نه کو عه وهک هه يه لږ گرتي يه چه هڅين مه ره مه د
- ۶- حوسني ذاتي بوت و لاتان ژ جه مالا ټه مهده
ژ مثالي صه نه مي وهه کو ته جه لالا صه مه د
- ۷- غهيري دهريا نييه صه حرا ب حه قيهت ټه ماما
ژ پروي کيفه کو ټه ټاڅه بووي شوبهي زه بهد
- ۸- (کل يوم هو في شأن) نه بي غافل ژي
هه ر په ياهري ژ شوئونان دکرت فريض و مه ده د
- ۹- گهر دئاهم بديا سرپرڻي علم ټيلسي
(حينما أبصره كبر حينا و سجد)
- ۱۰- چ زمان و چ مه کان و چ جهاتن چ حودود
چ مه قاديرو ته فاصيل و حسابن چ عدهد
- ۱۱- چ مونافات و لوزوومن چ قياس و چ مثال
ټه ټه چ ته وليده چ ته رکيبه چ پروحن چ جه سه د
- ۱۲- سه رب عه جزي ددرت قووه تي ده رراکهي ما
(رجع القلب كليلا و متي قام قعد)
- ۱۳- حيرت و عه جزه سه رټه نجام د بابي نه ظهري
(كي بخالق نظر قاصر مخلوق رسد)
- ۱۴- گوشت و گووي مه عرفهت چه ندي مه لا په يدا بکي
گه وهه را مه عرفه تي ناگه هتي که س ب خرده (۱)

رامانيت په يثان:

وه حدهت: مه به ست (وحدة الوجود) ه کو دبته

ټيکپارچه کا هه بووني، ټانکو هه بوون ټيکه نايته پارچه کرن
دگهل مشه يا رهنګ و جوړ و نژاد، و مشه يا تشتان هه ر
ټيکبوونه، و ټيکبوون هه ر مشه ييه، و يي سه حېکه ت مشه يي
ټه و هه ر ټيکبووني دبنت. (۲)

ټه زهل: ټه و ده مه يي ده سټيکا وي نه ديار و نه راده

سر: نه نييه، لږ وهک زارافي سوږيگهري دبته ټه و تشتي

خودي ټه شارتی و مه خلوق ب سه رهلنه بووي، ټيجا سرپرا
مه خلوقي ټه و سرپره يا خودي بي هه ټگين (واسطه) ب
سه ر هلديت، و سرپرا خودي ټه و سرپره يا تنا خودي ب سه ر
هه لديت و دزانت. (۱)

شعرا مه لایښ
جزیری نه وه کی
شعرا ههر
شاعره کیبه، ژ
به ر کو گه له ک
تا و چه ق ژي
دچن، نه دم دشین
بیژین گه نجینه یا
رامانیت
فه شارتیه

(حینما أبصره): ده مې نهو دیتی یان چاښی
وې فې که فتي.
(کبر حینما): ده مه کی ته کبیرا راهیلان، ټانکو
د گوت: (الله اکبر).
(سجد): دا سهرې خو دانت.
(مکان): جه.
(جهات): کوما (جهه) ه، ټانکو سه مت.
(مه قادیر): کوما (مقدار) ه، ټانکو چه نده ک.
(ته فاصیل): هویرکاری.

(منافات): کوما (مناف) یه، ټانکو: نه وه ک.
(لزوم): کوما (لازم) ه، ټانکو پندقییه، قیابت.
(ته ولید): کومبونا لایه ننې هه ستي و لایه ننې عه قلییه ژ
بو په یداکرنا خو شیی ژ جوانیې د کریاریت سو فی دا.
(تورکیب): پیکهاتوو، یان لیسوارکرن، یان ئیخستنه ئیک.
عه جز: نه شیان.
قووه تنی ده رراکه: هیژا هزری یا وه رگرتنا راما ن و
تیگه هان.

(رجع): زږې.
(القلب): دل، ل نک سو فیان دبیته نهو ناڅی هه می
مه قامیت باطنی ب خو فه دگرت، یان نهو جه وهه ری
نوروانیه یې دکه فیه د نافه را روو حی و نه فسې دا، کو
مرو فایه تی پې بجهد هی ت.
(کلیل): وه ستیایي.
(متی): که نگی.
(قام): رابوو ژ بیان فه.
(قه عه د): روینشت.
(حیره ت): حیبه تیوون.
سهر نه نجام: نه نجامی دویماهیې.
بابی نه ظه ری: بابه تی دیتنې.
(کی): (فارسی) یه، ټانکو که نگی.
(بخالق): (فارسی) یه، ټانکو ب چیکه ری.
(نظری قاصر): (فارسی) یه، ټانکو: دیتنا ب کیماسی.
گوفت و گوو: (فارسی) یه، ټانکو: دان و ستاندن.

مه عریفه ت: زانین.
(خره د): (فارسی) یه، ټانکو، عه قل، ب ریکا
مه جازا دبیته زانین ژ بهر کو جها زانینایه.

شرو فنه کرن:

۱- به یتا ئیکې: دبیزت نهو نهینیا خودی
حق ل نک خو فه شارتی و نیشا چیکریان نه دای
ده رباره ی ئیکپارچه یا هه بوونې (وحدة الوجود)،

وه حده ت:
مه به ست (وحدة الوجود) ه کو
دبیته ئیکپارچه کا
هه بوونې، ټانکو
هه بوون ئیکه
نائیته پارچه کرن
دگه ل مشه یا
ره نگ و جوړ و
نژادا

کری، ټانکو بې ده ستیکه کا دیار کری.
نه به د: نهو ده مه یې دویماهی نه دیار کری و
نه رادده کری.
واحد: ئیکه، ناڅی خودییه، و د فله سه فا هژماری
دا، نهو نه مره یه یا کو نمره ل پاش و پیشت وی
هه بن.
فه رد: کت، ناڅی خودییه، نهو ژماره یه یا راما نا
ته نیایې دده ت.
عه ده د: ژماره.

قیده م: ده مې چو نه بوون (عدم) ل پیش نه هه ی.
فه رقه: جوداهی هه یه.
نه حه د: نهو ئیکه یان چو ژماره بو نه بن، ټانکو هژاره ک
نه ل پیش و نه ل پاش هه بت.
مه قام: نهو حاله ته یې بو مرو فی به رده وام دمیت، ټانکو
مرو ف به رده وام تیده دمیت، فه یلسووف کیر کهارد دبیزتی:
"ده مې بې دویماهی"، و گوهورین یا تیدا هه ی، کو ئیک ژ
مه قامه کې بجپته مه قامه کې بلند تر. (۳)

صمد: نهو یې چیکری قه ستا وی دکه ن ژ بو بجه ئینانا
پندقییت خو، لی ژ لایې زمانی فه دبیته نهو تشتا مصمت،
ټانکو نه یې څالا.

حه باب: نهو په قلکن ییت ب سهر ناڅی دکه فن.
ثافتاب: (فارسی) یه، ټانکو: حه تاف، روژ، رو ناهییا روژي.
نه حه دیه ت: نه بوونا ژمارا و پارچه بوونې، و دخوازت
شوین و شینواریت ناف و سالو خه تان نه بن. (۴)
بوت: به یکه ر (صنم).

لات: خودا وه نده کې عه ره بان بوو به ری ئیسلامی
دپهرستن، نه خاسمه ل باژیری مه ککه هې و ده ور به ری وې،
و دگو تن: نهو و خودا وه ندا (مناة) کچین خودا وه ندا (العزی)
یې نه، و هه ر سې خودا وه ند کچیت خودی نه.
مثال: نموونه: میناک.

ته جه لا: تی خویابوون.
صه حرا: بیابان.

که یف: هه بوونه که څالاتیې و جهی د خودا قه بیل دکه ت
وه ک ستیر و نه خته ران، به لی هه بوونه کا دی یا
هه ی څالاتیې د زاتی خودا قه بیل ناکه ت، به لی
دویقه لانکیې قه بیل دکه ت و د تشیت دی ژیدا
وه کی سالو خه تان. (۵)
کل یوم هو فی شان: ههر روژه کې نهو د
کاروباره کی دایه.

په یابه ی: به رده وام، ل دویف ئیک.
شوئوون: کاروبار.

لات:

خوداوهنده كى
عهره بان بوو
بهري ئىسلامى
دپهرستن،
نه خاسمه ل
باژيرى مه ككه هى
و دهووربه ريت
وى

خو چهند سالوخه تن، وه كى: بجهئنانا پيدفئيت مهخلووقى و نه ژيكرزىكبوون و نه زيده بوون وك د سووره تا (الاخلاص) دا هاتى، ((قل هو الله أحد الله الصمد لم يلد ولم يولد)، ئانكو: نهى پيغهمبه ر بيژه وان: خودى ئيكه، خودى نه پارچه دبت و نه زيده دبت، و نه بوويه و نه دبت).

به لى ل دويغ راسنييا فلهسه فا سوfigهري ههر دو نمرة (واحد) و (احد) ئيكن و د بى ههفكويفن، (واحد) ههر (احد)ه، و (احد) ههر (واحد)ه، و نهفه ژ سالوخه تيت خودى حهفن.

۴- د قى بهيتدا نموونه كى بو مهقامى صهمه دى دئيت، نهو مهقامى (زات) تيدا دبته ئيك و سالوخه تيت وى ژيك جودا دبن، و دبنت كو نهو گوهورين يا د دهرياييدا چيدبن، شروفه كرنه كا دورستا راستيا (زات)ى حهقه، ژ بهر كو: دهريا ئيكه و نهو پيل يى دكهفنى و په قلكا چيدكهن وى ناگوهورن و بكه نه تشته كى دى و ههر دميت ئاف، فيجا ئاف وهكى خو بت يا قهرسى بت و بيته جهمه د، ههر ئافه.

ب قى نموونه يى جزيرى دفتن بيژت: خودى حهق ههر خوديه و ئيكه و ب سالوخه تيت نه ئيك و دو و زيده تر نابيته پتر.

۵- نهحه دبته: دبته دياربوونا زاتى خودى يى ئيكانه، بى تيدياربوونا (۹۹) ئافان و پتر ژ (۳۰۰) سالوخه تان، ئانكو: دياربوونا زاتى وى يى حهق، و نهگه ر گوتبا (واحدبته) هينكا دا ئاف و سالوخه ت د گه لدا

بن، و رونا هيا قى راستيى ههمى هه بوون يا فهگرى، به لى پا نه م مروف قى راستيى نزانين، و نه زانينا مه ژى ژ بهر وى نينه كو عه وره كى نهف راستيه داپوشيه و ل بهر چاقت مه بهرزه كريبه به لكو چاقت مه ب خو كوليا نه زانينا يا كهفتيى و نه م ئيدى وى راستيى نا بينن.

۶- د قى بهيتدا؛ بابها (الافتاة) يا رهوانبيژى (البلاغة) بكاردئيت، و رووين خو ژ بابها ئيكپارچه يا هه بوونى (وحدة الوجود) فه دگوهيزيه بابها عشقا ئيه تيامى كو ريبازا وى يا سوfigهرييه و دبئزن: جوانيا وان دلبريت نهفينداريت جوانيى نهو بو خو كرينه بوت و خوداوهند و دپهرين ژ جوانيا (صمد)ه، خودايى (واحد واحد)، ئانكو پهرستن وان ههر بو وييه، نهو نهفيندار وى د

هه بوون يا فهگرى ههر ژ وى ده مى دهستپىكا وى يا نهديار و ئاشكرا هه تا كو وى ده مى دويماهيا نهديار و ئاشكرا كرى، ما وهكى ده م ژ زفرينا تشته كى ژ هه بوونى چيدبت وهكى نهخته ره كى يان هه يفه كى، وهكى په يدا بوونا رۆژ و مه ه و سالان ژ زفرينا عه ردى ل دور خو و نهخته ران و زفرينا هه يفى ل دور وى، وهسا ديار دبت كو مه بهستا جزيرى سه رمه دبته، كو دبته نهو ده مى نه بوون نه ل پيش و نه ل پاش، كو تنى زاتى خودى حهق فه دگريت، و تنى ژ هه ژى وييه، پى بهيته سالوخه تان، كو هه بوونا ئيكيه (الوجود الأول)، پاشى زاتى خودى ل دويغ زانستى شه ريعة تنى ئىسلامى كو ل نك سوfigيان دبته (علم الورق) سالوخه ت دده ت، و دبئزت: نهو ئيكه، به لى نهو ئيكه يا نمريه كه نه ل پيش و نه ئيك ل پاش، و كنه، به لى نه نهو كئا كوما خو هه ي، يان ژ كومه كى فه ده ر بووى.

۲- بهيتا دووى: دبئزت د كهفن دا، ئانكو:

ل وى ده مى چو نه بوون (عدم) ل پيش نه هه ي، ئانكو نهديار، نه زهل و نه به د هه ردو ئيكن، ژ بهر كو هه ردو ژ زفرينا هه بوونا دووى (الوجود الثانى) چيدبن، و هه ردو چيكريت خودى نه، و دويماهى بو هه يه كو نه ميت، ژ بهر كو ده مى هه بوون ژ ئاف بچت ده م ژى دى ژ ئاف چت، نهفه چاره نفيسى هه بوونا دوويه، ههر وهكى قورئانا پيرۆز دبئزت: "كل شي هالك الا وجهه" (۶)، ئانكو: (ههر تشته ك دى ژ ئافچت ژ بلى وى).

به لى پا ده رباره ي هه بوونا ئيكى باوه ريه كا جودا يا هه ي، ژ بهر كو ب سه رمه دبته تنى ده يته سالوخه تان، كو دبته ليكدانا نه زه ليه تنى ده مى نه بوون (العدم) نه كه فته دويماهيا وى، ههر وهكى دبئزت: هه بوونا خودى نهعه ده م ل پيشه و نه ل پاشه، ژ بهر كو زاتى وى زاته كى سه رمه دبته، و راستيا سه رمه دبته تنى وى چهندي دخوازت، ژ بهر كو تنا سالوخه تنى زاتى خوديه، كو دبته هه بوونا ئيكن. (الوجود الأول).

۳- (واحد) يا جودايه ژ (احد)ى، به لى نهو

جوداهى تنى يا د مهقامى صهمه دى دا، ژ بهر كو (صمد) نه (زات)ه به لكو سالوخه تنى (زات) ييه، يى كو نه ئيته پارچه كرن يان هژمار بو بهينه دانان، وهكى (۱) و (۲) و (۳)، به لى (صمدية) ب

بهيتا ئيكى:
دبئزت نهو نهينيا
خودى حهق ل
نك خو فهشارتى
و نيشا چيكريان
نه داي ده رباره ي
ئيكپارچه يا
هه بوونى (وحدة الوجود)

جوانییا وان دلەراندا دپەرئسن، ژ بەر کو ئەو جها ئەجەلایا وی نه، حەر ژ وا نموونهیا جوانیی، یا کو جوانییا خوداین (صمد) تیدا خویادکەت، و پەرستن هەر بۆ وی جوانیییه.

۷- د قی بهیتیدا خودی حەق ب دەریاین سالوخت، و دەریا ژێ هەر ئافە، یا کو بەری نوکە خودی پێ سەپاندی، و دبێژت: ژ بلی ئافێ چو بیابان ئانکو: (بەست)، و مەبەست ژێ هەبوونا قەبیل دکەت فالاتی و جە هەبن و کاودان تیدا پەیدا بن داکو ئاف ببیتە کەف، هەر وەکی دبیتە پەقلک و جەمەد؛ ل دویف بابەتێ (جوهر) و (مظهر) و (عرض)، یێت کو دبنە بناغیت ئیکپارچەیا هەبوونی (وحدت الوجود)، یا کورتییا وی دبیتە: جەوهەرێ هەبوونی خودییه، و (مظهر)

ا وی سەرفەیا هەبوونییه، و (عرض) ژێ ئەو گوهورین یێت ژ کاودانیت سەقای دکەفنی، ل هەر چار حەولیت سالی.

ئەف تێورە یا کو مەلایا جزیری و سۆفیت بەری وی و پاشی وی پێشکێشکرین فەیلەسووفی هۆلەندی (باروخ سپینۆزا) کو دبیتە فەیلەسووفی سەدسالییا (۱۷) زانیی، یێ ل (۱۶۳۲) بووی و ل سالا (۱۶۷۷) وەغەر کری پەیه‌ند کر و ل سەر ئاخفت.

۸- هەر رۆژ خوداین حەق د کاروبارەکی چێکراندا کار دکەت، قیاب سۆفی ژ وی کاری قەت دبێ ئاگە نهبت، و بزانت هەر خودییه ل دویف کاروباران ب بەردەوامی دچت، و پێ فەرمانا ل دویف شیانیت مەخلووقی زێدە دکەت، بەلێ ب زێدە کرنا شیانیت وی، و هاریکاریا بەردەوام بۆ فێریدکەت ل گشت قووناغیت چوونا بەر ب وی قە.

۹- دبێژت: ئەگەر ئەو ئبلیسی خۆ مەزنکری و ژ خۆ نهگرتی خۆ بۆ ئادەمی بچەمینت و د گەل ملیاکەتا سجدی بۆ ببەت دەما خودی حەق فەرمان لیکری سوجدی بۆ ببەن، سەرا علمێ ئیکپارچەیا هەبوونی زانییا و پێ حەسیابا دەما چافێ وی پی کەفتی دا دەمەکی درێژ تەکبیرا پراھێلت و سوجدی بۆ بەت، ژ بەر کو دا تەجەلایا خودی د فۆرمی فی چێکری نویدا بێت، یێ خودی ب دەستیت خۆ چێکری، و دا سوجدی بۆ بەت و خۆ ئاسی نه‌دکر.

۱۰- دبێژت: ئەف چ دەمن و چ جهن و چ سەمتن و چ تخوین ل هەبوونی و چ پیقان و هویرکاری و هژمارتن و ژمارەن، ب ریکا (الکیف) ی د هەبوونیدا پەیدا بووین و بووینە تیدیاربوونا (مجلی) خودی حەق، یا سەیره (قدیم) یان هەبوونا ئیک (الوجود الأول) کو خودی حەقە ب

ئەف تێورە یا کو مەلایا جزیری و سۆفیت بەری وی و پاشی وی پێشکێشکرین فەیلەسووفی هۆلەندی (باروخ سپینۆزا) کو دبیتە فەیلەسووفی سەدسالییا (۱۷) زانیی، یێ ل (۱۶۳۲) بووی و ل سالا (۱۶۷۷) وەغەر کری پەیه‌ند کر و ل سەر ئاخفت

(حادثی) کو دبیتە هەبوونا دووی (الوجود الثاني) یا چێکری بهیتە نیاسین، و ئەف چ سالوختیت هەقدژن دپێدقینە پەیدا بن، و ئەف چ پێقەرن و چ نموونه نه بۆ نیاسینا خودی حەق دەیتە ب کار ئینان.

۱۱- و ئەف چ گوتهیت هەقدژن و قەگوهازتنە ژ رامانەکی بۆ رامانەکا دی یا پیدفی، و چ ریکا قیاسی یا (منطقی)یه، و چ نموونه نه دەیتە ب کارئینان ژ بۆ نیاسینا خودی حەق، و چ پێیازا "تولید" (۷) ی و بابەتی پێکها توویه، و ئەف چ پرووحن و ئەف چ لەشن دەیتە بەحسکرن دەربارە زاتی خودی حەق.

۱۲- دەربارە زاتی خودی حەق دبێژت: هیژا تێگەهەشتنا مە مەرۆقان سەر ب نه‌شیانی دچت و ب لاوازبوونی تووش دبت دەما هەرا خۆ تیدا دکەت، و هەر دەما (دل) کو جهن هەزریه ل نک سۆفییان هەرا خۆ د راستییا زاتی خودی حەقدا دکت، ژ وی کاری قەدگەرت یێ پێ وەستیای و بێ هیژ مام، و هەر گاڤا دووبارە پراپیت و دەست ب وی هەولدانێ بکەت، ئیکسەر خۆ بێ ئومید دبیت و دروینت و چو پێ چێنابت.

هەژییه بیژین؛ کو جزیری ئەف وینە یێ ژ قورئانا پیرۆز وەرگرتی ژ سوورەتا "الملک" دەما خودی حەق دبێژیت: "الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمُوتٍ طَباقًا مَّا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَقْوٍ فَارْجِعْ أَلْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ . ثُمَّ ارْجِعْ أَلْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ" (۸)، ئانکو: (خودی ئەو یێ حەفت ئەسمان ل سەر ئیک چێکرین و کرینە تەخە، و تو مەرۆف هیچ جوداھییه‌کی و کیماسییه‌کی د چێکین خودی دلۆقاندا نابینی، و ژ بۆ پشتراستکرن دو جار یێ دی لێ بزفەر و بەری خۆ بدی، دیتنا تە دی بۆ تە قەگەرت راشکەستی و رەزێل و وەستیای).

جوداهی د نافه‌را هەردو وینەیاندا ئەو کو ئالافی دەیتە داخوازکرن ژ بۆ دیتنا راستیی پێخەمەت موکمرنا باوەریی؛ د قورئانیدا (چافە) و ل نک جزیری (دلە)، ژ بەر کو جزیری سۆفییه و ئالافی دیتن ل نک سۆفیان دلە، و دیسا دل ل نک وان جهن هەزرایه، و ل نک قورئان جهن تیدیاربوونا مەزناهییا خودی و شیانیت وی ئەسمانن، کو ئەو ژێ دبنە (مجلی) یێ خودی حەق و ل نک جزیری دبنە زاتی حەق ب خۆ، ئەفە ژێ وی کارتیکرنی دیار دکەت یا کو قورئانا پیرۆز د هەرا جزیریدا کری، کو هێلای بکارئینانەکا ژ لاین وینەگریا هونەری قە ژێ وەرگرت، و ب

دەربارە زاتی خودی حەق دبێژت: هیژا تێگەهەشتنا مە مەرۆقان سەر ب نه‌شیانی دچت و ب لاوازبوونی تووش دبت دەما هەرا خۆ تیدا دکەت

ژېدهر

- ۱- قورئانا پېرؤز.
- ۲- ديوانا مهلايې جزيرى، تويژاندن: تحسين دؤسكى، چاپا دووا، دهزگهها سپيريز يې چاپ و وهشاني، (دهوك - ۲۰۰۵).
- ۳- موسوعة مصطلحات التصوف الاسلامى، رفيق العجم، مكتبة لبنان ناشرون، الطبعة الاولى، (بيروت - ۱۹۹۹).
- ۴- الفكر الصوفى فى ضوء الكتاب والسنة، عبدالرحمن عبدالخالق، الطبعة الثانية، مكتبة ابن تيمية للطباعة والنشر والتوزيع، (الكويت - ...).
- ۵- مدارات صوفية، هادى العلوى، مركز الابحاث والدراسات الاشتراكية فى العالم العربى، دار المدى للثقافة والنشر، الطبعة الاولى، (دمشق - ۱۹۹۷).
- ۶- شروقه كرنا ديوانا مهلايا جزيرى، محمد امين دؤسكى، دهزگهها سپيريز يا چاپ و وهشانا، چاپا تيكي، (دهوك - ۲۰۰۷) بهرگي تيكي.

پهراويز:

- (۱) ديوانا مهلايې جزيرى، تويژاندن: تحسين دؤسكى، چاپا دووي، دهزگهها سپيريز يې چاپ و وهشاني، (دهوك - ۲۰۰۵). بپ: ۱۳۱-۱۳۲.
- (۲) موسوعة مصطلحات التصوف الاسلامى، رفيق العجم، مكتبة لبنان ناشرون، الطبعة الاولى، (بيروت - ۱۹۹۹). ص. ۱۶۱.
- (۳) الفكر الصوفى فى ضوء الكتاب والسنة، عبدالرحمن عبدالخالق، الطبعة الثانية، مكتبة ابن تيمية للطباعة والنشر والتوزيع، (الكويت - ...) ص. ۳۵۲.
- (۴) مدارات صوفية، هادى العلوى، مركز الابحاث والدراسات الاشتراكية فى العالم العربى، دار المدى للثقافة والنشر، الطبعة الاولى، (دمشق - ۱۹۹۷). ص ۱۹۵.
- (۵) موسوعة، ژېدهري بهري، هه مان بپ.
- (۶) موسوعة، ژېدهري بهري، بپ. ۸۰۳.
- (۷) سورة القصص، الاية ۸۸.
- ريازا موعتهزلايه، ديژن: خودي كرياريت مروفي چينه كرينه، بهلكو مروفي ب خو كرياريت خو چيدكهت، بهلى كريات ژ كرياري پيدا دبت، وهكى تو دارهكى ل كهسهكى بهدى، د نهجام ژان ژي چيبت و بئشت، و كرياريت خودي حقه و مروقان ل سهر في بنياتي شروقه دكه، و نهفه ريبازا "ابو موسى الاشعري" يه.
- (۸) سورة الملك، الاية ۴-۳.
- (۹) سورة الشورى، الاية ۱۱.
- (۱۰) سورة الانعام، الاية ۱۰۳.

ب قى ريكي
جزيرى يې
فهيله سووف
بابي ئيكپارچه يا
هه بووني
شروقه دكهت،
و باوه ريبا خو
دهر باره ي في
بابه تي ئالوزي
سوفيگهري ديار
دكهت

جوانيه كا به ياني (علم البيان) دابريژت.

۱۳- د قى به يتيده جزيرى بابه تي وهرگرتن ژ قورئانا ته گوز دكهت و ههول ددهت ب هوپركارى وينه يي شعري بگه هينته وهرگري، ديژت: حيه تبوونا ديدارى و بيشيانبوونا وي ل ده مي ب چاقان لي ديژت؛ نهجامي سهره كي يي وي ههولدانتيه، و پرسيارى دكهت، و ديژت: ما كي دي راستيا چيكرى (خالق) ي زانت ب وي چاقي چيكرى و دي گه هينته راستيا وي، نهفه ههولدانه يا بي نهجامه، و دويماهي ههر شكهستن و بنكه فتنه.

۱۴- د قى به يتيده خو ژي ددهته د گهل وان كه سيئت دفين ب دلي و چاقي بگه هينه راستيا خودي حقه، و ديژت: دانوستانديت من ييت زانيني و دياركرنا راستيا خودي حقه چهند نهز دريژ و دووباره بكهم سهر نهجام دي وهكى ييت بهري من بن، ههر دي شكهستن و بنكه فتن بن، ژ بهركو جهوهري نياسينا خودي حقه كاره كي نه د شيانيت مروقانديه، و كهس ناگه هيتي ب عه قلن خو، ئانكو عه قلن مروقان يي چيكرى، و چيكرى (المخلوق) و نه شيئت بگه هينه راستيا چيكرى (الخالق)، و نهو ب خو نهوه يي چو نهوونه وهك وي نه، و خه يال و هزر نه شين ته خمين بكهن ههر وهكى قورئان دييت: ... لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ" (۹)، ئانكو ((تشته كي وهكى وي نينه و وي گوهل ههر تشته كي دبت و يي بينايه).

و ده رباري ديتنا ب دلي يان ب چاقي قورئانا پيرؤز ديژت: "لَا تَذْكُرْهُ الْبَصَرُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْبَصَرَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ" (۱۰) ئانكو: (چاف وي نابين و نهو چاقا دبينت و دلوفان و شاره زايه)، مه بهست عه قله، كو كهس ب عه قلن خو نه شيئت بگه هينه راستيا وي و بزانت ل چ پهنكه.

ب قى ريكي جزيرى يې فهيله سووف بابي ئيكپارچه يا هه بووني شروقه دكهت، و باوه ريبا خو ده رباري في بابه تي ئالوزي سوفيگهري ديار دكهت، دكو وهرگر قى راستيي بزانت، كو ل نك وي يا گرنگه ههر كهسهك ب قى تيوري ده رباري هه بووني ئاشنا ببت، و چو پهردا ل سهر نه بينت، كو نهركن وي يي ديني و ريبازگه ريبه، هويفيدارين خوانده فايي مه يي هيژا پي ئاشنا ببت، ههر چهنده نهفه چيكه كه ژ دهريا زانينا في فهيله سووفي كورد.

دواليزما ”ئاقل“ و ”ئەشق“ نى د ديوانا مه لايى جزيريدا

د. لهيلا پولات *

پروبله ماتىكا ئەساسىيا دواليزمى شعوره كو ل گورى دواليزمى مروف ژ دو پىكهاته يان پىك دهيت كو نه ممكنه ل ههف بىن جوداكرن. د گهنگه شه يىن دواليزمىدا ئەف دو پىكهاته ل سهر هن ديارده يىن دژبه ر ئاقا بوونه؛ ئاقل و ئەشق، ژن و مېر، ماده و گيان، باشى و خه رابى چهند ميناكن ژ وان دژبه رىيان. فامكرنا ژ دىنايى، خوه گه هاندنا زانىنى يا هه بوونا خوه و يا خوه داىي، تىگه هشتنا ژ دنيا و ئاخره تى ههر دهم ههم پروبله ماتىكىن فلهسهفه و زانستى نه ههم ژيىن دىنانن. دواليزم ب ميتودا هه فسهنگىيا دژبه رىيان ددهته دوو بهرسقن قان پرسان. دگه ل دواليزمى ”تسهوف“ ژى قى يه كى پىك دئىنيت و ل گورى فلهسهفه يا تسهوفى ژى د تىگه هشتنا مروقان ژ خوه و ژ دىنايىدا دو پى ممكن. مروف يان ب ئاقلى خوه يان ب دلى خوه ژ دىنايى فام دكهت و ئەمه لىن خوه ل گورى وان پىك دئىنيت. پهنگه دانين

* باوه رناما دكتورايى ل زانينگه ها بينگولى ب دهستقه ئىنايه / zelalzeref@yahoo.com

پەيوەندىيا ئاقل و
دلى ژ دەستپىكا
مروفاھىيى
ھەتا پوژا ئېرو
بووئە بابەتە كى
گرنكى زانستى،
فەلسەفەيى و
دين

ئىسپىندا "ھەستىكرن/سەھكرنى" ژى ۋەك ئەركەكى ئەساسى ب جەھ دىئىت و ئىدىعا دكەت كو رامن و تەفكەرپىن مروف، يان ژ ئالىيى ئاقلېفە يان ژى ژ ئالىيى دلىفە دەپنە بەرالىكرن. ئاقل ژ بو ھزركرنى، دل ژى ژ بو ھەستىكرن و ئەشقى خوەدان ئەركن. دوالىزم و تەسەوف ل سەر فى ئەساسى دگەھنە ھەقدو. تەسەوف ژى ۋەك دوالىزمى دلى خوەدان ئەرك ل قەلەم ددەت. ل گورى تەسەوفى شعورا مروف نە ب ئاقلې مەعاش meaş، بەرەفاژى ب ئاقلې مەعاد mead تەشە دگرىت و ئانجاخ ئەو ئاقل دكارىت مروف نىزى خوەدایى بکەت. مروف دكارىت بېژە كو چاڭكانىيا ئاقلې مەعاد دلە و ھەزكرنا خوەدې و خوەگەھاندنا ب خوەدې ئانجاخ ب وى ئاقلې مەكەن.

مەلایىن جىزىرى د قادا ئەدەبىياتا كوردىيا كلاسېكدا ۋەك ھەلبەستفانەكى مەتەسەوف دەپنە دانان. دىوانا مەلایىن جىزىرى ژ ئالىيى ھىمايا "ئەشق"ى فە بووئە بابەتە گەلەك فەكۆلىنان؛ لى دگەل ئەشقى مەلا د ھەلبەستىن خوەدا "ئاقل" ژى ل گورى روانگەھا خوە ۋەك تەما ب كار ئانىيە. د فى خەباتىدا ھات مەبەستىكرن كو د بن رۇناھىيا مەتەسەوفىا مەلادا دوالىزما ئاقلې و ئەشقى بېپتە ھەلسەنگاندن و ل گورى دانەپىن كو بېپتە دەستخستى پىشانييا مەلا بېپتە دياركرن. ئەف خەبات ژ سى بەشان پىك دەپتە كو د بەشا ئەولدا دەربارى مەلادا ئاگاھىيەكە ب گشتى دەپتە داين كو بېپتە زانن شەخسىياتا مەلا و مەتەسەوفىا وى چ باندور ل ھەلبەستىن وى كرنە. د بەشا دویەمدا ئاگاھىيىن دەربارى دوالىزمىدا تىن داين و د بنەشان دا ژى ل گورى ھن روانگەھان دەربارى ئاقلې و ئەشقىدا ئاگاھى تىن داين. د بەشا سىيەمدا ژى د ھەلبەستىن مەلادا شۆپىن ئەشقى و ئاقلې تىن فەكۆلىن و دوالىزما ئاقلې و ئەشقى ل سەر ھەلبەستان دەپتە تەتبىقكرن كو ئەف خەبات دىت د فى دوالىزما ئاقلې و ئەشقىدا تەرجىھا مەلا ديار بکەت.

۱. ژىيان و شەخسىيەتا مەلایى جىزىرىا
مەتەسەوف

ل گورى ئاگاھىيان نافى مەلایىن جىزىرىا راستەقین مەلا ئەحمەد بن مەلا محەممەدە^۱ و ژ بنەمالا بۆتییە كو ەشیرەكە جىزىرىيە. ل گورى ھن ئاگاھىيان ژى ژ مالباتا ئەنسارىيە^۲. ژ بو ژدايىكبونا مەلا و چوونا وىيا ل بەر رەحما خوەدې ئاگاھىيىن ھەفپار تونەنە. ھەر فەكۆلەرەكى

دوالىزمى و تەسەوفى د ئەدەبىياتا كلاسېكا كوردىدا ژى خوە دایە دەر. مەلایىن جىزىرى ھەلبەستفانې ئەدەبىياتا كوردىيا كلاسېك، ژ ئالىيى گەلەك فەكۆلەرەفە ۋەك مەتەسەوف دەپتە قەبوولكرن. د فى خەباتىدا ھات مەبەستىكرن كو د دىوانا مەلایىن جىزىرىا دوالىزما ئاقل و ئەشقى بېپتە دياركرن. د پشكا ئىكېدا دى دەربارى مەلایىن جىزىرى و مەتەسەوفىا ویدا ئاگاھىيەكا گشتى باسكەين؛ د پشكا دووېدا ل گورى پرووانگەھىن جەھى دوالىزم، ئاقل و ئەشق و د پشكا سىيىدا ژى ل گورى ئاگاھىيىن ب دەستخستى د دىوانا مەلایىن جىزىرىا دوالىزما ئاقلې و ئەشقى دى ھىتە ھەلسەنگاندن.

بېژەپىن سەرەكى:

مەلایىن جىزىرى، ئەشق، ئاقل، دوالىزم، تەسەوف

دەستپىك

پەيوەندىيا ئاقل و دلى ژ دەستپىكا مروفاھىيى ھەتا پوژا ئېرو بووئە بابەتەكى گرنكى زانستى، فەلسەفەيى و دين. ژ يۆنانا ئانتىك ئارىستۆتالىس، ژ سەردەما رۆشنگىرى دىكارىت René Descartes؛ ژ زانا و رامنكەرپىن ئىسلامىستىن ۋەك فارابى، ئىبن سىنا و مەولانا ل سەر دوالىزما ئاقل و دلى ھوور بوونە. ل گورى دوالىزمى مروف ژ دو پىكەھاتەيان پىكەھىت كو نە مەكەن ل ھەف بىن جوداكرن. ئەو پىكەھاتە ژى ئاقل و دلن و رامنكەر، فەیلەسووف و زانايان ھەول داينە كو ژىدەرى شعورا مروفى ديار بکەن كا ژ ئەفان دو پىكەھاتەيان كىزان نافەندا شعورىيە. چونكى ئارىشەيا سەرەكىيا دوالىزمى، شعورە. ئاقل و دل، ئەف ھەر دو چاوانىيىن مروف ب ھەفرا د تىكلىيەكا چاوادا نە؛ ژ فان كىزان تەفكەر و ھەستىن مروف ديار دكەن، پرسپىن سەرەكىيىن دوالىزمى نە. ئاقل نە ب تەنئ ۋەك چاوانىيەكا مروفان ھاتىيە قەبوولكرنا كو فكرىن و موھاكەمەكرنئ پىك دىئىت؛ د ھەمان دەمىدا ئاقل ئەو تىشتە كو تەفكەرپىن مروفان بەرالى دكەت و فەگوھەرنا جفاكى و كەسان ژى ب دەرەفەت دكەت. قەبوولا

پىشپىن ئەو كو د گەردوونىدا تەنئ مروف ب ئاقلې ھاتىيە خەملاندن و خوەدى ۋەسفى شىيانا فكرىنئىيە. فەلسەفەيا ئايدىالىست ئاقلې ۋەك ديارىيا خوەدایى ھەلدەسەنگىنىت كو ب مروفان ھاتىيە دان؛ يا ماترىالىست ژى ۋەك تايەتتىيا مروفى ھەلدەسەنگىنىت يا كو ب پەرەسنى را ب پىشقىچوويە. دوالىزم دگەل ئاقلې، د تەفكەرپىن

مەلایى جىزىرى
د قادا ئەدەبىياتا
كوردىيا
كلاسېكدا ۋەك
ھەلبەستفانەكى
مەتەسەوف دەپتە
دانان. دىوانا
مەلایى جىزىرى
ژ ئالىيى ھىمايا
"ئەشق"ى فە
بووئە بابەتە
گەلەك فەكۆلىنان

ب ټاوايه کي جودا مه سله شروقه کړيه و ب گشتي ژ هه لبه ستين وي گه هشتنه هن دانه يان؛ لي به لي ټاگاهييه کا ته کووز^۳ ل بهر ده ست نينه. ل گوري ټاگاهيان ل پيشيې ژ باغي خوه وانه وهرگرتييه کو باغي وي زانايه ک بوويه. هيني خوه ندنا قورټانې بوويه و هن کتييې ديني خوه ندنه؛ پشتره ل خاندنگه هين هه کاري، ديار به کر و ټيما ديه يې پوره رد هيا زانستين سهرده ما خوه ديتييه و د ۳۲ سالييا خوه دا ژ مه لا تاها ټيجازه وهرگرتييه^۴. مه لايې جزيري وهک مته سوه وف ده پته دانان کو د قې يه کيدا چافکانيا سهره کي؛ ديوانا وييه. هه لبه ستين د ديوانيدا هه نه دده نه ديار کرن کو مه لا حاکمي که لام، ته سوه وف و چافکانيايې نه ده بييا تا کلاسيک بوويه^۵. فه لسه فه يا ته سوه وفې پشتي هه لاجي مه نسور، توشتره، و ترمزي ب ټاوايه کي به رفره ژ ټالييې بن عهره بي و غه زالي قه هاتيه برکويي کرکرن. د قې فه لسه فه ييدا مه سله ييې هه ري سهره کي و گرنگ ووحده تولوجوود، مه عريفه ت و ټه شقه کو ل گوري ته سوه وفې هه ر يه ک ب هه بووني را ټيکلدارن. لوما ژي فه لسه فه يا ته سوه وفې ل گوري روانگه ها خوه هه ول دده ت کو هه بووني و چي بوونا وي ديار بکه ت. مه لايې جزيري ژي د ديوانا خوه دا فه لسه فه يا ته سوه وفې و ته ماييې وهک ”وه حده تا وجود، وه حده تا موتله ق، عيلمې وه حده ت، وه حده تا سرف، که نزا ماهف، حه قيقه تا محه مه ديه، نوورا ټه حمه دي، ته جه لا، مه جاز و حه قيقه ت، مه عريفه ت، ټه شقا مه جازي و ټه شقا حه قيقې... هو دا“ ب ټاوايه کي

مه سوه وفانه ل قه له مې خستيه. نه سيم دورو Nesim Doru، مه لايې جزيري، ژ بو هزر و فه لسه فه يا ټيسلامې وهک که سه کي پر موهم درخينيت و ديژيت کو مه لا د ديوانا خوه دا ټاما ژ ب سي ربازين فه لسه فه يا ټيسلامې دکه ت کو ټهو ربا ز مه شايي، ټيشرا قيتي و فه لسه فه يا ته سوه وفې نه. مه لا جاريه که م فه لسه فه يا ته سوه وفې د فورما کورديدا ټانييه زمان^۷.

هوالاول، هوالآخر، هوالظاهر، هوالباطن هوالعبود و المشهود في كل الهويات^۸

ل گوري مه لا ټه وهل، ټاخر، باتن، مابوود و مه شهوود ژي خوه دا نه و ټه وه يې کو من هه يي دکه ت، من خوه دي ناسنامه دکه ت. ټه ق مالک ديار دکه ت کو ل گوري مه لا ته ني يه کيتييه که هه يه کو ټهو ژي يا خوه دا ييه و هه ر تش ت ته زاهورا وي يه کيتييه.

ټه م ټيک هووياتين يه قين، ټس مين ژ مه سدر موشته قين مه وهووم ولا شه يع، موتله قين، عه کسين د ټيف ټانييه دا^۹

ټه ق مالک ژي ژ بو مته سوه ويا مه لا ميناکه که کو ل گوري مه لا ناقي مه هه موويان ژ مه سدر/ ماکد ره کي پيک هاتيه کو ټهو ژي ناقي خوه دا ييه و ل هه مبه ر موتله قه تيا وي ټه م هه موو مه وهووم (فه رازي) و عه کسن د نه ينکه کي فاني دا. مه لا، د واري زانين و باوه ريا خوه يا دهره قې ته سوه وفېدا چ قاس دلسوز به، د مه سله يا دواليما ټاقي و ټه شقيدا ژي فکرا خوه ټه شکه ره کړيه کو د به شا سييه مدا ټه ق مه سله يي ب ټاوايه کي به رفره ه به پته هله سه نگاندن؛ لي دقيت به پته گوټن کو دواليما ټاقي و ټه شقي د هه لبه ستين مه لا دا خوه دسيپرن مته سوه ويا وي و د سهر فه لسه فه يا ته سوه وفې را مانه يي دستين.

۲. دواليزم

دواليزم، زنجيره يا فکريې فه لسه ييې دوالييه. هه موو هه يينان ل سهر ټه ساسا دوالي بووني هلدسه نگينه. د زانستا فه لسه فه ييدا و دينيدا ژ بو پينا سه کرنا دوکترينان ده پته بکارين. د فان دوکروټيناندا دو هه يين يان ماده ييې ټه ساس هه نه و ټه ق هه يين يان ماده ب گه له مپه ري دژبه ريې هه قن. هه ر يه ک خوه دي ناسنامه ييې فه نومه ناليې ژ هه ق جه ي نه و هه ر دو پيکه اته ييې کو وي هه ييني پيک دئين ل هه ق ناييې جودا کرن. دواليزم ل سهر له فکري ټا فا نايي؛ ژبه ر کو له فکرن ده پته رامانا ”هارمونا“ يي (harmonia) ۱۰ کو د دواليزم يدا پيکه اته ييې سهر بخوه ييې کو هه ييني پيک تينن خاليې سهره کينه. راما نگه ري يونان ټانا کساگوراسي Anaxagoras کو به ريا ميلادي د نافبه را ساليې ۵۰۰-۴۲۸ اندا ژييايه، پاريزفاني دوکترينيې دواليزم يي. وي کوکين هه بووني وهک ټو ق پينا سه کرنه و ټيديا کړيه کو دقې هيزه ک/سه ده مه ک هه بيت کو وان کوکان بلقينييت. وي ټهو سه ده م ژي وهک ”نووس“ ياني گيان و ټاقي ديار کړيه. ل گوري ټانا کساگوراسي تو هه بوون، تو تش ت ژ هيجيې پيک نايي و تو تش ت ژي ناچه هيجيې. خالق و مه خلوق دواليزمه کي پيکدئين کو ل هه ق ناييې جودا کرن. دواليزم ژ په يقا لاتيني ”dou“ يي هاتيه دارشتن^{۱۱}. د سالا ۱۷۰۰ يدا ټوماس هيده يه ق Thomas Hydeiev تهرم د به ره هه ما خوه يا ب ناقي Historia Religionis Veterum

هه لبه ستين د
ديوانيدا هه نه
دده نه ديار کرن
کو مه لا حاکمي
که لام، ته سوه وف
و چافکانيايې
ټه ده بييا تا
کلاسيک بوويه

پرسین کو دوالیزم ددهت دوو وان نهفن: "شعور ل کویه، ب چ ئاوایی چئ دیت و ب چ ئاوایی کاردکته؟

کهفن: خوه دایین ئهرد و ئهسمانان
یین سومهران؛ دیارده یین تار و
رؤناهییین چین، هندستان و عیرانا
کهفن: "یین-یانگ" Yin and yang
یا چینیان^{۱۴}؛ "تاموس-ساتفا"
tamus-satva دؤکتینا تیولؤژیکا
هیندییان؛ "ناهوورا-مهزدا" یا زهرده شتییی وهک شائین
دژبه ریئ قهنجی و خرابیی، رونی و تاریی، ژئی و میری
هاتنه هلسهنگاندن.

جوره یین دوالیزم

- **دوالیزما فهلسهف:** ددهت دوو بهرسفا گهله مشهیا
هه بوونی. دپاریزت کو هه بوون جۆته که کو ژ ماده و رامانی
پیک دهیت.
 - **دوالیزما ئه خلاق:** رکه بریا د ناقه را قهنجی و
خرابییدا یه.
 - **دوالیزما Theitic:** تیکلیا د ناقه را خوه دایی،
ئافرانندن و گهر دوویندا دهر دبریت.
 - **دوالیزما ئوتولؤژیک:** Ontolojik: ل سهر مه یلین
مروفتاین تیکه هشت و فامکرنا ژ دنیایی هور دیت.
 - **دوالیزما گیان:** د هن چانداندا باوهری ئه وه کو
مروفت و جاندارین دن خوه دی دو ئان زیده تر گیانان، یهک
ژ بو فونکسیوئین به دهنی یهک ژ ژ بو ریوینیا گیانییه.
 - **دوالیزما سیاسی:** جوداتییا مه کانیزمایین
قانوون دانیی و مه کانیزمایین بریقه برتییه.
- وهک خولاسه د دوالیزمیدا دو جهوهر هه نه کو ل ههف
نایین جودا کرن. دوالیزم خوه دی نا کؤکیانه و تیرا پرسین
فهلسه فهی نه کریه؛ ئاوایی فهلسه فها ئایدیالیسته.

۲.۱. ئاقل

فهلسه فه هه موو بهرسفین خوه ب په یوه ندیا سدهم
و ئه نجامی دیار دکته. ههر تم پرسان دکته. پرساریکرنا
فهلسه فهی ب سایا ئاقل پیک دهیت، ژ بهر وی یهکییه کو
د فامکرنا ژ دنیاییدا ئه رکا ههری گرنگیا ئاقلیه. ل گوری
به رگسونی Bergson فهلسه فه ههوجه تییا ب ئاقلی دیار
دکته. به رگسون ژ بو فئ یهکی تیکه ها "قودره تا زهن" ی ب
کار دئینیت^{۱۵}. ژ دهستیپکا مروفاهییی هه تا ئیرو رامانگه ران
ههول داینه کو چیبوونا ئاقلی، سینور و پیکهاته یین وی دیار
بکن. ئاریستوتالیسی ئاقل ژ ههستان جودا کریه و ئه وهک
تایبه تمه ندیه کا قوناخا سهره کی هلسهنگاندیه. ل گوری وی
مهله کهیا مروفا ههری موهم شیا نا فکرینییه. ئه و دبیزه

Persarum دا ب کار ئانییه. په ره بایله ژی د فرههنگا خوه
دا، د خالا "زورؤاستره" دا ئهف تهرم ب کار ئانییه کو د سالا
۱۷۲۰یدا وهشیایه. دوالیزم د تیرمینولؤژیا ئیسلامیدا ب
"Seneviy" یی دهیت ده برین، مانه ژئ وه تشتن کو ب
سیسته مه که دوالی ب ههف را پیوه ندیدارن. د دوالیزمیدا
ههر دو دژبه ری کو وهک دو عونسوورین ئه ساسییین
هه یینی تین قه بوولکرن، دوالیزم پیک تین؛ یانی د فئ
وهک سده مین هه یینی و عونسوورین دامه زریه ر بن.

دوالیزم، ل گوری هن روانگه هین جهی گه شه گرتیه و
هاتییه سه نفاندن. دوالیزما کارته زیه ن Kartezyen جهوهره ران
د بن دو به شاندا دابه ش دکته؛ جهوهره رین کو د نیقه کیدا
جی دگرن؛ یانیین مادی وین کو د نیقییدا جی ناگرن. فئ
یهکی ژ ب گیانی و به دهنی ژ ههف جهی دکته. دوالیزما
خویابوونی ژئ ئیدیعا دکته کو، تشتن کو ژ ماده یین پیک
تین، ئه وه بوون نین کو ب ته مامی دهرقه یی ره هه ندین
دهمی - مهکانی دمین. هه بوونه کا دنه کو دیسا د سینورین
گهردوونیدا پیک دهیت. د ناقه ندا دوالیزمیدا شعور هه یه.
پرسین کو دوالیزم ددهت دوو وان نهفن: "شعور ل کویه،
ب چ ئاوایی چئ دیت و ب چ ئاوایی کاردکته؟" ل گوری
دیکارت ههر هزرکرنه که، هزرکرنه کا ب شعوره. مروفت
خوه دی راگه هاندنا بی شاشی و خاسا ناقه روکا رامان و
شعورا خوه یه^{۱۶}. دیکارت وه ها دبینیت کو د ناقه را گیانی
و به دهنیدا په یوه ندیه کا میکانیک و فیزیکی هه یه. پوپه ری
Popperi ژئ هه موو جانداری وهک تشتن خوه دان به دهنه کی
مادی و سیسته مه کی موله کوله ر پیناسه کرینه و هه موو
هه یین فیزیکی وهک پاردارین گهردوونین وهکی خوه راقه
کرینه. ئینته راکسیوئیزما (هه فزافی) دوالیستا کو ژیده رکا
وی میستیسیزما پلاتون Platon و فیساکورسه^{۱۷} Pythagoras
، ئه و جوره دوالیزمه کو ژ سهرده مین به ری هه تا ئیرو ههری
زیده ئه وه هاتییه په ژراندن. ل گوری فئ بزاف به دهن و گیان
هه فته رییین هه ف نین، د چارچو فها "ئینته راکتیف" دا یانی
د په یوه ندیا سدهم - ئه نجامیدا پیگرتییین هه فن.

دوالیزم ل تیکه هین جفاکی، چاندی و رازبه ری هاتییه
لئانین. تیکه هین وهک؛ یین بیه یز و یین به یز، یین قهنج
و یین خراب، رونا هی و تار، ژن و
میر، گیان و ماده، ئاگر و ئاف، دنیا
و ئاخره ت... هتد د په رسیه کتیفا
دوالیزمیدا هاتنه هلسهنگاندن.
دیسا دیروک ژئ بو دوالیزم
چا فکانیه کا گرنگه کو خوه دایین
قهنجی و خرابییین میتولؤژیا مسرا

ژ دهستیپکا
مروفاهییی هه تا
ئیرو رامانگه ران
ههول داینه
کو چیبوونا
ئاقلی، سینور و
پیکهاته یین وی
دیار بکن

”تشتی کو د هوندري مه دا وهک ئاقل و هيژا فکريني ههيه، ژ وي ويدهتر تشته کی کو هم ژ بو وي ههول بدن، نرخه که خوه دايا کو مه بهخته وار بکهت نينه“^{۱۶} کانت ژي ل سهر ئاقل هوور بوويه و ب مه تو دا ره خنه يي ئاقل هلسه نگانديه.

ل گوري وي ته پسته مو لوزي ل سهر پرسيار کرنی ئافا دبه، دگهل في ژي ژيده ره کا وي ژي خوه دي گرنگييه. کانت د کتيا خوه يا ب نافي Kritik Der Reinen Vernunft دا د بنيدا زانيندا ئاقل دهر د خه پيش و د پيکهاتنيدا ژي ره خنه يه پيشياز دکهت.^{۱۷}

ل گوري ته سه و في ئاقل نه و تشته کو ب سايا وي مروف خوه ژ کريارين خراب دده ته پاش. ئاقل هيژا هزرييه. رامانگهر و عالمان ب رهنگين جوړ بجور ئاقل پيناسه کر نه. ئابدولکهريم چل ئاقل ب پينچ پله يان پولين دکهت و ل گوري وي ههر پله يه ک ژ ئاليي فامکرنا ژ دنياين و بهرگه ها خوه فا ژيين دن جهييه.

ئاقلی meas: نه و ئاقله کو دده ته دوو تشتين نه فسي و ته ني نه فسا مرو فان تير دکهت.

ئاقلی mead: ئارمانجا وي يا سهره کی نه وه کو خوه بگه هينه خوه داي، ئاگاهي و زانستا وي.

ئاقلی سام: مروف ژ ئاقلی خوه رازييه و ئاقلی خوه دگهل زانستي پيشقه بريه. ئاقلی

نووراني: د ئاقلی نوورانيدا هه زکر نه هيه و ب هه زکر ني ره ونه قدار دبیت.

ئاقلی سولتاني: ب عيلمی پيک دهيت و ژ راستيی، هيژي، و حه قيقه تي ناچه ته.^{۱۸}

ئاقلی meas د هه مان ده مي دا ئاقلی جوزييه کو مروف پشتره ب خوه ندن، هينبون و ئازموونه يان دگه هيتي و نه ف ئاوا ئاقل خوه دي قاد و بهرگه هه کي سينورداره. ئاقلی جوزي هه تا راده يه کي ژ ژيان و حه قيقه تي فام دکهت و نه ممکنه بگه هيته هه موو ئاگاهييان. کو خوه نه گه هينه ئاگاهييان ژي ممکنه هن تشتان ئينکار بکهت ئان بنپي بکهت. ژ بهر في يه کيه کو ل گوري زانايان ئاقلی جوزي ب وان تاييه ته نديين خوه د ئاگاهييا خوه گه اندنا ب خوه دايدا لاوز دميت. رامانگهرين ئيسلامی، عالم و مته سه وفان قيمهت دايه ئاقلی mead، ژ بهر کو نه ف ئاقل د هه مان ده مي دا ئاقلی کولي ته فاييه و مروف ئانجاخ ب في ئاقلی دکاريت بگه هيته ئاگاهييا ئاخره تي و خوه داي. نه ف ئاقل

ژ ئاليي خوه دايقه ل مروف هاتييه به خشاندن و نه شقا ژ بو خوه دايي ب في ئاقلی دهيتي فامکرنا. ئاقلی کولي گشتگيره؛ لوما ئاقلی جوزي ژي د ناف خوه دا دحه وينه. ته سه وف ري دده ته بهر مرو فان کو بکارن ژ ئاقلی جوزي دهر بازي مه رته به يا ئاقلی کولي بن؛ ژ بهر کو مه عريفهت ل ويړيه. ئاقلی جوزي ب کيماسيان، ئاقلی کولي ب په ساندنان هاتييه دهر برين.

قورئان ژي گرنگيی دده ته ئاقلی و د گه له ک جهاندا په سنا وي دهيتي کرن کو ل گوري قورئاني تشتي هه ري موهم نه وه کو مروف خوه دي ئاقلیيه. مروف ب ئاقلی خوه ژ جاندارين دن دهيتي جودا کرن. د نافه را ئاقل و ئيمانيدا په يوه ندييه کا بفي نه في هه يه و مروف ب ئاقلی خوه هه بوونا خوه دايي فام دکهت. ل گوري ئيسلامييه تي مروف هه تا ده ما بالخبون د بن بهر پرسياريا مالبا تا خوه دا نه؛ لي به لي پشتي بالخبون تي ئيدي ب ئاقلی خوه ته ف دگهرن و دفي ئاقل ژي ژ بو عياده تي بهي ته بکارئينان. ل گوري قورئاني جيی ئاقل دله. د ئايه تا ۴۶ هه ميا سوره تا ”حه ج“ يدا ب في ئاواي هاتييه: ”گوهي کو دبه يزن و دلي کو دفکرنا.“^{۱۹}

فارابي، ژ بو کو مروف هه بوونا خوه پيک بينيت ئاقل وهک مه رجی سهره کی هلسه نگانديه. ل گوري وي د نافه را ئاقل و به خته وارييدا تيکليه کا پيشک هه يه و ژ بو کو مروف ئازاد بيت دفي ب ئاوايه کی راست بفکريت و بگه هيته ئاقلی خوه، کو گه هشته راستيی ژي دي به خته وهر بيت.^{۲۰}

۲.۲. نه شق

په يفا ”ئامور (جويدو)“ الاتيني د سهر ده ما رو ماننياندا نافي زارو که کيه کو قه له و و ب باسکه و د ده ستاندا تير و که فان هه يه. د يونانا ئاتنيکدا ژي وهک ”ئيرؤس“ هاتييه بناقکرنا. فيگورين ئامه روؤس ب رينيسانسي را وهک ئوسلوبه کي روکو کوي ته في هونه را روژ ئافي ژي بوويه و هه تا سه دسالا ۱۹ هه م ده وام کريه^{۲۱} ئيرؤس Eros وهک هيژه کي هاتييه قه بوولکرنا کو ههر تشتي دگه هينه هه ف و خوه داوه ندين نه مر دئينيه دنياي. که سي کو جارا ئيکي نه شق وهک هيژه کي پيناسه کريه نه مي پيدو کليه Empedokles. ئيرؤس ب ئه رکا ”هيژي“ پيناسه دکهت ”يا کو لفيني پيک دئينيت.“^{۲۲} پلاتون رامانگيري ئيکي يه کو جوړه يين نه شق/نه فيني وهک ته مايه که فه لسه ف فه کولايه. د کتيبين خوه

ته سه وف ري
دده ته بهر
مرو فان کو
بکارن ژ ئاقلی
جوزي دهر بازي
مه رته به يا ئاقلی
کولي بن

بورهانئ عهقل دوورکر قیاس، ئسم و کهمالاتین د خاس
نهووهل ئیلاهی پئ بناس، فئی نوورئ ئەف پهرته و فقه د ۳۹

ناقل ب دهلیلین مادی موقایه سهیا نافئ ته و فازيله تان
دکته؛ دفتی ئەولی ئەول ئەلیفا کو نافئ ته پئ دەست پئ
دکته وئ بناسه، دئ وی چاخى روئاک ببیت. ژ فئی مالکئ
ژی دیار دبیت کو مهلا ژیفامکر، ژیحه زکر، تیکه هشتنا
ئاگهی و زانستا خوه داییدا ناقل فقه دهر دکته.

په مزاد نه جم و ههیه ته، عهقلئ موجه رره د ناره تی
بئ نوورئ علمئ وه حده تی، ئەو مادشه کک وشوبهه د ۳۱

ناقل ب تهنا سه ری خوه نکاریت بگهیه ته ئاگهییا
رازیئ فلهک و ستیرکان؛ کو نوورا عیلمئ واحده تی نه بیت
دئ که فیه ته که مینا شان. ئەف هشیارییه که کو مهلا دده ته
مروؤان. هه که هوون دخوازن ژ عاله مئ، ژ گهردوونئ،
ژ ره مزین ههیینان فام بکن نه ههوجهیه هوون ل دوو
ئاگهییین مادی بچن. کو ده مئ ههوه ئەف بهک پیکئینا،
هوون دئ که فیه د ناف شک و گوماناندا. د فی واریدا
ئاگهی و زانستا ئەساسی، عیلمئ واحده تول-وجوده؛
دقیت چافکانیا ههوه یا سه ره کی ئەو بیت. ل گۆری مهلا،
”قیاس“ کو جوره یا دان ئاقلیه و فلهسه فه فان و فقهه فان
بکار دئین و ”جهدل (گهنگه شه)“ کو که لامفان ب کار
دئین، تیرئ ناکته کو ئەم ژ رامانا ههبوونئ فام بکهین،
رازیئ ئیلاهی دیار بکهین. ۳۷ کو حکمه تین خوه دایی ب
ناقل بین فامکرن ممکنه مروؤ ژ وان بکه فیه ته شان ژى.

پور مه نه زهر دا ته ژ سه ر تا قه ده م
(قد رَجَعَ الْقَلْبُ وَ عَقْلِي كَيْلًا) ۳۸

دبیت کو ئەف مالک ژ بو ئەشقا مه جازی ژى ژ بو ئەشقا
ئیلاهی ژى بهیته رافه کرن؛ لئ ب هه ر ئاواپی تیرنه کرنا ناقل ل
داره. ناقل ب چافین سه ری گه لهک ههول دایه کو ژ هه بوونا
یارئ/خوه دایی فام بکهت؛ لئ ئاقلئ وه ستیایی فهدگهریته فه
و خوه ته سلیمئ دل دکته؛ چونکی یئ کو بشیت ژ ههیینئ
و رازان فام بکهت نه ئافله؛ به ره فاژئ فئ، دله. د فلهسه فه یا
ته سه وفیدا دل، وهک وارئ ئاگهییین ئیلاهی هاتییه بجیکرن
کو مهلایی ژى ب فئ روانگه هئ ناقل ل هه مبه ر دل سفق
دیتییه.

فلهسه فه د هه موو زانستاندا
پشتا خوه دده ته تیکلییین سه ده م

ل گۆری مهلایی
ناقل د هه زکر
و ئەشقیدا ژى
بیهیژه

ناقل ب تهنا
سه ری خوه
نکاریت بگهیه ته
ئاگهییا رازیئ
فلهک و
ستیرکان؛ کو نوورا
عیلمئ واحده تی
نه بیت دئ که فیه ته
که مینا شان

- ئەنجامئ، دیاله کتیکئ و
دهلیلان. فئ یه کئ ژى ب سایا
ناقل و موحا که مه یا ناقل پیک
دئینیت. فیهله سوؤفین ئیسلامئ
ژى گرنگی دانه ئاقلئ؛ لئ به لئ
ههتا راده یه کئ. ئاقلئ کو خوه دئ
دایه مروؤان ژ بو فامکرنا ژ ژیا نا
روؤانه و ژ ژیا نا مادی دئ تیرئ
نه کهت. ئەف جوړه ناقل ژى ئاقلئ جوزیه. لئ به لئ نه
ممکنه کو مروؤ ب ئاقلئ جوزی هه موو رازیئ ئیلاهی
فام بکهت. ژ بو فامکرنا رازیئ ئیلاهی، ئاگهییا ئاخره تی و
خوه دایی، ئاقلئ کولئ ههیه کو ژیدره کا وی ژى نه هشه؛
دله. د فلهسه فه یا ته سه وفیدا سوؤفیان چه ندین کو گرنگی
دانه ئاقلئ ژى؛ داهیتان و ئیلهام گرنگر هه لسه نگاندینه.
د کاروبارین دنیا ییدا، د ریکوو پیککرنا ژیا نا مادیدا هه له بت
ناقل خوه دان ئه رکه؛ لئ به لئ د مه سه له یین میتافیزیکیدا
ناقل ب قیاس، جه ده ل و بوهرائئ نکاریت سه ره داری ب
وان ئاگهییان بکهت. ژ بهر فئ یه کییه کو مه سه وفان رافه
و په رسپه کتیفین که لامفان و ئوله مایین زاهر وهک ”گوفت و
گو“ و ”قیل و قال“ هه لسه نگاندینیت. د ته سه وفیدا مروؤ
ئانجاخ ب ئازموونه یین میستیک دکاریت خوه دی ئاگهییا
رازیئ ئیلاهی بیت. یانی ده وسا عیلمئ قال، دقیت مروؤ
خوه ب عیلمئ حال بخره ملینیت.

ئه و بوو قه له م ئه و بوو عه قل، له و بئ حه دیسئ دانه قل
ده ریایئ علمی کر شوغول، ته فسیلئ علمی جومله دا
ئه و بوو د جومله رابته، میزان و ئسمئ باسته
فه یزاحه ق ئه و بوو وASTE، چه شمئ وو جوو دئ سورمه د ۳۹

ژیدهرئ مه لا یا سه ره کی قورئانه؛ ژ بهر فئ یه کئ دفتی
مروؤ ئاقلئ خوه نه ژ بو رافه و شیرو فیه یین نه ههوجه
بکاربینیت؛ ئەو ناقل ژ ئالییئ خوه دایی فه ل مروؤ هات
به خشاندن کو بکاریت که لاما وی فام بکهت و ژیا نا مادی
ل گۆری وئ که لامئ بریکوو پیک بکهت. که لام ژى، ناقل
ژى، ماره فت ژى د نافین خوه داییدا دیارن؛ به س بلا مروؤ
بکاریت ب ئاقلئ کولئ خوه بگهیه نیته وان ئاگهییان؛ کو
ئەو ناقل ژى د دلیدا هه وانیدییه، نهینکا وی ئاقلئ دل بخوه یه.

۳.۱.۲. هیژا ئاقلئ ل هه مبه ر هه زکر و ئەشقی
ل گۆری مهلایی ناقل د هه زکر و ئەشقیدا ژى بیهیژه.
مالکین ل ژیر دیار دکن کو ناقل ل هه مبه ر خوه شیکیا یارئ،

ژیانا روژانه دا ئاقلی جوزی بهیته بکارنانین ژی دبیت کو ئهو ئاقل بکهفه پهی خوهسته کین نه فسا خوه. ئاقلی کولی دقیت پیسده تر بیت کو مروّف ل دنیا یا فانی ژی خودان هیژ بیت.

ههر سه ری ده ولت هه بی دی هر د نیف به نداته بی
ههر که سی عاقل بتی دی هر رجوکاری ته بی^{۴۵}

ژ بهر قی یه کنیه کو یین کو ده ولت و شادیین دخوان دقیت خوه ب به ندا خوه دایی بگرن و د مه شا خوه دا چ جارن وی به ندی به رنه دهن. کو مروّف خوه دی ئاقل و ئیدراق بیت دقیت چ جارن ژ قی راستیا کو خوه دایی دایه بهر وان ئافه ری نه بن. میتافورا به ندیا کو ریا حهق ده رد بریت، فه لسه فه یا مه لا دزه خمینیت. دقیت مروّف ژ بو هر سه رکه فتنی، شادیی، فامکرنا ژ ژییانی، ژ خوه دایی و ئاگاهیا ئاخره تی ئاقلی خوه بی کولی بکار بینیت و ئه شقا خوه دایی یا کو دل وان روئی دکهت چ جارن ژ بیر نه کهت.

”بی قودره تی تو، قووه تی مه خلوق چ کت
مه منووه ل نک عه قل کو بکت ته ئسیری“^{۴۶}

که لو هیژا مه خلوق دی تیرا چ بکهت کویا خالقی نه بیت. ژ ئالیی ئاقلیقه خوه دان هیژکا سینورداره و ب وی

ئه شقی ژی هر جاری تیک دچیت.

سیما کو نوما نه مال هس سیم
سیماب ژ خه جالهت ما ژ ئیخراج^{۴۷}

نه ته نی مروّف، ماده ژی ل هه مبه ر به ده وییا یاری ئاقلی ده افیژیت؛ کو د قی مالکیدا زیف ل هه مبه ر خوه شکیا یاری ره وناقیا خوه وندا دکهت، دته مریت.

عشق گها ک و ل عه قلی خوه ما
یفتک بالعاشق حسن الملاح^{۴۸}

ئه شق بکه فینه کیژان دلی ئاقل ژ ور بار دکهت و دچیت. ژ بهر کو ئاقل نکاریت ل هه مبه ر ئه شقی خوه راگریت؛ بی هیژه. که سی کو ئه فیندار بوویه نکاریت ل سه ر هشی خوه بهینیت.

فر عقی من لهیی مثل باز او عقاب
داب روحی مثلما انحل فی نار جلید^{۴۹}

باز و عیقاب په رهنده یین بهز و بهزن و د هه مان ده میدا به یژن ژی. مه لا ب ئیستیاره یا فان په رهنده یان ئامازه ب ئاقلی دکهت کو ئاقل هر چه ند به یژ بیت ژی ل هه مبه ر ئاگری ئه شقی نه چاره؛ وهک وان په رهنده یان بفریت و بچیت.

سورمه پووشین سو ری ب سه ر کل ده
عاقلان لی خه راب و ئه به تر که^{۵۰}
ئاو ری نه سو ده عیوونان عاقلان سه ودا دکن
گه زمه یا عاشق ف دل که فتی ژ چه هقین شه هله بوو^{۵۱}

چاف و ئاو ری نه به ده وین کو ژ ئالیی خوه داییقه هاتنه کلکرن وهک تیره ک دی ئاشقان قول دکهن و ئاقلی ئاشقان ل هه مبه ر ده لالیا چاف و ئاو ری نه ماشووقان ژ سه ری دچن.

۳.۱.۳. ئه رکا ئاقلی د

کارووبارین دنیا یی دا
مه سه وف مه لایی جزیری د
کارووبارین فانیین مروّفاندا ژی وهک
ریا ئه ساسی و حه قیقی که لامین
خوه دایی نیشان داینه. چه ندین کو د

ټاڅلی ژۍ نکاریت سهرهدهری ب ههر تشتی را بکته؛ لڼ کو پشټا خوه بدهته خوهدایۍ و ټاگهییا وی دۍ بکاریت سهرفراز بییت.

ټه شقا کو بوویه مژار و تهمایا ټه ساسییا دیوانا مه لایۍ ”ټه شقا خوه دایۍ“ یه.

٣.٢. ټه شق و هلسه نگانډنا ټه شقۍ د دیوانا مه لایۍ

جزریدا

٣.٢.١. خوه دانۍ ټه شقۍ و رازین ټه شقۍ

د یوانا ټانټیکدا جارا ټیکۍ ټه مپه دوکله س په یفا ټه شقۍ د کوټته کستا فهلسه فدا هلسه نگانډییه. وه کو د به شا دوپه مدا ژۍ هاتوو قالکرن، پشتره راماڼگه رین وهک پلاتون، سپینوزا، پلوتنوس ژۍ ل سهر مه سله یۍ سهرۍ خوه ټیشاندینه و ههر یه کی ب ټاواپه کی ټه شق وهک هیزه کی پیناسه کرپه. هیزه که مه عنه وی و هه سټییه. ل گوری ټه مپه دوکله س د ټه ساسیدا هه بوون ټان نه بوون تونه یه. تشتی کو مروځ ژۍ را دبیزه هه بوون؛ ټیکه لیا ټاخ، هه وا، ټافۍ و ټاگریه. تشتی کو ژۍ را دبیزن نه بوون ژۍ به لاقبونا فۍ ټیکه لیپییه. ٤٧ ټه ف ته سبیت و دگه ل فۍ ته سبیتۍ دوکترنا پلوتنوسیا ژ یه کی پرانی چیدبیت، بوونه بڼگه یۍ فهلسه فه یۍ روژه لاتۍ ژۍ. ب تایه تی عالم و راماڼگه رین وهک فارابی، ټین عرابۍ، ټین سینا، مه ولانا، حالجۍ مانسور ژۍ ل سهر وی فکرۍ نه کو سه ده مین هه موو هه بوونۍ ټه و یه که. ټه و یه که خوه دایه و هه موو پرانی ژۍ ژ هه بوونا وی پیک هاتینه. فهلسه فه یا ته سه وفۍ ټه ف ټاگهی ل گوری خوه بریکو پیک کرپه و فکر واحده تول-وجودۍ ژ خوه را وهک خالا سهره کی دیار کرپه. د نافه ندا فۍ فهلسه فه یۍ ټه شق ب جی دبیت کو ب تایه تی دیسپیلین و هک فهلسه فه و ته سه وفۍ ټیسلا میدا جیبۍ ټه شقۍ پر موهمه. ”ل گوری فهلسه فه یا واحده تول-وجودۍ، سه ده ما هه بوونۍ ټه شقه ٤٨ دیوانا مه لایۍ جزیری ژ ټالیۍ تهمایا ټه شقۍ فه به ره مه کن زه نگیه. مه لا هه ما بیژه د هه موو هه لبه سټین خوه دا بهرۍ خوه دایه ټه شقۍ و ههر مه سله یه ک د چارچو فه یا ټه شقیدا ل قه له مۍ خستیه. ”دهیته زانین کو ټه شق ب ته نا سهرۍ خوه به رفره هترین مژارا دیوانا مه لایه. ټه شق حاله ته که کو هه زکرن و ټه فین نکارن واته یا وی تژی بکن. له ورا ټه ف رازه و رازه که کو بۍ ته عریف و بۍ پیناسه یه

ټه شق ب ته نا
سهرۍ خوه
به رفره هترین مژارا
دیوانا مه لایه.
ټه شق حاله ته که
کو هه زکرن و
ټه فین نکارن
واته یا وی تژی
بکن. له ورا ټه ف
رازه و رازه که کو
بۍ ته عریف و بۍ
پیناسه یه

«الله» سه هه رگاها ټه زه ل، یه لموومۍ عشقۍ شوعله دا

نوورا جه مالا «لم یزل»، زاتی ته جه لایا خوه دا ٥١

ژ ټه زه لۍ هه تا ټه به دۍ ته نۍ خوه دۍ
هه بوو و ټه و دۍ هه بیت؛ لوما ژۍ
ده سټیپکا هه موو هه بوونان خوه دایه.

عشقاژ نوورا «لايزالعهره بی»، حوسن و جه مالا بۍ مسال
ټیساندۍ یه لمووم و شه مال، دیسا خوه لۍ په روانه دا

...

مه عنایۍ عشقۍ بۍم: چیه؟ له و من ب چه شمۍ دل دییه
عه کسا جه ماله ک سافیه، زاهر د مرئاتا مه دا ٥١

مه لا راما نا ټه شقۍ
نه ب ټاقل ب دل
پیناسه دکته. ژ
به ر کو خوه دانۍ
ټه شقۍ خوه دایه
و مروځ ټانجاخ
ب چاځین دلۍ
خوه دکاریت ب
هه بوونا خوه دا
ب چه سیت

مووما ټه شقۍ ب نوورا وی ځیکته. پشټی
کو ټه و شوق ځیکته هه موو هه بوون ل دورا
وی شوقۍ بوون په روانه. ټه شقا کو ژ نوورا
ټه به دییه؛ ټانجاخ ب چاځۍ دل دهیته دیتین.
مه لا راما نا ټه شقۍ نه ب ټاقل ب دل پیناسه
دکته. ژ به ر کو خوه دانۍ ټه شقۍ خوه دایه و
مروځ ټانجاخ ب چاځین دلۍ خوه دکاریت ب
هه بوونا خوه دا ب چه سیت. ټه ف رۍویتییه که کو
مه لا د وی رۍویتیۍدا ههر جار مروځان هیشیار
دکته

دا حوسن و حوب و مه زه ران، وه یه ک ته جه لابن هه ر ټان
عاشق بخوون ده فته ران، د حوسنا مه حبه ت نامه دا ٥١

ژ بو کو ټه شق و خوه شکی ههر تم د قه نجیۍدا خوه
نیشانۍ هه ف بدن و ټاشق بکارن ده فته را ټه شقۍ ب نامه یۍ
محبیه تۍ بخوین. ده فته را ټه شقۍ کو میتافورا ژییانۍ بیت
ټه و ده فته ر ټانجاخ ب دل دکاریت بهیته خواندن، به ره یا
خواندنا وی ده فته رۍ ټانجاخ ب توځین خوه دایۍ ممکنه یۍ
کو خوه دۍ ل دلۍ مروځ ره شانډییه.

دل یه که دۍ عشق یه ک بت عاشقۍ یه ک یار به س
قبله دۍ یه ک بت قولووبان دل به ره ک دلدار به س ٥٣

ژ بو مروځ ته نۍ یاره ک به سه و ټه و یار تیرا ههر تشتی

ئەشقا ئیلاهییه. نه کو مهلا ل بهر ئەشقا دنای (جسمانی) رادبیت، وی ژى د ناف ئەشقا ئیلاهییدا دهلینه و دکهته ئالافهک ژ بو ټیگههشتنا ئەشقا حهقیقی.

ل گوری مهلا ئەشقا دنای (جسمانی) ئەف قاس بی قیمهته کو ئەمری وی ژى وهک وی کورته.

حوبی جسمانی دو روژن، گهر چ دل پور پی دسوژن
خهف جه گهر په یکان دنوژن، مسلی نه قشی بی به قایه.

ههر چهند دل پی بسوژه ژى، تیر گهیشته جگهری ژى نیشانی وئ نه قشی پر زوو ژى دچن. پر ئەشکه رهیه کو مهلا ههر چهند قیمهته بدهته ئەشقا جسمانی ژى وی وهک تشتهکی ده مکی هلدسه نگیه کو ل ههمبه ر ئەشقا ئیلاهی هاتییه و وی بجیت ژى. ئەشقا پایه دار ئەشقا ئیلاهییه؛ چونکی ماشووقی وی ئەشقی پایه داره.

۳.۲.۳. ئەشق وهک سه ده مه کی ئونتولوژیک

متسه وف و سو ف ئەشقی وهک سه ده مه ههموو هه یینی هلدسه نگیه. عاله ما هه بوونی ژ ئەشقا ئیلاهی پیک هاتییه. ژ ئین عه رابی هه تا مه لا، عالمین ئیسلامی سه ده ما هه بوونی کو ژ چار ئەله مه تانه ب ئاویه کی دن شرو فیه کرینه. ل گوری فان چه ندین کو عاله م ژ وان چار ئەله مه تان پیک هاتیه ژى دقیت نه یی ژبیرکرن کو ئەو چار ئەله مه نت ژى ژ ئەشقی پیک هاتنه. ”ئەشق ئەنجامه ک نینه؛ به روفا ژى سه ده مه.“^{۵۷} مه لا ژى شوپینه ر و پارزهری قی فله سه فه یییه و ئەف فکر و رامن ژى د هه لبه ستین خوه دا ل فله می خسته نه.

چار عونسر ن چار ته به تن، ټیکرا ب میزان ټیک که تن
ب فه یز نه وعی لیک که تن، وان د سووره تی شه خسییه دا
چار ئومه هاتن سی به نات، ههر بی قه رارن بی سه بات
پور عشق و مه یلن ئلتفات، د قی تازه دهیری کو هه نه دا^{۵۸}

چار هیمان و چار چاوانی ب نيزامه کی، ههر یهک ب فه یزا خوه گه هشتن هه فو. چه ندین کو ههر یهک د قه ید و قارا خوه دا به سه کنن ژى تشتی کو وان ب هه فقه دگریت ئەشقه؛ ئەشقا خوه داییه کو سه ده مه ههموو هه یینانه. چار پیکهاته یین کو وهک ”انسار الاربعه“ دهینه زانین ژ ئاگری، ههوا، ئاخ و ئافق پیک دهین و ژ یونانا ئانتیک فر قه وهک ئەله مه تیتن ئەساس دهینه قه بوولکرن کو هه بوونی پیک دهین.

د فله سه فه یا
مه لاییدا ههر
جوره ئەشق ژ بو
گه هشتنا ئەشقا
ئەساسی، واته یا
ئیلاهی ریهک و
ئەزمونه که. مه لا
ئەشقا دنای
ئینکار ناکهت؛ لی
به لی وی یه کی
ژى دکهت بن
خزمه تا ئەشقا
ئیلاهی/حه قیقی

دکته؛ بهس کو بشیت بینیت. دل یه که، دقئ ئەشق ژى یهک بیت، قبله یه که دقئ یار ژى یهک بیت. ئەف مالک کو ل گوری فله سه فه یا ته سه وفی بهیته هله سه نگاندن پر زه لاله کو قالا یه کیتییا خوه دایى دکته؛ لی کو وهک ئەشقه کا مه جازی بهیته هله سه نگاندن ژى دیسا مه لا بهری مه ده ته یه کیتییا. یه کیتییا کو ژ نافق خوه دایى دهیت، سراهه تی هه موو ژیانى دکته. ل گوری مه لا ئەو ئەشق پاشن چینه بوو، ئەو ئەشق نه هات ئافراندن، ئەو ئەشق ژ روژا روژا د خوه دی ته عالا دا حه واندى بوو.

”عهرش و کورسی هیژ د مه خفی بوون د که نزا قودره تی
حوسنی حه ق بوو د ئستوائی لامعا عشقی هه بوو“^{۵۹}

فله کین هه یشتان و نه هان، هین د گه نچینه یا شیان و قودره تا خوه دایى ئافرینه ردا بوون، رو ناهیا ئەقینى ژ قی روژى دایه هه یه و هه رده م دبرسقیه. د فله سه فه یا مه لا د پیناسه کرنا ئەشقی نه پیکانه، ژ بهر کو ئەشق نه خشه کا خوه دایى یا ئیلاهییه و ب زانین و ئازموونه یین مرو فان پیناسه کرنا وی ئەشقی دی ههر تم دی کیم بیت. مه لا فان نیرینن خوه د قی مالکیدا ب قی ئاوی دئینته زمان:

”وه سفین ئەفین و عشقه هی، حوسن و جه مالوئ شه هی
نایینه شه رح و مه ده هی، ئەسه ن ژ نه قشی به شه ری“^{۶۰}

۳.۲.۴. ئەشقا دنای

د فله سه فه یا مه لاییدا ههر جوره ئەشق ژ بو گه هشتنا ئەشقا ئەساسی، واته یا ئیلاهی ریهک و ئەزمونه که. مه لا ئەشقا دنای ئینکار ناکهت؛ لی به لی وی یه کی ژى دکته بن خزمه تا ئەشقا ئیلاهی/حه قیقی. دبیزه

”لامعا حوسن و جه مالی دی ژ علمی یته عه ین
عشق دا ژى هلبق کی دی حه قیقه ت بی مه جاز“^{۶۱}

خوه شکیا هوسن و جه مالا یاری ئانجاخ ب زانینا بباوه ری دی بهیته ئیدراقرن. د قی ئدراقرن دایا گرنگ ئەوه کو ئەشقا دنای بگه هیته مانه یا خوه یا حه قیقی کو ئەو ژى

هي د بهر (قالوا: بلي) يې به لکونو ته ځه عالم نه بوو
چهرځي دهوران دهورې گوردون گونبه دې مينا نه بوو
عرش و کورسي هيژ د مه خفي بوون د که نزا قودره تن
حوسن حه ق بوو د نسوني لامعا عشقي هه بوو^{۵۹}

ب خوه رازي بوون و قوره تيې مروځ نکاريت ژ عيلمې
خوه شكيې فام بکته. دقېت هيا مروځي ژ عيلمې حال
هه بيت؛ ثان نا فرياد و فخانکرن بېچاره و بېمانه يه.

نه نجام

دواليزما ټافل و نه شقي ژ يونانا ټانتيک فرقه هه م
ژ ټاليې فلهسه فله يقه هه م ژ ټاليې دينانقه
بوويه بابته گهنگه شهيان. فلهسه فله يې ب
گشتي پيشاني دايه ټافلي و ژ بو فامکرن ژ
ژبياني ټافل خوه دي ټهرک پېناسه کره؛
لې به لي فلهسه فله يې ديني يېن کو خوه
سپارتنه ميستيسيزمي پيشاني دانه نه شقي.
د دواليزمي د تشتي هه ري سهره کي شعوره؛
ل گوري قې نه ساسي ژي دو تشتي کو ل
هه ف نايېن جوداکرن دو ټاليېن شعوري
پېک دنن. دواليزم ل سهر دژبه ريان ټافا
ديت.

هين ژ بهر يا قالوبه لايتدا، کو هين نه ځه جيهان
نه هاتبو ټافراندن، نه نه ځه
گهردون و چرخا وي و نه
ژي نه و قوبا جام هه بوون.
عرش و کورسي ژي،
ياني فله کين هه شان
و نه هان، هين د
گهجنه يا شيان و قودره تا خوه دايې
ټافرينه ردا بوون. خوه دايې ته علا ژي د
کامليا خوه دا بو، روڼه يا وي ژ وي روژيډا
هه يه و د برسقيت. ژ فان هه دو مالکان
دهيته فامکرن کو مه لا نه شقي وهک نه نجام
هه لنه سه نگاندييه؛ سه ده ما هه بووني نه شقه.

مه لا نه شقي
وهک نه نجام
هه لنه سه نگاندييه؛
سه ده ما هه بووني
نه شقه

مه لايې جزيري هه لېه ستفاني نه ده بيا تا
کلاسيکا کوردييه و يهک ژ مه زترين هه لېه ستفانان
دهيته دانان. د قې يه کيدا هه م هوستاتيا ويا
هونه رمه ندي خوه دان ټهرکه هه م ژي ټيگه هشتا ويا
ته سه وځي. مه لا مته سه وځي که ملييه و نه ځه مه عريفه ت و
زانبا وي د هه لېه ستين ويدا ديار دېن. د قې خه باتيډا هات
مه به سترکرن کو د ديوانا مه لايې جزيريډا ل سهر دواليزما
ټافلي و نه شقي بهيته سه کنانن. ژ بو
کو خه بات بگه هيه ټارمانجا خوه د
دهر بارې دواليزمي؛ ټافلي و نه شقي و
ته سه وځيډا ټاگه ييېن ب گشتي هاتن
دايېن کو مه لا و فلهسه فله يا وي بهيته
ديارکرن.

مه لا نه شقي
وهک نه نجام
هه لنه سه نگاندييه؛
سه ده ما هه بووني
نه شقه

ل گوري فلهسه فله يا ته سه وځي يا کو پشته فاني فلهسه فله يا
مه لاييه، دقېت مروځ باوه ريا خوه ب واحده تول-وجودي
بينيت و ل گوري وي، نه فسا خوه يا فاني ته ريبه ت بکته.
کو نه ځه يهک پېک بهيت دي مروځي گه هيه ټاسي مروځي
کامل و دي د يه کيتيا خوه داييډا هه لييت. نه وي د ژيانا
فانيډا بگه هيه خوه دايي. نه ځه ري زه حمه ته، نه ځه ري ب
ټافلي جوزي ناهيه مه شانن؛ نه ځه ري ټانجاخ ب ټافلي
کولي دکاريت بهيته مه شين کو د ټافلي کوليډا ژي تشتي
کو ري نيشاني مروځ دده ت نه شقي بخوه يه. د نه نجام قې
خه باتيډا هات ديتن کو مه لايې جزيري نه شقي ب هه ر ټاوايي

”عاشق و مه عشوقې نه لحه ق هه ردو مرثاتي يه کن
بوو د عيني جه معيډا نه سلې قه ديم ټايېنه بوو“^{۶۰}

راستي نه وه کو عاشق و ماشوق يهک بوون، هه ر يهک
ژ وان ژي نه ينکا يا دييه. مه لا ب قې فله راسه تن به ري خوه
دده ته فلهسه فله يا واحده تول-وجودي؛ ژ بهر کو ل گوري
ته سه وځي نه ب ته ني مروځ هه موو هه بوون ژ خوه دايي
هاتنه و دي ديسا ل وي فله گهرن. لې گه لو مروځي چاوا
بکاريته نه و نه شقا کو خوه دا نه و پې ټافراندييه، ب ره وشا
خوه يا هه ري پاڅر بگه ينه خوه دايي؟ ته سه وځي د قې ټاسيډا
به ري مروځ دده ته ”عيلمې حال“. عيلمې قال ب په يقان
و حه رفانه کو دهيته هينکرن؛ فانييه و مروځ نکاريت ب
عيلمې قال ژ نه شقا خوه دا فام بکته؛ لې به لي عيلمې حال
ب ټازموونه يان، ب په ژن و هيسياتان خوه دده ته ده ر و
چافکانيا وي دل. مروځ ټانجاخ ب عيلمې حال دکاريت ژ
يه کيتيا خوه دايي دوور نه که قيت و نه و نه ينکا کو خوه دا د
دلي واندان بجي کره، ب وي نه ينکي راستيې بينيت. کو ل
گوري عيلمې حال ته فبگه ره يې بکاريته وي نه ينکي ب پاڅري
و زه لالي خوه دان بکته. مه لا نه ځه فله راسه ت ب قې مالکي
ل قه له مي خستيه:

”عشق و علمي بوت و لاتان ب سهره ک ټالي نابتن
قه دره ک حال کو نه بت به يهوده چ هه ز“^{۶۱}

- 20- Farabi, Maan-ül Akl, wergêr: Hilmi Ziya Ülken, (İstanbul: Kanaat Yayınları, 2000), 192.
- 21- Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015), 32.
- 22- Walther Kranz, Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar, wergêr: Suad Y. Baydur, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1984), 29.
- 23- Platon . Devlet, wergêr: Cenk Saraçoğlu- Veysel Atayman, (İstanbul: Bordo-Siyah, 2010), 20.
- 24- Platon, Şölen, wergêr: Cüneyt Çetinkaya, (İstanbul: Bordo-Siyah, 2005), 11.
- 25- YHWH an jî Yehowa di Peymana Kevin û giştî Pirtûka Pîroz de YHWH navê Xwedê yê yekta ye
- 26- Baruch Spinoza, Teolojik-Politik İnceleme werger: C.B. Akal, (Ankara: Doşt Kitabevi, 2010), 124.
- 27- Sudûr: Têgiha felsefî a di maneya: Heyîn jî yekeye mutleq derdikeve û bi pergaleke bi dor gerdûnê pêk tîne. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sudur>
- 28- Seher Akçınar, "Melayê Cizîrî Dîwan'ında Zülûf Sembolünün Tahlili", Mukaddime, 8 (Özel Sayı 1), 0133-0152, (2017): 140.
- 29- Fena: Têgiha tesewîfê. Evdteverger û kiryarên xwe dibîne dibe fanî û bi awayî dibe evdê heqîqî. . <https://islamansiklopedisi.org.tr/fena>
- 30- Mehmet Zahir Ertekin, "Agirê 'İşqê di Perspektîfa Mela de", Mukaddime ,8(Özel Sayı 1), 077-092, (2017): 79.
- 31- Nesim Doru, Melayê Cizîrî Felsefî ve Tasavvufî Görüşleri, (Stenbol: Nûbihar, 2016), 161.
- 32- İbn Arabî . İlahî Aşk, wergêr: Mahmut Kanık, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1988), 143.
- 33- Cezîrî, Divan, 176.
- 34- Di nuxxeya Mela Ebdulsamedê Cizîrî da wek "ewwel elif" derbas dibe. Mela Ebdulsamedê Cizîrî, Şerha Dîwana Melayê Cizîrî, Amadekar: Tehsîn İbrahim Doştî, wergêr: Jan Doşt, (Stenbol: Dara, 2018), 740.
- 35- Cezîrî, Divan, 12.
- 36- Molla Ahmedî Cizîrî, Divan Melayê Cizîrî, wergêr: Osman Tunç, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012), 26.
- 37- Nesim Doru, Melayê Cizîrî Felsefî ve Tasavvufî Görüşleri, (Stenbol: Nûbihar, 2016), 173.
- 38- Cezîrî, Divan, 122.
- 39- Cezîrî, Divan, 20.
- 40- Cezîrî, Divan, 68.
- 41- Cezîrî, Divan, 74.
- 42- Cezîrî, Divan, 84.
- 43- Cezîrî, Divan, 152.
- 44- Cezîrî, Divan, 164.
- 45- Cezîrî, Divan, 180.
- 46- Cezîrî, Divan, 186.
- 47- Nesim Doru, Melayê Cizîrî Felsefî ve Tasavvufî Görüşleri, (Stenbol: Nûbihar, 2016), 187.
- 48- Doru, Melayê Cizîrî Felsefî ve Tasavvufî Görüşleri, 197.
- 49- Ertekin, "Agirê 'İşqê di Perspektîfa Mela de", 79.
- 50- Cezîrî, Divan, 12.
- 51- Cezîrî, Divan, 12.
- 52- Cezîrî, Divan, 16.
- 53- Cezîrî, Divan, 98.
- 54- Cezîrî, Divan, 162.
- 55- Cezîrî, Divan, 172.
- 56- Cezîrî, Divan, 90.
- 57- Doru, Melayê Cizîrî Felsefî ve Tasavvufî Görüşleri, 206.
- 58- Cezîrî, Divan, 26.
- 59- Cezîrî, Divan, 162.
- 60- Cezîrî, Divan, 162.
- 61- Cezîrî, Divan, 116.

ژ ئاقل پێشدهتر دیتیه. گهر د فامکرنا ژبیانا فانیدا بیت گهر
ژی د فامکرنا ئاگاهیا خوهدای و ژبیانا ئاخرهتیدا بیت ئەشق
وهک رێنیشاندهرهکێ مولهقی دیتیه.

پهراویز

- 1- Nesim Doru, Melayê Cizîrî Felsefî ve Tasavvufî Görüşleri, (Stenbol: Nûbihar, 2016), 13
- 2- Ayhan Tek, Melayê Cizîrî Jiyan û Tesîra Edebî Şerha Xezelên Bijartî, (Stenbol: Nûbihar, 2019), 17
- 3- Li gorî Mela Ebdulselamê Cizîrî 1567-68 zayîna wî û 1640-41 mirîna wî ye. Li gorî Abdurrahman Adak 1567-68 zayîna wî û 1640 mirîna wî ye. Feqî Huseyîn Sagnîç tarîxên 1589-1664 diyar kirine. Ayhan Tek, H.1040- M.1640 diyar kirine. Qanatê Kurdo tarîxên 1566-1640 diyar kirine. Di hemûyan da jî qala gengeşeyên berfireh hatine kirin.
- 4- Abdülcelîl Bilgin, "Kur'an'a Divan Durmak Vahyin Renk ve Tonlarının Cizîrî'nin Şiirindeki Nicel Yansımalarına Dair Bir İnceleme", Mukaddime, 8 (Özel Sayı 1), 01-016, (2017): 2.
- 5- Ayhan Tek, Melayê Cizîrî Jiyan û Tesîra Edebî Şerha Xezelên Bijartî, (Stenbol: Nûbihar, 2019), 25.
- 6- Nesim Doru, Melayê Cizîrî Hakikat ve Mecaz Arasında Bir Süfî'nin Portresi, (Stenbol: Nûbihar, 2016): 42-43.
- 7- Nesim, Doru, "Berawirdkirina Dîwana Melayê Cizîrî û Dîwana Seyîd Qedîrî Haşimî ji Aliyê Hizra Tesewûfî ve", Nûbihar Akademî, 2/3, (2016): 67.
- 8- Di vê xebatê da, di jêgirtina malikan da çavkaniya Molla Ahmedî Cezîrî, Divana Melayê Cizîrî, wergêr: Osman Tunç, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012): 192. esas hat girtin.
- 9- Cezîrî, Divan, 14.
- 10- Bi Latînî: convenientia.
- 11- Hayreddin Kızıl, "Dualizm ve Antik Ari Kültürü", Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13/1, (2011): 63.
- 12- Celal Büyük, "Düalizm, Bilinç ve Tanrı", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 39, (2017): 138.

۱۳- نزیکى ۴۹۵-۵۷۰ پیش زاین

۱۴- نیشانهی Yin and yang یین و یانگ د چهوانیا کارکرنا
تشتان له زانستی چینی کۆن دهاته بکارئینان. ژ دوو بازنهیان پێک
دهیته، بازنا درهقه نوونهرایهتی "هموو تشتتک" دکته، لهکاتیکدا
فیکهری رهش و سپیی ناک بازنی نوونهرایهتیا یاریا ناقهرا دوو
وزهیین دژی ئیک دکهن، وزهیی yin "رهش" و وزهیی yang "سپی"،
کو پێشهنگن بوو روودانا ههر تشتتهکی د ژیانیدا. و ب تهمامی رهش
و سپی نین، ههروهک ههر تشتتهکی دی د ژیانیدا کو ب تهمامی
سپی نهیته یان ب تهمامی رهش نهیته و ههر ئیک ژ وان پیدقی
ب ئهوی دییه.

- 15- Frederick Copleston, Felsefe Terimleri II, Wergêr: Aziz Yordamlı, (İstanbul: İdea Yayınları, 1986), 5.
- 16- Aristo, Felsefeye Çağrı, wergêr: Ali Irgat, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2003), 36
- 17- Immanuel Kant, Pratik Aklın Eleştirisi, wergêr: İoanna Kuçurad, (İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu, 1999), 3-7.
- 18- Abdülkerim Çili, İnsan-ı Kamil, wergêr: Abdülaziz Medi Tecer, (İstanbul: İz Yayınları 2002), 298-301
- 19- Hecc, 22,46.

چہند سہرقہ لہ مکہ ک دہربارہی شعرئ

د. عارف حیتو

شعر وہ کو جوانترین ہونہری کہ تا بزارہیا ہی
رکابہر، ہہردہم جہئ بگر و فہکشین بہردہوامہ.
ہہر ل دہستپیکا خوجہی یا مروقی و دگہل ٹیکہمین
ہزرین ئہفسانہی و لاهوق، شعرئ جہئ خوجہ گرتیہ
و کراسہک پیروزی کریہ بہر، جار ئہفسانہ و
داستانین قہرہمانی پی ہاتینہ بہ لافکر و جار زی
ہیقین تہرتیلین ئایینی و نزا یین کہ سین چاکوویہ. ب
دریڑاہی یا دیروک، لیکولینین بہردہوام ل سہر پیناسہ
و جوانی یا شعرئ و ل سہر ہونہری پایہہرزئی وئی،
وہزیفہیا وئی و کاریگہری یا ل سہر وەرگری ہاتینہ کرن
و ہیشتا د بہردہوامن. گہلہک جارن دہم مروقی ل
جہہکی خوش و تہنا دروینیت، دی بیژین ئہفہ جہہکی
شاعریہ. ہہ کو کہسہک ب پھیقین جوان دارشتی
دناخفیت، دی بیژن پھیقین وی مینا شعران دخوشن.

شعر بالنده په کي
په رڼه کړييه و ل
ناسمانی نازادي،
ب سهر به ستي
د فریت

کوکو د بیت یا خوښ و جوان بیت ژي. نه ز
د کارم نافي شيعار (نه شعر) ل سهر فان جوړه
فه هينوکان دانم. ژبه رکو بياقي ناهه روک و
روخسارا شعري گه له ک به رفره هتره ژ قابله کي

چيکري و ناراسته کري.

مشه جاران، دي بينين کو که سه کی به هره په کا
عهفه وي يا هه و د شيت وينه يين جوان و ريکخستي
ژ په يقان چيکه و دناف ميناکه کي شعريدا دادنيت.
نهف که سي هه دکاريت ب په يقين خوه يين جوان
و راتيک، سهرنجا خه لکی ب نک خوځه راکيشيت و
خه لک ژي ب خوينکه رمي سهره ده ري دگهل شيعاري
وي دکهن. نه گهر که سه ک يان لايه نه کي خه مخوري
هونه ري هه بيت و خوه ل که سه کي هوسا بکه ته
خودان و بيخه دناف پرؤسه په کا وه رارا هزريدا و

سهر بوره کا که سوکي يا نه پستي بو نافيکهن،
نه دووره بيته شاعره کي باش و زيره ک، دپروکا
نه ده بيتان مشته ژ فان جوړه شعر دوستان.
لي دهسته لاتين سياسي و رييازين ئيديولوژي
سهره ده ري په کا که توار و سياسي دگهل قی
رهفتاري دکهن و دي ب نافوده نگ ئيخن
و نهو ب خوه ژي دي که فنه ديوتوبيا په کا
کوژه کدا، دنه جامدا نه شين ببنه نهو شاعره

کو شعري وان ببنه فريژ و به رهه مي هه موو جه و
سهره مي مروفايه تي و به خته وه ري يا مروفا. نه وين
شيعاران دنقيسن گه له ک چه پله بو دهينه ليدان، لي
هه ردهم يي به رناتاقه کو چه پله ل دژي وي ژي بهينه
ليدان، نه فیه شيوازي پيشوازي کرنا ل شيعاري. دبيت
گه له ک چه پله بو شعري نه هيت ليدان، لي شعر دچيته
دناف ناخ و وژدانا مروفاندا هزرکرن و ب سهره له بوون
ب بيده نگی چه پله يان بو ليددهن.

ره خه گران بابته شعرا پيگير و يا نه پيگير ژي
ئينايه قادي، ب وي مه ره مي کو شعرا پيگير نه وه يا
خوه ل دوزا ملله تي و هه ژاران دکته خودان، نو نهو
نه پيگير نه وه کو چ خودان نه بن. لي نه گهر شعر يا
پيگير بيت ب دوزا نه فني يان مروفايه تي
يان مافين نافرته تي و چ ناهه روکين سياسي
يان به رگري (يان ژي نهو هنده ک ره خه گر
ديژن دوزا ملله تي) دنافدا نه بن، ما نه نه فیه
ژي جوړه کي پيگيري نه؟ ل فيره نه م دي نه چار
بين کو خوه ل بابته ريژمي و ره هايي
بدهين و بيژين کو پيگيري و نه پيگيري يا

هه کو که سه ک
ب په يقين
جوان دارشتي
دناخيت، دي
بيژن په يقين
وي مينا شران
دخوشن

ره خه گران بابته
شعرا پيگير و
يا نه پيگير ژي
ئينايه قادي، ب
وي مه ره مي کو
شعرا پيگير نه وه
يا خوه ل دوزا
ملله تي و هه ژاران
دکته خودان

نانکو شعر هه ر تشته کي په يوه سته ب جواني
و خو شين. نه گهر سه حکه ينه ژيان نامه يا
هه ر نه ديب و ره وشه نيبير و فه يله سوو فه کي،
دي بينين ب شعري يا ده ستي کري. کا چه وا

ده سته لاتدار و داگير که هه موو سامان و مولکته و ژن
و نافي و تشين جوان ده سته سهر دکهن و ديخه
دخمه تا خوه دا، هه روه سا ب دريژاهي يا ديروکي نه ف
سهره ده ري په دگهل شعري ژي هاتيه کرن. جار پيگوتنا
مير و حاکمان بوويه و جار دوژمن و وان بوويه و جار ژي
نالافه کي هيرشکرن و به ره فانيکرن و هشيرکرن بوويه.
جار ل سهر ميژين سولتانان دويقه لانک بوويه و جار
ژي د نافي ملله تيدا ده نگی نه رازي بوون و به ره له ستي
بوويه. هه رچه نده د قورانا پيروژدا شعر ب هنده ک
په يقين خه يالاوي و دره وين هاتيه وه سفکر، لي نه ف
نه بوويه ريگر کو پيغه مبه ري ئيسلام شعري
خوه هه بيت و ناهه روکا په ياما ئيسلام يي
به لافکه ت.

پشتي شعر ژ بورجين بلند هاتيه خوري
و که فتيه دناف زنج و کولان هه ژارنشيند،
پشتي شعر بوويه نالاي شوره شگهران و نان
برسيان و نارامي يا نه فندانان و ده له ديژا
خه مگينان، ئيدي خه لک ژي سهره ده ري په کا
که توار يانه دگهل دکته و هنده ک چوارچو ف يين
چيکري بو دانايه. شاعره کي ده فه ري ديژيت نهو
شعرا هه لگرا خه مي نه ژاران نه بيت و نان برسيان
نه بيت، ژبو ته نه کا گليشي يا باشه؟! هه له بت نه ف
هه لوپسته کي ئيکسه متي به ريخودانا ره وشه نيبيران بو
شعري يا هاتي يان ژ چوارچو ف کرنا وه زيفه يا وي يا هاتي.
ما که نگی شعر ده يته چوارچو ف کرن؟ شعر بالنده په کي
په رڼه کړييه و ل ناسمانی نازادي، ب سهر به ستي د فریت.

شعر و شيعار

هه روه کو مه ل ده ستي کا قی گوتاري دايه خوياکرن
کو شوره شگير و سياسه تمه دارين هه موو رييازان
هه ولداينه کو شعري بکار بينن ژبو گه هاندنا
په يامي خوه يان ژبو به لافکرنا تيگه هين خوه
يین سياسي. ده مي شعر خوه ب ناهه روکه کا
ديارکري فه چوارچو ف دکته و وه زيفه په کا
ده ستي شانکري بو ده يته ديارکرن، هينگی
وه کو هه ر گوتاره کا دي يا سياسي لي ده يته،
لي ب هنده ک په يف و هه فوکين مينا شعري

شعری، بابه ته کئی ریژه ییبه و نهو شعرا ل دهف لایه نه کی پیگیر بیت، نه دووره ژ گوشه یه کا دیکه نه پیگیر بیت. نه فجا ژبو ده ربا زبونا ژقی هه فکیشی دی شیعارین (نه شعر) ب شعرا پیگیر ده نه نیاسین کو دهنه رتدا نه یا پیگیره، به لکو ده هوقوتانه که ژبو سه رده مه کئی دیارگری و ئیدیولوژییبه کا دیارگری. لی فهره ژبیر نه که یین کو هنده ک شیعار ژی دخوشن و دگهل لهزه یا مروقی دگونجن، شاعر و نه شاعر ب هه قرا پی داخبار دب. /ی جوړی شعری یان شیعاره شعری پیدقی یا ب تیرمه کئی دی هه، چونکو ب هه مان نه له میتین شعری شیعاره ک پی دهیته نفیسین و ل گوره فلیقانی یا نفیسهری وینه یین شعری ژی ب خوځه دگریت، نه م دکارین بیژینه فان جوړه نفیسینان به رده هه مه نا شعری.

شعر و به رده هه مه نا وی

نه گهر جوداهی دناقه را نفیسینا و ژیهی و نفیسینا زانستیدا، هنده ک شیواژین پیشکشکرنا ناشوپا به رفره ه و په یقین فهریژدار و خوشیا هونه ری بیت. جوداهی دناقه را شعری و به ره مه مه نا ویدا، هه مان شیواژین هونه ری و خوشی یا شعری و فهریژا په یقین په قانندی ب خوځه دگریت.

د که فندا و دنا ف کتینین و ژیهی یین مه نه ه جیدا، مه خواندیه کو شعر نهو ناخفتنن ب کیش و سه روا و سه لیکه نه. ب فنی چهندي ژی، هه ر نفیسینه کا ب کیش و سه روا و سه لیکه بهیته ریکخستن و مه زیقه یه کا لیکتینایی و راتیک هه بیت، دی بیژنی شعر. نه ف مه زیقه و کیش و سه روا یا وه که ه ف ل داوی یا هه فوکان وه ل خه لکی کو ب ساناهی وه رگرن و ژبه ر بکه ن و فه گیرنه فه. لی وه رارا سروشتی یا و ژه و پرانی یا هونه ران، هه روه سا گوهورینا وه زیفه یا و ژه ی ب گشتی و شعری ب تایه تی خویا کریبه کو لیکتینانا په یقان و مه زیقه یا هه فوکان ب تنی به س نینه ژبو پیناسه کرنا شعری. هنده ک نه له میتین دی یین مینا ناشوپی، وینه یین شعری، یاریکرنا ب زمانی، فهریژ و به رادین په یقان، نازراندنا بابه تین نه به حسگری و ده ربرینا هه ست و هه لچوونین په نگایی د ناگه و نه ناگه ها نفیسهریدا، مل ب ملی کیشی و سه روا یین کار دکه ن ژبو چیکرنا شعره کا خوش و جوان و مفادار. ژ تیکه له بوونا کوما فان نه له میتان دگهل سه ربورا هونه ری یا شاعری ب خوه، ده که د هیته نافراندن و

خوشی و مفایه کی دده ته وه رگری کو د چ نفیسینین دی یین نه و ژیهیدا نینه.

گه له ک فیه نوک و لیکتینوک هه نه، ناهه روکه کا زانستی یان فله سه فی یان هزری یا مفادار ب خوځه دگرن، مه رهم پی پیشکشکرنا پیزانین و نازراندنا هنده ک بابه تین جفاکی و سیاسینه کو خه لک ب ساناهی سه رده ده ری دگهل بکه ت و ژبیر نه که ت ژبو فه گیرانن بو خه لکه کئی دی. مشه جاران ژی گوتینن مه زنان و شیره تین بابکا لکان ب فی شیواژی لیکتینایی دهینه گوتن کو هه ر مینن و ژ رفیشته کی بو تیکئی دی بهینه فه گوهاستن. ده می مه لا یین که فن فه فیه یین خوه فیری زمانن عه ره بیی دکرن، دا بیژنی (حه رفین عیلله سین: نه لیف و واو یینه)، نه فجا نه ف شیواژی لیکتینایی دمیتنه ل بیرا شاگردان و ژبیر ناکه ن. هه موو هه ولدانن ژ فی جوړی کو ره خه گرین و ژیهی د هنده ک سه رده ماندا ناقی شعرا زانستی یان شعرا په روه ده یی دانایه سه ر، ژبلی پیشکشکرنا پیزانین زانستی و دیروکی یان شیره تین په روه ده یی، چ خوشی یا هونه ری دگهلدا نینه. له وا گه له ک ره خه گرین نووخواز فی جوړی فیه نوکان نا ئیخه دنا ف خانا شعرا ناهه رنده ییدا. دناقه را شعری و نه شعریدا، شیوازه کئی دی هیه کو زیده باری شیره ت و پیزانینان خوشیه کئی ژی دده ته وه رگری، مینا سالوخه تانا سروشتی و دانه نیاسینا ده فهران و به حسکرنا هنده ک

دناقه را شعری
و نه شعریدا،
شیوازه کئی
دی هیه کو
زیده باری شیره
ت و پیزانینان
خوشیه کئی ژی
دده ته وه رگری

بابه تین ناشوپی کو وه رگر ژبو خوشی و ده مپورینن دخونیت. نه ف جوړه فیه نوکه ب شیوه یه کئی جوانتر و سه رنجراکیشتر ژ نفیسینین زانستی و په روه ده یی و جفاکی دهینه فه هاندن، وه رگر ب شیوه یه کئی کارا سه رده ده ری دگهل دکه ت و خوشیه کئی ژی وه رگریت. ژ لاین ره خه ییقه وه کو ده که کئی و ژیهی ناکامی دکه ته سه ر ده روون و وژدانا وه رگری. نهو ب خوه نه نژیکی به ره مه کئی ناهه رنده ییه، لی به رزتره ژ نفیسینه کا دی یا زانستی یان په روه ده یی و کو مه کا نه له میتین شعری ژی ب خوځه دگریت. نه م دکارین ناقی به رده هه مه نا شعری ل سه ر دابنن.

نه ف شیواژی فیه نوکین به رده هه مه نا شعری، ل هه موو وه لاتان هه نه و خه لک ب شیوه یه کئی کاریگر سه رده ده ری دگهل دکه ت و پی داخبار دبیت، چونکو پرانی یا خه لکی هه ژ کار و کریارین ب ساناهی دکه ن و فی جوړی شعری چ نالوزی و دویفچوون و تیهرینین

دناځه را شعری
و نه شعریډا،
شیوازه کی
دی هه یه کو
زیده باری شیرت
و پیزانینان
خوشیه کی ژي
دده ته وه رگری

خوینګه رمکړنې. شعرا خوښ نه ما ټه و شعره
بیت یا خه لک ژبه ر دکته یان خه لاتان
دده تی یان ژي سهره دهریه کا دلینی دګه ل
دکته. شعر د سهره دهمی نوکده، کوکه کا
هه ستنی نازاندي و فیرهای یی گهرمن،
دقالبی سهره پوره کا ټه پستمی یا گونجاییدا
دهیته که لاندن و بشافت. یاریکرنه ب په یقان

و قهریژا وان، ته رویزکرنه هزریه و نارامکرنه دلینی
یه و هه فسه نګرنا ره فتاریه.. شعر چیکرنه، چیکرنا
نافراندنیه. ټه فجا تشته کی ب قان ساخه تان، دی چ
وه زیفه هه بیت؟! یان فهره وه زیفه یا وی چ بیت؟!
ټه گهر بیژین مفایه و مفایه کی ټه پستمی پیزانینان
دده ته وه رگری، به رسف یا کاملان نابیت، چونکو
که لک به ره همی دی یی ژ دهره یی ټافاهی شعری
مفادارن! کتیا بیرکاری ژي مفاداره.... هتد. ټه گهر بیژین
خوشیه، سه وکین قورادان ژي د خوشن! ټه گهر بیژین
جوانیه، دیکورین نوو یی ټافاهیان ژي د جوانن! له و
ټهم نه شین چ وه زیفه یی دهنی شانکری یی
ب تنی بو شعری بدانین. لی ټهم دکارین
بیژین کو شعر مفای و جوانی و خوشی
ب هه قرا پیشکی وهرگری دکته. لی
ټه ف هه رسیه ب هه قرا ژي، دبیت د
هنده ک تش و بویه رین دیدا ژي هه بن.
ټه ف سیتکی مفا و جوانی و خوشی، ب
سیتکی هزر و دینی و ره فتارا مروقیفه
هه قبه نده و پیکهاته یی که سایه تی یا مروقی پی
کاملان و هه فسه نګ دبیت، باشه ټه گهر وه بیت، پا
ټه وین نه شاعر و هز ژ شعری نه که ن، نه خوه دی
که سایه تیه ک کاملان و هه فسه نګ؟! هه وه زیفه یه کا
بو شعری بدانین، ته که نه لوژیایی ب شیوه کی دی یی
کاریګه رتر و هیسانتر یا چاره سه رگری. له و ټه ز دکارم
بیژم کو وه زیفه یا شعری وه کو پیناسه یا وی یا مژدار و
مشت نهیینه. شعر... شعره و به س.

شعر و خوشی

بیګومانه کو خوشی و چیرا ویژه یی روکله کی
ګرنگ و کاریګه ر هه یه دهره لږوون و سهره دهریکرنا
دګه ل به ره همی ویژه ییدا، هه روه سا پالده رکی ګرنگه
ژبو دوماندا پرؤسه یا نفیسینی. هه به ره مه کی چ
خوشی نه دده ته وه رگری، چهنه یی مفادار بیت ژي،
وه کو نفیسینه کا پوخت یا ویژه یی ناهیه حسابکرن.

کوور پی نه قین. ټه گهر وه زیفه یا شعری
ګه رمکرنه هه ستن خه لکی بیت و ټاویره کی
هشبارکرنی و که لاندنا هه ست و هه لچوونان
بیت، ټه ف هه یی نوکین به رده هه مه نا شعری،
دی باشترین و کارترین شعر بن دناځ
که توار ی یا جفاکیدا.

وه زیفه یا شعری

دناځ عه ره باندا (نه مازه ټه وین کوچه ر و به دؤ)،
دده می شاعرک په یدا دبو، ټاهه نګ بو دګیران و خه لکی
عه شیرتین دی دهاتنه پیروزیاهی یا عه شیرت شاعری. ل
دهف هه موو ته خین جفاکی و ټابوری و دهسته لاتندارین
عه شیرت، شاعری ګرنگی پایه داریه کا تایه ت هه بوو،
عه شیرت تان شه هنازی ب شاعرین خوه دکرن. ل
سهره دهمی به ری، سه روکی عه شیرت یان دهسته لاتنداری
چهنه عه شیرت تان، ټه گهر ټه و ب خوه شاعر نه با، پراي
یا شاعران دنیاسین و شعری وان ژبه ر دکرن. ټه ف
هه می ژبه ر هندي بوو کو کاریګه ری یا شعری
ژ کاریګه ری یا شه مشیری و سیاسه تی پتر
و دژوارتر بوو. شعر دشیا پتر ژ لوژیکی
و هیزی و شیرتین روژانه، کارتیکرنی ل
ملله تی بکته. ل وی سهره دهمی، وه زیفه یا
شعری خوینګه رمکرن و نازاندنا دلینی
و هه لچوونین دهروونی بوو. هه روه سا
روکله کی ګرنگ هه بوو د چه سپاندنا ژییاق
و لایه نگیری یا ده مارګیردا هه بوو. شعری وه
ل خه لکی عه شیرت دکر کو شه هنازی ب خوه و
رابردووی بابکالکین خوه بکته. ټهم دکارین بیژین
کو شعر د سهره دهمی پوریدا، ده زګه هه کی کاریګه ری
راګه هاندنی و شیرت و په روه دکرکی و پایه دارین و
خوشی بوو.

لی شعر هونه ره کی جوانه و پشکه که ژ که سایه تی و
ژیانا روژانه یا مروقی، ټه فجا کا چه و ژیان د ګوهورینه کا
به رده وامدایه، هه روه سا شعر و شاعر د ګوهورینه کا
به رده وامدانه. ب دریزاهی یا قان سالتین بوری و ژ
ټه گهری پیشکه فتین به رچاف د بزاقین راګه هاندنی و
پیګه هاندنید، شاعر هاته ګوهورین، شیواز و نافه روکا
شعری هاته ګوهورین و وه زیفه یا شعری ژي سه مت و
ناراسته یه کا جودا ب خو فیه گرت. ټیدی نه ما شعر کوکه کا
شیرت و پیزانین ټه پستمی بیت، یان تنی نازاندنا
هه ست و هه لچوونین خه لکی بیت ژبو چه پله لیدانن و

شعر...
شعره و
به س.

نہری ما مفاہی
شعری وہ کو
مفاہی خواندنا
ہەر بابہ تہ کی
دی یی زانستی
یان دیروکی-
سیاسی یان
فہلسہ فیہ؟

نہ گہری بہ خشینا خوشیہ کی کو مروقی پئی
تیر بیت. لی ہندہک بویہر و سہربورین دی
یین کہ توارى ژى ہنہ کو ہمان ہست
و ہلچوونان بو مروقی پیداکہن و دبنہ
نہ گہری پیداکرنا خوشی. ئەقا فان ہردوو
حالہ تین خوشی ژیکجودا دکہت، ہستہوہر
و ناشوپہ، ہست و پالدهرین دہرہ کی و
نافخوینہ. د خوشیا نہ ہونہریدا، مروقی ب ہستہوہران
ہست پئی دکہت (دیتن، بھستن، دہستکرن، تامکرن،
بھنکرن) و توشی ہندہک ہلچوونین دہروونی دبیت
و ہستکرنہکا ب خوشی بو پیدادبیت. نہ دووہرہ
خوشی ژ ہندہک ہلچوونین خہمگین ژى ببینیت،
وہ کو رونہک باراندن یان دلدهرژکرنی کو بارى
مروقی پئی سقکت لی دھیت و ئەق بارسفکیہ دبیتہ
نہ گہری پیداکرنا خوشیہکا دہروونی.

لی خوشیا ہونہری ہستیکرنہکا نافخوینہ و چ
کریارین پیشچاف و ئەنجامدایى بو نین و وەرگر ب
ناشوپکرنی تہوہرا بویہرین دہبراندى دکہت و ل سہر
ہستیکرنا خوہ یا ناشوپى رادوہستیت و تپرامانا شیواز
و ئەنجامین وى دکہت. ہزرى تیدا دکہت و ہقسارنى
ناشوپا خوہیا بارکری ل دوپف بہرددہت. ئەق جورہ
خوشیہ، ہاریکاری یا وەرگری دکہت کو ہلچوونین
خوہ ریکبخت و تی بگہیت، نانکو زیدہبارى
کارفہدانین دلینى و رەفتارى، سہربورا خوہیا درکرنى
و ہزرکرنى ژى دہافتہ سہر کو سیکوشہیا کەسایہتى یا
وى (ہزر و دلینى و رەفتار) پئی ہقسہنگ
ببیت. تیکہشتن و ریکخستنا ہلچوونان ب
خوہ ژى خوشیہک ژ خوشی یین دی یین
دہرژکرنہا ہلچوونان جودایہ. ژلایہ کی دیشہ
ژى، خوشی یا لیکہریان و ب سہرہلبوونى
بیافہ کی مہزن ژ خوشی یا شعری ب خوفا
دگریت، چونکو وەرگر وەسا ہزر دکہت
کو ئەوہ یی دناخفت و ہستین وینہ یی
گہرم دبن. ہروہسا ہست ب پشکدارى یا
دہیناننى دکہت، ب نہمازہی ددہمى فہکرنا
تہلیسمین وینہیاندا و ل وى دہمى ب سہر
پہیام و رامانین فہشارنى یین فہرژا پەيقان
ہلدبیت. ب قى چہندى ژى مروقی ب
شعری و خوشیا وئفہ دھیتہ گریدان و شعر
پئی نہمر دبیت.

باشہ ئە گہر
شاعری راستہ قینہ
ئەو شاعرہ بیت
یى بہرہ فانیی
ژ مافا ہزاران
دکہت و خوہ
دکہتہ قوربان ژبو
دۆزہکا دیارکری و
پہژراندی ژلایى
گوما خەلکى
جفاکیشہ، پا ئەو
شعرا بہ حسی
ئەقینى و جوانین
و ہلچوونین
دہروونی یین
مروقین تاک
دکہت، دى چ
بیژنى؟

دپرانى یا جاراند، خواندنا شعری (یان ہەر
بہرہمہ کی دی یی وئزہی و ئافرہندہی) ژبو
وہرگرتنا چپژ و خوشی دھیتہ خواندن، نہ
ژبو وہرگرتنا مفاہی کی زانستی یان فہلسہفى.
ئەو مفاہین زانستی و فہلسہفى و دیروکی یین
زیدہبارى خوشی، پشتی خواندنا بہرہمہ
پیدادبن. نانکو شعر خوشیہ و پاشى ژ
ئەنجامى وى خوشی مفاہین ئەپستى وەکو فہرژہکا
تیہزیرین و ہزرکرنى ژى دہردکەفن.

ئەق ہفکیشا خوشی و مفاى، بابہتہ کی تیکرہس
و پیکفہگریدایى و دینامیکیہ، ب سانامى ناھیتہ
شرفہکرن. دہمى ئەم بہحسى خوشی و مفاى دکہین،
فہرہ دہستیشان بکەین کا مہرم پئی چ جورہ خوشیہ
و چ جورہ مفاہی. بہرچودانا یاریہکا تہپا پئی یان
ئەنجامدانا ہەر یاریہکا ئەلیکترونى کو مژوولکرن و
دہمبورنہکا عہفہویہ، نہ دفالانہ ژ خوشی و نہ دووہرہ
خوشیہکا مہزن و کاریگہر بیت ژى. ئەری ما ئەق
خوشیہ ہمان ئەو خوشیہ ئەوا ژ شعری دھیتہ
وہرگرتن؟ ئەگہر جفاکناس و دہرووناس ب ئەری ژى
بہرسف بدہن، شاعر و وئزہ فان نہشین پئی قایل ببن،
چونکو د پەژراندنا قى خوشییدا، سہربورا ئەپستى یا
شاعری و شارہزایى یا وى یا د بیاقتن بکارئینانا پەيقى
و زمانى و چیکرنا وینہ یین شعری و راجاندنا بویہراندنا
دھیتہ پشتگوہ ہاقتن. دہمان دہمدا ژى، ئەگہر
بیژین شعر مفاہی وەکو ہەر بابہتہ کی دی یی مفادار.

دى ہمبہرى ہمان پرسیارى بین، ئەری
ما مفاہی شعری وەکو مفاہی خواندنا ہەر
بابہتہ کی دی یی زانستی یان دیروکی- سیاسى
یان فہلسہ فیہ؟ ل قیرہ ژى دى لہزہتا شعری
و دلخوشى یا شاعری ہیتہ پشتگوہ ہاقتن.
لہوا فہرہ شعر مفا و خوشی ہردووان
دناق خوہدا ہلگریت، لی ہندہک
دہرووناس وەسا دبینن کو خوشی ب خوہ
ژى مفاہی کی دہروونی ب مروقی دبہخشیت
کو د گہرمہ گہرما خوشییدا ہست ب
ئارامیہکا دہروونی دکہت و دئەنجامدا خوشی
ژى مفاہیہک ژ شعرا خوش دھیتہ دبیت. ئەقجا
فہرہ خوشی یا وئزہی دہستیشان بکەین و
ژ خوشی یا دی جودا کەین. گہلہک بویہر
و پەيقین جوان ہنہ، ہلچوونین مروقی
دنازیرین و گلزانکین ہستى فہدکەن و دبنہ

شعر و دەستەلات

ھەفكىشا دەستەلاتى دگەل ھەمى جورىن
بەرھەمى ھونەرى، ھەفكىشەكا كەقنە و ب
كەقناتى يا ئىكەمىن بۆيەرى بەرھەفانىكىرىتقە
ھەقەندە. دۆزا درىفوس دەھىتە ھژمارتن
كو شەنگستەيى ھەلوپستى رەوشەنبىرىيە
ل دۆزى دەستەلاتى. شعر وەكو جوانترىن و
كارىگەرترىن بەرھەمى ھونەرى؛ كو روژانە
خەلك سەرھەدەرىيى دگەل دكەت ژفى جغزى
نە بى بەھرە و ھەردەم كەفتىيە دناف فى
ھەفكىشا (رەوشەنبىر- دەستەلات) یدا.

شاعر ژى

ئەگەر دوورە
دەستەلات بىت
و دژاتىيا تىگەھ
و سىستەمىن
نەدادپەرورە
بەكت، دى پتر يى
نيزىكى خەلكى
بىت و دى پتر
رۆلى خوە يى
دىرۆكى گىرىت

جوان ھاتىيە دارشتن، پا دى چەوا ژ گۆتارەكا
سەرکەفتى يا سىياسى ھىتە جوداكرن كو
ژلايى دەستەكەكا بژارەيا پىشكەفتخوارقە
ھاتىيە نقيسىن؟ ب ھزرا من، ھەمى شعر و
ھەمى شاعر راستەقىنەنە. ئەلەمىنتىن شعرى
كو ھزر و ھەلوپست و پەيف و دلىنى و
ئاشوپ و سەرپۆرەكا كەسۆكى يا ئەپستىمىيە،
ب ئاوايەكى راستەقىنە دەھىتە نقيسىن. لى
مەرەم و پەياما ل پشت ھەفۆكىن شعرى
دەھىتە ئاراستەكرن، مىناكى راستەقىنى و

نەرستەقىنىيى دەھتى. لى راستەقىنى و نەرستەقىنىيى ژى
بابەتەكى رىژەيىيە و ئەو ل دەف من راستەقىنە دبىت ل
دەف لايەنى بەرانبەر نەرستەقىنە بىت. ب فى چەندى
ژى، ئەم دكارىن بىژىن كو ھەمى شعر راستەقىنەنە، لى
د جھ و سەردەم و ھەلوپستىن جوداجودا دا.

شاعرى، ھەر شاعركى دەھمى سەردەم و جھاندا،
پەيامەكا ھەي ژ چوارچوقى مروفانتىيى و ئازراندنا
پىدقى يىن جفاكى سەردەمى خوە و نەخشەكىشان و
پىشېنىكرنا جفاكى پاشەرۆژى دەركەفەيت. ما ئەگەر
ئەف ئەركى مېژوويى و مشتى مروفانتىيى ھەمان ھەز
و بوچوونىن دەستەلاتى بىت، دى بوچى دژاتىيى كەت،
خۆ ئەگەر دىيانا ویدا نە بىت ئەنجامدەت ژى؟! يان
ژى ئەگەر ئەفە ئەو دەستەلات بىت يا شاعرى بۆ
ماوى ئىف سەدەيى ژيانا خوە يان پتر ستران و پەيفىن
جوان بۆ دارشت بن! ب ھزرا من، ل شوينا دژاتىيى
ھەولداينىن راستقەكرنى و چاككرنى دى كارىگەرتر بن،
ھەرەسا مومارەسەكرنا رۆلى خوە يى دىرۆكى كو
پابەند و پىگىرىيە ب دۆزا پىشكەفتخوارا گەل و ەلاتى،
دى پتر دەرژەوھەندا ەلاتىدا بىت ژ خوە فەدەركرنى.

پرۆسەيا گوھورىنى ژى، ھەر گوھورىنەكا
ھەبىت و د چ بىاقى ژيانا جفاكىدا بىت،
گوھورىنا ھزر و تىگەھانە، نە گوھورىنا
كەسانە. گوھورىنا تىگەھان ھەمى خەلكى
فەدگىرىت و ھەردەمى تىگەھەك دبىتە
پشكەك ژ ژيانا روژانە يا خەلكى، فەگەريانا
وى زەحمەتە و چەسپاندنا وى دى يا بەردەوام
و ستراتيژى بىت. لى گوھورىنا كەسان، چ ژ
ئارىشى ناگوھورىت، چونكو ئارىشا سەرەكى
يا ھەر رەوشەكا نالەبارا جفاكى ھەبوونا
تىگەھ و كلتورى نە پىشكەفتى و مشتى
شاشىيە. ئەفجا مانا تىگەھىن شاش وەكو

ئەگەر شاعرى ئەرك و رۆلەكى دياركرى جفاكىدا
ھەبىت، ھەرەسا دەستەلاتى ژى ئەرك و رۆلىن دياركرى
ھەنە. ئەفجا ما يا فەرە ھەردەم شاعر دۆزى دەستەلاتى
بىت؟! دەمى ماياكوفسكى دژاتىيا دەستەلاتى دكر،
مەرەما وى پى ئەو بوو كو دەستەلاتەكا دى يا ل گورەي
لەحزەيا دىرۆكى يا جفاكى و ھەز و خواستىن مللەتى،
جھى دەستەلاتا چوويى بگىرىت. ھەلبەت مەرەما من ل
فېرە ئەو نىنە كو بەرھەفانىيى ژ دەستەلاتا ھەيى بگەم،
چونكو ھەر دەستەلاتەكى پارىزەر و بەرھەفانىن خوە
ھەنە! لى ئەوا من دفىت ھەولەكى بۆ بدەم، ئەو
كو گومانەكى بىخەمە فى ھزرا رەھايى يا ھندەك ژ
ھەلبەستقانىن مە بۆ دچن، ئەوین ھەردەم دىژن كو
شاعرى راستەقىنە ئەو ە دژاتىيا دەستەلاتى دكەت.
جارى دا ل سەر پەيف شاعرى راستەقىنە و شعرا
راستەقىنە راوەستىن، ئەگەر مە ئەف تىرمە قەبولكر
(چ شاعرى راستەقىنە بىت يان شعرا راستەقىنە)، رامانا
وى ئەو ەكو شعر و شاعرىن نەرستەقىنە ژى ھەنە.
باشە ما ئەو كىيە راستەقىنى و نەرستەقىنى يا شعر و

شاعرى، ھەر
شاعركى
دەھمى سەردەم
و جھاندا،
پەيامەكا ھەي
ژ چوارچوقى
مروفانتىيى و
ئازراندنا پىدقى
يىن جفاكى
سەردەمى خوە
و نەخشەكىشان
و پىشېنىكرنا
جفاكى پاشەرۆژى
دەركەفەيت

شاعرى دەستىشان دكەت؟ ب كىژ پىقەرى و
ب كىژان مەنزوومەيا ھزرى دەھىتە پىشان؟ باشە
ئەگەر شاعرى راستەقىنە ئەو شاعره بىت يى
بەرھەفانىيى ژ مافا ھەژاران دكەت و خوە دكەتە
قوربان ژبۆ دۆزەكا دياركرى و پەژراندنى ژلايى
كۆما خەلكى جفاكىفە، پا ئەو شعرا بەھسى
ئەقىنى و جوانيى و ھەلچوونىن دەررونى يىن
مروفىن تاك دكەت، دى چ بىژنى؟ ل فېرە ئەم
دى پىدقى ب پىناسەكرنا شعرى بىن، ئەگەر
شعر كۆمەكا ھزر و ھەلوپستىن پىشەنگ
بىت دچوارچوقى نافەرۆكەكا ھەفگىرى و
ھەفسەنگدا كو ب شىوازەكى ھونەرى و

سیستمه کئی ژيانی هه می خه لکئ هه یی (ب هه می ئاستین خوه یین رهوشه نبیریقه) فهدگریت و دهنجامدا هه مان سیستم و تیگه ب هنده ک که سین جودافه دهینه پهیره وکرن. ب فئ چهندي ژي، فهره دژاتییا شاعری دژایه تیگه هان بیت، نه یا که سان. دشیاندايه کو که سه ک بیژیت: ئه ف تیگه ه و سیستمین هه یی ژلایئ که سین دهسته لاندارفه دهینه پاراستن و بهرده واکرن! گوهارتنا که سان دي بیته ئه گهری گوهورینا فئ پرۆسه یا پاراستن و بهرده واکرنی، دهنجامدا تیگه ه ژي دي هینه گوهارتن. ژبلی

هندي کو ئه ف هزره نه سه داسه ده، ههروه سا ئه ف شیوازی هزرکرنی بهری مه دده ته وی هه فکیشا دناقبه را ئایینی و دهسته لاتا هه ییدا ژي. ئایین دژاتییا دهسته لاتئ دکه ت ژبو ب دهسقه ئینانا دهسته لاتئ! ئه گهر شاعر ژي دژاتیی بکه ت ژبو ب دهسقه ئینانا دهسته لاتئ، هینگی کومه لا خه لکئ هه چکوهه یی مافی هه ی گومانئ دشیانین وان یین گوهورینیدا بکه ن و پاشی دي گه هینه وی باوه ری کو "دهوی جیرباندی چیتره ژ ماستی نه جیرباندی."

ب هزرا من، هه رده می ئایین وه کو پرۆسه یه کا گیانی یا فهدهر ژ دهسته لاتئ (مینا هه موو وه لاتین پیشکه فتي یین جیهانی) موماره سا ئایرده یین خوه بکه ت، هینگی هیژا ئایینی دي موکمر بیت و خه لک دي پتر پیقه هینه گریدان. ههروه سا شاعر ژي ئه گهر دووره دهسته لات بیت و دژاتییا تیگه ه و سیستمین نه دادپهروهه بکه ت، دي پتر یئ نیژیکي خه لکی بیت و دي پتر رولئ خوه یئ دیروکی گیریت. هه ر سیستمه کی که سین خوه یین تایبه ت هه نه، ئه گهر سیستم یی باش و پیشکه فتي بیت، ب ئاوايه کئ ئوتوماتیکي که سائین باش و پیشکه فتي دي ب ریقه بهن. چونکو کا چه وا که س سیستمه مان په ییدا دکهن، ههروه سا سیستم ژي که سان راسته دکهن و ديخنه دقالبیدا.

شعر و سیاست

نقیسه را ب نافودهنگا میسری (نهوال سهعداوی) دیژیت کو سیاست دکاریت خوئییا خوه بکه ته ناف هه می گاران، ئانکو هه می بویه رین ژيانی ب پیقه ری سیاستی دهینه پیقان... خو ئه فینی و پرۆسه یا ئه فیندارین ژي،

ژفی قالبی ب بههر نینه. ئوو چونکو شعر بهرهه مه کی هزری و دلینین هه فبهنده ب هه موو لایه نین خوشی و گرفتاری یین ژیارا مروقیقه، بیگومانه کو ئه و ژي دي دناف جغزا سیاستیدا گه شه که ت.

شعر.. وه کو بهرهه مه کی هونه ری یی جوان و بالکیش، فه ریژا هه ستین فیرهای یی یین ئه یونین گهرمین دلینیی و سه ربورا ئه پستمی یا شاعرییه کو ب شیویه کی راسته وخو یان نه راسته وخو بهرکاری عورف و عده ت و هه فبهندی یین جفاکی دهردوره. ب فئ چهندي ژي، دکاریت کاریگهرین ل سه ر سیاستی بکه ت و بکه فته دبن کارتیکرنا سیاستیقه. لی پرسیارا گرنک ئه وه کا سیاست چیه؟ ئه ری د سه ردابرن و بکارئینانا خه لکییه ژبو گه هشتا دهسته لاتئ یان هونه ری موماره سه کرنا کارین مه مکینه ژبو ریخکستنا جفاکی؟ ئه ری پالپشتی یا دهسته لاتیه یان ئازراندنا ئاریشه و دیاردین جفاکییه کو دهسته لات پی ئاگه هدار بیت کار ژبو راسته کرنا وان بکه ت؟ ئه ری ما سیاست وه رگرتا دهسته لاتیه یان دهسته لات ب خوه یه، یان ژي کارکرنه ژبو ریخکستن و راسته کرنا دهسته لاتئ؟ ئه گهر مه ناسناما سیاستی دهستینشان کر، دي شین هه فبهندی یا شعری و شاعری ب سیاستیقه دیار که یین. لی چونکو سیاست هونه ری ریخکستنا جفاکییه و هه ولدانه که ژبو باشتریکرتا رهوشا هه یی یا جفاکی، نه رهفتارین خراب بکارئینانا دهسته لاتیه. ئه فجا ئه م دکارین بیژین شعر ژي سیاسته که (سیاسته کا جوان و مشت ژ هه ستین مروقیایه تی) و شاعر ژي سیاسته داره کی ئاشتیخوازه.

گه له ک ویژه فان و رهخنه گرین ویژه یی وه سا هزر دکهن کو شعر و سیاست دوو جه مسهرین ژه فدوور و هه فدن، دشیاندا نینه کو مروف شاعره کی باش بیت و دهه مان دهمدای سیاسته دار بیت ژي. ئوو ل گوره یی فئ چهندي بلندی و پایه رزی یا شعری ب رادده یی دووری یا وی ژ سیاستی د پیقن و هه رده می شعره ک یان هه له بهسته ک هنده ک بابه تین سیاسی د هوندري خوه دا هه میژ بکه ت، رهخنه گر سه ره ده رییه کا هونه ری یا پیدفی دگهل ناکهن. ب هزرا من،

شعر و سیاست دوو بابه تین ته فافکه رین هه فن، چونکو هه ردوو بیاف د چوارچوئی مروقانتییدانه و ژبو باشتریکرن و پیشقه برنا جفاکی و بهخته وه ری یا مروفی کار دکهن. ئه گهر وه زیفه یا شعری وه کو جاران نه ما بیت ژي، کو روله کی کاریگهر د ریقه برن و ریخکستنا ژیارا جفاکیدا ددیت،

شاعر ژي سیاسته داره کی ئاشتیخوازه

هه لویستئ
شاعری ل
هه مبه ری
هه ر دیارده کا
جفاکی یان
هه ر رهفتاره کا
دهسته لاتئ، ما نه
سیاسته ته؟

ٲو شاعری
پہیف و ہونہری
خوہ بیختہ د
خانا پاراستنا
بہرژہ و ہونہکا
دیارکریدا و تنی
دہوٲقوتان و
پیگوتین رویت
ژ ھستین
مروٲایہ تی،
بو لایہ نی
خوہ بیژیت
و بہ لاقکٲ،
ھینگی ٲہ ھینوکا
وی ناکہ ٲیتہ
دخانا شعیڈا

خوہ یا شعریقہ بییتہ داردہستنی لایہنہکی یان
دہستہلاتہکا دیارکری و ھہر پھیامہکا ھہیت،
ب پھیٲن شاعری بہ لاقکٲن (وہکو ل سہردہمی
بوری دھاتہ کرن). ٲو شاعرہ بییتہ شاعری دیوانا
سولتان یان یا ٲاغای، یان ٲم دشین بیژینی
دویقہ لانکی سیاستا دہستہلاتی. دیروکا شعری یا
مشتہ ژ ٲان جوړہ شاعران و گہلک رخنہگر ٲی
رہٲتاری ب پیرینہیہکا بہ لاقکرنی و ناٲداربوونی
دہنہ نیاسین. لی ٲگہر شاعری ھہلوٲستہکی
سیاسی ھہیت و ل گورہی وی ھہلوٲستی
دیارکری دہربرینی ژ ھہلوٲستی خوہ بکٲ،
پہیف و ہونہری خوہ بیختہ د خزمہتا ٲارمانجہکا
مروٲدوست و رھوا یا پاراستنا مروٲایہ تیڈا،
ھینگی شاعرہ و سیاستہمدارہ ژی. ٲو ٲگہر

شاعری خوہ ب دوزہکا دیارکری یا مروٲانتیٲہ گریڈا و
ھہموو شعری وی دخدمہتا وی دوزیڈا بن، ل وی دہمی دی
بییتہ شاعرہکی سیاسی.

ب ہزا من، ٲوا رخنہگر ب شیوہیہکی رھایی
سہردہری ڈگہل دکہن و ل دژ رادوہستن، نہ زانستی
سیاسہتیہ، بہلکو سیاستا دہستہلاتہکا دیارکریہ و
دویقہ لانکیہ. ھہموو دہستہلات ژ شاعر و رھوشہنیران
دترسن و ھہردہم ھہولدہن کو نیژیکی خوہ بکٲن یان
ب کیمی نہ بنہ دژین وان. ٲہٲجا ل گورہی کھسایہٲی و
سہربورا رھوشہنیری یا شاعری، ھندہک دبنہ دویقہ لانک و
ھندہک دبنہ سیاسی و ھندہک ژی پاریزگاری یا ھہلوٲستین
خوہ دکہن. شاعر ژی مروٲہ و دناٲ جٲاکہکیدا دژیت،
خودانی خوہ و ہریارا خوہیہ، دبیت ٲو ژی ھہلوٲستہکی
بہلبزیریت و لایہنگیری یا سیاستہکا دیارکری بکٲ. لی
ھہردہم ھہلگری پھیامہکا رھوایہ ب بیروباوہر و تیگہہی
سہردہمی کی دیارکری شاعر تیڈا دژیت. ل ھہر سہردہم
و بارودوخین جھہکی دیارکری، د بازنہی مروٲایہ تیڈا کار
دکٲ و خہباتی ژبو بہختہوہری یا مروٲان دکٲ. ٲگہر
ھہلوٲستی خوہ یی سیاسی بگوہوریت ژی (کو گہلک یا
سروشیتیہ)، لی ھہلوٲستی وی یی مروٲانتی و
بہختہوہری یا مروٲان و جوانی دی ھہر مینیت.

سیاسہت و سیاسیکرنا شعری

دبیت شاعرہک یان رخنہگرہکی خونینگہرم
بیژیت، چہوا شعر و سیاسہت دکہنہ ٲیک؟ ما
نہ ھہردہم شعر و شاعر ل دژی کریارین سیاستی
و سیاستہمداران رادوہستین؟ ٲو ٲگہر شعر

شعر لیگہریانہ
ل فہرزیہکی
بہرفرہتر
ژبو فرینی،
ھہلسہنگاندنا
رابردوویہ ژبو
دامہزاندنا
تیگہہی
یاشہروژہکا
گہشتر

ٲہلہمینین شعری کو پہیف و وینہ یین شعریہ،
ل ھہر دہم و جھہکی دیارکری بن و ب ھہر
شیوازہکی ھاتبنہ نفیسین و گوٲن، ناسنامہیا شعری
دہتی. سیاسہتمہداری یا شاعری، تیگہہی وی یی
ھزری دہستیشان دکٲ و ٲی تیگہہی ھزری
(ناٲہروک) ب شیوہیہکی ھونہری دہردبیریت
کو خواندہٲان خوٲیہکی ژی بینیت و ھہست
ب ٲارامیہکا دہروونی بکٲ. دبیت خہلکی
ھہچکوہیہی ژی ھہمان ھزر و بوچوون ھہبن،
لی نہشیت ب وی شیوازی شاعری دہربرینی ژ
بکٲ. ژلایہکی دٲہہ ژی، شاعر وھکو مروٲ
دناٲ جٲاکیدا دژیت و دہربرینی ژ ٲاریشہ یین
کھتواری و ژیارا ھہی دکٲ و بابہتین پیڈی
گوہورینی دٲازرینیت. ٲی چہندی ژی پیڈی ب
تیگہہکی ھزری ھہیہ، سہردہریکرنا دگہل ٲی تیگہہی
و ب ریٲہرن یان ریخستنا ٲہلہمینین وی، کراسہکی
سیاسہتی دکٲہ بہرخوہ. ھہلوٲستی شاعری ل ھہمبہری
ھہر دیاردہکا جٲاکی یان ھہر رھٲارہکا دہستہلاتی، ما نہ
سیاسہتہ؟

لی چونکو ہزا باو ل سہر سیاسہتی ٲوہ کو بابی خوہ
نانیاسیت و ھہردہم گہشتنا ٲارمانجی پیٲہری سہرہکی
ھہموو پیرینہیانہ. ب ٲی پیٲکی، شاعر نہشیت پیرینہیان
پشتگوہ ٲاٲیت و ژ چوارچوٲی پرسین مروٲایہ تی و جوانی
دہرکٲیت، ٲہٲجا چہند ژ سیاسہتی یی دوور بیت، دی
پھیاما وی راستگوٲر و رھواتر بیت. تا راددہیہکی، دبیت ٲہٲہ
نیژیکی پھیاما شعری و شاعری بییت. لی نہ ھزہرہکا رھایی
یا بہلگہنہویستہ، چونکو نہ مہرجہ ھہموو سیاسہتمہدار
ب ھہمان نہفہسا بہرژہوہندخوازان کار بکٲن و دیروک یا
مشتی موونہ یین گیاندارہ. ب درٲاہی یا دیروکی، ھہموو
دہستہلاتین ٲایینی و سیاسی و جٲاکی و ٲابوری، گرنکی
ب شعری دایہ و شعر بکاریٲنایہ ژبو گہشتنا مہرم و
ٲارمانجین خوہ. ل ٲیرہ شاعر و نہشاعر (یان ٲم دکارین
بیژین شاعر و سیاسہتمہدار) ژھہٲ دھینہ جوداکرن. لی

پرسپارا دی ٲوہ کا شاعر دویقہ لانکی سیاسہتیہ
یان شاعرہ و سیاسییہ، یان ژی شاعرہکی سیاسییہ؟
ٲو شاعری پہیف و ہونہری خوہ بیختہ
د خانا پاراستنا بہرژہوہندہکا دیارکریدا و تنی
دہوٲقوتان و پیگوتین رویت ژ ھستین
مروٲایہ تی، بو لایہ نی خوہ بیژیت و بہ لاقکٲ،
ھینگی ٲہ ھینوکا وی ناکہ ٲیتہ دخانا شعیڈا.
لی ٲگہر شاعرہک ب ھہموو ہونہر و جوانی یا

دبیت شاعرک

ههست ب

پوښته پي

نه کړنې بکته،

يان کاره کي

وي ل دهف

فهرمانبه ره کي

دهستلاتي گيرو

بیت، هینگی

هلویسته کي

تيکسه متي ل

دژي هه موو

سیاسه تي

وهرگريت

وهکو سیاسه تمه دارين هه یی (که توارى)، دى ژ هه لویستى خوه یی مروځایه تیى دوور که ځیت و نابیته خودانى په یامه کا شعرى، خوه نه گهر نه ف هه لویسته د دهم و جهه کي دیارکریدا کاریگر بیت ژى، نه شیت هه لویستى گه له نپه ریى شاعری (کو نوونه ری هه می سهردهم و هه می جهان) ب خوځه بگریت. ژلایه کي دیځه، سیاسیکرنا شعرى (کو نه سیاستا شعریه)، ژده ستدانا هه لویستى مروځایه تیى یه و خوه گریدانه دناف چوارچوځى جه و سهردهم و ئیدیولوژییه کا ده ستنی شانکریدا، کو شعر و شاعرییه تا خوه ژده ستددهت.

دپرانى یا جاراند، نه ف هه لویست و دیتنن

پیشوه ختین تیکسه متى (هرزکرنه رهاىی)، کارځه دانن دلىنى یین هه لنکفته کا دهروونینه کو ب نیشانین خودانه پاشى دهیته په سندان. خودانه پاش تیکه ژ گرنګرتین و بهرچاځرتین نیشانین پیشیلېوونا په ستا پشنى تروماین، کو هر ئیشاره ته ک یان جه ځه نکه ک یان بیرناینه کا سځک ژى، وه ل خودانى دکته کو ژى ځه جنقیت و خوه ژى بده ته پاش، ئانکو هه لویستى رهفتاره کا رهاىی یا بى هرزکرن وهردگریت کو ژى بده ته پاش. نه دووره نه ف خودانه پاشه، بیته نه گهرى په یدابوونا ئارامیه کا دهروونی یا بهروهت، لى پیشیلېوون دناخى که سیدا دمینیت و کار دکته سهر بهرهمدارى یا وى یا مفادار. هه لبت مه رهما مه ب ځى شروځه کرنا زانستى دهروونی نه ونینه کو شاعرین ل دژى دهستلاتا سیاسى پى سالوخه تدهین، لى شیوازی پشکیشکرنا بابته پیدفى ب ځى جوړى شروځه کرنیه. دبیت شاعرک ههست ب پوښته پى نه کړنې بکته، یان کاره کي وى ل دهف فهرمانبه ره کي دهستلاتى گيرو بیت، هینگی هلویسته کي تیکسه متى ل دژى هه موو سیاسه تی وهرگريت. هه لبت نه ځه نه بهراقنیکرنه ژ سیاسه تا دهستلاتى یان ژ وان شاعرین نافه روکه کا سیاسى ژبو شعرین خوه ددانن، لى بهرغانیکرنه ژ سیاسه تا شعرى. ده می شاعری دوزه ک هه بیت (هر دوزه کا هه بیت) و بهرغانیى ژ دوزا خوه بکته (نه گهر دوزا وى دژاتیکرنا دهستلاتا سیاسى بیت ژى)، هینگی جهی ریزگرتن و پشته قانیکرنیه، هر شاعرک خودانى خوه و بریار و هه لویستى خوه یه. لى نه وا نه ددگل، دیتنه کا تیکسه متى یا رهاىی و که سوکیه، بوهرژاندا دوزه کا گه له نپه رى و مروځایه تییه دناف هه لویسته کي که سوکیى بهرته نگدا. ما چیه نه گهر شاعرک سیاسى بیت و سیاسه تا وى نه و بیت کو ب ریک و ریبازه کا دیارکری، بهرغانیى ژ دوزه کا جځاکى بکته یان هه ردهم خه باتى ژبو نازادى یا

بیته داردهستى سیاسه تی، دى په یاما خوه یا مروځایه تیى و بهخته وه رى یا مروځان ژده ستدهت. بو ځان جوړه پرسیاران و پرسیارکه ران دبېژم کو نه ز به حسی سیاسه تی دکهم وهکو مه نزوومه یه کا هزرى یا ژ په یف و رهفتار و هونه رى پیک دهیت و د بیافى دوزا مروځانیتیدا گه شه دکته. نه ف سیاسه ته ژى هه موو بیافین ژیانى ځه دگریت و شعر ژى وهکو ځه ریژ و بهرهمه کي خوش و جوان و مفادارى جځاکى، نه یا دووره ژ ځى چوارچوځى، کو نه م دکارین نافى سیاسه تا شعرى بدانینه سهر. لى نه وا هندک ره خنه گر به حسی ژى دکهن، سیاسه تا دهستلاتیه و شیوازین پاراستن و

ب ریځه برنا هه ځړکیانه. د ځى بیافیدا ژى، نه و ره خنه گره نه ژ چوارچوځى هه لویسته کي تیکسه متى دیارکری ل هه مبه رى سیاسه تا بهرهمه ست و هه یی د که تواریدا ده رنا که ځیت. نه ز به حسی گه وهه رى وى سیاسه تی دکهم کو ریکخستووه کا هزرى و فله سفى و هه لویسته کي گه له نپه ریى ویره کانیه سه بارهت ب دوزا مروځى و مروځایه تیى و نازاراندنا ئاریشه و گرفتارى یین روژانه دنافدا دژیت. نه ف هه لویسته ژى، نازادى یا هرزکرن و دهربرینى و ریزگرتنا خوه یین مروځى (وهکو بو نه وهه رى کي نازاد و جوان و هه ژى) ب خوځه دگریت، نه نه نجام و بهرکارین سیاسه تا دهستلاتا هه نوکه یی یان رابردوویى هه روه کو پرانى یا ره خنه گرین سیاسه تی (سیاسه تا دهستلاتا هه یی) د وى جغزیدا دزځرن.

شعر لنگه ریان ل فهرزایه کي بهرره هتر ژبو فرینى، هه لسه نگانندا رابردوویه ژبو دامه زرانندا تیگه هى پاشه روژه کا گه شتر، یان ژى ب کیمى یاخیوونه ژ تیگه ه و بها یین هه یی کو بابته تان بنارزینیت و مه ژى یین هرزکهر ژ زنجیرین شوپیاریزى و قایلېوونى و خوه ته سلیمکرنى پاریزیت. شعر هه لویسته و هر هه لویسته کي بالهر و ئافاکهر سیاسه ته ک هه یه. نه گهر شعر بکاریت فان پیناسه یین دهستپیکى ب خوځه بگریت، هه لویسته کي سیاسیانه پى دځیت. نه له میتنن شعرى کو هزر و ئاشوپ و هه لچوونین دلىنى و په یف و ځه ریژا په یفانه، ب شیوازه کي جوان و سهرنجراکیشى دهینه داریزتن و مه نزوومه یه کا هزرى و فله سفى و جوانیى دناف خوه ییى خوه دا هه مېز دکته. نه ځه یه نه وا نه م دبېژینى سیاسه تا شعرى. شاعر ځى سیاسه تی دهارژوت، ب مهرجه کى کو تپهرزین و هرزکرنه کا ریژه یی ژبو بابته تان و بویره ران هه بیت، داکو بکاریت هه موو لایه نان بینیت. لى نه گهر هه مان پښاژو یا شعرى د چوارچوځى هرزکرنه کا رهاىی و تیکسه متیدا بیت، هینگی شاعر ژى

مشتى مرقۇف و كەتوارەكى ژيان تىدا دىتە تورىنەكا نازك و جوان و پر ژ خوشىي.

شعر: ئەيۆن گەرمن ل دۆر تەوهرى مرقۇفى دزقرن و ھەر چى رازا قەشارتى ھەيە ب رويسى دادنىتە سەر روويى كاغەزەكا سىي يا ھىشتا كچين.

شعر: پىشمەرگەكە ژگوللەيىن خوە يىن نە تەقاندى... گول و بەيىوون و نىرگزان دكەتە رستك و ل ستوويى بەردلكان را دلەيىزىنيت.

شعر: پىشېنى يىن عاشقەكى شەيدا و سەوداسەرە، ژگولن ناف باخچەيان شمشيرىن تىز و درىژ چى دكەت و ژبو ئاشتىن ماھىيىن كەحىل دىبەيىنيت.

شعر: دلەريژكرنەكا دەرۋونىيە و ھەست و نەست و لقينىن چىنجىن مرقۇفى پى ئارام دىن.

شعر: پەيامەكا خودايى يە و جوانترىن خەلاتىن خودافەندانە ژبو جوانكرنا ژيانى خوشيا مرقۇفى.

شعر: مېيازەكى پلان ئاشكرايە و تىرىن ئاوران بەر ددەتە گولان و شەنەبايى ھىن و ھەناسە يىن ئاخىنكاوى يىن گەرم. ئەگەر لاپۆرەك ھەبا و فەحسا گەردىن باي پى كىرە، دا شعرىن نارىنكاوى يىن چوچكان و ئاخىنكىن عاشقان و سلاقىن بەلگەچلىا بو ئاخى تىدا بىنيت.

شعر: كۆمەكا دەربرىنن ھەقدژ و ھەقواتا و موفارەقەيىن جوانە كو دىتە خۇدىكا ژيانا سىرۇشتى يا مرقۇفى، مفايەكى ئەپستىمى و خوشىيەكا دەرۋونى ددەتە وەرگى.

شعر: نە سكهى تىرىيىيە و ب رېقەچۈنەكا لەشكەرى يا ھەقسەنگ و ھەقدەنگ و ھەقرەنگ دگەھتە رىژگەھى. ئوو نە بەرنامە و ناقرەكا حزبەكا ئىدىولوژىستە كو بابەتەكى باركەت و ژ ھەمى لايانقە گويىفا كەبەت.

شعر: شەرە و چ دى نە ...!

دەربرىنن و بەختەوهرى يا مرقۇفى بکەت. ئەحمەدى خانى و گورانى و حاجى قادرى كۆيى... ھتد، ھەر ئىكى سىياسەتەك ھەبوو، دچوارچوقى بابەتىن مرقۇفایەتىن و بەختەوهرى يا مرقۇفیدا شعرا خوە پى دھاژۆت. مەحمود دەرۋىش و صالحى يوسقى و مام ھەزار و عەواد ناسر و روشدى العامل و موزەفەر نەواب و شىركو بىكەس سىياسەتمەدار بوون و جوانترىن شعر پىشكىشى مللەتنى خوە كرىنە. ئەقە ئەون يىن ئەم دىياسىن و سەرەدەرى دگەل ھەلبەستىن وان دكەين، ب ھزاران وەكو وان ھەبووينە و ھەنە... ما كەسەك دكارىت نەشاعرى يا وان ل قەلەم بەدەت. بەرى ھەيامەكى شاعەرەكا دوورە وەلات قەگەرەبووقە كوردستانى، دەمى مە بەحسى قى مژارا ژىگۆتى دكر، گۆت: "زۆربا دىيژىت، ھەردەمى شاعرى بەحسى سىياسەتنى كر دىتە كەر." من ژى ژ دەقى قەگرت و گۆتى: بى زەحمەت بەرھەمى خوە يى قى داويى بخوينەقە و بىيە كا چەند جاران تە ئىشارەت دايە بابەتىن سىياسى!! دەمى من شەپزەيى و بوغومىن د سەرۋچاقىن وىدا دىتى، من گۆتى: ئەو سىياسەتا بەرھەمى تەيى ئافەندەيىيە، نە سىياسەتا دەستەلاتىيە. ئەقجا ب ئارامى گىرژى.

فەرە ئەم ئەوين خوە ب رەوشەنبىر دزانىن، وەكو وان كەستىن سادە نەبىن، ئەوين ژبەر قەيرانا پانزىن دىنگى خوە نەدايە دەستورى و ياسايا وەلاق! ما نە دەستورە دى ھەموو ژيانا كەتۋارى رىكەيخىت و بەرژەوەندى يا ھەموو مللەتى پارىيىت؟! سىياسەتا شعرى ژى ھەلوئىستىن شعرى رىك دىيخىت و دكەتە دناق خانەيا ئافراندىن و داھىيانىدا. ب كورتى دىيژم: سىياسەتا شعرى، نە وەكو سىياسىكرنا شعرىيە. فەرە ئەم ھەموو ب چاقەكى رىژەيى سەككەينە بابەتان و خوە ژ ھىزكرنا رەھايى و ئىكسەمتى رىزگاركەين.

شعر چىيە:

ل داوى يا قان ھىزرىن عەفەوى و پرت پرت، ل بەندى نەبن كو پىناسەيەكا ئىكگرتى و مەنھەجى ژبو شعرى بدانم يان ھەولەم شعرى پىناسە بکەم. ب ھىزرا من شعر ناھىتە پىناسەكرن، چۈنكو ھەر پىناسەيەكا دەر ھەر جە و سەردەمەكىدا بەيتە كر يان ھاتبىتە دانان، كەلۋاشى شعرى پرت ناكەت و دى ھەر يا كىم بىت. ھەر ھەستەكا مرقۇف بکەت و بكارىت ب شىۋەيەكى رىكخستى دارىيىت و رەھەندەكى مرقۇفایەتىن يان جوانى ب خۇقە بگىرت، ھەستەكا شاعرانەيە. لەوا ئەم دكارىن يىژىن كو شعر: ئازارندنا ھەستىن نازكە و لىگەرپانەكا بەردەوام ل پىسارىن ئازارندى و بى بەرسف.

شعر: مەلەقانىكرنە دنەدىارىيىدا و خوە داوھشاندىن ژ نىشاقەيە، ژ ئاسمانەكى فرەھ و بلند بەر ب جاددە يىن

ئامارہ کا کیشناسی بۆ شعرین (لاغری)

فہرست کا (شلوۋہ کاری - ئامارہی) یه

د. مه سعود جه میل ره شید*

پیشہ کی:

تیکستین دهستنیس یین شعرا کلاسیکیا کوردی بنه مایئ
سهره کیئ ئەدەبئ نفیسکیی کوردینە، ژ بهر کاودانیئ
کوردستان تیدا دهرياز بووی و دبیت؛ ئەف تیکستە ل چەندین
جە و دهقەران هاتبە پاراستن و هژمارەیه ک ژئ بهرزە و وندا
بووینە. ئەرکی ساخفە کەرین دیوانان کۆمفە کرن و ساخفە کرنا
شعرانە ب ریکا فەگۆهاستنا ئەوان بۆ سەر رینقیسا ئەفرۆ،
پشتی ساخفە کەرین دیوانان ئەرکی خۆ جیبه جی دکەن، ئەرکی
بسپۆر و خەمخۆرین شعرا کلاسیکی دهستپیدکەت و پیدقیه
ئەف شعرە ژلایئ رۆخسار و نافەرۆکیفە بهینە شلوۋە کرن و
دیارکرن.

* زانکۆیا دهۆک - کۆلیژا زمانان - masood.jameel@uod.ac

ئىسلامى و شارستانىيەت ئىسلامى وەرگرتى و شعر ل دويڧ ياساين وئ فەھاندن^۳.

ھەرچەندە ھەرووز زانستەكئ ھەرەبىيە، بەلئ پرايا بۆچوونان ھوسا ديار دكەن شاعرئ كورد ئەف زانستە ئىكسەر ژ ھەرەبان وەرەگرتى، بەلكو ب رىكا شعر و شاعرئ فارس ھاتىە د ئاف كورداندا و گەلەك شاعرئ كورد شعر و ديوانئ خۆ ل دويڧ ياساين ھەرووزئ فەھاندنە ، ئانكو شاعرئ فارس ھەرووز ژ ھەرەبان وەرگرتىە پاشى شاعرئ كورد ژ فارسان وەرگرتىە. ئىكەم شاعرئ كوردئ ھەرووز بكارئىناى (بابەتاھيرئ ھەمەدانى)بوو، پشتى وى قوتابخانئ بوتان پەيدا بيت و مەلایئ جزيرى سەركىشيا ئەفئ قوتابخانئ دكەت و ھژمارەما زۆر يا دەريا و قالبەكئشان بكائىنان. ئىكەم فەكۆلەرئ كورد يئ دەريا و قالبەكئشئ شەرا كلاسىكى ب رېژە و ھژمارە دياركرين (محمد بكر محمد) بوو، ئەوى (۵۷) قالبەكئشئ شەرا كوردى د پاشكۆيئ نامەيا خۆ يا ماستەريدا دياركرينە^۴، بەلئ بەرفرەھترين ئامارا كئشناسى بۆ شەرا كلاسىكى ژ لايئ فەكۆلەر (عەزىز گەردى) فە ھاتىە ئەنجامدان^۵.

۲-ئامارەكا ھەرووزى بۆ شەرئ (لاغەرى):

۲-۱- كورتىكە ل دۆر ژيانا (لاغەرى):

وھكى مە د پىشەكئىدا بەھسكرى ژيانا (لاغەرى) ب كئمى د پەرتۆك و نقيسئىنئ كوردىدا ھاتىە و (بۆ ئىكەم جار (مەلا ئەھمەدئ زەفەنگى) ل سالا (۱۹۵۹) د چاپا دوويئ يا پەرتووكا (العقد الجوهري فى شرح ديوان الشيخ الجزرى)دا ئامازە داىە تەخمىسەكا (لاغەرى) و ئافئ وى ئىنايە، پشتى وى (يادق بەالدين ئامئدى) د پەرتووكا (ھۆزانفانئ كورد) دا ل سالا (۱۸۸۳) ئامازە داىە ئەفئ شاعرى و ب (خالد ئاغايئ زىبارى) داىە نياسين، بەلئ د راستىدا ئەو نە (خالد ئاغايئ زىبارى)يە، چونكى پشتى (تەھسىن ئىبراھىم دۆسكى) نەفئى وى (عەبدولمەجىدئ تىنسى) دىبىنئ، دەرەكەف (لاغەرى) (مەلا عومەرئ مەكسىيە) و لاغەر ئانكو لاواز/ زەعيف ناسنافئ تەخەلووسا وى يا شەرىيە، ئافئ بابئ وى (عەبدولئەھمەد) ھ و مالا وان ب ئافئ (عەتۆيى) دئئە نياسين و ژ ھەشيرا (تىنيس)يئە و ئىكە ژ ھەشيرئ ب ھىز و ئافدارئ مەكسى، كو دكەفەنە دەفەرا ھىزانئ ل ژىرىيا رۆژئافانئ گۆلا وانئ. ھىقئىنى مالا وان ژ باشور چوويىنە باكور، ل سالا (۱۵۹۱) ژ

ئەف فەكۆلەنە ھەولەكە بۆ دياركرن و شلۆفەكرنا كئش، رىتم و سەروايئ پارچە ديوانا شاعرەكئ كلاسىكى كورد يئ بەرنىياس ب (لاغەرى)، كو ژيان و بەرھەمئ ئەفئ شاعرى ب كئمى د ئاف پەرتۆكئ كوردىدا ھاتىنە بەھسكرن، ديسان شەرئ وى ب چ پەنگان نەھاتىنە شلۆفەكرن. بۆ شلۆفەكرنا ئەفئ پارچە ديوانا شەرى مە رىيازەكا (شلۆفەكار - ئامارەيى) بكارئىنايە، داکو كئش، رىتم و سەروايئ شەرئ (لاغەرى) بەئىنە دەستىشانكرن و ئامارئ دروست و پئدق بۆ شەرئ وى بەئىنە دانان و ئەو شەر ژى بچنە د ئاف ئامارئ دى يئ شەرا كلاسىكىيا كوردىدا.

ئەف فەكۆلەنە ژ سئ سەرەبابەتئ سەرەكى پىكەھئ، د بابەتئ ئىكئدا مە ب كورتى بەھسئ ھەرووز و ھەرووزا كوردى كرىيە و و ئامازە داىە دوو ژ گەنگترين و كەفترين فەكۆلئىنئ ئامارەيئ ل دۆر ھەرووزا كوردى ھاتىنە ئەنجامدان، د بابەتئ دوويئدا ئەو دەريا و قالبەكئشئ ژلايئ (لاغەرى) فە ھاتىنە بكارئىنان ب رېژە و ھژمارە ھاتىە دياركرن و بۆ ھەر قالبەكى ھەونەكا دياركرى ھاتىە شلۆفەكرن، د بابەتئ دوماھيئدا سەروا ب كورتى ھاتىە بەھسكرن و تاييەئەندئ سەروايئ ھاتىنە دياركرن يئ د شەرئ شاعرىدا ھەين چ ژلايئ قالبئ سەروايئفە يان پەيڧ و رەديڧئ وئفە.

۱- ھەرووز و شەرا كلاسىكىيا كوردى:

ھەرووز ترازيا شەرىيە، پىڧەرئ جوداكرنا شەرئ دروستە ژ شەرئ شاش و كىماسى تئدا. ھەرووز ((زانستەكە ياسا و دەستورئ كئشا شەرى ب خۆفە دگريت، بۆ فەھاندنا شەرەكا تەمام يا بئ كىماسى شاعر ل دويڧ ياسا و دەستورئ وئ دچن و پەيرەو دكەن))^۱.

زانستئ ھەرووزئ ژلايئ زانايەكئ مەزئ ((خەلكئ (بەپرا)فە ھاتىە فەدئتن دىژئئ (خەلىلئ كورئ ئەھمەدئ فەراھيئدى)، فەراھيئدى ل چەرخئ دوويئ مشەختى (۱۰۰- ۱۷۰ مشەختى) ژيايە، ئىك بوو ژ زانايئ شەرەزا و بلىمەت د بواري زمان و ئەدەبئ (ھەربىدا))^۲.

پشتى ئايئنى ئىسلامئ د ئاف مللەتئ نەھەرەبدا بەلاقووي، ئەفان مللەتان مفا ژ گەلەك زانستئ ئىسلامى وەرگرت، ژلايئ خۆفە شارستانىيەت ئىسلامى ژى مفا ژ زانست و زانايئ ئەفان مللەتان وەرگرت و (زانستئ ھەرووزئ ئىك ژ وان زانستان بوو يئ شاعرئ نەھەرەب ب رىكا ئايئنى

گوندی (بهروشکا سهعدینی) بارکریه باکورئ کوردستان. ژ بهر کاودانین سیاسی، (لاغهری) چهند جارا ژ باکور هاتیه باشور و جارهکا دی قه گهریایه باکورئ. بوونا وی یا دیار نینه، بهلئ ئهوی ل سالا (۱۸۸۶) ئیجازا مهلاتی وهرگریته، لهورا دهیته پیشینیکن کو ل دورپن سالا (۱۸۶۰) ژدایک بییت. ل دهستپیکئ ئهوی ل چهند گۆند و باژپرن سهر ب مکسن قه خاندیه، پاشان قهستا وارگههئ مهلائئ جزیری دکهت و ل مهدرهسا سور فقیاتی کر، ئهوکهفته عشقا زانست و زانین و شعرین مهلائئ جزیری و گهلهک ب شعرین ویقه هاته گریدان. ل دوماهیا ژپن خو ئه و چوویه گۆندی (زفستانین) ل مکسن و مهلاتی ل وپرن کریه و مایه ههتا ل سالا (۱۹۱۲) مری و گۆرا وی ل ئهفی گۆندی پئ ئاشکرایه. ههرچهنده ئهوی دیوانهکا مهزن ل دویف پیتن ئهبعدهی ههیه، بهلئ ب تنن (۳۰*) شعرین وی ماینه، کو ژ پیتا (ئهلف) ههتا (دال)پنه^۶.

۲-۲- دهریا و قابله کیشین شعرین (لاغهری):

(لاغهری) وهکی ههر شاعرهکئ دی پئ کلاسیک عهرووزا عهرهبی د شعرین خۆدا بکارئینایه و ههولدایه ئهوان دهریا و قابله کیشان بکاربنیت پئ پتر ل گهل سروشتی زمانئ کوردی دگۆنجن، وهکی ههزهج و پهمهه ل موزارن.

۲-۲-۱- دهریا ههزهج و قابله کیشین وی د شعرین

(لاغهری)دا:

ههزهج ئیکه ژ دهریاین گرنگن شعرا کلاسیکی کوردی، چونکی (۳۵۶۵) شعرین کلاسیکی ل سهر یاساین وی هاتینه قه هاندن. ل دویف پهرتووکا (رابهری کیشی شیعی کلاسیکی کوردی) پژهیا ههزهج د شعرا کلاسیکیا دگههیهته (۷۴۷,۹۲۹٪)ی^۷.

تهفعیلا سههرکی یا ههزهجئ (مفاعیلن)ه، ئهف تهفعیله ب رنقیسا کوردی یا باشور دبیهته (مهفاعیلون)، د یاسا سههرکیدا ئهوا فهراهیدی دانای مهفاعیلون (سن) جاران د ههر نیقه دیرهکا ههزهجیدا دووباره دبیت، بهلئ دبیت د ههر نیقه دیرهکید ب تنن (دوو) جار دووباره بیت و ب عهرهبی دبیزنن (المجزوء) ئانکو یا پارچه کری، دیسان دبیت د ههر نیقه دیرهکید (چار) جاران دووباره بیت و مه نافئ وی کریه یا (زیده کری) .

ل دویف پهرتووکا (رابهری کیشی شیعی کلاسیکی کوردی) بیست و ئیک قابله کیشین ههزهج د شعرا

کلاسیکیا هاتینه بکارهینان، نهه ژ وان ب رژهیهکا زور د دیواناندا هاتینه بکارهینان (لاغهری) دهریا ههزهج ژ دهریاین دی پتر بکارئینایه، چ وهکو هژماره و رژه یان ژ وهکو قابله کیش، ئه و قاله کیشین وی بو ههزهج بکارئینان ئهفین ل خوارینه:

أ- ههزهجا ههشت تهفعیلا ئهخرهبا مهکفوفا مهقسوور:

ساقی ژ خودی را کو مه مهی خوار و شهبی داج

پهوشن ل مه که وهک شهبی دیابجهئی معراج^۸

مهفعوولو / مهفاعیلو / مهفاعیلو / مهفاعیل

شعرین ل سهر ئهفی قابله کیشی هاتیه قه هاندن ئهقه نه:

ژ	نافئ شعرئ	لپهره
۱	یا ره ب	۳۶
۲	ساقی ژ خودی را	۴۵
۳	سه د باری ته کر	۵۹
۴	تیرهک ته ل جهرگئ مه	۶۰

ب- ههزهجا شهش تهفعیلا ئهخرهبا مهقبووزا مهقسوور:

یار چهندی د سوژی وهی حکیمه

لاغر د فراقئ یاری زاراست^۹

مهفعوولو / مهفاعیلون / مهفاعیل

شعرین ل سهر ئهفی قابله کیشی هاتینه قه هاندن

ئهقه نه:

ژ	نافئ شعرئ	لپهره
۱	چینا کو ب موغنی	۳۷
۲	ئهف بهنده د عیدئ	۴۸
۳	خوون ریتهنی عاشقان	۵۴

ج- ههزهجا ههشت تهفعیلا ئهخرهبا مهکفوفا

مهحزووف:

ئیرۆ ئهلهما دل ژ فراقا تهیه حادپ

شهرحاهم و دهردی مه تهلاقا تهیه باعث^{۱۰}

مهفعوولو / مهفاعیلو / مهفاعیلو / فهعوولون

شعرین ل سهر ئهفی قابله کیشی هاتینه قه هاندن ئهقه نه:

ژ	نافئ شعرئ	لپهره
۱	ئیرۆ ئهلهما دل	۳۹
۲	دا بهنده ب دامئ	۵۲
۳	ئهی نامئ تو حق	۶۱

نہ سیمي دا مه مزگینی کو دی بیتن هلاتن توخ^{۱۵}

مهفاعیلون / مهفاعیلون / مهفاعیلون / مهفاعیلان

شعرال سهر ئه فی قالبه کیشی هاتیه فه هاندن ئه فیه:

ژ	نافی شعری	لاپهره
۱	صه با ئیرو خه بهر ئانی	۵۸

ط- هه زه جا هه شت ته فعیلا ئه خره با مه کفوفا
مه جیوب:

ره مزه ک ژ نه سیمي ل چه مهن دا و خه شی

رابوو ژ خه وی سه بزه و شه بنهم دوه شی^{۱۶}

مه فعوولو / مه فاعیلو / مه فاعیلو / فه عل

شعرال سهر ئه فی قالبه کیشی هاتیه فه هاندن ئه فیه:

ژ	نافی شعری	لاپهره
۱	ره مزه ک ژ نه سیمي	۶۲

هژماره و ریژه یا قالبه کیشین هه زه جی د شعرین
(لاغری) دا ب ئه فی په نگي ل خوارینه:

ژ	قالبه کیشین ده ری هه زه جی	هژمارا شعران	ریژا سه دی
۱	هه زه جا هه شت ته فعیلا ئه خره با مه کفوفا مه قسوور	۴	% ۱۴,۲۸۵
۲	هه زه جا هه شت ته فعیلا ئه خره با مه قبوزا مه قسوور	۳	% ۱۰,۷۱۴
۳	هه زه جا هه شت ته فعیلا ئه خره با مه کفوفا مه جزووف	۳	% ۱۰,۷۱۴
۴	هه زه جا هه شت ته فعیلا مه قسوور	۲	% ۷,۱۴۲
۵	هه زه جا هه شت ته فعیلا ئه خره با مه قبوزا مه جزووف	۱	% ۳,۵۷۱
۶	هه زه جا هه شت ته فعیلا ئه خره با	۱	% ۳,۵۷۱
۷	هه زه جا چوار ته فعیلا موسه ببه غ	۱	% ۳,۵۷۱
۸	هه زه جا هه شت ته فعیلا موسه ببه غ	۱	% ۳,۵۷۱
۹	هه زه جا هه شت ته فعیلا ئه خره با مه کفوفا مه جیوب	۱	% ۳,۵۷۱
سهرجه م			% ۶۰,۷۱۴

د- هه زه جا هه شت ته فعیلا مه قسوور:

خه لائق گهر ب فی په نگي لباسی

حه تا که نگي زوم بت بو ته مه رغووب^{۱۱}

مه فاعیلون / مه فاعیلون / مه فاعیل

شعرین ل سهر ئه فی قالبه کیشی هاتیه فه هاندن

ئه فیه نه:

ژ	نافی شعری	لاپهره
۱	فه له ک دونیا ته کر	۲۵
۲	بده ساقی مه یی ئیرو	۳۳

ه- هه زه جا هه شت ته فعیلا ئه خره با مه قبوزا مه جزووف:

دل به دری مونیره عشق گیرا

نایاتی جه لاله شه وق قیرا^{۱۲}

مه فعوولو / مه فاعیلون / فه عوولون

شعرال سهر ئه فی قالبه کیشی هاتیه فه هاندن ئه فیه:

ژ	نافی شعری	لاپهره
۱	دل به دری مونیره	۲۱

و- هه زه جا هه شت ته فعیلا ئه خره با:

مکسی ب غه زه لخوانی بوو شوهره ئی ئافاقان

گهر چه ندی ب عه بدالی په یدا کر مه یا ره ب^{۱۳}

مه فعوولو / مه فاعیلون / مه فعوولو / مه فاعیلون

شعرال سهر ئه فی قالبه کیشی هاتیه فه هاندن ئه فیه:

ژ	نافی شعری	لاپهره
۱	سهودا په رییا مه هروو	۲۸

ز- هه زه جا چوار ته فعیلا موسه ببه غ:

چرا صووفی نه تی ئیمان

د مه یخانی بچی معراج^{۱۴}

مه فاعیلون / مه فاعیلان

شعرال سهر ئه فی قالبه کیشی هاتیه فه هاندن ئه فیه:

ژ	نافی شعری	لاپهره
۱	چرا صووفی نه تی ئیمان	۴۶

ح- هه زه جا هه شت ته فعیلا موسه ببه غ:

صه با ئیرو خه بهر ئانی ژ ئاهوویا شه پال و شوخ

۲-۲-۲- ده‌ریا په‌مه‌ل و قابله‌کیشین وئ د شعرین

(لاغه‌ری)دا:

په‌مه‌ل ټیکه ژ ده‌ریایږ گرنګین شعرا کلاسیکيا کوردی، چونکی (۲۸۷۷) شعرین کلاسیکی ل سهر یاسایږ وئ هاتینه فیه‌هاندن. پږه‌یا په‌مه‌ل د شعرا کلاسیکیدا (۳۸,۶۷۹٪)یه ۱۷. ته‌فعیلا سهره‌کی یا په‌مه‌ل (فاعلاتن)ه و ب پږنقیسا کوردی یا باشور دبیته (فاعلاتون)، د یاسا سهره‌کیدا ئه‌وا فراهیدی دانای فاعیلاتون (س) جارن د ههر نیقه‌دیره‌کا دووباره دبیت، به‌ل دبیت د ههر نیقه‌دیره‌کیدا ب تنی (دو) جارن دووباره بیت، دیسان دبیت د ههر نیقه‌دیره‌کیدا (چوار) جارن دووباره بیت^{۱۸}.

ل دویف په‌رتووکا (راه‌ری کیشی شیعری کلاسیکی کوردی) بیست و ټیک قابله‌کیشین په‌مه‌ل د شعرا کلاسیکیدا هاتینه بکارهینان، هه‌شت ژ وان قابله‌کیشان ب پږه‌یه‌کا زور د دیواناندا هاتینه بکارهینان.

پشتی ده‌ریا هه‌زه‌جی، په‌مه‌ل پږه‌یه‌کا باش د شعرین (لاغه‌ری)دا هاتیه بکارینان، دیسان هژماره‌کا قابله‌کیشین په‌مه‌ل بؤ شعرین خو هه‌لبزارتینه و ل سهر فیه‌هاندینه، قابله‌کیش ټه‌قین ل خوارینه:

أ- په‌مه‌لا هه‌شت ته‌فعیلا مه‌قسوور:

ټه‌ی شه‌هنشاه‌ی عه‌ره‌ب پورس‌ی ل حال‌ی ټین غه‌ریب
ره‌حم‌ی کون بنگه‌ر به‌شه‌فقه‌ت عه‌رض‌حال‌ی ټین غه‌ریب^{۱۹}
فاعیلاتون / فاعیلاتون / فاعیلاتون / فاعیلان

شعرین ل سهر ټه‌قی قابله‌کیشی هاتینه فیه‌هاندن ټه‌فه‌نه:

ژ	ناف‌ی شعری	لاپه‌ره
۱	ټه‌ی شه‌هنشاه‌ی عه‌ره‌ب	۲۴
۲	دل ژ من بر	۳۲

ب- په‌مه‌لا هه‌شت ته‌فعیلا مه‌حزووف:

من سه‌حه‌رگاها ټه‌زل دی مه‌ی فروشان راست و چه‌پ
ره‌قی به‌ستن ټین سه‌مایږ دوش ب دوشان راست و چه‌پ^{۲۰}
فاعیلاتون / فاعیلاتون / فاعیلاتون / فاعیلان
ټه‌و شعرا ل سهر ټه‌قی قابله‌کیشی هاتینه فیه‌هاندن

ټه‌فه‌نه:

ژ	ناف‌ی شعری	لاپه‌ره
۱	من سه‌حه‌رگاها ټه‌زل	۲۹
۲	شاهدین قه‌د شوبه‌ی عه‌ره‌ر	۳۰

ج- په‌مه‌لا هه‌شت ته‌فعیلا مه‌خبوونا ټه‌سلمه (مه‌خبوون

مه‌حزووف):

حوسن و ته‌فینیل نه‌تن دی کیه وئ ته‌قریر که‌ت^{۲۱}
ب قه‌له‌م بیخته کتاب‌ی ب ره‌قه‌م ده‌فته‌ر که‌ت
فه‌عیلاتون / فه‌عیلاتون / فه‌عیلاتون / فه‌علون (فه‌عیلون)

شعرا ل سهر ټه‌قی قابله‌کیشی هاتیه فیه‌هاندن ټه‌فه‌یه:

ژ	ناف‌ی شعری	لاپه‌ره
۱	حوسن و ته‌فینیل	۳۴

د- په‌مه‌لا هه‌شت ته‌فعیلا مه‌خبوونا مه‌حزووف:

چ غه‌در بوو ل مه‌کر شه‌ب هه‌وایی غه‌م و به‌ت^{۲۲}
قه‌نه ټانینه خیالی ب ټه‌دایی غه‌م و به‌ت
فه‌عیلاتون / فه‌عیلاتون / فه‌عیلاتون / فه‌عیلون

شعرا ل سهر ټه‌قی قابله‌کیشی هاتیه فیه‌هاندن ټه‌فه‌یه:

ژ	ناف‌ی شعری	لاپه‌ره
۱	دا مه‌سه‌د ره‌نگ‌ی عه‌زاب‌ی	۴۰

ه- په‌مه‌لا هه‌شت ته‌فعیلا مه‌خبوونا مه‌قسوور:

د سه‌حه‌رگاها‌ی که‌ریمی ب وئالی مه‌هی روخ
ژ گوشاد دل بو غه‌ریمی د جه‌مال‌ی مه‌هی روخ^{۲۳}
فه‌عیلاتون / فه‌عیلاتون / فه‌عیلاتون / فه‌عیلان

شعرا ل سهر ټه‌قی قابله‌کیشی هاتیه فیه‌هاندن ټه‌فه‌یه:

ژ	ناف‌ی شعری	لاپه‌ره
۱	موژده‌دا مه‌نه‌سیم‌ی	۵۶

و- په‌مه‌لا شه‌ش ته‌فعیلا مه‌قسوور:

وه‌ر ته‌ماش‌ا جاره‌کی دار‌ی حودووت
چ نه‌وا ټیتن ژ دیواری حودووت^{۲۴}
فاعیلاتون / فاعیلاتون / فاعیلان

شعرا ل سهر ټه‌قی قابله‌کیشی هاتیه فیه‌هاندن ټه‌فه‌یه:

ژ	ناف‌ی شعری	لاپه‌ره
۱	وه‌ره‌ته‌ماش‌ا جاره‌کی	۴۲

هژماره و ریژهیا قابله کیشین دهریا (لاغهری) دا ب ئه فی پهنگی ل خواریه:

ژ	قابله کیشین دهریا دهریا	هژمارا شعران	ریژا سهدی
۱	دهریا ههشت ته فعیلا مه قسوور	۲	٪ ۷,۱۴۲
۲	دهریا ههشت ته فعیلا مه حزووف	۲	٪ ۷,۱۴۲
۳	دهریا ههشت ته فعیلا مه خبوونا ئه سلهم (مه خبوون مه حزووف)	۱	٪ ۳,۵۷۱
۴	دهریا ههشت ته فعیلا مه خبوونا مه حزووف	۱	٪ ۳,۵۷۱
۵	دهریا ههشت ته فعیلا مه خبوونا مه قسوور	۱	٪ ۳,۵۷۱
۶	دهریا ههشت ته فعیلا مه قسوور	۱	٪ ۳,۵۷۱
سهرجه م			٪ ۲۸,۵۷۱

ب- موزارعا ههشت ته فعیلا ئه خره با موسه ببه غ:

مهستان و نازهنینی شوخ و شه پالی ما رووح
خاقانی کشوهری دل هر جا ژ بو ته مفتووح^{۲۷}
مه فعوولو / فاعیلاتون / مه فعوولو / فاعیلاتان

شعرال سهر ئه فی قابله کیشی هاتیه فه هاندن ئه فهیه:

ژ	نافی شعر	لاپهره
۱	مهستان و نازهنینی	۵۵

ج- موزارعا چوار ته فعیلا ته خره با موسه ببه غ:

خووش حوور و نازهنینه
گهردهن ژ شووشه یا عاج^{۲۸}
مه فعوولو / فاعیلاتان

شعرال سهر ئه فی قابله کیشی هاتیه فه هاندن ئه فهیه:

ژ	نافی شعر	لاپهره
۱	یار ره ب چ سوو شریه	۵۰

هژماره و ریژهیا قابله کیشین دهریا موزارعی د شعرین

(لاغهری) دا ب ئه فی پهنگی ل خواریه:

ژ	قابله کیشین دهریا موزارعی	هژمارا شعران	ریژا سهدی
۱	موزارعا ههشت ته فعیلا ئه خره ب	۱	٪ ۳,۵۷۱
۲	موزارعا ههشت ته فعیلا ئه خره با موسه ببه غ	۱	٪ ۳,۵۷۱
۳	موزارعا چوار ته فعیلا ئه خره با موسه ببه غ	۱	٪ ۳,۵۷۱
سهرجه م			٪ ۱۰,۷۱۴

۳-۲-۲- دهریا موزارعا و قابله کیشین وی د شعرین

(لاغهری) دا:

بهراورد دگهل ههردوو دهریا پین ههزه ج و دهریا پین:

موزارعا ب کیمی د شعرا کلاسیکیا کوردیدا هاتیه بکارهینان،
به لئ ئه گهل هر سیزده دهریا پین دهریا پین بهراورد بکهین
دی بینین گهله ک شعرین کلاسیکی ل سهر قابله کیشین
موزارعی هاتیه فه هاندن و هژمارا وان دگه هیهته (۴۲۹)
شعران، ریژهیا موزارعی د شعرا کلاسیکیا (۵,۷۱۷٪) یه .

د دهریا موزارعی د ههردوو ته فعیله پین سهره کی
(مه فاعیلون) و (فاعیلاتون) دهینه لیکدان و دووباره کرن.
د یاسا سهره کیدا ئهوا فهراهیدی دانای ههردوو ته فعیله
ب ئه فی پهنگی دهینه لیکدان: (مه فاعیلون فاعیلاتون
مه فاعیلون)، به لئ د شعرا کلاسیکیا کوردیدا ههردهم ب
پهنگی پارچه کری یان زیده کری هاتیه بکارهینان^{۲۹}.

(لاغهری) بو دهریا موزارعی ب تنی (۳) قابله کیش
ههلهزارتیه و شعرین خو ل سهر فه هاندینه، قابله کیش
ئه فین ل خواریه:

ا- موزارعا ههشت ته فعیلا ئه خره ب:

رووحانیان تو رووحی هم رهونه فی ژ گولی پا
گوفانیان تو نووحی دهر به حری غه رگولی پا^{۲۶}
مه فعوولو / فاعیلاتون / مه فعوولو / فاعیلاتون

شعرال سهر ئه فی قابله کیشی هاتیه فه هاندن ئه فهیه:

ژ	نافی شعر	لاپهره
۱	روحانیان تو رووحی	۲۳

وھكى خۇيا (لاغەرى) سى دەريا و ھۆمارەكا قالەبەكيشان
بۇ شعرىن خۇ بكارئىنايە، ھەزەج ب پلا ئىكى، پاشان دەريا
پەمەل و قالەبەكيشىن وى ب پلا دووین و دەريا موزارع و
قالەبەكيشىن وى ب پلا سىيى دويفتىكدا دەين ب ئەفى
پەنگى ل خوارى:

ژ	دەريا شعرى	ھۆمارا شعران	رېژا سەدى
۱	دەريا ھەزەج	۱۷	% ۶۰,۷۱۴
۲	دەريا پەمەل	۸	% ۲۸,۵۷۱
۳	دەريا موزارع	۳	% ۱۰,۷۱۴
سەرچەم		۲۸	% ۱۰۰

۳- سەروا و سەروايا شعرىن (لاغەرى):

۱-۳- سەروا:

سەروا ئىكە ژ رەگەزىن گرنگىن پۇخسارنى شعرى، بەلى
(جەھى بكارهينانا سەرواين و پادەيا بايەخدانا ب ئەوى،
ل دويف زمان و سەردەم و ھوزانقان دەيتە گوھوپىن))
(۸) ۲۹. ب شىوھكى گشتى دشاندايە بىژىن كو سەروا
(كۆمەكا دەنگانە ھەميان ئىك موزىكا ھەي، ھوزانقان د
دېرا ئىكيدا (د يەدر و عەجزاندا) بكاردەينيت و د ھەمى
دوماھيىن نىقەدېرىن دوویدا (عەجزان) دوبارە دكەت)) ۳۰.
ل دەف عەرەبان (سەروا پىتەكە يان كۆمەكا پىت و بزويئانە ل
دوماھييا نىقەدېرا ئىكى و دووین دياردبن) ۳۱. ئانكو سەروا ژ
ئەوان پىتان پىكدەيت يىن (ئاوازا ئەوان وەكو ئىكبن و پرائيا
جاران دكەفئە دواماھييا دېرىن شعرى) ۳۲. ژلاين پەيقانقە
دشاندايە بىژىن سەروا ئەو پەيقن يىن سەر ئىك دەين و
پرائيا جاران دكەفئە دواماھييا نىقەدېرىن شعرى، بەلى دبىت
ھندەك جاران ل دەستپىكا يان نافەراستا نىقەدېران ژيدا ديار
بن.

د شعرا كلاسيكيا كوردیدا سەرواين گرنگيەكا تايبەت
ھەيە و سەروايا ئەوى ژ ھەر جوړەكى دىيى شعرى پىك و
پىكت و زانستىتەر، لەورا شعرانين كلاسيك ب ھشيارى سەروا
بكاردەينان.

پەخنەگر و قەكۆلەر ھۆمارەكا زۆرا قالېن سەرواين
د شعرا كلاسيكيدا دەستنيشان دكەن، بەلى گرنگترين و
بەربەلافتري قالېن سەروايا شعرا كلاسيكيا كوردى ل سەر
دوو جوړان دەينە فافارتن ب ئەفى پەنگى ل خوارى ۳۳:

أ- قالېن ئىكگرتى (ستوونى):

ئىكە ژ بەربەلافتري جوړى قالېن سەرواين د شعرا
كلاسيكيا كوردیدا، چونكى پرائيا ھونەرىن (غەزەل و قەيىدە
و قگەه) يىن كوردى ل سەر ئەفى قالې ھاتينە فەھاندن ۳۴.

ب- قالېن ھەمەپەنگ:

ھەر شعرەكا ژلاين ستوونىقە زىدەتر ژ دەنگەكى سەرواين
تيدا بەيتە بكارهينان دبىژنى (سەروايا ھەمەپەنگ)، چونكى
سەرواين جوړاوجوړ تيدا ھەنە. سەروايا ھەمەپەنگ د شعرا
كلاسيكيا كوردیدا ب گەلەك پەنگ و قالېن ديار دبىت ۳۵،
ئانكو ھەر قالەبەكى ھەمەپەنگى سەرواين تايبەتمەنديا خۇ
ھەيە و ژ قالەبەكى دى جوداترە و ژ سەروا ستوونى ژى د
جودانە.

۲-۳- سەروا د شعرىن (لاغەرى):

(لاغەرى) وەكى زۆربەيا شاعرىن كلاسيك كورد سەروا
ل سەر سى ئاستان بكاينايە، ئاستى دەنگى، ئاستى پەيقي و
ئاستى قالېن سەرواين، دەربارەي دەنگىن سەرواين ئەوى
ھىچ جوداھى ل گەل شاعرىن دىتر نينە، ئانكو د ھندەك
شعراندا دەنگەك ب تتى بكارئىنايە، دھندەك شعران ژيدا
دوو يان سى دەنگ و جاران ژى كرينە چوار دەنگ، ئەف
دياردە د شعرا كلاسيكا كوردیدا يا بەلاف و بەرنياسە، لەورا
پيدفى ب شلوڤەكرنا نمونەيان ناكەت.

۱-۲-۳- پەيقين سەرواين د شعرىن (لاغەرى):

(لاغەرى) وەكى شاعرىن دى يىن كلاسيك پتر گرنگى دايە
پەيقا سەرواين، بەلى تشتى شعرىن وى ھندەكى جوداتر
دكەت، ئەو ئەوى گرنگيەكا تايبەت دايە پەيقين پاش
سەرواين و د (۱۴) شعراندا بكارئىنايە، ئانكو (۵۰%) شعرىن
وى ب پەيقەك يان ھۆمارەكا پەيقين پاش سەرواين ب
دوماھى دەين، ئەفجا د شعرىن ئىكگرتى يان يىن ھەمەرنگ
دابىت، وەكى نمونين ل خوارى:

- نمونە بۇ شعرا ئىكگرتى (ستوونى) يا پاش سەروا تيدا:

من سەھەرگاھا ئەزەل دى مەي فروشان راست و چەپ
رەقص بەستن تىن سەمايى دۆش ب دۆشان راست و چەپ ۳۶
- پەيقين پاش سەرواين: (راست و چەپ).

شعرین ل سہر سہروایا ستوونی ہاتینہ فہاندن ئہ فین
ل خوارینہ:

ژ	نافی شعری	لاپہرہ	ژ	نافی شعری	لاپہرہ
۱	رووحانیان تو رووحی	۲۳	۱۰	ئیرۆ ئہ لہما دل	۳۹
۲	ئہی ئہ ہنشاہن عہرب	۲۴	۱۱	وہر تہ ماشا جارہ کئی	۴۲
۳	فہلہک دونیا تہ کر	۲۵	۱۲	ساقی ژ خودی را	۴۵
۴	سہودا پیرییا مہہروو	۲۸	۱۳	خوون رپہنتی عاشقان	۵۴
۵	من سہحرگاھا ئہزل	۲۹	۱۴	مہستان و نازہنینی	۵۵
۶	شاہدین قہد شوبہی عہرعر	۳۰	۱۵	صہبا ئیرۆ خہبہر ئانی	۵۸
۷	دل ژ من بر	۳۲	۱۶	سہد باری تہ کر زولہ	۵۹
۸	بدہ ساقی مہین ئیرۆ	۳۳	۱۷	تیرہک تہ ل جہرگئی مہ بہیاندی	۶۰
۹	یا رہب چ لہتیف زاتہ	۳۶	۱۸	ئہی نامی تو حہق	۶۱

- نمونہ بۆ شعرا ہمہ پرہنگ یا پاش سہروا تیدا:
دا مہ سہد پرہنگی عہزابی و بہلایی غہم و بہث
ب ہزار گو نہ عتابی و جہفایی غہم و بہث
نہ کری پورسی ل حالی مہ ب بائی غہم و بہث
چ غہد بوو ل مہ کر شہہ ب ہہوایی غہم و بہث
قہ نہ ئانینہ خیالی ب ئہدایی غہم و بہث ۳۷

- پھیچین پاش سہروایی: (عہم و بہپ).
شعرین پھیچین پاش سہروایی تیدا ہاتینہ بکارینان
ئہ فین ل خوارینہ:

ژ	نافی	لاپہرہ	ژ	نافی شعری	لاپہرہ
۱	ئہی شہنشاہن عہرب	۲۴	۸	یا رہب چ لہتیف زاتہ	۳۶
۲	سہودا پیرییا مہہروو	۲۸	۹	دا مہ سہد پرہنگی عہزابی	۴۰
۳	من سہحرگاھا ئہزل	۲۹	۱۰	وہر تہ ماشا جارہ کئی	۴۲
۴	شاہدین قہد شوبہی عہرعر	۳۰	۱۱	دا بہندہ ب دامی	۵۲
۵	دل ژ من بر	۳۲	۱۲	موژدہ دا مہ نہ سیمی	۵۶
۶	بدہ ساقی مہین ئیرۆ	۳۳	۱۳	سہد باری تہ کر زولہ	۵۹
۷	حوسن و تہفصیل	۳۴	۱۴	ئہی نامی تو حہق	۶۱

ب- قالبین ہمہ پرہنگ:

ب-۱-: قالبی پینجینہ بہند:

پینجینہ بہندی دوو تاییہ تہندی ہنہ، کوپلہ یا ئیکئی
وہکی پینجینا تہمامہ، ئانکو ہر پینج نیقہ دیرین کوپلہ یا
ئیکئی د ہہ فہسہروانہ، دیسان پشتی کوپلہ یا ئیکئی سہرجہم
کوپلہ یین دی (ب تنی یا ئیکئی نہ بیت) وہکی تہسمیتا
پینجینہ ۴۰. ئہقا ل خوارئی نمونہ کا شعرین (لاغہری) یہ ل
سہر ئہقی قالبی ہاتیہ دانان:

دل بہدری مونیرہ عشق گپرا
ئیایاتی جہلالہ شہوق فپرا
ہہردہم رہمہقی ژ زہوقی دپرا
پہروانہ یفہت مہراق پپرا

پیرانہ کرم ژ خہبیری را

۲-۲-۳- قالبین سہروایی د شعرین (لاغہری) دا:

ا- قالبی ستوونی (ٹیکگرتی):

ئہقی قالبی دوو ناف ہنہ: ((یئ ٹیکئی دبیژنی قالبی
ٹیکگرتی، چونکی سہرجہم پھیچین سہروایی ب ریکا پیتین
سہروایی ٹیک و دوو دگرن و وہکی ٹیک دہینہ خواندن.
یئ دووی دبیژنی قالبین ستوونی، چونکی سہرجہم پھیچین
سہروایی دکہقنہ دبن ٹیکدا، ئانکو ٹیک یا ل بن یا دیدا ب
شیوہیہ کئی ستوونی دہین)) ۳۸، وہکی نمونہ ل خوارئی:

رووحانیان تو رووحی ہم رہونہقی ژ گولی را
طوفانیان تو نووحی دہر بہحری غہرطولی را
نیف بہحری غوطہ لی پور نہی کشتی و نہ زہورہق
تو دہستہ گیرئی مایی بورہانئ بی دلی را
رؤژا عہسیری طاھا مارا مہکہ فہرامووش
سولطانی صہدری مہدہر فریادہرسئی مہلی را ۳۹

بوستانې جه مالې گرت ره ونه ق
خه ملينه ښه و بهر و موره ونه ق
ته شېبې نوجو و مې چهر خې نه زره ق
ديبايې كشا ژ سهر شه بهه بهره ق

شه هلول و بنال ب بولبولي را^{۴۱}

نه ځين ل خوارې نهو شعرين يې ل سهر نه ځي قالبې

هاتينه دانان:

ژ	نافي شعري	لپهري شعري
۱	دل به درې مونيره	۲۱
۲	حوسن و ته فصيل	۳۴
۳	چينا كو ب موعني	۳۷
۴	دا مه سهد پهنكي عه زابي	۴۰
۵	موژده دا مه نه سيمي	۵۶

ب-۲: قالبې ته سميتا كوردې:

نيښه ديږا ده ستيكې يا كوپله يا ټيكي يا هه ځسه روايه ل گهل
نيښديږا سيبي يا هه مان كوپله يي، به لي سهر وايا وان يا جودايه
ژ سهر وايا نيښه ديږا دوويي نهوا ژلايې خوځه يا هه ځسه روا د
گهل نيښه ديږا چواري يا هه مان كوپله يي، سهرجه م نيښه ديږي
چواري يې كوپله يي شعري د هه ځسه روانه^{۴۲}، وهكي نمونا
ل خوارې:

چرا صووفي نه تي ثيمان
د مه يخانې بچي معراج
موسلمان به ژ بو ساقې

وهرين سه جده ب ځي منهاج

پراگي موسته قيم نهو بهس
ب پيري موسته غاږان رهس
ژ زوهدي عابدي دل كهس

ځه خوه مه ي دانه نه ز سهر تاج^{۴۳}

دو شعر ل سهر نه ځي قالبې هاتينه دانان، نهوژي نه ځين

ل خوارينه:

ژ	نافي شعري	لپهري شعري
۱	چرا صووفي نه تي ثيمان	۴۶
۲	يا ره بچ سوږ شرينه	۵۰

ب-۳: قالبې چارينه بهند:

چوارينه بهندي دوو تاييه تمه ندي هه نه: كوپله يا ټيكي
وهكي چوارينا ته مامه، ټانكو ههر چوار نيښه ديږي كوپله يا
ټيكي د هه ځسه روانه، پشتي كوپله يا ټيكي سهرجه م كوپله يي
دي وهكي ته سميتا چوارينه^{۴۴}، وهكي نمونا ل خوارې:

نه ځ بهنده د عيدي گهر نه بوو حاج
جان دايه ب ده ستي وي ب تاراج
وي كر سه ره ري دلي من ټارمانج

سه د جانفدايي دوستي زهر تاج

ههر كهس كو ژ دوستي عيداره
سهرمايه ئي وه صلي شادداره
مיעادي وصالې سودداره

نه فراخته وي سراجي وه ههاج^{۴۵}

ب تني ټيكي شعر ل سهر نه ځي قالبې هاتيه دانان:

ژ	نافي شعري	لپهري شعري
۱	نه ي بهنده د عيدي	۴۸

ب-۴: قالبې موسته زاد:

موسته زاد ټيكي ژ قالبين بهر به لاف د شعرا كلاسيكيا
كورديدا و گه لك شاعرين كورد نه ځ قالبه بكار ئينايه. ژ
نافي موسته زادي دياره كو پارچه يه كا زيده هه يه، چونكي
په يځا موسته زاد ټانكو يا زيده كړي و ب دروستي ژي هوسايه،
چونكي د موسته زادي پشتي ههر نيښه ديږه كا شعري
پارچه يه كا بچويك هه يه ل سهر هه مان كيشا عهرووزيا
پارچه يا مه زنه، پارچين بچويك ل گهل نيښه ديږي شعري
سيستمه كي تاييه تي سهر وايي دروست دكهن و ب چهندين
پهنگان دهر دكه ځي^{۴۶}، نه ځا ل خوارې ټيكي ژ پهنگين
موسته زادي:

دا بهنده ب دامې سهرې زولفا ته سه ره گه ه
كو خوه ست ژ مه جان رووچ
ما بو مه دبت جان و دلي دره تن خه ره گه ه
دوسته م بستان رووچ
گه ه گه ه ب غدر دكري بارې كه ريمي
يارم تو كه ره مكار

ئەنجام:

- ۱- (لاغەرى) ئېكە ژ شاعرېن كلاسېكىن كورد، كو دىوانەكا شەرى يا مەزن ھەبۈويە، بەلى ب تى (۳۰) شەرىن وى گەھشتىنە بەر دەستېن مە.
- ۲- (لاغەرى) ۋەكى ھەمى شاعرېن كلاسېك، ەرووزا ەرهەبى و سەروايېن بەرنىاسېن كلاسېكى بكارئىنايە.
- ۳- د شەرىن ويدا پتر دەريا ھەزەج ھاتىە بكارئىنايە، د دويقدا دەريايېن ەمەل و موزارە دەين.
- ۴- ھەرچەندە ئەۋى ب تى سى دەريايېن ەرووزى بكارئىنايە، بەلى ھژمارەكا قابەكىشان ھەنە، كو ب ەنگەكى پېژەبى (بەراۋرد ل گەل شەرىن وى يىن كىم) پېژەبەكا زورا قابەكىشانە.
- ۵- (لاغەرى) پتر گرنگى دايە قابى ستوونى سەروايى، بەلى ئەۋى قابىن ھەمەرنگ ژى پشتگوە نەكرىە و پىنج قابىن سەروايا ھەمەرەنگ ب پېژەبىن جودا بكارئىنايە. ديسان ئەۋى گرنگىيەكا تايەت دايە پەيقتىن پاش سەروايى و موزىكەكا تايەت بەخشىە شەرىن وى.

پەراۋىز:

- ۱- ميزان الذهب في صناعة شعر العرب، السيد أحمد الهاشمي، تحقيق و تعليق: أنس بدوي، دار المعرفة، بيروت، ۲۰۰۴، ص ۱۱.
- ۲- المفصل في العروض والقافية واصوات الشعر، عدنان حقي، مؤسسة الإيمان، بيروت، ۱۹۸۷، ص ۷.
- ۳- كيش و موسيقاي ھەلبەستى كوردى، عبدالرزاق بيمار، چاپخانا (دار الحريه)، بغداد، ۱۹۹۲، ۱۷ ل.
- ۴- بەراۋردىەكا كىشناسى د ناڧەرا ەرووزا كوردى و فارسى (ديوانىن مەلايىن جزيرى و حافزى شيرازى ۋەك نمونە)، ھەلىما خورشيد ەبدوللا، دەزگەھى سپىرىز يى چاپ و ۋەشانى، دھوك، ۲۰۱۱، ۲۲۱ ل.
- ۵- بئىرە: د. محمد بكر محمد، كيش و رىتمى شيعرى فۆلكلورى كوردى، دەزگای چاپ و بلاۋكردنەۋى ئاراس، ھەولېر، ۲۰۰۴، ل (۱۹۸-۲۰۲).
- ۶- بئىرە: رابەرى كىشى شيعرى كلاسېكى كوردى: لىكۆلنەۋى ئەدەبى، ەزىز گەردى، چاپخانەى دىكان، سلېمانى، ۳۰۰۳، ل (۱۵-۴۵).
- * ئەف پارچەيا ديوانا (لاغەرى) ژ (۳۰) شەران پىكدهيت، شەرك ب زمانى فارسىە، ئېك ب زمانى ەرهەبى و (۲۸) شەرى ب زمانى كوردىنە، بۆ پراكتىكىن مە ب تى شەرىن كوردى شلۆڧەكرىنە و ئامارېن وان دياركرىنە.

شەققەت بکە جارەك مە فەخوونى ب ھەرىمى

مەھمانە مە ئان روۋح^{۴۷}

ب تى شەرك ل سەر ئەفى قابى ھاتىە دانان، ئەۋزى ئەڧا ل خوارىيە:

ژ	ناڧى شەرى	لاپەرى شەرى
۱	دا بەندە ب دامى	۵۲

ب-۵: تەخمىس:

د ديوانىن كلاسېكىدا ھندەك شەرى ھەنە ((دەبەشى كۆپلەيان دېن، كۆپلەيىن ۋى ژ چوار، پىنج يان شەش نىڧەدېران پىكدهيت، شەرى نىڧەدېرەك يان دوو نىڧەدېر ژ شەركى دى ۋەرگرتىنە و ل گەل شەرا خۆ گونجاندېنە. ئەگەر د ھەر كۆپلەيەكىدا دوو يان سى نىڧەدېر يىن شەرى ب خۆ بن و ئېك يان دوو يىن شەركى دى بن دېيىزى (چوار خشتەكى)، بەلى ئەگەر سى نىڧەدېر يىن شەرى ب خۆ بن و دوو نىڧەدېر يىن شەركى دېتر بن دېيىزى (پىنج خشتەكى))^{۴۸}، ۋەكى نمونە ل خوارى:

رەمزەك ژ نەسىمى ل چەمەن دا و خەشى
رابوۋ ژ خەۋى سەبزە و شەبنەم دۋەشى
چەندى خەبتى دل كو بکەت سەير و نەشى
نېرگزامەست و خەرامان دسە ھەرگە ھەكۈمەشى
بشکفتى صفەت غونچە ژ چارا ئەرەشى

خورېن د بھشتى و پەرى جۈملە جەما تىن
زۋەرە رەڧىي چەنگ و چەغانە ب غنا تىن
غولغول دكەڧىت چەمەنان تىك ب نەۋا تىن
شمشاد مەش سەۋسەن و سۈنبۈل ب سەما تىن
ئەى سەروى خەرامان كو تو جارەك مەشى^{۴۹}

ئەڧا ل خوارى ئەۋ شەرى يا كو (لاغەرى) پىنجخشتەكى تېدا بكارئىنايە:

ژ	ناڧى شەرى	لاپەرى شەرى
۱	رەمزەك ژ نەسىمى	۶۲

- ۷- بئیرە: پارچەك ژ دیوانا لاغەری، ساخکرن و بەرھەفکرن: تەحسین دۆسکی و حوسین شەمرەخی، دەزگەھێ سپیرێژ یی چاپ و وەشانێ، دھوک، ۲۰۱۱، ل(۱۲-۵).
- ۸- رابەری کیشی شیعری کلاسیکی کوردی: لیکۆلینەوہی ئەدەبێ، عەزیز گەردی، ل ۷۸۱.
- ۹- کیشناسییا فێرکاری، د. مەسعود جەمیل رەشید، پەرتووکیحانا گازی، دھوک، ۲۰۲۱، ل ۳۷.
- ۱۰- پارچەك ژ دیوانا لاغەری، ساخکرن و بەرھەفکرن: تەحسین دۆسکی و حوسین شەمرەخی، ل ۴۵.
- ۱۱- ھەمان ژێدەر، ل ۳۸.
- ۱۲- ھەمان ژێدەر، ل ۳۹.
- ۱۳- ھەمان ژێدەر، ل ۲۵.
- ۱۴- ھەمان ژێدەر، ل ۲۱.
- ۱۵- ھەمان ژێدەر، ل ۲۸.
- ۱۶- ھەمان ژێدەر، ل ۴۶.
- ۱۷- ھەمان ژێدەر، ل ۵۸.
- ۱۸- ھەمان ژێدەر، ل ۶۲.
- ۱۹- رابەری کیشی شیعری کلاسیکی کوردی: لیکۆلینەوہی ئەدەبێ، عەزیز گەردی، ل ۷۸۱.
- ۲۰- کیشی شیعری کلاسیکی کوردی و بەراوردکردنی لە گەل عەرۆزی عەرەبێ و کیشی شیعری فارسیدا: لیکۆلینەوہیەکی شیکاری بەراوردە، عەزیز گەردی، ل ۱۳۸.
- ۲۱- پارچەك ژ دیوانا لاغەری، ساخکرن و بەرھەفکرن: تەحسین دۆسکی و حوسین شەمرەخی، ل ۲۴.
- ۲۲- ھەمان ژێدەر، ل ۲۹.
- ۲۳- ھەمان ژێدەر، ل ۳۴.
- ۲۴- ھەمان ژێدەر، ل ۴۰.
- ۲۵- ھەمان ژێدەر، ل ۵۶.
- ۲۶- ھەمان ژێدەر، ل ۴۲.
- ۲۷- رابەری کیشی شیعری کلاسیکی کوردی: لیکۆلینەوہی ئەدەبێ، عەزیز گەردی، ل ۷۸۲.
- ۲۸- کیشناسییا فێرکاری، د. مەسعود جەمیل رەشید، ل ۵۷.
- ۲۹- پارچەك ژ دیوانا لاغەری، ساخکرن و بەرھەفکرن: تەحسین دۆسکی و حوسین شەمرەخی، ل ۲۳.
- ۳۰- ھەمان ژێدەر، ل ۵۵.
- ۳۱- ھەمان ژێدەر، ل ۵۰.
- ۳۲- کیش و سەرۆا د ھۆزانا کوردیدا، د. مەسعود جەمیل رەشید، دەزگەھێ نالەند یی چاپ و وەشانێ، دھوک، ۲۰۱۷، ل ۱۵۴.
- ۳۳- مھارە علم العروس والقافیة، د. عبدالرؤف زھدی مصطفی و د. سامی یوسف ابو زید، جمعیة الاسراء، ۲۰۰۷، ص ۳۵۱.
- ۳۴- عەرۆزی کوردی، فارس نووری حەمەخان، دەزگای چاپ و بلاوکردنەوہی ئاراس، ھەولێر، ۲۰۰۴، ل ۲۵۱.
- ۳۵- نرخ شناسی، علاء الدین سجادی، چاپخانە (مەعارف، بەغدا، ۱۹۶۹، ۱۰۳).
- ۳۶- کیش و سەرۆا د ھۆزانا کوردیدا، د. مەسعود جەمیل رەشید، ل ۱۵۸.

لیستا ژێدەران:

أ- ب زمانێ کوردی:

۱. بەراوردیەکا کیشناسی د ناڤەرا عەرۆزا کوردی و فارسی (دیوانین مەلایێ جزیری و حافزێ شیرازی وەک مەوونە)، حەلیما خورشید عەبدوللا، دەزگەھێ سپیرێژ یی چاپ و وەشانێ، دھوک، ۲۰۱۱.
۲. پارچەك ژ دیوانا (لاغەری)، ساخکرن و بەرھەفکرن: تەحسین دۆسکی و حوسین شەمرەخی، دەزگەھێ سپیرێژ یی چاپ و وەشانێ، دھوک، ۲۰۱۱.
۳. دەرازینکەک بۆ سەرۆایا شعرا کلاسیکی، بەرھەفکرن: پ. ۵. د. مەسعود جەمیل رەشید، پەرتووکیحانا پارێژ، دھوک، ۲۰۱۱.
۴. رابەری کیشی شیعری کلاسیکی کوردی: لیکۆلینەوہی ئەدەبێ، عەزیز گەردی، چاپخانە دیکان، سلیمانی، ۳۰۰۳.
۵. عەرۆزی کوردی، فارس نووری حەمەخان، دەزگای چاپ و بلاوکردنەوہی ئاراس، ھەولێر، ۲۰۰۴.

ب- ب زمانى عەرەبى:

۱۲. المفصل في العروض والقافية واصوات الشعر، عدنان حقي، مؤسسة الايمان، بيروت، ۱۹۸۷.
۱۳. مهارة علم العروض و القافية، د. عبدالرؤف زهدي مصطفى و د. سامى يوسف ابو زيد، جمعية الاسراء، ۲۰۰۷.
۱۴. ميزان الذهب في صناعة شعر العرب، السيد أحمد الهاشمي، تحقيق و تعليق: أنس بديوي، دار المعرفة، بيروت، ۲۰۰۴.

۶. كيش و پىتمى شيعرى فۆلكلورى كوردى، د. محمد بكر محمد، دهزگای چاپ و بلاوكردهوى ئاراس، ههولير، ۲۰۰۴.
۷. كيش و سهروا د هۆزانا كوردیدا، د. مهسعود جهميل رهشید، دهزگههئ نالهنه د پچاپ و وهشانی، دهوك، ۲۰۱۷.
۸. كيش و موسیقای ههلبهستی كوردی، عبدالرزاق بيمار، چاپخانا (دار الحریه)، بغداد، ۱۹۹۲.
۹. كيشناسییا فێركاری، د. مهسعود جهميل رهشید، پهرتوو كحانا گازی، دهوك، ۲۰۲۱.
۱۰. كیشی شيعرى كلاسیكی كوردی و بهراوردكردن له گهڵ عهرووزی عەرەبی و كیشی شيعرى فارسیدا: لیکۆلینهوهیهکی شیکاریی بهراورده، عهزیز گهردی، وهزارتی پۆشنهیری، ههولیر، ۱۹۹۹.
۱۱. نرخ شناسی، علاء الدین سجادی، چاپخانهی (مهعارف)، بهغدا، ۱۹۶۹.

حوسنی ئەدایا ته مهلا ههركی دی
صح له انك عين الفصاح

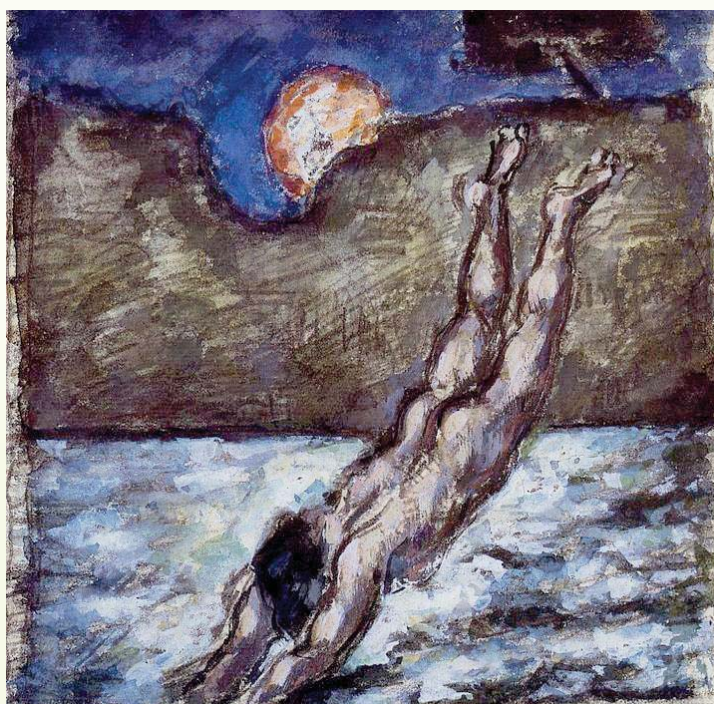
مهلايی جزیری

ل دۆر ھەلبەستە «فوغا مرنى» يا پاول جەلانى

تەنگەزارى ماريى / ئەلمانىا

شیری رهش ئی بهروهخت ئەم وی ئیقراران فەدخۆن
 ئەم وی نیفرۆیان و سپیدەیان فەدخۆن، ئەم وی ب شەفان فەدخۆن
 ئەم فەدخۆن و فەدخۆن
 ئەم گۆرەکی ل سەر هەوایی دکۆلن، ل ور جەیی مروۆف خوە لی رادده نەتەنگە
 مێرەک د خینی دە نشتەجە ئەو ب ماران ره دلێزە ئەو دنقیسە
 ئەو دنقیسە دەما تاری خوە ب سەر ئەلمانیا دە بەردده پۆرا ته یا زیرین مارگاریتی
 ئەو دنقیسە و تی پێشیا خینی و ستێرک دچرسن ئەو ژ کووچکین خوە ره ”دکویتینە“^(۱)
 ئەو ژ جھووین خوە ره دکویتینە گۆرەکی ل ناف خاکی بکۆلن
 ئەو فەرورای دده مه بلیزن نھا سەمای بگەریزن
 شیری رهش ئی بهروهخت ئەم ته ب شەفان فەدخۆن
 ئەم ته سپیدەیان و نیفرۆیان فەدخۆن ته ئیقراران فەدخۆن
 ئەم فەدخۆن و فەدخۆن
 مێرەک د خینی دە نشتەجە ئەو ب ماران ره دلێزە ئەو دنقیسە
 ئەو دنقیسە دەما تاری خوە ب سەر ئەلمانیا دە بەردده پۆرا ته یا زیرین مارگاریتی
 پۆرا ته رەنگی ترافی شولامیت ئەم گۆرەکی ل سەر هەوایی دکۆلن
 ل ور جەیی مروۆف لی بجە دبه نەتەنگە

ئەو بانگ دکە هن ژ وه خاکی کوورتر بکن یین دن بستیرین و بلیزن
 ئەو دەست داڤیژە وی هەسنی ب قاریشی فە دەهژینە چاقین وی شین.
 چییین خوە کوورتر بکۆلن هوون ئین دن بلیزن سەمای بەردەوام بکن
 شیری رهش ئی بهروهخت ئەم ته ب شەفان فەدخۆن
 ئەم ته نیفرۆیان و سپیدەیان فەدخۆن ئەم ته ئیقراران فەدخۆن
 ئەم فەدخۆن و فەدخۆن
 مێرەک د خینی نشتەجە پۆرا ته یا زیرین مارگاریتی
 پۆرا ته ژ رەنگی ترافی شولامیت ئەو ب ماران دلێزە

ئەو بانگ دکە ب مرنی شیرینتر بلیزن مرن هۆستایەکی ژ دۆچلاندە
 ئەو بانگ دکە کەمانی تیرتر بژەنن هوون دی مینا دوومانی هل کشن ئازمین
 ئیدی گۆرەکە وه ل ناف ئەوران هەیه ل ور جەیی مروۆف لی بجە دبه نەتەنگە

شیری رهش ئی بهروهخت ئەم ته ب شەفان فەدخۆن
 ئەم ته نیفرۆیان فەدخۆن مرن هۆستایەکی ژ دۆچلاندە
 ئەم ته ئیقراران و سپیدەیان فەدخۆن ئەم فەدخۆن و فەدخۆن
 مرن هۆستایەکی ژ دۆچلاندە چاقی وی شینە
 ئەو گولەیه که خورشینی بەردده ته، ئەو ل ته بخوه دخینه
 مێرەک د خینی دە نشتەجە پۆرا ته یا زیرین مارگاریتی
 ئەو کووچکین خوە ل مه هار دکە ئەو گۆرەکی ل سەر هەوایی دیاری مه دکە
 ئەو ب ماران ره دلێزە و دخەونه مرن هۆستایەکی ژ دۆچلاندە

پۆرا ته یا زیرینی مارگاریتی
 پۆرا ته یا ترافانه شولامیت

پاول جهلان کی یه؟

پاول جهلان د ۲۳ چریا پاشی ده، سال۱۹۲۰ ان Cernauti (Czernowitz) / چیرنوفتس (بهری رومانی) ژ دایکبوو و د سال۲۰. نیسان۱۹۷۰ ای ل پاریس کوچا داوی کر. جهلان ههلبهستفانه کی ئەلمانناخیف ئی واته داره.

باقی وی ماموسته یی زمانی عبری بوو.

ئهو دچوو دبستانا سهرهتا یا عبری و دپهی ره یا ناماده یی گیمنا سوم Gymnasium ئا رومانی. د سال۱۹۳۸ ان ده به که لوریا وه رگرت. د وی سالی ده ژی، ده ست ب خوه ندنا نوژداری/مدسن کر، لی پهی سالی ڦه گریا Czernowitz / چیرنوفتس ژ بو رومانستک بخوینه.

سال۱۹۴۰ ای باکورئ هه ریما بوکونا bukowina و ل چیرنوفتس ژ هیلا هیژین سوڤیه تا به ری ڦه هاته دهسته سهر کرن، جهلان ژی دکاریوو خوه ندنا خوه به رده وام بکه. لی سال۱۹۴۱ ای ده ما هیژین رومانی و ئەلمانیا گرتنه سهر چیرنوفتس و دهسته سهر کرن، جهوو ئیخستن ghetto، خاتین کاری ب کوته کی، شوئا، ژ ناف وان باق و دیبا جهلان ژی، د سال۱۹۴۲ ان ده و ئهو ژ وارین وان دهر به دهر کرن. باقی وی د وی خانئ ده ب سده ما کاری زیده، برچیووون و ئیدی typhus مر و دیا وی ب گوله یه کئ، ژ بهر نه ما ب کیری کار هات، ب سده ما نه خوه شی و بیهری.

ژ سال۱۹۴۲-۱۹۴۳ ان ئهو ب خوه ل گه له ک خانه یین کاری ب کوته کی گه راندن و کاری زور و کوته کی پی دکرن. د پهی زرگار بوونا وان ژ هیلا هیژین سوڤیه تی ڦه، جهلان د چله یی پیشی ده ۱۹۴۳ ان ڦه گریا چرنوفتس و جاره که دن ده ست ب خوه ندنا زانینگه یی کر.

”ده ما ژ وان خانه یان تین کاری ب کوته کی ب وان دکرن دهر که ت، ژی پرسین ته ساله و نیقی چ دکر؟ فیری چ بووی، به رسقا وی په یقه ک بوو: کولانی، واته فیری کولانا ئه ردی بووم بو ریان چی بکن.“^(۲)

د نافه را ۱۹۴۵ و ۱۹۴۷ ان ده کاره ک ل بوخاره ست وه ک ماموسته و وه رگه رقان بو خوه دیت و کار کر. د سال۱۹۴۷ ان ده د سهر هونگاریا ره ره قیا بو نه مسای، نیزیکی ساله کئ ل ور ما. ل ور وی ئنگه بورگ باخمان ingeborg bachman و چهند هونه رمه ندین سوریا لیست

ناس کرن. ل ور وی و ئنگه بورگ باخمان جارا پیشی هه ڦ دیت و ژ هه ڦه هزکرن.^(۳) و د سال۱۹۴۸ ان ده به ری خوه دا پاریس. د سال۱۹۵۱ ای ده هه ڦژینا خوه یا ب نافئ خانم گسیله ده له سترانگه ناس کر و په ی ساله کئ پی ره هه ڦسهری کر. د سال

تشتین من و پاول
جهلان ب هه ڦ
ڦه گری ددن
ئه ڦن: په نابهری،
بیجهوون، ئیش،
زولم و قرکرن ل
به رامبه ری مله تی
مه و گه له ک
تشتین ددن.

۱۹۵۵ ان ده بوو هه ڦه ولاتیه کی فهره نسا. کوری وی ئه ریک د سال۱۹۵۵ ان ده ژ دایک بوو، لی به ریا وی زاروکه که وان ئی دن هه بوو و د سال۱۹۵۳ ان ده د پهی ژدایکبوونی ره مر. د نیسانا سال۱۹۶۷ ای ده وی و هه ڦسهره خوه هه ڦ به ردان.

د شه ڦا ۱۹، ل سهر ۲۰. نیسان۱۹۷۰ ای خوه ژ سهر پره کی ئاڤتته ناف چه می سهنه ئی پاریسی خوه ئاڤت و داوی ل ژیانا خوه ئانی.^(۴)

چما من ئه ڦ هه لبه ستا پاول جهلان ب خوه هلبزارت؟ من ئه ڦ هه لبه ست جارا په که مین د سال۲۰۰۴ ان ده وه رگه راند. ئیدی د سالی پهی ره من گه له ک جارین دن وه رگه راندن. د شه ڦه که هه لبه ستخوه ندن ده، من هه لبه ستین خوه ب ئەلمانئ ژ پشکاران ره دخوه ندن، ژنه کی ژ من پرسى:

چما تو مینا پاول جهلان ئیشان دنڤیسی، به رسقا من ژی ئه ڦ بوو: تشتین من و پاول جهلان ب هه ڦ ڦه گری ددن ئه ڦن: په نابهری، بیجهوون، ئیش، زولم و قرکرن ل به رامبه ری مله تی مه و گه له ک تشتین ددن. ڦی پرسى ئه ز بیهر ب پاول جهلان ڦه گریدام، پشتی لیپرسینه که به رده وام، من دیت و خوه ند، کو ئه ڦ هه لبه ست یا هه ری بناڤه نکه، یا هه ری ئیشداره و یا هه ری بباندوره، د ده ما خوه ده و تا نها بوو به لگه یه ک ل سهر وی زولم و قرکرن ل سهر جهوو یین ئه ورپا بووی، لی ب شیوه یی هه لبه ستی.

ب کورتی:

۱. ره و شا هولو کوست (شوئا ه) دیار دکه.
۲. پر ره خنه و لیکولین ل سهر هاتنه کرن و نفیسن.
۳. من ژی خوه ست ئه ز بکه ڦم جیهانا هه لبه ستین وی.
۴. پر ئیشان دبیره.
۵. ئیشین پول جهلان دهر دبره نیزیکی ئیشین مه کوردانن.

ل دور هه لبه ستا: فوگا مرئ پاول جهلان
ئه ڦ هه لبه ست ل دژى ژبیربوونی یه، له وړا ب ده ما نها هاتیبه نفیسن.

ئه ڦ هه لبه ست هه لبه ستا سه د سال۲۰ انه و تو هه لبه ست وه که ڦی نه که تیبه بهر گوڤتووگو یی. تا سال۲۰۲۰ ای، ۱۸ وه رگه ریښ ڦی هه لبه ستی د ئینگلیزی ده هه نه و هه مه ن هه مه ن ب هه می بو هه می زمانین هه یی هاتیبه وه رگه راندن.

پول جهلان ب خوه ژى نه نفیسیه که نگی

ئه ڦ هه لبه ست
هه لبه ستا
سه د سال۲۰ انه
و تو هه لبه ست
وه که ڦی
نه که تیبه بهر
گوڤتووگو یی

وەرگەرین فۇ هەلبەستى ب زمانى ئنگىلىزى تا سالا ۲۰۲۰، ۱۸ جارن

جۆر و زولمى (فوگارە fugare) ددە.
فوگە يەك ژ فۆرمىن ئالۆز ئىن پۆلىفونى
(پردەنگى) ئى نۆرمال كۆنترادەنگەك ژى ل
پەى تى.

فوگە فۆرمەكى مووزىكى يە ھەر دەنگەك سەربخو
يە و ژ ئى دن جودا يە، د ئەينى دەمى دە دكارن رىتم
و تۆتىن جودا بدن.
ھۆستايى فوگا يى ھەرى بناقووبانگ سان سەباستان
باخ/ San Sebastian Bach، كۆ د (* ۲۱. ئادارنى ۱۶۸۵
ل Eisenach, Sachsen-Eisenach / ئايىزئىھاخ ژ دايك
بوويە؛ و د ۲۸. تەمووزا سالا ۱۷۵۰ دە، ل لايىپزىگى
چاقى وى ھاتە سەر ھەف و ژ فۇ دىنبايى وەكە لاش
باركرىە. (۷)

تايپەمەندىي فوگا:

۱. پردەنگى و ھەر دەنگەك سەربخو بوونا خو
دپاريزە تا داويا فوگايى.
ئا. ب دەنگەكى و بابەتا يەكەمىن دەست
پى دكە. دەنگى يەكەم بنگەھىنە و د پەى رە
دەنگەكى دن تى، ئەو ژى بابەتەكە وى ھەيە.
دبە بابەتا دەنگى دوان وەكە بابەتا دەنگى
يەكەمىن بە، ھنگا ژى رە دىيژن: فوگا ھىسان،
ب. لى دكارە بابەتەكە دژبەرى يا يەكەم
ھلبژىرە، كۆنترابابەت، ئىدى ئەو ژ فوگى
رە دىيژن دۆپپەل فوگا/جۆت فوگا، لى دكارە
دەنگەكى دن ب بابەتەكە دن رە وەرە، ئەو ھەرسى
دەنگ ب ھەرسى بابەتان رە. ئەو دۆپپەل-فوگا يە
ج. دكارە بىھتەر بە، ژىرە دىيژن فوگا گرىكى ئان ژى
يا ئاسى و ئالۆز

۲. ھەركبارە، ژ سەرى تا ب داوى
۳. دوبارەكرن تى دە ھەيە و ژ خو ب دوبارەكرنان
كارتىكرن و باندۆرا خو دكە.
۴. تايپەمەندىي فوگە د كۆرال و كارىن ئۆركىسترايى
رە ژى ديار دىن.
۵. ئاكۆرد د فوگايى دە تونە نە. (۸)
دەستپىك، (li vir Tenor)، ئەو بابەتا فوگە تىنە و
فەدگەرىنە ئاوايى تۆن ئىن بنگەھىن (تۆنكا). دوخ=
رىقەبەر

و ل كوو ئەف ھەلبەست ھاتىيە نفىسىن، لى
ل گۆر شۆپاندنا من و گەلەك لىكۆلىنەران
مىنا تۆماس سپار Thomas Sparr، بۆتىگەر
Böttiger، رچتەر Richter و ھەمى ئىن
پسپۆرن و ل دۆر فوگا مرنى Todesfuge يا جەلان
نفىسىنە و لىكۆلىن كرنە، تەخمىن دكن، كۆ سالا ۱۹۴۴ان
ل چىرنۆقتىس دەست پىكرىە و ۱۹۴۵ ئى ل بوخارست
ب داوى ئانىە. لى تىشتا ديار، كۆ جارا يەكەم د سالا
۱۹۴۷ان دە ئەف ھەلبەست ب زمانى رۆمانى د بن ناڤى
"Tangoul Mortii / مرنا تانگو" بەلاف بوو.
د پەى رە جەلان سەرناف گۆھەرت و كرە تۆدەسفوگە
= فوگا مرنى.

پۆل جەلان دىيژە: "من جارهكى گۆتارەك ل دۆر
جھوويان خوئەند، ل ھجركا سۆتاندنى Getto كۆمەكە
مۆزىكى ب زۆر دامەزراندن و د وان گرتى/ئاسىگەھان دە
ئەو مەجبور دكرن مووزىكا گۆفەندى بلىزن".
ئۆريژىنالا ھەلبەستى ب ئەلمانى د سالا ۱۹۴۸ان دە
د بەرھەفۆكا جەلان ئا يەكەم دە، يا ب ناڤى
"Sand aus den Urnen = قووما ژ ئارىنكى"
بەلاف بوو، لى ژ بەر پر شاشىن چاپى
بەلافكرنا وى ل پرتووكخانەيان راوہستاند و
كشاند.

ھەلبەست د سالا ۱۹۵۲ان دە پر
بناقوودەنگ بوو و د پرتووكا جەلان ئا ب
ناڤى "Mohn und Gedächtnis = خشخاش
و بىردانك" دە ھاتە وەشاندىن.
"پاول جەلان بوو يەك ژ وان ھەلبەستقائىن زمانى
ئەلمانى يى گرىگ د پەى جەنگا جىھانى دويەم رە. (۹)
وەرگەرین فۇ ھەلبەستى ب زمانى ئنگىلىزى تا سالا
۲۰۲۰، ۱۸ جارن. (۱۰)

سەرناف: Todesfuge

فوگا مرنى/رەف/دەرزا مرنى

ناڤى ھەلبەستى: تۆدەستانگو بوو/ مرنا تانگو
ئەف تى وى واتەيى، كۆ سەرناف ژ دو پەيقان، لى
دو پاش-واتەيىن جودا ھەنە. مرن و مووزىك.

واتەيا سەرتىف/ گۆھەرىنا
سەرتىف:

واتەيا فوگە Fuge : فوگە
فۆرمەكى مووزىكى يە، د دەما
بارۆك (۱۶۰۰ - ۱۷۵۰) ھاتە
ئافراندىن.

پەيقا 'فوگە' ژ لاتىنى تى و
واتەيا دەر بەدەرى/ رەف ژ بەر

پاول جەلان ب
تەقايى خال،
بىھنۆك و تو
نشانىن دن ب
كار نەئانين. ئەف
بوو سەدەم كو
كارەكتەر ھەيە
ھىزەكە بىداوى
وەر بگرە

دهنگی مزاری ب تهفای دهردهکهفه، دهنگی دیوان تهفی بابهت دبه (ئهف فوگه یی کهفنه). قی جاری دهنگی بابهت سهردهسته = Dominante“Comes” دگهل

Comes

فؤرما ههلبهستی:

- پاول جهلان ب تهفای خال، بیهنوک و تو نیشانین دن ب کار نهانین. ئهف بوو سهدهم کو کارهکتهرا ههیهه هیزهکه بیداوی وهبرگه.
- پیکنانینا ۴ جاران شیر رهش.
- جارهکی ب کار نانین ئهم وی فهدخوون و وان ۳ جارین دن ئهم ته فهدخوون.
- ۴ جاران دوبارهکرنا هؤستای مهن ژ ئهلمانیا.
- د ههلبهستا ئهلمانی ده، جارهکی تهنی ریژههه و تهرازوو ب کار ئانیه. ئهف تی وی واتهیی، کو ئهف ریژههه و تهرازوو پووچه و بی نرخه مینا کوشتنی ل دهف هؤستای مرنی.
- پاول جهلان دو شیوه ئهلهمهنت د قی ههلبهستی ده ب کار تین.
۱- بیهر ژ خیزهکی گهلهک جاران تینه دوبارهکرنا.
۲- گهلهک تشین دژبهه/ کوئتراست (میناک).
ئاسیمان/ئهره، رهش و شیر، رهنگی زیرین و رهنگی شهواتی)
- خیز نه وهکه ههف دریزن و دهم ههمه بیی کو وان ل دووف ههف ریز بکه، ئان مهبهست ژ وی ریزکرنا وی ههبه ئانیه. مهبهست ئهوه، کو ههرمونی بشکینه.

فوگه:

۱. ئهف پهیف ژ لاتینی هاتیه و ب واتهیا دهربهدهری/ دهرخستنا ب کوتهکی/ رهف تی/ دهرز.
۲. بهنی د نافههرا ژیان و مرنی ده.
۳. شیوهیهکی گرنک و بهربههدهری یه بهرؤفاژی دهستنیشانکریه که ئهسهه. واته د واری مووزیکی ده، دهما کورال ههبه. د مووزیکی ده ژی فوگه خوه ژ دهنکهکی چهمی دهنکهکی دن دکه و ههر فوگهکه نه وهکه یا بهری خوه یه.

پرهنسیهکی تایهت یی مووزیکی یه پردهنگی یه، بابته ب دهنگین جیاواز دوباره دبه. فوگا د دهستیکا پارچی مووزیکی ده: مزار د دهمین جودا ده ب دهنگین جیهیرهنگ تینه دوباره کرن، ههر یهک د قادین جودا ده.^(۹)

شیر ئی رهش:

ههر د دهستیکا ههلبهستی ده، ب پهیفا شیر رهش دهست پیکریه.
ئهم دزانن شیر خوارنا مروقی یا دهستیکی و یهکهمه. شیر پیسیرا دایکی یه. ب وی شیر مروقی بهیز دبه و مهن دبه، شیر سپی یه، لی دهما کو رهنگی رهش تیکهل بوو و ههر مهجیور دبن فهدخوون، تی واتهیا ئشکهنجی، واتهیی بهرب مرنی فهدبه.
چو لیکدانهک (سینتاکس) وهک قی لیکدانی د ههمی ئهدهبیاتا جیهانی ده، نهبوویه جهی گوفتووگو و گهنگهشی، لهورا ژی، پاول جهلان ب قی ههلبهستا خوه بنافوودهنگ بوو و بوو یهک ژ باشتین ههلبهستفانین سهدهسالا بیستان. ل قر دخوازم ب بیر بینم، کو ئهف لیکدانا شیر رهش دو ههلبهستفانین ژ ئهینی دهفهره پاول جهلان لی ژ دایک بوویه و ئهو ژی بوونه، ئهف بکار ئانینه، ئهو ژی ۱. رۆزی ئاوسلیندهر Rozê Ausländer. ۲. ئهمانوهل وایسگلاس/ Imanuel Weissglass. ژ خوه ئهوه ههفهیهیهری یا د نافههرا قی ههلبهستا پاول جهلان و ههلبهستا ئهو یا ئ.و. ده پره و ژ هیلا رهنهگران فهده هاتیه رهنهکرن. هنهکان دیتنه، کو ئهوه رهنهک ژ مافخواری یه، لی هنهکه دن گوته، راسته ئهف ههفهیهیهری/ Intertextuality ههیه، لی ههیههه/ Text یی پاول جهلان بهرهف قهراخهکی دن فهدچویه.
ئهف ههفوکا مهجازی سهری گهلهک رهنهگرین جیهانی تهفلیههف کر. شیر رهش یی ” واتهیا سینتاکسی، د دودهن ده (فهرههنگ)، وهها هاتیه: زمانی دهربرینی

چو لیکدانهک (سینتاکس) وهک قی لیکدانی د ههمی ئهدهبیاتا جیهانی ده، نهبوویه جهی گوفتووگو و گهنگهشی، لهورا ژی، پاول جهلان ب قی ههلبهستا خوه بنافوودهنگ بوو و بوو یهک ژ باشتین ههلبهستفانین سهدهسالا بیستان

هن کوود و نیشانین د ههلبهستی ده

۱. فوگه
۲. شیر (رهش)
۳. میرهک ژ خینی یه
۳. مارگاریتی (گوته/ FAUST)
۴. سولامیت (نافی جهوویا/ نافی کوفاهکی سهدهسالا ۱۹)
۵. مار
۶. هؤستای مرنی.
۷. دیلان
۸. گور
۹. قورشین
۱۰. کووچک

مار د ہلہبہستی
دہ، نیشانا
لہشکرین
ہتلہرہ س س،
کول دہردورا
ہیورخانہ
دگریان و
کسین بیگونہ
دکوشتن

۳:۱۱ کی گوتہ تہ، خوہ رویس بکہ و ژ
وئی دارا من ل تہ قہدہغہ کری مہیوہ بخوی؟
۳:۱۲ ئادام ہرسف دا: ئہو ژنا تہ بو من
دانیوو، ژ داری دا من و من خوار.
۳:۱۳ خوہدی بانگ کر ژنی: تہ چ کر؟
ژنی گوت: مار ئہز خاپاندم و من خوار.
۳:۱۴ خوہدی گوتہ ماری: ژ بہر تہ ئہف
کار کر، تو دی ژانا خوہ ہمی، ل سہر زکی خوہ ب
ری قہ بچی و خوارنا تہ دی ئاخ بہ.^(۱۰)

د دیروکا جھوویاتی دہ ژی، ژ بلی کو مار خاپینوکہ،
بہ لی کہرہ ژی، داکو پھیقین خوہدی نہ کہفن گوہی وی
ژہرا وی وہک یا ماری یہ، وہک ژہرا کہرہ کور، کو
گوہین وی گرتی.^(۱۱)

مار د ہلہبہستی دہ، نیشانا لہشکرین ہتلہرہ س
س، کول دہردورا ہیورخانہ دگریان و کسین بیگونہ
دکوشتن.^(۱۲)

مارگاریتہ:

دہما ل فر مارگاریتہ ئینا، ئہو بہرامبہر Gretchen
a FAUST ئا گوتہ کر. وہک کو گوتہ، گرہتچہن ئا خوہ
دہربینا شیوہیک ژ شیوہیین کہمالی ئینا، بہ لی د
ئہینی دہمی دہ، وہکہ تاوانبارہ کی ئہو ل قہلہم دا.
دہمی ب پور و پرچا زہر و چاقین شین یین
مارگاریتہ دیژہ، ئہو دخوازہ ئیدولوژیا نازیان دیار بکہ.
رولا مارگاریتہ د ہلہبہستی دہ قہ کریہ یہ. ئہری ژ
ہیلہ کی قہ نیشانا نژادپہرہستی یہ، لی ژ ہیلہ دن قہ
یہکہ پاسیفہ، نژیکی رولا قوربانہ کی دیار دہ.

سولامیت:

ئہف ناف، سولامیت Sulamith ئان ژی شولامیت،
نافہ کی جھوویانہ، رولا ژنا دلوفان و ئہفیندار، لی رولا
یہکہ قوربان و کیمنرخ ژی دیار دہ و وہردگرہ. پاول
جہلان فی نافہ بہرامبہر نافہ وئی ژنا ئہلمان مارگاریتہ
تینی، ئہو یا یی ئہفسہری ژی رہ نامہ دنفیسہ، ئان ژ
بہلکی ہلہبہستان.

ہوستای مرنی:

ئہو سمبولہ تادی و زوم و ستہمکاری یہ، لی
جارنان دکارہ رومانسی ژی بہ. دہما دہ شہف رادہیژہ
پینووسی و ژ بو پورزہرا خوہ نامہیین ئہفینی دنفیسہ.
”ہوستای کہفن/مرنی“ یی سہبستیان باخ ل فر بکار
تینہ، ژ بہر ل بہر وئی سمفونیا وی جھوو دہاتن
ئشکہنجہ کرن و کوشتن.

یی ہلہبہستفان پاول جہلان (۱۹۲۰-۱۹۷۰) ب
جہانا خوہ یا تابہت ژ وینہ، رہنگ، موٹیف
و سہمبولان (کو ژ سہمبولیزمی و سوریا لیزمی
دہرکہ) نہ ب ہیسانی تینہ تیگہہیشتن.

شیری رہش یی ئہم وی زوو قہدخون، ئیقاران
قہدخون

ئہم نیفرویان، سپیدہیان تہ قہدخون و ب
شہفان

ئہف ہہردو مالک، بہحسی وئی ستہمکاریا
نہمروفاہ، شیوہیین کوشتنا بیہمپا یا جھوویان، د دہما
نازیا دہ، ل ئہلمانیا یہ، دیار دکہ و دہردبرہ. بیگومان
ئہفہ د ئہینی دہمی دہ گازندہک و گلہہہ.
ئہف وینہیی پەرہدوکسانہ، یی جودا و د دہستپیک
دہ، خوینہر ل ناف ہہف دخہ و وی ل بہر کارہک و
ئہرکہ کی زور قورس دادنہ.
خوینہر دکہ مینا فالقہ کہرہ کی فنجانان.

مار:

سمبولی دن یی ب کار ئانیہ، ئہو ژی مارہ. مار ل
نک ہہر ملہتہ کی و د ئہفسانہیین ملہتان دہ، واتہیین
جوداجودا ددن.
ئہفہ ژی وہہا دکہ، کو خوہندین جودا و شروفہیین
جودا ژ ہلہبہستی رہ پیدہ ببن. ئہف سمبول د ئولین
کہفن دہ زورن.
ل نک ئیزدیان، مار دہرگہہی لالشا نوورانی
دپاریژہ. د ہشمہندیا خرستیانان دہ، دہستہلاتداریا بترس
و خہراب نیشان دہ،

ژ خوہ کو د ئولا خرستیان و مسلمانان دہ، مار
ہشتیہ ئادہم و ہہوا گونہہی بکن و خوہدی وان ژ
بوہوشتی بقہورینہ:

۳:۱ مار، حہیوانی ہہری زیرہکہ، یی کو خوہدان
ئہو دایی. مار ژ ئہفا پرسی: راستی خوہدی گوتیہ:
چینابہ ہوون ژ فی داری بخون؟
۳:۲ ژنی گوتہ ماری: ژ مہیوہیی فی داری نابہ ئہم
بخون:

۳:۳ ب تنی ژ مہیوہیی فی داری، یا د نیفا بہخچہیی
دہ، خوہدی گوت: نابہ ہوون بخون و ئہگہر ہوون
بخون ہوون دی ہمرن.

۳:۴ مار گوتہ ژنی: نا، ہوون نامرن.

۳:۹ خوہدی ب ئادہم رہ ئاخفت و پرسی: کا تو؟

۳:۱۰ من ل ناف بہخچہ پیژنا تہ نہ کر: ما من
نہ گوتہ وہ ژ فی داری نہخون؟ من خوہ قہشارت ژ بہر

سه ما:

پاول جهلان، سمبوله کی دن گه له کی گرنګ، کو نه و
ژی دبه کلله ک بو فقه کرنا هه لبه ستا وی بکار تینه:
”بانګ دکه تار یو که مانن بویاخ بکه د پهی ره دوو
هلکسه ناڅا بایی.

دوو بهر ب ناسیمان فقه. نان ژی دچه ناڅا بایی،
نه فقه نیشانا سوتاندنا جهوویان د هیورخانان و د فرنان
ده یه.

ژ خوه د سالا ۱۹۴۳ ان ده SS گه له ک مروځ بکار
نانین بو ناکرنا ناکه یان.

د پهی ره نه و سوتاندن و ناکه تینه گورین بکومه ل.
یه ک ژ وان ل باژرائی هانوفهر بهرگن-بهلسنه
Hannover Bergen-Belsen.

نه فقه سوتاندن، داکو نیشانین شکهنجی ل سهر وان
وندا بکن و وهرن فقه شارتن.

هنده ک هه فوک ژ فقی هه لبه ستی د زمانن نه لمانی ده

سمبوله دن یا جهلان د هه لبه ستی ده ب کار نینایه:
فهرمان بهر فهرمانن دده، کو نین د وان گرتیگه ه/
شه وانگه هان ده رابن سه مایی بگهرینن. پاول جهلان
”Dans Macabare” سه مایا بترس بکار تینه، ژ بهر
بوویه ب سوسره ت و گه له کی مه زنه. ههر نه ف
هه فوک، که ماننه نین سه د سالا ۱۴ و ۱۵ تینه بیرا مه، کو
ل بهر وان لاشین مریان یین بوو بوون هه ستی که مان
دژه نین.

ل فر نه مروځا هی و هوځیتیا کوژهران ل بهر چافین
خوه نده فان دده ینه و وی د ناڅا سالونه که سینه مایی
هزری ده، ده یله.

که مان:

ملیونان جهوویین ته ورؤپی، کو په کهم جار د فقی نغیسی ده فورما هه لبه سستی گرت. "تشتا تاییه ت ئا فقی هه لبه سستی ته وه کو ب شیوه یی ده ما نها هاتیه نغیساندن و دیمه نیین خوه دردخه هولی. د ناف فقی ده تهف "شیری رهش ئی بهروهخت" زی هه یه. هه تا یا گهش، یا هه ری گهش - شیر - رهش و تازی دبه. - Thomas Sparr, "Todesfuge - Biographie eines Gedichts", DVA

لئی به لئی ل گه لکه جهان تهف هه لبه ست راستی نه رازیوونان و ره خنه یان بوو و هات. د ده سیتیکا سالا ۱۹۴۵ ان ده، سوو جدار کرن کو به ده ویا وی یا زمانی پر مه زنه. د ده سیتیکا سالی ۱۹۵۰ ای ده جه لان ژ بهر ئاوی ئا خافتنا خوه یا تاییه ت، ل بهر کو ما ۴۷ ان د ده ما خوه ندنا وی ده پی دکه نیان. توماس سپار Thomas Sparr دیار دکه کو تهف هه لبه ست مینا شاهده ا ته ده بی یا زما ناسیونال- سو سیالیستان ژ نه جما به رده و امیا هه بوونا هزارا نازیان زور که سان های یی ژی تونه بوون. "هه لبه ست رهنگه کی نوو وهرگرت، ژ بهر تییدی نه ما پی دق ی ب نغیسی نی هه بوو. ته کنیکا فوگی هیلا شروفه کرن ژ په کینه یی هه ییه ر ده ست پی بکه، یی ب وی شیوه یی دکاره شو یا فقه ده نگا نیشان و ئانتینیشانی خوه تیین مینا هه ف و دژی هه ف بهیله. "پی دقیه مه تنه هه لبه سستی ب ته فاهی وه کی ده نگی ئیشکی شانی وهره تیگه هشتن، کو سوو جدار ی کوشتنی وه کی "هوستایه کی ژ ئالمانیای" رادگهینه. ژخوه د ریژین په کهم ده دیار دبه.

تهف هه ییه ر ری ده، کو چارچوفه یه ک ماکرو (ته فاهی) یا کاراکته را که سایه تیا ته لمان کو خوه د سهر هه ر که سه کی ره دبینه، هه ر وه ها تاییه تمه ندیین می ران تیین سادیسیست- شه یان نیشان ده. تهف "جوانیا رومانیک و می رکوژ ده پروتوتیپا ساده یا کوژه ر، هوستای مرنی یا دؤچلاند Deutschland" به وینه. زمانی کو تهف هه لبه ستقن پی دناخفه، دهنگفه تشتین بهرناس. تهو دچه ناف تشته کی نوو.

تهو شاشتیگه هشتن دردخه هولی و هه ول ده کو ئالیکاریا که سی ئینا گهن بکه. تهف زمان راستیه که نوو دئافرنه. گهر مرو ف تاییه تمه ندیه ک ئانتی- ره ئالیست، تیربوونا زمانی و «ئیسکه له تکر»

د هه لبه سستی
ده دو جار ان
په یفا چاف تینه،
جاره کی ب پرانی
و گه له ک هژمار
و جاره کی ب
یه کهژمار و وی
جارا ب یه کهژمار،
به حسنی چه کی
دکه، ده ما
چافه کی خوه
دگره و چافه کی
فقه ده کو بو ئانینا
نیشانی و کوشتنا
مرو فین جهوو.

هه لبه ست
رهنگه کی نوو
وهرگرت، ژ
به ر تییدی نه ما
پی دق ی ب
نغیسی نی هه بوو.
ته کنیکا فوگی
هیلا شروفه کرن
ژ په کینه یی
هه ییه ر ده ست
پی بکه، یی ب
وی شیوه یی
دکاره شو یا
فقه ده نگا نیشان و
ئانتینیشانی خوه
تیین مینا هه ف و
دژی هه ف بهیله

بوونه نهوونه و وهک په یقین پشینان: Der Tod
ist ein Meister aus Deutschland = مرن
هوستایه که ژ دؤچلاند

گور:

ژ بهر پر جهوو هه نه یین د مرنگه ه، هیورخانه و شه وانگه هیین نازیان ده، هه نه کان ژ وان بنناخ دکن و تیین دن دسوتین و هه نه کا ب گازی دکوژن. له ورا به حسنی کولاندنا گوران ل سهر نهوران و ل ناسیمانان د هه لبه سستی ده تی کرن. ته م دزانن، کو د ئولا مووسه ویان/ جهوویان ده، پر گرنگه کو مرو ف د بن خاکی ده وهره فقه شارتن. ژ خوه د تهوراتی ده هاتیه، کو "هوون ژ ئاخنی نه و هوون دی ههرن بن ئاخنی"، ههر وسا د قورانی ده زی. چیروکا ئیبراهیم خلیل، ده ما ژنا وی سارا دمره دچه هیرونی و جهه ک تیرا گوری بو بنناخسپارتن ژنا خوه دکره. وهک ته م دزانن، تهف ب ته نی ملک حیره تی ئیبراهیم خلیل هه بوو و فقی جاری ته نی تهو ته رده بو فقه شارتن ژنا خوه ب کار ئانی. له ورا سوتاندنا لاشی جهوویان زی رهنگه ک ژ رهنگی نرخپووکرنا وان و بچووکرنا وانه، د ده ما نازیان ده. (۱۳)

قورشین:

د هه لبه سستی ده دو جار ان په یفا چاف تینه، جاره کی ب پرانی و گه له ک هژمار و جاره کی ب یه کهژمار و وی جارا ب یه کهژمار، به حسنی چه کی دکه، ده ما چافه کی خوه دگره و چافه کی فقه ده کو بو ئانینا نیشانی و کوشتنا مرو فین جهوو.

کووچک:

تهف ژ بو بچووکرنا وان جهوویین د وان شه واتگه هان ده نه. ب تاییه تی ده ما هوستای مرنی، بانگ ل کووچکی خوه دکه و پی ره ل جهوویان دکه.

زمانی هه لبه سستی:

د سالا ۱۹۵۱ ان ده ئادورنو تهزا خوه یا یا دانووسته ندن ل سهر چی بوو وه ها فورموله کر: "نغیساندن هه لبه سته کی پشتی وی کومکوژی کاره کی هوفانه یه.

هه لبه ست ئا پاول جه لان یا ب نافی "فووگا مرنی" سه ریپهاتیا سه دساله کی ب کورتی ده رده ر: ته زمونا چه وساندنا ب

هۆستاین ئه‌لمانى د مرنى ده.
د هه‌لبه‌سته‌که هه‌لبه‌ستفاننى جه‌وو یى ئه‌لمان
ئه‌مانوهل وه‌یس‌گلاس ده Immanuel Weissglas ، د سالا
١٩٤٤ان ده هاتبوو.

مارگاریته و سولامیت، کۆ دو به‌ره‌مه‌ین مه‌زن یین
ئه‌ده‌بیاتا ئه‌لمانى و جه‌وویان، فاوست و سترانا سترانان،
نیشان ددن، بابه‌تین قى هه‌لبه‌ستى نه. لى پاول جه‌لان
ئه‌و هه‌ردو وسا جوان ته‌قیه‌ه‌ف کره‌ و ل گۆرا ده‌ما
ئه‌مه‌ره‌تۆریا سیه‌مین دیار کریه. سولامیت ب ”پۆرى
گه‌فه‌ر“ نه‌ا ل به‌ر گه‌فا مرنى یه‌ و دل ژ بو پۆرزه‌را ب
نافى ماگاره‌تتى دفرن.

”برین ئین پاول جه‌لان د ناف هه‌لبه‌ستین وی ده،
خاله‌که سه‌رکه یه، لى تشتا سه‌یر، کۆ پشتی مرنا وی
ب گه‌له‌ک سالان ژ نوو فه ١ لیکۆلین ل سه‌ر مۆتیفین
قى خه‌مگینى ل دار دکه‌فه. ییگومان پرسا سه‌ره‌که کۆ
تى هزرا مروّف ئه‌ف برین به‌حسا چ دکن. په‌یقه‌که دن
ژى هه‌یه: چما من بریار سته‌ند، کۆ ئه‌ز ل دۆر تیرما
»قوربانى« گرانیی ده‌ینم؟ ییگومان کاره‌ک هه‌بوویه، کو
بوویه سه‌ده‌م ئه‌ف برین و خه‌مگینى دیار به‌ه. ژ خوه
ئه‌ف کیشه‌یا ته‌رمى ب خوه یه.“^(١٤)

زمانى وه‌کى تایبه‌ته‌ندین هه‌لبه‌ستا نووژهن و نووخواز
تى بگه‌ه، وى ده‌مى هه‌لبه‌ستین پاول جه‌لان ییگومان
گوه‌ره‌رتین مه‌زن و توند د قى وارى ده‌ کرن، کۆ د شه‌رت
و مه‌رجین پشتی شه‌ر ده‌ هاته‌ نووکر و نووئاڤاکرن.
لى ئه‌ف نایى وى واته‌یى کۆ جه‌لان ئانتی-ریالیزمى یه
و نایى وى واته‌یى کۆ هه‌لبه‌ست ژ راستیا دیرۆکى و
بیوگرافیک قوت بوویه.

داوى:

وه‌ک کۆ ئه‌ف هه‌لبه‌ستا پاول جه‌لان یا ب نافى
تۆده‌سفوگه = فوگا مرنى هاتیه‌ رافه‌کرن، هین تو
هه‌لبه‌ست ب قى پربوونى نه‌هاتیه‌ رافه‌کرن.
هه‌مى ژى دخوازن بزانب، کا مه‌به‌ستا پاول جه‌لان د
قى هه‌لبه‌ستى ده‌ چ بوو؟

ئایا وه‌که به‌لگه‌یه‌ک ژ به‌ر کۆ وی سمبولین
جه‌یه‌نگ و ب تایبه‌تى ژ چاندا جه‌وویان بکار ئانیه‌.
ئه‌گه‌ر مروّف ئاسۆیین پاول جه‌لان ناس نه‌که نکاره
بگه‌ه مه‌به‌ستا وی.

زمانى هه‌لبه‌ستفان، زمانى وی یه، لى تشتا وى
گافى دبیژه، بیه‌تره، ژ تشتا بزانه.

ئه‌و شروقه‌یین ل دۆر هه‌لبه‌ستا پاول جه‌لان هاتن،
ئه‌و ب خوه ژى ماتمایی کر و بو وی ژى تشته‌کی
نوو بوو، کۆ هه‌لبه‌سته‌ک دکاره وسا خوه‌ندین جودا ل
خوه یحقیه‌.

ئه‌ف په‌یفا ”شیرى ره‌ش“، د هه‌لبه‌سته‌که روّسه
ئاوسلاندەر Rose Ausländer ، هه‌لبه‌ستفانا ئه‌لمان یا ب
ره‌گه‌ز جه‌وو، د سالا ١٩٣٩ان ده‌ هاتبوو.
و هه‌ک سمبولین دن مینا ”کۆلانا گۆرى، مار،

1. Dikwítene=difkêne

2. Tomas Sparr: Todesfuge. Biographie eines Gedichtes/بیبلوگرافیا
هه‌لبه‌سته‌کى

3. (Ingeborg Baxman. Pevguherina nameyan bi Paul Celan re)

4. https://www.amazon.de/Paul-Celan-1920-1970-j%C3%BCdischer-Biographie/dp/3412519553/ref=asc_df_3412519553/?tag=googshopde-21&linkCode=df0&hvadid=447428429919&hvpos=&hvnetw=g&hvrand=10645404567045678189&hvpone=&hvpstwo=&hvmqt=&hvdev=c&hvdvcmdl=&hvllocint=&hvllocphy=9060689&hvtargid=pla-930856331013&psc=1&th=1&pssc=1

5. Emmerich, R.95. 1954, Merkur H.8

6. Thomas Sparr, Todesfuge - Biographie eines Gedichts. Zum
Celan-Jahr 2020, DVA

7. Johann San Sebastian Bach Paperback – 1 Oct. 2005, by Chris-
toph Wolff (niviskar), Bettina Obrecht (wegêr)

8. Fuge XVI, g-moll, BWV 885 ji „Piyano, Bd.II“ von J. S. Bach
(1685 - 1750) Fuge 4 deng in.

9. <https://www.theorie-musik.de/sonstiges/musikformen/die-fuge/>

10. (1 Mosa 3,1-14)

11. (Mizamir 58,3)

12. Ingrid Olbricht, Das Symbol der Schlange. https://www.arbeitskreis-frauengesundheit.de/wp-content/uploads/2015/07/Symbol_der_Schlange.pdf

13. https://www.rbb-online.de/schulstunde-tod/unterrichtsmaterial/der_tod/bestattungsriten_in_file.html/Die_letzte_Reise_Mach_dich_schlau_Bestattungsriten_in_den_Weltreligionen.

14. Dr. Ralf Willms. Nameya Dr ya Felsefê (Dr. phil.) li Fakulta
Kultur- û Zanista civaknasiyê ya Zanîngeha Hagen. Çavdêrê nameyê:
Prof. Dr. Ulrich Schödlbauer

نەتەوہتیا کوردی و رەنگەدانا وێ د ھەلبەستە کوردیا نوو دا

زولوکوف ئەرگۆن / مێردین

کورتە

نەتەوہتیا کوردی ل ھەمبەر نەتەوہتیا رەسمیا ئیمپراتۆریا ئۆسمانی و د بن کاریگەریا ھشیاریا نەتەوہتیا ئەرمەناندا پەیدا دبیت. پستی مەشرووتیەتا دویەم گۆتارا نەتەوہتیا ھەلبەستفائین کورد ب ئاواپەکی گشتی رەنگەکی چاندی و مۆدێرنخواز وەردگرە، لۆما ژێ خواندن، پێشکەتن و مەعریفەت دبیتە مژارا سەرەکیا ھەلبەستفائین کوردین قی سەردەمی. ژ سالیێن چلی و پێدا د بن کاریگەریا ئایدیۆلۆژیا مارکسیستدا ھەلبەستفائین کورد ژ پێشییێن خوە جوداتر نافەرۆک و تایبەتمەندییێن نەتەوہتیا کوردی ژ نوو قە دادرژین و ژ بۆ دابینکنا ئاریکاریا بەرەیا کۆمونیست

پىكىھاتەيا نەتەوھىي ل گۆرى ئايدىيولۇڭيا ماركىسىست پىناسە دكەن. ئەف يەك د ماوھيا شۆرەشا ئەيلوولۇدا د ھەلبەستىن ھەژاردا دەپتە رەخەنەكەن. لەورا دەما دەولەتتىن كۆمونيست ل ھەمبەر شۆرەشگىرىن كورد پشتگىرى ددەن ھەكۆمەتا ئەبدولكەرىم قاسمى و كۆمونيست كوردىيىتى ب پاشقەرۋوتىيى تاوانبار دكەن ھەڭگىرنا نەتەوھىيا كوردى و بەرھيا كۆمونيست ھلدەشە. ئەف ژى نىشان ددەت كو د ناڧ سەد سالىدا ل گۆر پىشھاتىن نوويىن جىھانى د ناڧەرۆك و فۇرما نەتەوھىيا كوردىدا گوھەرىن چى دېن و ئەف گوھەرىن ب ئاوايەكى ھەرى باش د گۆتارا ھەلبەستقانىن نەتەوھەپەرۋەرىن كورددا رەنگ قەدەن.

بىئەيىن سەرەكە: نەتەوھىيا كوردى، ھەلبەستا كوردىيا نوو، نەتەوھىيا چاندى و مۇدىرنخواز، نەتەوھىيا چەپەرەو، كوردىيەتى.

۱. دەستىيىك

نەتەوھىي ۋەك ئايدىيولۇڭياھەك سىياسى تەنى ب سىياسەتنى را سىنۇردار نەمايە و رەنگقەدانىن وى يىن جفاكى، ھەزرى، ھونەرى و ئەدەبى ژى چى بوونە. ژ بەر قى مروف دكارە بىئە كو نەتەوھىي د ناڧ وار و دىسپلىنن جىياوازدا بوويە پرەكە پەيوەندىيى و چاڭكانىيەكە ھەقبەشا داھىنانى. د مىناكا نەتەوھىيا كوردىدا ژى د ناڧەرا نەتەوھىي و ئەدەبىياتىدا ب تاييەتى ژى د ناڧەرا نەتەوھىي و ھەلبەستىدا تىكلىيەكە ئىنتەراكىتىف چى دىيەت. ژ ئالىيەكى قە نەتەوھىي بەرگەھەكە نوو ل بەر ھەلبەستا كوردى قەدەت و وى ب ناڧەرۆكەكە نوو دادگرە، ژ ئالىيى دن قە ژى ھەلبەست دىيەتە ھلگىرى ھەرى چالاكى ئايدىيولۇڭيا نەتەوھىي و ۋەك ئامرازەكە پۆپولەر ژ بو ئاڧاكەرن و بەلاڧكرنا وى رۆلەكە گرینگ دگىرە. ژ بەر قى تىكلىيا دونالى ژى ژ دەستىيىكا نەتەوھىيا كوردى ھەتا رۆژا ئىرۆ ھەموو رەنگ و تاييەتمەندىيىن نەتەوھىيا كوردى د ھەلبەستىدا رەنگ قەدەت و ھەلبەست دىيەتە جەھى بەرجەستەبوونا ھەزرىن نەتەوھىيا كوردى.

د قى قەكۆلىنىدا ژ بەر چەندىن تاييەتمەندىيىن وىيىن خوەسەر سەرھلەدانا شىخ عوبەيدوللاھ (۱۸۸۰) ۋەك دەستىيىكا

نەتەوھىيا كوردى ھاتىيە دەستىيىشانكرن و ھەتا داويا شۆرەشا ئەيلوولۇ (۱۹۷۵) نەتەوھىيا كوردى ب روانگەھەكە سىياسى، دىرۆكى و ئەدەبى د سەر چار قۇناخانا ھاتىيە دابەشكرن. قۇناخا دامەزراندنى ب ھەلبەستىن حاجى قادىرى كۆيى (۱۸۹۷-۱۸۹۶) و عەبدورەھىم رەھىمى (۱۸۹۰-۱۹۵۸)، قۇناخا نەتەوھىيا چاندى و مۇدىرنخواز ب ھەلبەستىن پىرەمىردى (۱۸۶۷-۱۹۵۰)، عەبدورەھىم رەھىمى، شىخ نوورى شىخ سالەح (۱۸۹۶-۱۹۵۸)، بىكەس (۱۹۰۵-۱۹۴۸) و زىوھىرى (۱۸۷۵-۱۹۴۸)، قۇناخا نەتەوھىيا چەپەرەو ب ھەلبەستىن گۆران (۱۹۰۴-۱۹۶۲)، جەگەرخوين (۱۹۰۰-۱۹۸۴)، قانچ (۱۸۹۸-۱۹۶۵)، قەدرى جان (۱۹۱۱-۱۹۷۲)، ھەژار (۱۹۲۰-۱۹۹۱) و ھىمىنى (۱۹۲۱-۱۹۸۶) و قۇناخا كوردىيەتىن ژى ب ھەلبەستىن ھەژارى ھاتىيە بەرچاڧكرن و د ماوھيا سەد سالىدا گوھەرىنا گۆتارا نەتەوھىيا كوردى د چارچۆڧيا ھەلبەستىدا ھاتىيە دەستىيىشانكرن.

۲. پەيداىوونا نەتەوھىيى

نەتەوھىي ۋەك ئايدىيولۇڭياھەك سىياسى د داويا سەدسالا ۱۸۱۸ اندا پىشى ل ئىنگلەتەرەين پەيدا بىت ژى ب شۆرەشا فرانسى و سەفەرەين ناپليۇن رال ھەموو جىھانى بەلاڧ دىيەت. ب ھىز و جۆگرافىيا خوەيا بەررەرەھ ھەرچەند نەتەوھىي خوەدان فۇرمەكە جىھانى بە ژى د ناڧ مەرچىن جودادا رەنگقەدانىن وىيىن جىياواز چىدېن (Anderson, ۲۰۱۱: ۱۹). د قى چارچۆڧيىدا نەتەوھىيا رۆژھلات ژى د بن كاريگەرىيا رۆژئافادا پەيدا دىيەت و مروف دكارە بىئە كو ئەف جۆرە نەتەوھىي بەررەما داگرەرىيا دەولەتتىن نەتەوھىيىن رۆژئافايىيە. لەورا پشتى داگرىكرنا مسرى ژ ئالىيى ناپليۇن قە ھەز و رىيازىن رۆژئافايى دەربازى قى ۋەلاتى دېن (Hobsbawm, ۲۰۱۲: ۱۶۰) و ل سەر دەستى محەمەد عەلى پاشا (۱۷۶۹-۱۸۴۹) يەكەم جار د جىھانا ئىسلامىدا بنگەھا دەولەتەكە نەتەوھىي دەپتە دانىن.

نەتەوھىي ژ بەر كو ۋەك چەمكەكە سىياسى و جفاكى ب ئامرازىن مۇدىرنىيىن دەپتە دارشتن و ب ئىرىشكارى و كۆلۆنالىزىمى دەپتە بەلاڧكرن ژ ئالىيى گەلەن بىندەست قە ب باشى بى پىشوازيكرن ژى، ژ بو دەستلەتدارىن

نەتەوھىي ۋەك
ئايدىيولۇڭياھەك
سىياسى تەنى
ب سىياسەتنى را
سىنۇردار نەمايە
و رەنگقەدانىن
وى يىن جفاكى،
ھەزرى، ھونەرى و
ئەدەبى ژى چى
بوونە

ژوسدانسى، يۇنانى ب قى ئاۋايى پەيامەكە نەتەۋەيى ددەن
جەمەتتەن دىنن ئاڧ ئىمپاراتورىيى (۱۹۹۸: ۶۳) و دىن
سەدەما ھىشارىيا وان ۋى.

۳. پەيدا بونا نەتەۋەتيا كوردى ب گۇتارەكە دىنى و رەنگەدانا وى د ھەلبەستا نويا كوردى دا

د داۋىيا نىڧى يەكەمى سەدسالا ۱۹ اندا ۋەك
ئەنجاما نەتەۋەتيا رەسمىي دەولەتا ئۆسمانى
و پۇلىتىكايا وىيا ئافەندىكرنا دەولەتتى ھەموو
مىرەكتىيىن كوردان ب دەستى دەولەتتى تىن
ھلەۋەشاندن. ژدەستدانا نىڧخوۋەسەرىيا سىياسىيا

دەستەلدارىن كوردى بىتە سەدەما سەرھەلدان و كارڧەدانىن
جودا جودا ۋى، ئەڧ كارڧەدان، ڧەناگوۋەرن سەرھەلدان
نەتەۋەيى. ژ بەر قى يەكەم نىشانەيىن نەتەۋەتيا كوردى
د سالا ۱۸۸۰ يدا ب سەرھەلدانا شىڧ عوبەيدوللاھى نەھرى
را دەردەكەڧن. لەورا شىڧ د دانووستەندىن خوەدا د گەل
دىپلوماتىن ئىنگلىز، ھەروەكى كو حامت بۇزارسلان ژ
ر. ئۆلسۆنى R. Olson رادگېنە، ديار دكەت كو كورد
نەتەۋەيەكە جودا نە و ھەول دەت كوردىن
ئۆسمانى و ئىرانى بكة يەك (Bozarslan, ۲۰۰۵: ۲۰۲).
ھەروەھا شىڧ عوبەيدوللاھ د نامەيەككى
دا، كو ژ بۇ د. كوچرانى Dr. Cochran
مىسيۇنەرى ئامرىكانى شاندىيە، ديار دكەت
كو ”گەل كورد ب ۵۰۰.۰۰۰ مالباتى زىدەتر
نەتەۋەيەكە جودا و تايەتتە، مەزەبى وان ژ
مەزەبى ئەۋىن دن جەيىە قانون و داب و
نەرىتتىن وانىن تايەتى ھەنە.“ ب قى ئاۋايى
كوردان ۋەك نەتەۋەيەككى ل ھەمبەر ھەر دو
گەلەن ترك و فارسىن موسلومان و نەتەۋەيىن
دەرووبەر ب جىياوازييا وانا نەتەۋەيى و مەزەبى پىناسە
دكەت (Jwaideh, ۲۰۱۴: ۱۶۷).

ئەگەر ئەم قى سەرھەلدان ۋەك سەرەتيا پەيدا بونا
نەتەۋەتيا كوردى قەبۇل بكەن ئەم دىنن كو ژ بلى
تەڧگەرەن نەتەۋەيىيىن ھەرىما بالقانان، جەنگا ئۆسمانى
و رووسان و ھىشارىيا نەتەۋەيىيا ئەرمەنان ۋى كار ل سەر
پەيدا بونا نەتەۋەتيا كوردى كرىيە. لەورا د سالا ۱۸۷۸ اندا د

نەتەۋەتيا
رەسمى ب گۇتتا
ئاندەرسۆنى
د ئەنجاما
تېكەلكرنا نەتەۋە
و خانەدانىيىدا
دەردەكەڧە ھۆلى

گەلەن
بىدەستەلتىن
ئاڧ دەولەتا
ئۆسمانى ۋى
بەرى خوە دەن
نەتەۋەتتەكە
ئازادىخواز كو
دامەزراندانا
دەولەتەكە
نەتەۋەيى دكەت
ئارمانج

مۇنارشىكىن رۇڧلاتى ۋەك مەترسىيەكە سىياسى دەردەكەڧە
ھۆلى. ژ بەر قى دەما د مىناكا مسر و يۇنانىستانىدا د ئاڧ
ئىمپاراتورىيا ئۆسمانىدا تەڧگەرەن نەتەۋەيى دەست پى
دكەن دەستەلدارىن ئۆسمانى ژ نەچارى بەرى خوە دەن
پىڧاۋىيىن مۇدىرنى و نەتەۋەتتەيى، دا كو ل
ھەمبەر قان پىشەلتىن سىياسى و جىياوازييىن
چاندى و نەتەۋەيى بكارن ل سەر پىيىن خوە
بىنن. ژ بەر قى چەندى ۋى نەتەۋەتتەيى ئۆسمانى
ب دەستى سولتان مەحمودى دويەم (۱۸۰۸-
۱۸۳۹) و ل سەر شۇپا مىناكىن دىن سىستەمىن
مۇنارشىكىن مىنا برىتانىا، ئالمانىا، رووسىا و
ئافوستورىا ماجارىستانى د شكىلى نەتەۋەتتەيەكە
رەسمىدا دەردەكەڧە ھۆلى.

نەتەۋەتتەيى رەسمى ب گۇتتا ئاندەرسۆنى د ئەنجاما
تېكەلكرنا نەتەۋە و خانەدانىيىدا دەردەكەڧە ھۆلى (۲۰۱۱:
۱۰۳) و د بن زەختا بەلاقبونا نەتەۋەتتەيىن زىمانىيىن
پۇپولەردا ۋەك كارڧەدانا پاراستنا خانەدانىيى خوە نىشان
دەت (۲۰۱۱: ۱۲۶). لۇما ۋى نوۋنەرەن نەتەۋەتتەيى ئۆسمانى
دخوازن ب مۇدىرنكرنى خوە ل ھەمبەر رۇڧتالايىن بپارىزن و
ب ئافەندىكرن و كۇنترۇلا ئافخوۋەيى ۋى پىشى
ل سەرھەلدان كىمىنەيىن ئاڧ دەولەتا ئۆسمانى
بگرن. ب قى ئاۋايى خانەدانىن دەولەتا ئۆسمانى
د بن ئاڧ و نىشانىن جودا جودادا ھىدى ھىدى
بەرى خوە دەن پۇلىتىكاكىن نەتەۋەتتەيى رەسمى
و ژ بۇ گەشتنا ئارمانجىن خوە ۋى پىڧاۋىيىن
مۇدىرنى و نەتەۋەتتەيى پىيادە دكەن.

ل ھەمبەر قى، گەلەن بىدەستەلتىن
ئاڧ دەولەتا ئۆسمانى ۋى بەرى خوە دەن
نەتەۋەتتەيەكە ئازادىخواز كو دامەزراندانا
دەولەتەكە نەتەۋەيى دكەت ئارمانج. ھەر د قى

چارچۇڧەيىدا يۇنانى د ئەنجاما سەرھەلدانا ۱۸۲۱-۱۸۳۰ يدا ل
سەر دەستى چىنا ئافىن و ب پىشتەڧانىيا گەل و دەولەتتىن
ئەۋرۇپايى (Hobsbawm, ۲۰۱۲: ۱۵۶) دەولەتەكە
نەتەۋەيى دادمەزىنن و ژ بۇ گەلەن ئۆسمانى دىن مىناكا
سەرەكتەن نەتەۋەيەكە بىدەستەلتا. لۇما ۋى سەرخوۋەبونا
يۇنانىستانى ژ بۇ گەلەن دىن ئۆسمانى دىتە مۇدەلەك و
ھەتا جەنگا مەزن ۋى كاريگەرىيا وى دەوام دكە. ب گۇتتا

په‌مانا به‌رلینیدا پاراستنا ئهرمه‌نان دكه‌فه رۆژه‌قا ده‌وله‌تین مه‌زن و ده‌مان سالدیدا ژى پارتىيا هه‌نچاكى وه‌ك پارتىيه‌كه نه‌ته‌وه‌تيا ئهرمانان ده‌يته ئافاكرن (Cefer 'Eli، ۲۰۱۳: ۱۵۳). ده‌نه‌جاما فان پېشه‌هاتاندا ژى ئهرمه‌ن دخوازن ب پشگىرىيا رووسيايى و ده‌وله‌تین مه‌زنىن ئه‌ورۆپايى ل سهر به‌شه‌كه ئا‌خا كوردستانى ئهرمه‌نستانه‌كه مه‌زن ئافا بكه‌ن. ژ به‌ر قى ژى يه‌كه‌م جار نه‌ته‌وه‌تيا كوردى وه‌ك كارقه‌دانا نه‌ته‌وه‌تيا ئهرمه‌نان ده‌ردكه‌فه هۆلى. لۆما ژى ده‌نه ريس با‌زالان Djene Rhys Bajalan يه‌ك ژ سه‌ده‌ما سه‌ره‌لدانا شېخ عوبه‌يدولا‌ه‌ى ژى گۆته‌گۆتا دامه‌زراندانا ده‌وله‌ته‌كه سه‌ربخوه‌يا ئهرمه‌نان دزانيت ل هه‌رېما وانى (۲۰۱۰: ۶۴-۶۵).

ده‌له‌به‌ستا كوردیدا يه‌كه‌م جار نه‌ته‌وه‌تيا مۆدېرنا كوردى ل سهر ده‌ستى حاجى قادرى كۆيى ده‌ردكه‌فه و هه‌فته‌رييى روودانين سىياسىيىن وى سه‌رده‌مى ده‌ره‌جيا يه‌كه‌مدا ل دژى نه‌ته‌وه‌تيا ئهرمه‌نى و ده‌ره‌جيا دوپه‌مدا ژى ل دژى سه‌رده‌ستيا ئۆسمانى و ئيرانى وه‌ك كارقه‌دانه‌كى په‌يدا دييت. حاجى قادر ل هه‌مبه‌ر سه‌رده‌ستيا ئۆسمانى و ئيرانى كوردان ژ بۆ سه‌ربخوه‌تيايى هان بده ژى هه‌رى زېده نه‌ته‌وه‌تيا كوردى ل دژى نه‌ته‌وه‌تيا ئهرمه‌نى سۆر دكه‌ت. له‌ورا د وى سه‌رده‌میدا ده‌كه‌له‌ك نا‌فچه‌ياندا كورد و ئهرمه‌ن ب ئاواپه‌كى تېكه‌ل دژين و ئارمانجېن سىياسىيىن ئهرمه‌نان مه‌ترسيا ژده‌ستدانا به‌شه‌ك ژ ئا‌خا كوردستانى ده‌ردخه هۆلى.

حاجى قادرى كۆيى

لۆما ژى حاجى ده‌له‌به‌ستا "خاكى جزير و بۆتان..."يدا بال دكېشه سهر قى مه‌ترسييى و ده‌چارچۆفه‌يا ئازيتاسيؤنا نه‌ته‌وه‌ييدا ديار دكه‌ت كو ئهرمه‌ن دخوازن ئا‌خا كوردستانى بكه‌ن ئهرمه‌نستان و ئه‌كه‌ر بگه‌يژن قى ئارمانجا خوه دى نه‌هيلن هۆزىن كوردى بچن زۆزانان، دى ده‌ست با‌قېژن كه‌چ و سيويان، ده‌شونا مه‌سجيدىن كورداندا دېرېن خوه داينن، ده‌شونا قازى و موفتياياندا مه‌تران و ره‌هبانان ته‌عين بكه‌ن،

ده‌نگى موه‌زينان كپ بكه‌ن، ده‌شونا ويدا نا‌قۆسېن خوه لى بدن و هه‌موو كوردان بكۆژن (۲۷۰۷: ۷۸). ب فان گۆتتان حاجى نه‌ته‌وه‌تيا كوردى ده‌ناف كراسه‌كى دينيدا پېشگىش دكه‌ت و جياوازييا دينيا كورد و ئهرمه‌نان ده‌به‌رژه‌وه‌ندييا نه‌ته‌وه‌تيا كوردیدا ب كار دئينيت.

حاجى ژ به‌ر كو نه‌ته‌وه‌تيا كوردى ل دژى نه‌ته‌وه‌تيا ئهرمه‌نى داتينه، ده‌ناف ديا‌لۆگه‌كه ده‌به‌رانده‌ ژ ئاليه‌كى قه ئهرمه‌نيان وه‌ك مه‌ترسى ده‌ستنيشان دكه‌ت ژ ئالييى دن قه ژى وان وه‌ك پېفانا هه‌را نه‌ته‌وه‌يى دكه‌ت مۆده‌له‌كه شېنبه‌ر ژ بۆ نه‌ته‌وه‌تيا كوردى. ژ به‌ر قى چه‌ندى ده‌ما دخوازيت كوردان ده‌ وارى يه‌كىتى، پېشكه‌تن و خواندیدا هان بده جاره‌كه دن به‌رى خوه ده‌دت ئهرمه‌نان و ديار دكه‌ت كو ئهرمه‌ن خيره‌تگىش هه‌فن، ژ بۆ بده‌ستخستنا زانينا جه‌نگ و هونه‌رى، مه‌زن و بچووكين خوه دشينن ئه‌ورۆپايى (۲۷۰۷: ۸۲) و دقئى كورد ژى مينا وان بكه‌ن و ژ وان پاشقه نه‌مينن. حاجى ژ بلى ئهرمه‌نان نه‌ته‌وه‌تيا كوردى ل هه‌مبه‌ر سه‌رده‌ستيا ئۆسمانى و ئيرانى ژى ده‌ردخه پيش و ده‌ما ديپژيت كورد

”مونقادی عه‌جه‌م موتى رۆمن

مه‌حكومى خه‌رات و هيز و دۆمن“ (۲۷۰۷: ۱۶۲) ژ ئاليه‌كى قه قى بنده‌ستين نيشان ده‌دت، ژ ئالييى دن قه كوردان ل هه‌مبه‌رى نه‌ته‌وه‌تيا سه‌رده‌ست هه‌شيار دكه‌. ب ديتنا وى كورد ده‌نافه‌را ”كلاوسوور و كلاوره‌شان“دا يانى ده‌نافه‌را ئيرانى و ئۆسمانياياندا وه‌ك ”گايى به‌ش“ (۲۷۰۷: ۲۱۲) ب په‌ريشاني ل هۆلى مانه. ل هه‌مبه‌ر ئيريشين رووس و ئهرمه‌نان ژى حاجى ديار دكه‌ت كو دقئى كورد پش‌تا خوه ب رۆميايان قه گرئ نه‌دن، له‌ورا ئه‌و كه‌تنه ئه‌ترا خوه و دقئى تو هېقى ژ وان نه‌يى كرن:

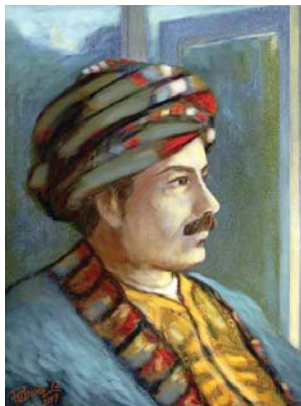
”رۆمى وه‌كوو به‌نى موون كه‌س پشتيان پى نه‌به‌ستى كه‌وتوونه داوى خۆيان سه‌رگه‌شته ماون هه‌يران“ (۲۷۰۷: ۷۹).

ئه‌ف نيشان ده‌دت كو حاجى ل هه‌مبه‌ر ده‌سته‌لاتا نا‌فه‌ندييا فان هه‌ر دو ده‌وله‌تان بير ب سه‌رخوه‌بوونى دييت و دخوازيت كورد چاره‌نووسا خوه ب ده‌ستى خوه ديار بكه‌ن. هه‌رچه‌ند نه‌ته‌وه‌تيا كوردى ده‌پېشه‌نگيا حاجى قادرى كۆييدا ده‌مينا مۆدېرنا ئه‌ورۆپاييدا سه‌رى هله‌ده‌ ژى، ده‌بن كاريگه‌ريا نه‌ته‌وه‌تيا ئهرمه‌نيدا ب دين را دكه‌فه ناف

**تیکەلکرنا گۆتارا
نەتەوھیی و
دینی ھەری زێدە
د ھەلبەستین
عەبدورەحیم
رەحیمی ھەکاری
دادھێتە دیت**

ویا “بانگ”ی د سەر را بخوینە مەروڤ دبیژیت قەی ھەلبەستفان بەحسا بانگا مەلایی دکەت و ژ باوەرمەندان دخوازیت کو گوھێ خوە بدن مەلایی و بچن مزگەفتی ئمیژا سبەھێ بکەن، لی ھەلبەستفان ب زمانەکی مەتافۆریکی کو کار ل سەر کوردان دکەت دئاخفیت و ب ریا فانیماژین پیرۆز پەيامەکە نەتەوھیی ددەت. ژخوە نافبۆری فانی مەتافۆری خوە د نقیسا خوہیا “خەوا مە” ییدا کو د کۆفارا ژینیدا ل بن قی ھەلبەستی ھاتییە وەشاندن، ب ھووردهکاری رافە دکەت و مەبەستا خوە ب زەلالی دیار دکەت. د فردا “بانگ” بانگەکا نەتەوھییە، “مەلا” پێشەنگین نەتەوھیی نە، “مزگەفت” قادا خەباتییە، “ئمیژ” تیکۆشینا نەتەوھییە، “خەو” نەزانینە و “وختی سبەھێ” ژ پاشقەمان و تەنگیا دەمیە کو ب دیتنا وی ئەگەر کورد خوە گیرۆ بکەن ناگەھنە ئارمانجین خوہیین نەتەوھیی (۱۹۸۵: ۱۹۴-۱۹۳).

عەبدورەحیم رەحیمی د ھەلبەستا خوہیا “سەلایا شەقی” دا ژ جارەکا دن ژ بۆ دیارکرنا نازکیا دەمی و ھشیارنەبوونا کوردان

عەبدورەحیم رەحیمی ھەکاری

مەتافۆرەکە دینی ب کار دئینیت. لەورا “سەلا” ژ بۆ راگەاندنا روودانەکە مرئی یان ژێ تشتەکی گرنگ ددەت و ئەگەر ئەف د شەقیدا بھێە کرن ئەف ئاجیلییەت و گرنکیا پەيامی نیشان ددەت. ھەلبەستفان ھشیاریا نەتەوھیی کوردی ئەو چەند گرنگ دینیت کو ب

مەتافۆرا “سەلایا شەقی” دخوازیت ببیژە ئەگەر کورد ھشیار نەبن دی ب گۆتتا وی “مەحوو” بن (۱۹۸۵: ۳۴۹). د ھەلبەستا خوہیا “حەبیاعەللەسەلا” ییدا ژێ جارەکە دی مەتافۆرا “سەلا” یی ب کار دئینیت. مەلا دەردکەفتە سەر منارەیی، ل ور سەلایی دخوینیت، لی مانایا سەلایا وی ب پەيامین نەتەوھیی داگرییە. ژ بەر کو دژمن

**ب شۆرەشا
مەشرووتییەتا
دویم را (۱۹۰۸)
نەتەوھتیا کوردی
دەرباسی قۆناکە
نوو بوو**

تیکلییی و ب شیارین دینی بەرگری ل خوە دکە. ل گۆر جەللی جەللی دیاردەیا بھیزکرنا نەتەوھتیا کوردی ب گۆتارا دینی فەدگەرە سەرھلانا شێخ عوبەیدولاهی و دەما شێخ عوبەیدولاه کوردان ل ھەمبەری شاھێ ئیرانی و سولتانێ ئۆسمانیان ھان ددەت بانگەشەیکە دینی ب کار تینە. لۆما ژێ دیار دکەت کو بەرنامەیا شێخ عوبەیدولاهی

یەکەم بەرنامەیکە کو د دیرۆکا تەفگەرە ئازادیخوازا کورداندا کارییە، سیاسەت و دین ب ئاویەکی باش بکە یەک (۱۹۸۵: ۲۱). ژ بەر قی ژ سەرھلانا شێخ عوبەیدولاهی ھەتا سەرھلانی شێخ مەحمود و شێخ سەیدی نەتەوھتیا کوردی ب دین را دکەفە ناف دیالۆگەکی و ئارمانجین نەتەوھتیا کوردی ل سەر زەمینەکە دینی تین رەواکرن. ئەف دیاردەیا نەتەوھتیا کوردی تینە ھۆلی، لەورا د پێقاژۆیا ملمانەیین نەتەوھتیا ب گۆتتا سمیس Smith دین مانایەکە ئەتیک و نەتەوھیی وەردگرە (۲۰۰۲: ۲۰۷)، دکەفە بن بارێ ھزری نەتەوھیی و ب سەمبۆل و جیاوازیین خوہیین چاندی دبیته کانا مەعنەویا نەتەوھیی. پاول زاوادیکی Paul Zawadzki ژێ دیار دکەت کو نەتەوھتیا ھەروەری د چارچۆفەیا ئارمانجین خوہیین سیاسیدا دین دخە ناف بونیەیا خوە (۲۰۱۰: ۲۲۸) و تەشەبەسە نوو ددیی. لۆما ژێ ژ حاجی قادری کۆیی ھەتا عەبدورەحیم رەحیمی ھەکاری د گۆتارا نەتەوھتیا بکارئانینا ژارگۆتین دینی وەک فۆرمەکە تاییەتیا نەتەوھتیا کوردی دەردکەفە ھۆلی کو د قی پەیوەندییدا ھەرتەم ئارمانجین نەتەوھیی ل پێشیا ئارمانجین دینی نە.

بێگومان ژ دەستییکا نەتەوھتیا کوردی ھەتا سالین ۱۹۴۰ی ئایەت و ھەدیس و گەلەک رەمزین دینی د ھەلبەستین حاجی، پیرەمێرد، شێخ نووری، بیکەس، زیوەر و گەلەک ھەلبەستفانین دندا ھاتنە بکارئانین، لی ژ فانی ھەموویان زێدەتر وەک فۆرمەکە تاییەتیا نەتەوھتیا کوردی تیکەلکرنا گۆتارا نەتەوھیی و دینی ھەری زێدە د ھەلبەستین

عەبدورەحیم رەحیمی ھەکاری دادھێتە دیت. ژ بلی ھن ھەلبەستین ویین دینی ھەلبەستفان د ھەلبەستین خوہیین نەتەوھتیا ژێ گەلەک مەتافۆری دینی ب کار تینە و دین دکەت زەمینەکە بھیزا مەعنەوی ژ بۆ ئارمانجین نەتەوھیی. بۆ ھوونە دەما مەروڤ ھەلبەستا

ھەندک ماھە وەلات داگر بکە تۆ خەلکێ دخوازیت کو وەختێ خوێ ژ دەست نەدەن، ”گوھێ خوێ نەدەن ئیبلێسی خراب و زووکا ژ خەوا خەفلەتێ ھشیار بێن“ (١٩٨٥: ٥٨٢).

بێگومان دتیکەلکرن گۆتارا دینی و نەتەوێیا عەبدورەحیم رەحمیدا وەک فۆرمەکە تاییبەتیا نەتەوێیا کوردیا وێ سەردەمێ، ھن ھۆکارێن کەسی و دەمی دیارکەرن. نافەری ژ بلی کو کەسایەتییەکی دیندار و زانیایەکی دینیە ھەرەھا د ماوێا جەنگا جیھانییا یەکەمدا ل دژی ھێریشێن رووس و کۆمیتەیی ئەرمەنان وەک شەرقانەکی دلخواز د پاراستنا وەلاتدا بەشداری دکت و رووبروویی نەتەوێیا ئەرمەنی و رووسی دییت. لۆما ژێ د گۆتارا ویا نەتەوێیا دینیدا ژ بلی تاییبەتەندییێن ویا کەسی رەبەریا د نافەرا کورد و ئەرمەنان و مەترسیا رووسان ژێ دیارکەرن. د فێ چارچۆقەیی د نفیسا خوێا ”حالی مەیی حازر“یدا دیار دکت کو ئەگەر کورد نەبێن خوێدیێن وەلاتێ خوێ دی ئەرمەنی ب پشەقانییا دەولەتێن مەزن دەست دانن سەر کوردستانی و وێ ژ کوردان بستی (١٩٨٥: ٣٤٨). ژ بەر فێ چەندیە کو مەتافۆرێن دینیێن ھەلبەستفان د چارچۆقەیا جیواوایا دینیا کورد و ئەرمەناندا ژ مەبەستە کە دینی زیدەتر خزمەتا ئارمانجێن نەتەوێیا دکن.

٤. رەنگفەدانا نەتەوێیا رۆناکبیر و مۆدێرنخواز

د ھەلبەستا نوویا کوردی دا

ب شۆرەشا مەشرووتییەتا دویم را (١٩٠٨) نەتەوێیا کوردی دەرەبەس قۆناکە نوو بوو. ژ فر و پێدا نەتەوێیا کوردی د چارچۆقەیا رێخستێن جفاکی و سیاسیدا ھاتە تەمسێلکرن و ھەتا دەستییکا سالێن ١٩٤٠ی ژێ کۆمەلەیی کوردی بوونە جھێ داھێنانا گۆتار و چاندا نەتەوێیا، لەورا د بێن باسکێن فان کۆمەلەیاندا ب پرانی وەک ئۆرگانێن وانێن رەسمی یان رۆژنامەیکە یان ژێ کۆفەرەک ھاتە دەرخیست و ئەف ژێ بوونە جھێ گەشبوونا ئەدەبیاتا کوردیا نەتەوێیا. ھەما بێژە ھەموو کۆفار و رۆژنامەیی کوردییێن کو ل سەنبۆلێ و ل جھێن دن ھاتنە دەرخیست یان ژ ئالیی کۆمەلەیکە فە ھاتنە دەرخیست یان ژێ ب پشتگیری کۆمەلەیکە شیان ل سەر پێیان بێن. ژخو پشێ راگەھاندنا شۆرەشا مەشرووتییەتا دەما یەکەم کۆمەلەیا کوردی ب نافێ ”Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti“ یێ (کۆمەلەیا پشتگری

و پێشکەتا کوردان) ھاتە دامەزراندن ب ھەمان نافێ رۆژنامەیکە ژێ ھاتە دەرخیست و رێقەبەرێ رۆژنامەیی تەوفیقی سلیمانی (پیرەمێرد) د یەکەم ژمارەیا رۆژنامەیییدا ھەم ل سەر نافێ کۆمەلەیی ھەم ژێ ل سەر نافێ رۆژنامەیی ئاخفتی و ب فێ ئاویا دیار دکت کو کۆمەلە و رۆژنامە ب ھەف فە گریدی نە.

روانگەھا نەتەوێیا کۆمەلەیی د یەکەم ژمارەیا Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi یێ (رۆژنامەیا پشتگری و پێشکەتا کوردان) د بێ سەرنافی ”جەمیەتەن بایاننامەس“یدا ھاتە دیارکرن. ل گۆر فێ، کۆمەلە د چارچۆقەیا ”قانونا ئەساسی“یدا کو خوێ دسپیریت ”شەریعەت“ی، دابینکرن پێداویستیێن سەردەمی و پێشخستنا ”قەومی نەجیبی کورد“ ژ خوێ را دکتە ئارمانج و دیار دکت کو ئەف، دی د چارچۆقەیا بھێزکرن پەییوەندییێن مەدەنییێن د گەل ئەرمەنان و پاراستنا یەکیتیا ئاھا ئۆسمانییدا بھێتە ئەنجامدان (”Cem’iyetin Beyannamesi“، ١٩٩٨: ٤٠). بابانزادە ئیسمایل ھەقی، فێ پۆزیسیونا کوردان و ھەما پێناسە دکت: ”کورد د پلەیا یەکەمدا ئیسلام، پاشێ ئۆسمانی نە و ل دوو وی ژێ کوردن“ (١٩٩٨: ٤٥). ب فێ ئاویا کۆمەلە د ناف یەکیتیا ئۆسمانییدا دۆزا پاراست و پێشخەبرنا مافی کوردان دکت.

د فێ سەردەمییدا نەتەوێیا کوردی و نەتەوێیا ترکیا ئیتحادیان جارنار رووبروویی ھەف بێن ژێ ب گشتی کورد د ناف یەکیتیا دەولەتا ئۆسمانییدا دۆزا مافی چاندی و نەتەوێیا دکن. بابانزادە ئیسماعیل ھەقی ب فێ بیر و باویری د نفیسا خوێا ”Kürtçeye Dair“یدا (دەرباری کوردی دا) دیار دکت کو گەلێن موسلمانێن ئۆسمانی ژ بلی ترک و عەرەبان ب زمانێ خوێ نکارن پەرورەدە بێن. کورد، لاز، چەرکەز و ئارنافوود ژ فێ مافی بێپارن. ب دیتنا وی زمان واستەیا بدەستخستنا عیلم و فەنە، لۆما ژێ ژ بۆ پێشکەتا نەتەوێیان تیشکێ پێوستە. نفیسکار بال دکتشە سەر نییەتا پشافتنا کورد، لاز، چەرکەز و ئارنافوودان د ناف ترکان یان ئەرەباند و دیار دکت ئەگەر تیشکێ و ھەما رووبدە ئەف دی بێتە زولمەکە گەلەک مەزن و دی سوودا وی ژ تو کەسی را نەبە. ب دیتنا وی کورد ھەزار سالن ھەنە، نە ئیرانی، نە رۆمای، نە عەرەب، نە تەتەر و نە ژێ ترکان نەکارییە زمانێ کوردی ژ ناف بێن و ئاخفتنکەرێن فێ زمانێ ھەرتم ھەبوونا خوێ پاراستیە. ل سەر فێ مەترسیی نفیسکار پێشینیاز دکت

کۆمه‌له‌ هه‌روه‌ک کۆمه‌له‌یێن سته‌نبۆلێ ب ناڤی بانگی کوردستانی رۆژنامه‌یه‌کێ دهرده‌ کو رۆناکبیرێن دیارین سلیمانییێ تیدا دنقیسن. ئارمانجا کۆمه‌له‌ و رۆژنامه‌یێ هه‌روه‌ک کۆمه‌له‌ و رۆژنامه‌یێن ل سته‌نبۆلێ به‌لاقکرا خواندنێ، پێشخست و هشیارکرا کوردانه‌ ب رێبا عیلم، مه‌عریفه‌ت و هونه‌ری (Eli, 2013, 196-190).

”جه‌میه‌تی زانستی کوردان” ژێ د قی چارچۆقه‌ییدا د سالا 1936 اندا ل سلیمانییێ ده‌یته‌ دامه‌زراندن. مینا کو د به‌رنامه‌یا وی‌دا ژێ هاتییه‌، ئارمانجا قی کۆمه‌له‌یێ ژ به‌لاقکرا زانست و مه‌عریفه‌تی، قه‌کرا خواندنگه‌ و پرتووکه‌خانه‌یان، ده‌رسداینا ب رۆژ و شه‌قی، نفیسین و وه‌رگیرانا پرتووکان، وه‌شاندنا رۆژنامه‌یان، شاندنا قوتابیان ژ بۆ وه‌لاتین پێشکه‌تی و لدارخستنا کۆنفه‌رانسانه‌ (Zari Kirmanci, 1926: 8).

هه‌ر د چارچۆقه‌یا قان کۆمه‌له‌یاندا ل سلیمانی، به‌غداد و هه‌ولێری چه‌ندین کۆمه‌له‌یێن دن یێن مینا کۆمه‌له‌ی لاوانی کورد، کۆمه‌له‌ی زه‌رده‌شت، یانه‌ی سه‌رکه‌وتن، کۆمه‌له‌ی چاکسازی کوردی، کۆمه‌له‌ی هاوار، کۆمه‌له‌ی برایه‌تی، کۆمه‌له‌ی ئه‌ده‌بی کوردستان، کۆمه‌له‌ی پێشکه‌وتن و نازادی کوردی ژێ تین دامه‌زراندن (Mire, 2012: 37-40) کو مرو‌ف دکاریت بپێژیت هه‌موو ژێ ل سه‌ر هه‌مان نه‌ریتا کۆمه‌له‌یێن به‌ری خوه‌ کار دکهن.

رۆناکبیرێن کو
ژ سته‌نبۆلێ
قه‌دگه‌رن
سلیمانییێ د
چارچۆقه‌یا
نه‌ته‌وه‌تییه‌کا
رۆناکبیر و
مۆدێرندا ل قی
بازاری درێژه‌ ب
کار و چالاکییێن
خوه‌ دده‌ن

کۆمه‌له‌یێن سته‌نبۆل و سلیمانییێ وه‌ک ده‌زگه‌هێن چاندی هه‌رچه‌ند جارنان ب گۆتاره‌کا سیاسیی ده‌رکه‌فنه‌ پێش ژێ ب گشتی د چارچۆقه‌یه‌کا سڤیل و چاندیدا دمین و دامه‌زرینه‌ر و چالاکفانین وان وه‌ک که‌سایه‌تییێن خوانده‌وار و بازاری د ئافاکرا چاندکه‌ نه‌ته‌وه‌یی و مۆدێرندا رۆله‌کێ سه‌ره‌کێ دینن. هه‌لبه‌ستفانین کوردین قی سه‌رده‌می وه‌ک ئه‌ندام و ئالگیرین چالاکین قان کۆمه‌له‌یێن نافیری د چارچۆقه‌یا ئارمانجین قان کۆمه‌له‌یێن سڤیلدا نوونه‌راتیا نه‌ته‌وه‌تییه‌کا رۆناکبیر و مۆدێرن دکهن و د چارچۆقه‌یا مۆدێرنکرا جفاکا کوردی، پێشقه‌برنا چاند و زمانێ کوردی، هاندانا کوردان ژ بۆ زانست و هونه‌ری، به‌یزکرا یه‌کیتیا نه‌ته‌وه‌ییا کوردان و خورتکرا هه‌شمه‌ندیا نه‌ته‌وه‌ییدا پێشه‌نگیا قی په‌یاما نوو دکهن. یادگار ره‌سول ژێ د چارچۆقه‌یا په‌یوه‌ندیا کۆمه‌له‌یێن کوردی و گه‌شه‌کرن

کو دقێ د سه‌ریدا ریزمان و فه‌ره‌هنگا کوردی به‌یته‌ دانین پاشی دیروکا نه‌ته‌وه‌ییا کوردان به‌یته‌ نفیسین و هه‌ری داوی ژێ چ هه‌لبه‌ستین نفیسکی و به‌ره‌مه‌ین ئه‌ده‌بی هه‌بن به‌یته‌ کۆمکرن. له‌ورا ب دیتنا وی سلامه‌تا مله‌تی د مه‌عریفه‌تی دایه‌ و کلیتێ مه‌عریفه‌تی ژێ زمانه‌ (1998: 141-143).

مرو‌ف دکاره‌ بپێژه‌ کو نفیسا Garbla Sark, Milliyyet Cereyanları یێ (رۆژئاڤا و رۆژه‌لات، بزاقین نه‌ته‌وه‌یی) یا هاریپووتلو ه.ب. Harpûtlı H.B. روانگه‌ها نه‌ته‌وه‌ییا قی سه‌رده‌می خولاسه‌ دکه‌ت. ب دیتنا هاریپووتلو ه.ب. Harpûtlı H.B. چاوا کو رۆژئاڤا ب هزر و هه‌ستین نووین نه‌ته‌وه‌یی پێش که‌فتیه‌، ئه‌ف هیزا نووبوونێ دێ کاریگه‌ری ل سه‌ر رۆژه‌لات و جیهانا ئیسلامی ژێ چێ که‌ت و بیته‌ سه‌ده‌ما گوه‌ره‌بین مه‌زن. چاوا کو عه‌ره‌بین مسری و ته‌ته‌رین رووسایێ ب رێبا قه‌کرا کۆمه‌له‌یێن زانستی و خێرخازیی گه‌هه‌شتنه‌ ئاسته‌کێ پێشکه‌فتیتر، دقیت کورد ژێ هشیار بڤ و ل سه‌ر قی شۆپێ مه‌شن (2013: 104). ئه‌ف ژ ئالییه‌کی قه‌ ئاشکه‌راکرا کۆدین نه‌ته‌وه‌ییا کۆمه‌له‌یێن کوردی نه‌ کو د قی سه‌رده‌مییدا د بن سیاسه‌تا یه‌کیتیا ئاڤا ئۆسمانیدا دانینا هیمین نه‌ته‌وه‌تیا کوردی ژ خوه‌ را دکه‌نه‌ ئارمانج. ئه‌میر حه‌سه‌نپور ژێ ده‌ما به‌حسا تاییه‌مه‌ندییێن نه‌ته‌وه‌ییا قی سه‌رده‌می دکه‌ت، دیژیت ب دامه‌زراندنا “Kürt Teavûn ve Terakki Cemîyeti” را پێشه‌نگین کورد، ژ بۆ خوه‌دیکرا نه‌ته‌وه‌تیا کوردی رۆژنامه‌گه‌ریی، وه‌شانا پرتووکان و پێشخستنا زمانێ کوردی وه‌ک ئامراز ب کار ئانیه‌ (2005: 131).

نه‌ریتا کۆمه‌له‌یێن رۆناکبیر و سیاسییێن کوردی ل سته‌نبۆل، پشتی به‌لاقبوونا ده‌وله‌تا ئۆسمانی و پارچه‌بوونا کوردستانی ب سه‌ر چار ده‌وله‌تاندا ل سلیمانییێ ده‌وام دکه‌ت. رۆناکبیرێن کو ژ سته‌نبۆلێ قه‌دگه‌رن سلیمانییێ د چارچۆقه‌یا نه‌ته‌وه‌تییه‌کا رۆناکبیر و مۆدێرندا ل قی بازاری درێژه‌ ب کار و چالاکییێن خوه‌ دده‌ن. د قی چارچۆقه‌ییدا ”کۆمه‌لا کوردستان” د سالا 1922 یاندا ده‌یته‌ دامه‌زراندن و مسته‌فا پاشا یامولکی وه‌ک سه‌روکێ کۆمه‌له‌یێن یه‌ک ژ وان که‌سایه‌تانه‌ کو ژ سته‌نبۆلێ قه‌گه‌ریا یه‌ سلیمانییێ و شاره‌زایی خه‌باتین چاندی و سیاسییێن ده‌زگه‌هێن سڤیله‌. لۆما ژێ

و نووکړنا نه ده بیایا کوردیدا دیار دکهت کو هه لبه ستفانین کورد فان کومه لیهان دکهن مینه بهرک ژ بو ئافاکرنا نه ده بیایا ته که نوویا نه ته وه یی، لوما ژى دامه زراندا کومه له یین کوردی ئیلهام ددهت هه لبه ستفانان و دبیته چافکانیا ئیلهامی ژ بو وان (۲۰۰۵: ۳۱).

بیگومان د ناف هه لبه ستفانین فئ سهرده میډا پیره میډر خوه دان رۆله که گرنک و پیښه نکه. له ورا هه ر ژ ده ستیځکي فقه نه دماهی کی چالاکی فان کومه له یین کوردیه و د پرانیا کوفار و رۆژنامه یین کوردیدا ب نفیس و هه لبه ستین خوه د ئافاکرنا گوتارا نه ته وه بیایا رۆناکگر و مودیرنخوازدا جه دگره. د هه لبه ستا خوه یا "دماه زرانندی کومه له ی زانستی" ییدا د میناکا دامه زراندا "زانستی" ییدا رۆلا کومه له یان

د پیښقه برن و مودیرنکړنا کورداندا ده ستیشان دکهت و دیار دکهت کو ب فقه بوونا "زانستی" یی گولا هیڅیا وه لاتی پشکفیه و ملهت دی ب "زانستی" یی پیش بکه فقه. له ورا "زانستی" دی ئاستا ملهت بلند بکه و کوردان ب نه ورپایین بده ناسین. ژ فی ئالیی فقه "زانستی" یی گه له ک ب نرخ دبیت و وی وهک هیڅیا پاشه رۆژي ددهت زانین (۲۰۰۱: ۱۱۹). هه لبه ستفان د فئ هه لبه ستیدا هه م ئاماژه ب نافئ کومه له یی دکهت کو "زانستی" یه، هه م ژى ئاماژه ب ئارمانجا کومه له یی دکهت کو نه و ژى د مانایا خواندن و زانستیدا "زانستی" یه. له ورا د خواندنگه ها شه فئیا فئ کومه له ییدا زاروکین بیکه س دخوین و هه لبه ستفان ژ خوه دی هیڅی دکهت کو "زانستی" ژ بو خواندا زاروکین بیکه س هه ر مینه، ژ بهر کو ب خواندا شه فئیا فان زاروکان په رده یا تاریا نه زانینی ده یته چراندن و رۆژا زانستی ده رده که فقه هوئی

(۲۰۰۱: ۳۴۸-۳۴۹). هه روه کی دیاره، پیره میډر نه ورپایین وهک پیښا نا پیښکه تنی ددهت زانین و خواندا زانستین نوو و ده زگه هین چاندی ژى ژ بو گه هشتنا فئ ئارمانجی وهک ئامراژین گرنک ل قه له م ددهت.

پیره میډر سه ده ما پاشقه مانا کوردان د نه زانین و بیثفاقیا وندا دبیت و دیار دکهت کو قه ومی کورد ژ بهر کو ئارمانجا خوه باش

پیره میډر

**بیگومان د ناف
هه لبه ستفانین
فئ سهرده میډا
پیره میډر خوه دان
رۆله که گرنک و
پیښه نکه**

نه ناسیه، د ناف گهرینه کا ژیا یتدا گیز بوویه (۲۰۰۱: ۱۴۵). ژ بو رزگاریا کوردان تفاهه که ب کومه لی و خواندن پیویست دزانی و د هه لبه ستا خوه یا "کاروان" یدا دیار دکهت "نه گهر مله ته ک خوه دان فقه و خوانده واریی نه به نکاره خوه ژ دهردان رزگار بکه و هیڅی دکهت بهری کو مبره مله تی خوه د ئاسته که پیښکه تیدا ببینه (۲۰۰۱: ۲۸۲). له ورا خه ونا هه لبه ستفان نه وه کو رۆژک ژ رۆژان کوردستانه که پیښکه تی و مودیرن ببینه و فئ خه ونا خوه ژى د هه لبه ستا خوه یا "ختوکه ی شائیریکه تیده گا خوئی" یدا بهرچاف دکهت کو د سالا ۱۹۲۷ اندا نفیسیه. ب فئ هه لبه ستی، کوردستانه که ده وله مند و پیښکه تی بهرچاف دکهت کو ب کارگه ه و نه فتا خوه سه رچافیا ده وله مه ندیییه و ب هیلین خوه یین هه سنی و ب گه شتین خوه یین فروکه یان د گه ل نه ورپا و رووسیای د ناف تیکلی و دانووسته ندی دایه. هه لبه ستفان ژ خوه دی هیڅی دکهت کو فان تشان ژ بو کوردان ب جه بینه و وه لاته کی ئافادان و مودیرن بکه نه سیی وان (۲۰۰۱: ۱۲۰-۱۲۱).

یه ک ژ هه لبه ستفانین چالاکین کومه له یین کوردیین ل سته نبولی ژى عه بدوره حیم ره حمی هه کاریه کو وهک نه دماهی "کومه له یا پشتگری و پیښکه تن کوردان)، (کومه له یا هیڅی بیایا خوانده کارین کوردان) و (کومه له یا بلندکړنا کوردستان) و نفیسکار و هه لبه ستفان کوفارا ژینی، د هه لبه ستین خوه دا ژ بو پیښکه تن نه ته وه یا کورد زانستی، فقه کرنا خواندنگه هان و خه بات و هه فگرنا جفاکی پیویست دزانی. د هه لبه ستا خوه یا "سه لایا شه فئ" دا پاشقه مان و بنده ستیا کوردان ب نه زانینی فقه گری ددهت و چاره یا رزگار بوونا ژ فئ ره وشى ژى د خواندنیدا دبیت

(۱۹۸۵: ۳۴۹). د هه لبه ستا "نه زانین" یدا ژى دیار دکهت کو ژ بهر نه زانینی کورد ژ هونه ر، ده وله مند و ناسینا دیروکا بافوکالان بیپار مانه و وه لاتی وان ژى ویران بوویه (۱۹۸۵: ۷۵۸). له ورا د مه دره سه یین کورداندا ژ بلی سه رف و نه هوئی تو زانستین دن نه هاتنه خواندن و ژ بهر فئ ژى کورد که تنه ره وشه که

**یه ک ژ
هه لبه ستفانین
چالاکین
کومه له یین
کوردیین ل
سته نبولی ژى
عه بدوره حیم
ره حمی هه کاریه**

فێربوونا زانستێن نوو و فەکرنا خواندنگەهان فە گری ددەت.

هەروەک هەلبەستفانێن بەری خوە بیکەس ژێ دامەزراندنا "کۆمەلە ی زانستی" و "یانە ی سەرکەوتن" ی دکت مزارا هەلبەستێن خوە و د هەلبەستا خوە یا "قوتابخانە ی زانستی" ییدا دیار دکت کو مەبەستا "زانستی" یی بەلاقرنا عیلم و خواندن، پێشقهبرن و خزمەتکرنا قەومێ کوردە، لۆما ژێ هەبوونا "زانستی" یی وەلاتی بلند دکت و ی ژ دوودلی و نەخوەشیان رزگار دکت (۱۳۹۱: ۲۱۸). د هەلبەستا "یانە ی سەرکەوتن" ییدا ژێ فێ دەزگەهێ وەک رێبەر ی عیلم و پێشکەتنی دبیت کو دێ هەول بدە نەزانی، زۆرداری و وەهشەتی ژ ناف کوردان راکە. ژ بەر فێ ژێ ب دیتنا وی "یانە ی سەرکەوتن" ژ بۆ کوردان جەهێ شانازییە و دفتی بیته زیارەتگەها هەموو کوردان (۱۳۹۱: ۱۴۷). بیکەس ب بۆنە یا بیست سالییا دەرکەتا رۆژنامە یا ژینی ژێ د هەلبەستەکا خوەدا کێفخوەشییا خوە دەرەبریت و دیار دکت کو ژین بوویە سەداما هشیاری و پێشکەتا کوردان و هیفی دکت ژین و ئەمسالین وی د ناف کورداندا زێدە بندا کو بین هۆکارین هشیاری و پێشکەتنی (۱۳۹۱: ۸۸-۸۹).

بیکەس ل سەر رێبازا پێشیی خوە عیلم و هونەر ی ژ بۆ سەرکەفتنا ملەتی کورد پێویست دبیت و ملەتین بی عیلم و هونەر د بن پێین بیانیاندا مەحکوومی گەفراندن و بەنداتیی دبیت (۱۳۹۱: ۷۱، ۸۷). لەورا هەلبەستفان د سەدسال ۲۰ ییدا بی عیلم و هونەر پێشکەتا نەتەوێان مەحال دبیت، لۆما ژێ ب دیتنا وی ئەگەر کورد تێنەکوۆشن دێ حالی وان خرابتر بیت و ناگەهە نارمانجین خوە (۱۳۹۱: ۸۴). ئەو ژێ مەرهم و دەرمانی کوردان د خواندنگەهاندا دبیت کو د واندا چرایا زانستی دەیتە هلکرن (۱۳۹۱: ۱۴۶). بیکەس د پێشقهبرنا کوردان و مۆدێرنکرنا جقاتا کوردیدا بال دکیشە سەر بیرەشکییا شیخ و مەلایین کورد کو ب ئاواپەکی فامکۆرانە ل پێشییا نەتەوێا خوە دبن ئاستەنگ و ناھیلن کورد ب رێبا هونەرین نوو پێش بکەفن.

شیخ نووری

جوان دخوازیت کو ب رێبا عیلم و فەن و هونەر ی وەلاتی فەژین و ژ دەولەمەندی کورد ی دخوازیت کو "مەکتەبێن سەادەتی" فەکن و ب فی ئاواپی د دانینا بنگەها پێشکەتا وەلاتی خوەدا بەشداری بکەن (۱۹۸۵: ۴۰۸-۴۰۹).

وەک هەلبەستفانەکی سلیمانیی د هەلبەستێن شیخ نووریدا ژێ کاریگەر یا کۆمەلەیی کوردی و نەتەوێا مۆدێرنخواز دیار دبیت، لۆما ژێ د هەلبەستێن خوەدا ب گرنگی بەهسا دامەزراندنا کۆمەلەیی کوردی و دەرخستنا کۆفار و رۆژنامەیان ب زمانێ کوردی دکت. ژ بەر فێ ب بۆنە فەکرنا "یانە ی سەرکەوتن" ی و دامەزراندنا کۆمەلە یا

بیکەس

بیکەس ل سەر رێبازا پێشیی خوە عیلم و هونەر ی ژ بۆ سەرکەفتنا ملەتی کورد پێویست دبیت و ملەتین بی عیلم و هونەر د بن پێین بیانیاندا مەحکوومی گەفراندن و بەنداتیی دبیت (۱۳۹۱: ۷۱، ۸۷). لەورا هەلبەستفان د سەدسال ۲۰ ییدا بی عیلم و هونەر پێشکەتا نەتەوێان مەحال دبیت، لۆما ژێ ب دیتنا وی ئەگەر کورد تێنەکوۆشن دێ حالی وان خرابتر بیت و ناگەهە نارمانجین خوە (۱۳۹۱: ۸۴). ئەو ژێ مەرهم و دەرمانی کوردان د خواندنگەهاندا دبیت کو د واندا چرایا زانستی دەیتە هلکرن (۱۳۹۱: ۱۴۶). بیکەس د پێشقهبرنا کوردان و مۆدێرنکرنا جقاتا کوردیدا بال دکیشە سەر بیرەشکییا شیخ و مەلایین کورد کو ب ئاواپەکی فامکۆرانە ل پێشییا نەتەوێا خوە دبن ئاستەنگ و ناھیلن کورد ب رێبا هونەرین نوو پێش بکەفن.

زانستی ب ناف "یانە ی سەرکەوتن" و "بۆ ئاھەنگی کۆمەلە ی زانستی کوردان" ی دو هەلبەستان دنفیسە. دیسا وەک نیشانە یا گرنگیدانا ب کۆفار و رۆژنامەیی فێ سەردەمی ب بۆنە یا دەرکەتا رۆژنامە یا ژبیانی و کۆفارا گەلاوێژی ژێ دو هەلبەستان دنفیسە. شیخ نووری ژ بۆ پێشقهبرنا ملەت و وەلاتی زانیی پێویست دزانیت، لەورا ب دیتنا وی ب واستە یا زانیی مۆفاهی گەیشتیە ئاستا فرینی و نافین کەسایەتین مینا کۆلۆمب و واسقۆ ب بیر تینە کو ژ بەر زانینا وان نافێ وان هەرتم زندی مایە (۲۰۰۸: ۵۰۲). ژ بۆ فێ ژێ گرنگیە کە مەزن ددەت فەکرنا خواندنگەهان و د وی باوەریی دایە کو خواندنگەه د فێ سەردەمی جان ددەن مۆفان و پاشەرۆژا ملەتان رۆنی دکن (۲۰۰۸: ۵۰۶). ب فی ئاواپی ژ بۆ پێشقهبرن و مۆدێرنکرنا جقاتا کوردی خواندنگەهین کو بنگەها زانستین نوو و جەهێ پەرورەکرنا نفشین پاشەرۆژی نە، گرنگ دبیت و سەرکەتا نەتەوێا کورد ب

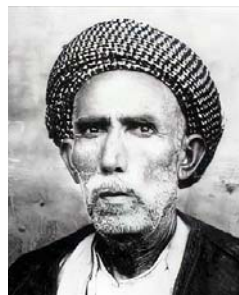
ژ بهر کو ژ شیخ و مه‌لایان بیهیقی دبیت وان دشینه زلامین دینیین خریستیانیی کو ب دیتنا وی هه‌تا نه‌وړوپاین داوی ل حکومین وان نه‌ئینا، نه‌شیان پیش بکه‌فن، لوما ژی ژ خوه‌دی دخوازیت کو مارتن لوتهره‌کی ژ بو گه‌لن کورد ژی بشینه دا کو وان ژ ده‌ستی فان شیخ و مه‌لایان زرگار بکه‌ت:

”خوايه يه‌ک لووتر بنیره بو گه‌لی کوردی فه‌قیر

با نه‌جاتی دا له ژیر ده‌ستی مه‌لا و شیخان و پیر“ (۱۳۹۱:

۱۳۸-۱۳۹).

ب فی ئاوی بی‌کس وه‌ک هه‌لبه‌ستفانه‌کی نه‌ته‌وه‌ییی مودیرن ژ بو گه‌هشتنا ئارمانجین نه‌ته‌وه‌یی مودیرنیی وه‌ک پیشمه‌رج داتینه و فان هه‌ر دو دیارده‌یان ب هه‌ف فه‌ گری دده‌ت.

ژی‌وه‌ر

ژی‌وه‌ر ژی وه‌ک نه‌ریته‌که‌ فی

سه‌رده‌می د هه‌لبه‌ستین خوه‌دا

په‌سنا کو‌فار و روژنامه‌یین مینا گه‌لاوژ، روژی کورد و بانگی کوردستانی دده‌ت و ژ بو پیشکه‌تن، هشیاری و خوانده‌واریی هه‌بوونا کو‌فار و روژنامه‌یان گریگ دبینیت. زی‌وه‌ر نه‌زانیی وه‌ک به‌نده‌که‌ل هه‌مه‌ر ژییانی دبینیت و عیلم و نه‌ده‌بن ژی وه‌ک ده‌رمانی فی نه‌خوه‌شیی ده‌ستیشان دکه‌ت.

ئه‌و ژی د وی باوه‌ریی دایه‌ کو زانست قه‌ومه‌کی هه‌ژار بلند دکه‌ت و پاشه‌روژا وی دابین دکه‌ت، لوما ژی ژ ده‌وله‌مه‌ندیی وه‌لاتی هیفی دکه‌ت کو خواندنگه‌هان ئافا بکه‌ن (۲۰۰۸: ۱۱۱-۱۱۲) و ژ دایک و بافان ژی دخوازیت کو که‌چ و کورین خوه‌ بشینن خواندنگه‌هاندا کو ب ریا عیلم و نه‌ده‌بن خزمه‌تا وه‌لاتی خوه‌ بکه‌ن (۲۰۰۸: ۲۴۳).

ژ فان میناکان دیاردبیت کو هه‌لبه‌ستفانین کوردین فی سه‌رده‌می، د نه‌بوونا ده‌وله‌ته‌کا کوردیدا کو‌مه‌له‌یان وه‌ک ده‌زگه‌هین نه‌ته‌وه‌یی ده‌ردخن پیش و ب واسته‌یا وان دخوازن ئارمانجین نه‌ته‌وه‌یی پیک بین. ل ئالیی دن فه‌کرنا خواندنگه‌هان و ده‌رخستنا کو‌فار و روژنامه‌یان ژ بو پیشقه‌برنا زمان، نه‌ده‌بییات

و هشیاریا نه‌ته‌وه‌یی کاره‌کی پیوست دزانن و خه‌لکین کورد ژ بو فی هان دده‌ن. د گو‌تارا هه‌لبه‌ستفانین فی سه‌رده‌می‌دا خواندن و زانستین مودیرن وه‌ک نیشانه‌یین کاریگه‌ریا رو‌ناک‌گه‌ریی ژ بو گه‌هشتنا ئارمانجین نه‌ته‌وه‌یی دبن ته‌کانه‌ ریا چاره‌یی و نه‌وړوپا ژی ژ بهر کو نافه‌ندا فی زانستا نوویه دبیته پیفانا مودیرنی و پیشکه‌تن نه‌ته‌وه‌یی و قیبه‌گه‌ها نه‌ته‌وه‌تیا مودیرنخوازا کوردی. ژ بهر فی ژی هه‌لبه‌ستفانین کورد ژ بو گه‌هشتنا ئارمانجین نه‌ته‌وه‌یی هه‌را مودیرنیا نه‌وړوپای د ناف کورداندا به‌لاف دکه‌ن و د گو‌تارا واندا مودیرنی و نه‌ته‌وه‌تی وه‌ک دو ره‌گه‌زین ته‌مامکه‌رین هه‌ف ده‌ردکه‌فن پیش. ژ بهر فی هه‌لبه‌ستفانین کوردین فی سه‌رده‌می ب چافه‌کی رو‌مانتیکانه ل خواندن و پیشکه‌تنی دیرن و وه‌ها دینن کو ده‌ما خوانده‌وارییه‌که‌ مودیرن ل وه‌لاتی بن پیاده‌کرن دی هه‌موو کیشه‌یین نه‌ته‌وه‌یی بین چاره‌سه‌رکرن و نه‌ته‌وه‌یا کورد بگه‌یژه‌ که‌ناری ئارامیی.

۵. په‌یدا‌بوونا نه‌ته‌وه‌تیا چه‌ره‌و و ره‌نگه‌دانان

وی د هه‌لبه‌ستا نوویا کوردی دا

شوره‌شا بولشه‌فیک نه‌ ته‌نی ل رووسیای، کاریگه‌ری ل ته‌فاهیا جیهانی چی دکه‌ت و ب ئافاکرنا سو‌قیه‌تی د نافه‌را هه‌ر دو جه‌مه‌رین کو‌مونیت و کاپیتالیستدا رکه‌به‌رییه‌کا توند روو دده‌ت. ژ بهر فی ژی سو‌قیه‌ت دخوازیت شوره‌شا پرولیتاریای ل هه‌موو جیهانی به‌لاف بکه‌ت و ب ریا ئایدیولوژیا خوه‌یا چینی کاریگه‌ری ل سه‌ر وه‌لاتین دن ژی چی‌بکه‌ت. ب فی ئارمانجی، ب ریا ریخستین نه‌ینی و پارتییین کو‌مونیت هه‌ول دده‌ت پیگه‌ها خوه‌ د ناف سینورین سیاسییین ده‌وله‌تین سه‌رده‌ستین کوردستانیدا ژی خورت بکه‌ دا کو سیسته‌ما خوه‌ د ناف فان وه‌لاتاندا ب سه‌ر بخه. ژ بهر کو ده‌وله‌تین سه‌رده‌ستین ل کوردستانی ب ته‌فاهی د به‌ریا کاپیتالیستدا نه، کورد ب ئاویه‌کی سروشتی دکه‌فن بن کاریگه‌ریا پرپاگاندا یا سیاسه‌تا سو‌قیه‌تی و د ناف چینا خوانده‌وارا کوردیدا ئایدیولوژیا مارکسیست به‌یز دبیت. لوما ژی د داویا سالی ۱۹۳۰اندا چه‌ندین ریخستن و پارتییین کوردییین مارکسیست تین دامه‌زاندن

ژ فان میناکان
دیاردبیت کو
هه‌لبه‌ستفانین
کوردین فی
سه‌رده‌می، د
نه‌بوونا ده‌وله‌ته‌کا
کوردیدا
کو‌مه‌له‌یان وه‌ک
ده‌زگه‌هین
نه‌ته‌وه‌یی
ده‌ردخن پیش
و ب واسته‌یا
وان دخوازن
ئارمانجین
نه‌ته‌وه‌یی پیک
بین

مارکس و
پەیره‌وین وی
هەرچەند
نەتەویتی وەک
نافەیشانەکە شاش
نیشان دابن ژێ
پیشەتاین جیهانی
ل گۆر پیشەبەین
وان دەرناکەفەن
و ناکوکیین
نەتەویتی هەرتم
دکەفەن پیشە
ناکوکیین چینی

نافەیشانەکە شاش نیشان دابن ژێ پیشەتاین جیهانی ل گۆر پیشەبەین وان دەرناکەفەن و ناکوکیین نەتەویتی هەرتم دکەفەن پیشە ناکوکیین چینی. لەورا جەنگین مەزنین کو نەتەویتی جیاواز تین هەمبەر هەف و ئایدیۆلۆژیا کۆلۆنیال و ئەمپەریال هیز ددەنە ناسنامەین نەتەویتی و نەتەویتی وەک نۆرمەکە سیاسی هەر کو دچیت، بەهێزتر دیت. د رەوشەکا وەهادا لینین ژ بۆ گەشتنا جقاتەکا بێچین د رێبەریا دیکتاتۆریا پرۆلیتاریاییدا رزگاری و ئازادیا نەتەویتی بئەست پۆیست دزانیت (Lenin-Stalin, ۲۰۱۴: ۷۷) و رێ ل بەر

ئالێگریا نەتەویتی بئەست فەدکەت. ژ بەر فێ ژێ ب دیتنا هۆسبەو، د پێقاژۆیا جەنگا جیهانتیا دویەمدا و ب تاییەتی پستی ۱۹۴۱ ئۆ کۆمونیست ل وەلاتپارێزیی خوەدی دەرکەفەن و جورەیک ژ جورەیان رەوابوونەکی ددەنە بەرخوەدانین نەتەویتی. ژ بەر فێ ژێ د ماویا شەریدا ئالاین سۆر و ئالاین نەتەویتی د گەل هەف دەینە هەلان (۲۰۱۰: ۱۷۴) و ئەفە دبیتە سەدەم کو د نافەرا تەفگەرین نەتەویتی سەرخوەبوونخواز و بەریا دژ ئەمپەریالا کۆمونیستدا هەفگرتەک چێ ببیتە. د ئەنجاما فێدا ئەو دەولەتین نووین کو ل دژ کۆلۆنیالیزمی دەینە ئافاکرن و نە سۆسیالیست خوە وەک دەولەتین "سۆسیالیست" رادگەهین و "رزگاریا نەتەویتی" ژ دبیتە دروشما سۆسیالیزمی (Hobsbawm, ۲۰۱۰: ۱۷۸).

د زەمینەکە وەهادا تەفگەرین سیاسیی کوردی، ب ئاویەکی سروشتی خوە د بەریا کۆمونیستدا دبین و د نافەرا نەتەویتی کوردی و ئایدیۆلۆژیا مارکسیستدا پەفگرتەدانهکی چێ دکەن. بێگومان د ئافاکرنا گۆتارا نوویا نەتەویتی هەلبەستفان وەک ئەندام و ئالێگرین فان رێخستین سیاسی رۆلەکی چالاک دگێرن و نەتەویتی کوردی د چارچۆفەیا ئایدیۆلۆژیا نوودا ژ نوو فە پێناسە دکەن. ژ بەر فێ ژێ گۆتارا نەتەویتی چەپرەو ژ سالتین چلی هەتا سالتین شێستی گەلەک سەردەست دبیت و هەما ببێژە پرائیا هەلبەستفانین فێ سەردەمی ب ئاویەکی چالاک د ئافاکرنا فێ گۆتاریدا بەشداری دکەن. لەورا ژ بەر یەکبوونا دژمنین نەتەویتی و بەریا کۆمونیست د گۆتارا هەلبەستفانین نەتەویتی پەروەرین

و د ژیا نا سیاسی و رۆناکیرییا کوردیدا سەردەمەکە نوو دەست پێ دکەت.

ل گۆر راگەهاندنا کریس کۆچێرا یەکەم رێخستنا کوردیا چەپرەو د سالا ۱۹۳۸ اندا ب نافێ رێخستنا دارکەر ل کوردستانا ئیراقی دەیتە دامەزراندن (۲۰۰۱: ۱۶۳). پستی فێ ل کوردستانا ئیرانی د سالا ۱۹۳۹ اندا پارتیا ئازادیخوازا کوردستانی، ل بەغدادی د ۱۹۴۱ یدا پارتیا هیوایی و دیسان ل کوردستانا ئیرانی د ۱۹۴۲ اندا کۆمەلە ی ژیا نەو (ژ.ک) دەینە دامەزراندن. وەک تاییەتەندییا گشتیا فێ سەردەمی بەرنامەیا رێخستن و پارتیین

سیاسیی کوردی ژ ئالیەکی فە نەتەویتی و خوەسەری و مافین رەواین کوردان ژ خوە را دکەتە ئارمانج، ژ ئالین دن فە ژێ د بن کاریگەریا ئایدیۆلۆژیا چەپرەو د ل دژی بەریا ئیمپریالیست و هەفکارین وی دەیتە دارشتن.

د راستییدا مارکسیزم وەک ئایدیۆلۆژیەکی چینی ل دژی ئایدیۆلۆژیا نەتەویتی رادوەستیت و ل گۆر راگەهاندنا گەلنەر Gellner، مانیفەستۆیا کۆمونیست ل هەمبەر فردریک لستێ Friedrich List بەردەفکێ نەتەویتی پەروەریا ئالمانی دەیتە نفیسین. ژ بەر فێ ئەف مانیفەستۆ د هەمان دەمیدا مانیفەستۆیەکی ل دژی نەتەویتی. لەورا ل گۆر مارکسی، نەتەویتی کارکەر کەد، حکومەتا وی سەرمییا و هەوا و لەلاتی وی ژێ هەوا یا کارگەهییە (Gellner, ۲۰۱۳: ۳۲-۳۳). ب دیتنا مارکسی ناکوکیا راستەقینەیا مۆفاهییی؛ نە ناکوکیا نەتەویتی، ناکوکیا چینی، ژ بەر فێ ژێ نەتەویتی وەک نافەیشانەکە شاش ددەت زانین (Gellner, ۲۰۱۳: ۲۲۳).

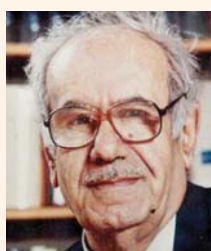
ستالین ژێ هەروەک تێگەهشتنا هەفەشا مارکسیستان ژ بەر کو نەتەویتی ئایدیۆلۆژیا بورژوازیی ددەتە زانین، د وی باوەریی دایە کو تەفگەر و دەولەتین نەتەویتی هەرتم د بن کۆنترۆلا بورژوازییدا نە و خزمەتا بەرژەویندین فێ چینی دکەن. لۆما ژێ نەتەویتی وەک ئامراز سەرکوتکرنا پرۆلیتاریای ددەتە زانین و پرۆپاگاندا نەتەویتی ژێ ژ بۆ فەشارتەا بەرژەویندین چینی پرۆلیتاریای و ژ بۆ کۆلەکرنا هەشەمەندییا پرۆلیتاران وەک زەمینەکە خەتەرناک ل فەلەم ددەت (Lenin-Stalin, ۲۰۱۴: ۲۳).

مارکس و پەیره‌وین وی هەرچەند نەتەویتی وەک

چەپرەودا ھەڧگرتتا گۆتارا نەتەوھىيى و گۆتارا ماركسىست ب ئاسانى جھى خوە دگرە و بى دودلى دژايەتيا سەردەستىن نەتەوھىيا كورد و دژمىن بەرھىيا كۆمونىست دەيتە كرن. ژ بۆ نىشاندا فى دياردەيا نوو ئەم دى بەرى خوە بدن ھەلبەستىن گۆران، جەگەرخوين، قانع، دلدار، ھەژار و قەدرى جانى كو ھەك پىشەنگىن فى گۆتارا نوو دەرەكەڧن پىش د ھەلبەستا كوردى دا.

گۆران د ھەلبەستەكە خوەدا زۆردارىيا ل سەر كوردىن باشوور ژ ئالىي دەولەتا ئىراقى فە ھەك ”وولاتىن ئىستىعمار“ ئى ب ناف دكەت و ديار دكەت كو ژ بۆ كوردەكى گۆتتا نافى كوردستانى ژ ئالىي فان وولاتانقە فە ھەك كوفرى دەيتە دىن و كورد د بن دەستى وولاتىن كۆلۆنپالىستدا ھاتنە زنجىركن (۱۳۸۹: ۱۶۸). ژ بەر فى، ھەلبەستفان ”ئىستىعمار خوينمژ“ ب ”كوردكوژى“ و ”ھەژاركوژىيى“ تاوانبار دكەت و تىكۆشينا ل ھەمبەر فى دژمىن خوينوار پىويست دزانىت (۱۳۸۹: ۳۰۷). گۆران ھەر د چارچۆفەيا ھەڧگرتتا گۆتارا نەتەوھىيى و گۆتارا چەپرەودا ديار دكەت كو ئەگەر بەرھىيا كۆمونىست ب سەر بکەڧىت و بەرھىيا ئىمپريالىست و نۆكەرىن وى بشكىن، دى كوردستان ب ھەر ئاوايى ئافادان بىت و بىتە بەشتەكە دىيايى. ب دىتتا وى دەما خۆرتىن كورد ئالاي كۆمونىستىيى ب سەر ئاسمانى وولاتىدا ھلەكەن دى ئافىن چەمان بۆ سەر چىيايىن كوردستانى بىن كشانەن، ھەر دەر ب باخ و باخچەيان بى خەملاندن، ل گەلى و دەشتىن وولاتى ئافاھىيىن خوەشك بىن لىكرن، ب تراكتۆران زەڧى بىن جۆتكرن، ئەمبارىن وولاتى ب گەنم بىن تژىكرن و ژ بەر كو ئىدى دى سامانىن سروشتييىن وولاتى نەيىن دزىن دى بەرىكا خەلكى ژى ب پەرەيان تژى بىت. ب فى ئاوايى دى سەرانسەرى كوردستانى بىتە گەنجىنە، د باخچەيىن وولاتىدا گولن نوو بېشكڧن، بلبل خوە فىرى ئاوايىن نوو بکەن و زارۆكىن وولاتى د لاندكا خوەدا گرىنى ژ بىر بکەن (۱۳۸۹: ۱۹۵). ژ بۆ سەلماندا فى پىشبنىيا خوە د ھەلبەستا ”رىگای لىنين“ ىدا ئازەربايجانى ھەك مىناك نىشانى كوردان ددەت كو ب سايا

لىنىنى و شۆرەش پىش كەتییە (۱۳۸۹: ۲۲۷). گۆران ژ بلى ھىڧىيا وولاتەكى ئافادان و دەولەمەند، ژ ئالىيى سىياسى فە ژى ئايدىلۆژىيا چەپرەو د خىرا كورداندا دزانىت. ب دىتتا وى كورد دكارن ب رىيا كۆمونىزمى خوە ب جىھانى بدن قەبوولكرن، لۆما ژى ژ خۆرتىن كورد دخوازىت كو د ناف دەستەيا خۆرتىن كۆمونىستدا بەحسا دۆزا گەلى خوە بکەن. لەورا ب سايا ”رۆژا ماركس و لىنىنى شەڧەقەكى د ئاسۆيا مرۆڧاھىيىدا خوە نىشان دايە كو جىياوازي ناكەتە نافبەرا گەلىن بچووك و مەزن“ (۱۳۸۹: ۱۹۶). ب فى ئاوايى، د نافبەرا ئايدىلۆژىيا كۆمونىست و پىشڧەبرنا كورداندا پەڧكرىدەكەكى چى دكەت و فان بۆچوونىن خوە ھەك مۆدەلەكە نەتەوھىيەپرەورىيا چەپرەو پىشكەش دكەت.

ھەژار

ھەژار د
ھەلبەستىن
خوەدا ل دژى
ئىمپريالىزما
ئىنگىلىز و
ئامريکايى
پشتگىرى ددەت
بەرھىيا كۆمونىست
و ژ بەر كو بەرھىيا
كۆمونىست
د پىشەنگىيا
سۆڧىەتيدا
پشتەفانىيا گەلىن
چەوساندى دكەت

ھەژار د ھەلبەستىن خوەدا ل دژى ئىمپريالىزما ئىنگىلىز و ئامريکايى پشتگىرى ددەت بەرھىيا كۆمونىست و ژ بەر كو بەرھىيا كۆمونىست د پىشەنگىيا سۆڧىەتيدا پشتەفانىيا گەلىن چەوساندى دكەت، پىويست دزانىت كو ھەموو گەلىن ئاشتىخواز د بن ئالاي كۆمونىزمىدا كۆم بن (۱۳۹۱: ۱۷). ژ بۆ نىشاندا ھەڧگرتتا ئارمانجىن نەتەوھىيە كوردى و بەرھىيا كۆمونىست بەحسا روودانا رووخاندنا كۆمارا كوردستانى و بدارڧەكرنا قازى محەمەدى دكەت. ژ بۆ بەرچاڧكرنا فى روودانى ديار دكەت كو دەما ل چارچرايى سىدارە دەيتە دانىن دو ئامريكى و ئىنگىلىزەك د گەل چەندە جەمان تىن ور و زلامى ئامەرىكى نفىسەكى د مەيدانيدا دخوينىت. د نفىسا خوەدا ديار دكەت كو ھەموو جىھان ملكى ئامريکايى و ھەڧكارىن وىيە و مرۆڧىن دن ژى تەنى ھەك نۆكەرىن وان دكارن بژىن. كى دۆزا ماف و نىشتمانپەرۋەرييى بکەت دى بى ژنافىرن و ژ بەر كو كوردان و ئازەربىيان خوە خوەدان مال زانىيە و گوھى خوە نەدايە شىرەتتىن ئامريکايى دى بىن بدارڧەكرن (۱۳۹۱: ۷۸-۷۹). ب فى ئاوايى ھەژار ب فانتازىيەكا شاعىرەنە چەوساندنا نەتەوھىيا كورد ب سىياسەتا ئىمپريالىزمى فە گرى ددەت و پشتگىريا بەرھىيا كۆمونىست ھەك ئەركەكى مرۆڧى و نەتەوھىيى نىشان ددەت.

خوھ ئاڧا بکەن و ب ھەڧ را ل دژى دژمن تىڧکۆشن (۱۹۹۷): ۲۲۶). جەگەرخوین دەما د ناڧ مارکسىستى و کوردبوونىدا دىمىنە کوردبوونا خوھ ددەت پىش و مارکسىستىيى وەک ناسنامەيەکە دویەم دپەژىنىت. د ھەلبەستەکا خوھدا ديار دکەت کو ھەرچەند وەک مارکسىستەکی ئەنتەرناسیۆنال پشتگىرى بدەتە پرۆلىتارىي ئەفرىقا و ئەورۆپايى و خوھ وەک شۆرەشگىرەکی کووبايى، ڧىيەتنامى و ئەنگۆلايى ژى ببىنە، "بەرى ھەر تىشتى" کوردە (۲۰۰۰: ۳۶).

قەدرى جان ژى ئىمپىريالىزمى وەک پىشتەڧانى دژمنىن کوردان دىبىنىت و رەنگەکە مارکسىستى ددەتە گۆتارا خوھيا نەتەوہيى. د وى ھەلبەستەکا خوھدا کو ب بۆنەيا شىنا پىشەوا قازى محەمەدى نڧىسىيە، ديار دکەت جۆنپۆلى ئىنگلىز ئەسرارکىشەن عەجەم را لىستەکە وەھا ئامادە دکەت کو کۆمارا کوردستانى و پىشەوا قازى محەمەد ب دەستى وان دەينە ژناڧىرن، ھەرەھا ترومانى سەرۆکى ئامريکايى (۱۸۸۴- ۱۹۷۲) ژى وەک "بىناموس و تەرەسەکی" ب ناڧ دکەت کو ب بالاڧرىن خوھ ئازەربەيجان و کوردستانى بۆمبەباران دکەت و زار و زىچىن بىڭونەھ ددەتە کوشتن. ب ديتنا ھەلبەستەڧان، "عەجەمىن ئەسرارکىش" و "تورکىن توورانى" ب پشتگىرىيا ئىنگلتەرە و ئامريکايى ب تانگ و تۆپ و بالاڧرىن خوھ ڧە ب سەر کورداندا دەين و وان دکوژن، لى د وى باوہرييى دايە کو کوردایەتى دى ھەر بژى و روژەک ژ روژان دى

ب سەر بکەڧىت (۲۰۰۹: ۱۲۲). ب ڧى ئاوايى قەدرى جان ژى ل ھەمبەر دژمنىن ھەڧبەش کوردىتى و مارکسىستىيى د يەک خەلەکىدا دىرخىنىت و ب گۆتارا نەتەوہتيا چەپرەو دەرەکەڧىتە پىش.

ھەلبەستەڧانىن نەتەوہپەرورەين چەپرەو د بن کارىگەرىيا ئايدىۆلۆژيا مارکسىستدا پىکھاتەيا نەتەوہييا کوردى ژ نوو ڧە پىناسە دکەن و د ناڧ پىکھاتەيا نەتەوہييا جە نادەنە سەرمايەدار، بەگ، ئاڧا، شىخ و مەلايان. لەورا مارکسىزم ڧان کەس و چىننن ناڧبۆرى وەک ھەڧکارى ئىمپىريالىزمى دزانىت و د ناڧ سىستەما خوھدا جە نادەتە وان. د ڧى چارچۆڧەيىدا ستالين ديار دکەت کو ئەگەر نەتەوہيەک ب رىبەرىيا

ھەر د ڧى چارچۆڧەيىدا ھەژار ژ بەر کو دژمنى نەتەوہيا کورد دژمنى بەرەيا کۆمونىست ژى دزانىت، ژ وان دخوازىت کو پشتگىرى بدن کوردان و وان ژ بن دەستەلاتداریيا ترک، فارس و عەرەبان رزگار بکەن. د ھەلبەستە "نامەى بۆ وارشەو" ديار دکەت کو کوردستان د بن داگىرکەرىيا ترک عەجەم و عەرەبان دايە و ھەر يەک ژ وان ب ئاوايەکی زۆردارى ل کوردان دکەت. ژ بۆ نىشاناندا زۆرداریيا ڧان سى دەولەتان ژى سەرکوتکرنا کۆمارا کوردستانى، سەرھەلانا

قەدرى جان

قەدرى جان ژى
ئىمپىريالىزمى
و ەگ پىشتەڧانى
دژمنىن کوردان
دىبىنىت و
رەنگەکە
مارکسىستى
ددەتە گۆتارا
خوھيا نەتەوہيى

چىيايى ئاگىرىيى و سەرھەلانا بارزان و بەردەرکى سەرايى ل سلىمانىيى ميناک ددەت و ديار دکەت ژ بەر کو کورد ژى د گەل بەرەيا کۆمونىست ھەڧمەبەستەن، پىويسە جىھانا کۆمونىست پشتگىرى بدە کوردان (۱۳۹۱: ۳۱-۳۲). لەورا ھەلبەستەڧان ھەرەوہکی د ھەلبەستە "پەيام بۆ ماوماو" ديار ژى ھاتىيە چارەنووسا کوردان و گەلەين بەرەيا کۆمونىست يەک دىبىنىت و شەھيدىن نايرۆبى و ماھابادى ژى شەھيدىن دەستىن ھەمان دژمنى ددەت زانىن (۱۳۹۱: ۳۵).

د تىکەلکرنا گۆتارا کۆمونىست و نەتەوہييدا بەلکى ژى ھەلبەستەڧانى ھەرى ناڧدار جەگەرخوینە. ھەلبەستەڧان د گەلەک ھەلبەستىن خوھدا بەحسا ڧى دياردەيى دکەت و ل ھەمبەر بەرەيا ئىمپىريالىست نىڧى جىھانى براين کوردان ددەت زانىن و (۱۹۹۲: ۳۰۳) ھەرەوہک گۆران و ھەژارى دژمنىن نەتەوہيا

کورد و کۆمونىزمى يەک دىبىنىت. د ھەلبەستەکا خوھيا ناڧدار "کى مە ئەز" ددەما ل سەر ناڧى کوردان دئاخڧە، دژمنى کوردان وەک "دژمنەکی خوینخوا، خورت و کۆلەدار" نىشان ددەت (۲۰۰۳: ۱۳). لۆما ژى بەرخوہدانا نەتەوہييا کوردانا ل ھەمبەر ڧى دژمنى ب "رچکا مارکس" و ب "رچکا لىنىنى" مومکىن دىبىنىت (۲۰۰۳: ۱۹). ھەلبەستەڧان، کوردەواریيا بى مارکسىزمى کىم دزانىت و ژ کوردان دخوازىت کو "نەبىژن تەنن کوردەواری بەسە"، لەورا رزگارى ب رىيا مارکسىزمى دکارە پىک بى (۱۹۹۷: ۱۴۰). لى مارکسىستىيا ھەلبەستەڧانى، مارکسىستىيەکە وەلاتپەرورە، لۆما ژى ژ "مارکسى" و "نۆرسى" يىن وەلاتپەرورە دخوازىت کو د ناڧ تڧاڧىدا وەلاتى

بهگ و مهلايان مافى خوهيى جودابوونى يان
ژى خوهسهرىيى ب كار بينيت ئەف دى د
بهرزوهندييا چينا خهباتكاردا نابيت (-Lenin
Stalin ، ۲۰۱۴: ۲۶) و ل دژى پرهنسيپين
ماركسيزمى به. ب نيرينا ماركسيستان ئەف
كەس وهك ئەندامين چينا سهردهست ژ بهر
كو زۆرداريى ل چينا كاركه ر و جۆتكار دكه
دژمين چينا پرۆليتارن و د هه مان ده مي دا
دژمين ماركسيزمى نه ژى.

ههلبهستفانين كورد ژى ژ بهر كو ئاڅا، بهگ
و شيخان وهك نۆكهريى دهولهتتين سهردهستين
ل كوردستانى و دهولهتتين سهردهست ژى
وهك ههفكارى ئيمپرياليزمى پيناسه دكه،
قان كهسان ههم وهك دژمين نه تهوهيا كورد

و ههم ژى وهك دژمين بهرهيا كۆمونيست ل قهلهم ددهن.
لۆما ژى ههلبهستفانين نه تهوهپهروهريى چهپهرو قان چين
و كهسايهتتين نافبۆرى ژ خانهيا كوردبوونى دهردهن، وان
دكه بهرهيا دژمين ههقهه شين كوردايهتى و ماركسيزمى و
ب فى ئاوايى د ناف ئايدىلۆژيا نه تهوهيى و ماركسيستدا
ههفكرتهكى چى دكه. لۆما ژى د گۆتارا ههلبهستفانين
نه تهوهپهروهريى چهپهرودا كورد تهنى ژ چينا كاركه ر،
هه ژار و ژ دژمين ئيمپرياليزمى پيك تين. د فردا كراسى
تهنگى چينايهتيى ل بهژنا پيكهاتيا بهرفهها نه تهوهتيى
دهيته لهركرن و نافهروكا نه تهوهيى ل گۆر ئايدىلۆژيا
ماركسيزمى دهيته داگرتن، د بهرامبهري قيدا ژى پشتگريا
بهرهيا كۆمونيست ژ بۆ نه تهوهيى دهيته داينكرن و ب فى
ئاوايى زهمينه كه رهوايا نه تهوهتيى د چارچۆفهيا ئايدىلۆژيا
ماركسيستدا دهيته پهيداكرن.

قان، ههر د قى چارچۆفهيدا ژ بۆ رهوا
نیشاندا شۆرهشا چيني، رهشكرنا ههفكار و
نۆكهريى ئيمپرياليزمى و دژمين كوردان، پيشى
بال دكيشه سهر ژيانا هه ژار و نه داران و ديار
دكهت كو جۆتكارين فى وهلاتى دووچارى
خه مى بوونه و كهتنه ناف گهرينه كا هه ژارى
و زۆرداريا ئاڅا و مالداران. د ده مه كيدا كو
هه ژار و بيكهس د ناف نه خوه شيبدا نۆقى مژ و
مۆرانا به ختره شيبى بوونه، ئاڅا د كۆشكين خوه دا

قان

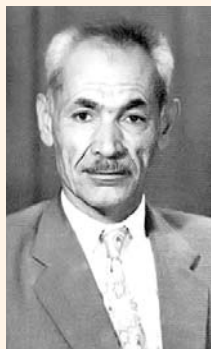
قان، ههر د قى
چارچۆفهيدا ژ
بۆ رهوا نیشاندا
شۆرهشا چيني،
رهشكرنا ههفكار
و نۆكهريى
ئيمپرياليزمى و
دژمين كوردان

مژوولى ئاههنگ و خوارنى نه (۱۳۹۱: ۲۹۰-
۲۹۱). د قى رهوشيدا چينا بندهست بى مال و
نان برچى و تازى دگهره، لى چينا سهردهست
د ناف تهلار و كۆشك و د كاتين خوه دا ل سهر
كه دا وان كيفا خوه دكه (۱۳۹۱: ۲۹۸). ژ بهر
قى ب ديتنا قانعى د قى جيهانا بيداددا ژ بلى
مرنى تو تشتهكى ب پارا هه ژاران ناكهفيت،
ئه گهر دهوله مهنه د ژيانا خوه دا جاره كى بهرن
هه ژار ههر سبهه و ئيفاره كى ژ نوو قه دمرن.

دهوله مهنه ئه مرنى ئه ماما يهك جاره
مردنى هه ژار، سوبج و ئيواره (۱۳۹۱: ۵۲۴).
ب ديتنا وي، ئەندامين چينا سهردهست
نه تهنى زۆرداريى ل سهر هه ژار و كاركه ران
دكه، د هه مان ده مي دا نۆكهريا ئيمپرياليزمى

ژى دكه و هه تا ئەف كهس نوونه رتيا كوردان بكه دى
كورد رزگار نه بن (۱۳۹۱: ۴۵۸). ژ بهر قى قانع هه ژار و
بندهستان هان ددهت دا كو ل ههمبه ر چينا سهردهست
سهرى هلدن و وان ژ ناف بن. ب ديتنا وي دق جۆتكار،
رهنجبه ر، شقان و رۆناكبير پيكفه دهست باقيرژن چهك و
قه له مى، قى نيزاما رزييايى هلهوشين و د شوونا ويدا نيزاما
وهكهفيا ژيانى داينن. د قى سهرهلدايدا دق بهگ، ئاڅا،
مير، خان، سه رمايه دار و هه موو نۆكه ريان بين قه وراندن يان
ژى بين بدارفه كرن (۱۳۹۱: ۲۰۹). ده ما وهلات ژ وان رزگار
بيت دق مال و ملكى كو ژ وان مانه ب ميزانا عه داله تى د
ناف خه لكيدا بين پارفه كرن (۱۳۹۱: ۲۰۵) و ژن و زلام و پير
و جوان مل ب مل وهلاتى خوه ژ نوو قه ئاڅا بكه. ب فى
ئاوايى دى پرۆليتارين كورد بن رييه ريى كوردستانى (۱۳۹۱: ۲۱۰)
و شۆرهشا چيني و نه تهوهيى ب سهر بكه فيت.

گۆران پرائيا شىخ و مهلايان جاسووسين
دژمين كوردان و ئاڳايان ژى وهك "كه سين
بينامووس" ددهت زانين. ژ بهر قى، ب ديتنا
وى گه لهك زلامين مهزن و نافدار هه نه كو
ههروهكى لاشى هه ژاران روحنى وان د ناف
گه ماريى دايه (۱۳۸۹: ۱۶۹). گۆران ئاڅا و
ده ره به گان ب ئيمپرياليسيى تاوانبار دكهت،
له ورا ئەف كه سين زۆردار ب شەف و رۆژ
خۆرتين كوردان بى نان و جل ددهنه خه بتانندن،

گۆران

ملکێ کوردێن ره‌به‌ن و هه‌ژار د‌خون (١٩٩٢: ٣١٧). د‌ ق‌ئ ره‌وش‌یدا کورد ره‌نجبه‌ر‌ئ به‌گ و ئا‌غایان و ئه‌و ژێ ره‌نجبه‌ر‌ئ د‌ژمن‌ئ کوردن (١٩٩٢: ٣٠٦). هه‌لبه‌ستفان ش‌یخ، به‌گ و ئا‌غایان د‌ش‌ب‌ینه “تابوورا پ‌ین‌جان” کو وه‌ک سی‌خوور‌ئ نا‌ف‌خوه‌یی ژ بو‌ د‌ژمن کار د‌که‌ن (١٩٩٢: ٤٠٧).

ژ به‌ر ق‌ئ ش‌یخ و ئا‌غایان کورد‌په‌روه‌ر قه‌بوول نا‌که‌ن (١٩٩٧: ١٤٥)، وان ژ خان‌ه‌یا کورد‌بوون‌ئ ده‌رد‌خه و وه‌ک د‌ژمن ده‌ست‌ن‌شان د‌که‌ت (١٩٩٢: ٣٢١). ب‌ ق‌ئ ئاوایی ئه‌و ژێ کوردان ب‌ چ‌ینا هه‌ژار و ب‌نده‌ستان ق‌ه‌ سین‌ورد‌ار د‌که‌ت و سین‌ور‌ئ مار‌ک‌سیزم و کوردایه‌تی‌ئ د‌که‌ت یه‌ک.

ژ به‌ر کو د‌ گو‌تارا نه‌ته‌وه‌یی هه‌لبه‌ستفان‌ئ چه‌په‌ره‌دا پ‌یناسه‌یا نه‌ته‌وه‌یی ده‌پ‌ته‌ گه‌ور‌ئ، پ‌یناسه‌یا د‌ژمن‌ئ کوردان ژێ ده‌پ‌ته‌ گه‌ور‌ئ. د‌ ق‌ئ چار‌چ‌وه‌پ‌یدا چ‌ینا پر‌ۆل‌یتار و ئال‌یگر‌ئ به‌ره‌یا کۆمونیست‌ئ ترک، فارس و عه‌ره‌ب ژ

خان‌ه‌یا د‌ژمنایه‌تی ت‌ئین ده‌رخ‌ست و وه‌ک د‌وست و هه‌ف‌کار‌ئ کوردان ده‌پ‌ته‌ ده‌ست‌ن‌شان‌کرن. ژ به‌ر ق‌ئ د‌ چار‌چ‌وه‌یا براتی‌ا ئایدی‌ۆل‌ۆژیک‌دا د‌ژمن‌ئ نه‌ته‌وه‌یی ژ نوو ق‌ه‌ ده‌پ‌ته‌ پ‌یناسه‌کرن و پ‌ی‌ف‌انا “ئه‌م” و “د‌ژمن” ژ دیار‌ده‌یه‌که ئه‌ت‌نیک و چاندی و‌ی‌ده‌تر دب‌یت دیار‌ده‌یه‌که ئایدی‌ۆل‌ۆژیک و سی‌یاسی. ب‌ تابه‌تی د‌ ١٤ ئ‌ تیرمه‌ها ١٩٥٨ان‌دا ده‌ما کو ژ ئالی‌ئ عه‌بدول‌که‌ریم قاسمی ق‌ه‌ کوده‌تایه‌که عه‌س‌که‌ری ده‌پ‌ته‌ کرن و ئال‌یگر‌ئ به‌ره‌یا کۆمونیست ده‌پ‌ته‌ سهر‌ حکوم ژ ئالی‌ئ هه‌لبه‌ستفان‌ئ کورد ق‌ه‌ ئه‌ف روودان ب‌ ک‌یف‌خوه‌شی ده‌پ‌ته‌ پ‌یش‌وازی‌کرن و دب‌ته‌ سه‌ده‌م کو جه‌خت ل سهر‌ براتی‌ا ئایدی‌ۆل‌ۆژیک ب‌که‌ن.

گو‌ران ژ خو‌رت‌ئ کورد دخوا‌زیت کو ده‌ست‌ئ خوه‌ بدن ده‌ست‌ئ برایی‌ن خوه‌پ‌ئ عه‌ره‌ب و د‌ مه‌تر‌ۆپ‌ۆل‌ئ مه‌زئ‌ئ جیهانا کۆمونیست‌دا د‌و‌زا ماف‌ئ کوردان ب‌که‌ن (١٩٨٩: ١٩٢). هه‌لبه‌ستفان، پ‌شتی کوده‌تایا ١٩٥٨ان ژ بو‌ دیار‌کرنا ک‌یف‌خوه‌شییا خوه‌ ل هه‌مبه‌ر سهر‌که‌فتنا ئال‌یگر‌ئ به‌ره‌یا کۆمونیست، کورد و عه‌ره‌بان وه‌ک دو پ‌ی‌ئ‌ئ گه‌ل‌ئ ئیراق‌ئ ن‌شان د‌ده‌ت و ب‌ عیراق‌یبوونا خوه‌

دلدار

د‌ چ‌یرۆکا
هه‌لبه‌ستییا “لاله”
باس‌یدا دلدار
به‌حسا زۆردارییا
که‌یایه‌کی ب‌
نا‌ق‌ئ کاک سوور
د‌که‌ت کو ژ بو‌
ده‌ست داینه‌ سهر
ملک‌ئ خه‌لک‌ئ
پ‌یش‌نیازا شاه‌دییا
ده‌ره‌وین ل لاله
باس‌ی د‌که‌ت

ل‌ئ ئه‌و ژێ د‌و‌زا په‌ره‌یان ل‌ئ د‌که‌ت (١٩٨٥: ٢١١-٢١٣). ب‌ ق‌ئ ئاوایی دلدار دخوا‌زیت ن‌شان ب‌ده‌ت کو چ‌ینا سهر‌ده‌ستا کورد و نوونه‌ر‌ئ ده‌وله‌تا سهر‌ده‌ست پ‌ن‌ک‌فه زۆرداری‌ئ ل سهر‌ کوردان د‌که‌ن و ئه‌و ژێ هه‌ر د‌ چار‌چ‌وه‌یا ت‌یگه‌ه‌شتنا نه‌ته‌وه‌تییا چه‌په‌ره‌دا چ‌ینا سهر‌ده‌ستا کورد وه‌ک هه‌ف‌کار‌ئ سی‌سته‌ما ئ‌م‌پر‌یالیست ن‌شان د‌ده‌ت و وان ژ بازنه‌یا کوردایه‌تی‌ئ ده‌رد‌که‌ت.

جه‌گه‌رخوین

د‌ هه‌لبه‌ست‌ئ
جه‌گه‌رخوین‌یدا
ژی ئا‌غا، به‌گ
و سهر‌مایه‌دار
ب‌ کوشتن و
خوین‌خواری
حکوم ل سهر
چ‌ینا جو‌تیار و
کار‌که‌ر د‌که‌ن

رو‌ژا وان ب‌ چه‌وساندن‌ئ و شه‌ق‌ئ وان ژێ ب‌ نالین‌ئ ده‌هر‌مین (١٣٨٩: ١٩٣).

د‌ چ‌یرۆکا هه‌لبه‌ستییا “لاله” باس‌یدا دلدار به‌حسا زۆردارییا که‌یایه‌کی ب‌ نا‌ق‌ئ کاک سوور د‌که‌ت کو ژ بو‌ ده‌ست داینه‌ سهر‌ ملک‌ئ خه‌لک‌ئ پ‌یش‌نیازا شاه‌دییا ده‌ره‌وین ل لاله باس‌ی د‌که‌ت، ده‌ما لاله باس‌ ق‌ئ قه‌بوول نا‌که‌ پ‌یش‌ی مالا وی د‌ده‌ت به‌ر گو‌له‌یان و پ‌اش‌ئ ژێ تالان د‌که‌ت. پ‌شتی ده‌مه‌ک‌ئ سال‌ح ئا‌غا ده‌ست داتینه‌ سهر‌ مال‌ئ وی‌ئ تاپ‌وو‌کری. ده‌ما کو لاله باس‌ رازی نا‌به‌ تاپ‌وو‌ی‌ئ خوه‌ ب‌ده‌ سهر‌ وی، ئا‌غا ژێ را دب‌ی‌ژیت یان د‌ق‌ئ تاپ‌وو‌ دب‌ی‌ئ یان ژێ مالا خوه‌ بار ب‌که‌ و ب‌چه. ئا‌غا مالا وی د‌ده‌ت سهر‌ پ‌شتا چه‌ند هه‌سپان و د‌ سهر‌دا ژێ ژ بو‌ ره‌سوول‌ئ کور‌ئ وی بش‌ین عه‌س‌که‌ر د‌چ‌یته‌ گلییا وی ب‌ ده‌وله‌ت‌ئ د‌که‌ت. لاله باس‌ ژ بو‌ کو کور‌ئ وی نه‌ش‌ین عه‌س‌که‌ری‌ئ د‌چ‌یته‌ جه‌م زاب‌ت‌ئ کۆیه‌ئ،

ل‌ئ ئه‌و ژێ د‌و‌زا په‌ره‌یان ل‌ئ د‌که‌ت (١٩٨٥: ٢١١-٢١٣). ب‌ ق‌ئ ئاوایی دلدار دخوا‌زیت ن‌شان ب‌ده‌ت کو چ‌ینا سهر‌ده‌ستا کورد و نوونه‌ر‌ئ ده‌وله‌تا سهر‌ده‌ست پ‌ن‌ک‌فه زۆرداری‌ئ ل سهر‌ کوردان د‌که‌ن و ئه‌و ژێ هه‌ر د‌ چار‌چ‌وه‌یا ت‌یگه‌ه‌شتنا نه‌ته‌وه‌تییا چه‌په‌ره‌دا چ‌ینا سهر‌ده‌ستا کورد وه‌ک هه‌ف‌کار‌ئ سی‌سته‌ما ئ‌م‌پر‌یالیست ن‌شان د‌ده‌ت و وان ژ بازنه‌یا کوردایه‌تی‌ئ ده‌رد‌که‌ت.

د‌ هه‌لبه‌ست‌ئ جه‌گه‌رخوین‌یدا ژێ ئا‌غا، به‌گ و سهر‌مایه‌دار ب‌ کوشتن و خوین‌خواری حکوم ل سهر‌ چ‌ینا جو‌تیار و کار‌که‌ر د‌که‌ن. ش‌یخ، به‌گ، ئا‌غا و سهر‌مایه‌دار ده‌ست داتین سهر‌ به‌ر‌ئ ده‌ست‌ئ ره‌نجبه‌ران و ئه‌و بخوه‌ ژێ ب‌ئ کو ب‌ سهر‌ما و گه‌رما ژ‌ییان‌ئ ب‌حه‌سن د‌بر‌ج‌ئ خوه‌پ‌ئ به‌له‌ک‌دا د‌ نا‌ف ره‌حه‌تی‌یدا د‌ژین (١٩٩٢: ٤١١). ژ به‌ر ق‌ئ جه‌گه‌رخوین ته‌کیای‌ئ ش‌یخان وه‌ک جه‌ئ خاپاندنا خه‌لک‌ئ و خان‌بی‌ئ ئا‌غایان ژێ وه‌ک ه‌ئ‌ل‌ئ و لیسا د‌زان ب‌ نا‌ف د‌که‌ت (١٩٩٢: ٤٥). ب‌ د‌یتنا وی، ئه‌ف هه‌زار سال‌ن، ش‌یخ و ئا‌غا هه‌ف‌کار‌ئ د‌ژمن‌ئ کوردان و د‌ گه‌ل وان مال و

شانازی دکەت (۱۳۸۹: ۲۱۶). د بن کاریگەریا هەوايا ئەرێنیا کۆدەتایا چەپەرەوا ۱۹۵۸ اندا ئەو چەند هێقییێن گۆرانی زێدە دبن کو د هەلبەستەکا خوەدا بانگ ل بیکەسێ رەحمەتی دکەت و دیار دکەت خوەزی ل ژییانی بوویا و بدیتا عەرەبیێن برا ژ بۆ ئەدەبیاتا کوردی چەند دلسۆزن و چەند قیمەتی ددەن هەلبەستێن وی (۱۳۸۹: ۲۵۲). گۆران وەها نیشان ددەت کو ب هاتنا دەستەلاتا عەرەبیێن مارکسیست کورد گەهشتە مافین خوە و د شوونا ناوکییێن نەتەوویدا براتییا ئایدیۆلۆژیکا گەلان جە گرتیە. هەژار ل هەمبەر ئیمپریالیزمی د هەلبەستا "شۆرش ئەکەم" یدا بەحسا براتییا ئایدیۆلۆژیکا

ترک، عەرەب، فارس و کوردان دکەت و دیار دکەت دەما ئەف نەتەو دەست بەدەنە هەف دی ئیمپریالیزمی بینن (۱۳۹۱: ۴۹). وی دەمی ئەف نەتەو دی سەربخوێ بێن گەلی کورد ژ د بیرنانی شۆرەشا ئۆکتۆبەریدا ل چیا یێن کوردستانی جەژن بکەن (۱۳۹۱: ۸۹). جەگەرخیوێ ژ ب

هەمان ئاوی کورد و عەجەمان برا دزانیت و کۆلەداران وەک دژمنی هەقبەش ددەتە زانین، لێ د فردا ژ بەر کو ئالیگریێن جیهانا ئیمپریالیست سەرۆکەزیری عیراقی نووری سەعید و سەرۆکۆمارێ ترکیایی جەلال بایار وەک دژمن ددەتە زانین (۱۹۹۲: ۳۳۲). قەدری جان ب گۆتتا "برادەر" فارسی، "ئخوان" عەرەبی و "یۆلداش" ترکیایی بانگ ل ئەندامیێن سێ نەتەوویێن سەردەستیێن کوردستانی دکەت و ب قێ شیفەرەیا براتییا ئایدیۆلۆژیک دئینیته بیرا وان کو دژمنیێن وانێن هەقبەش ئامریکا و ئینگلتەرە نە (۲۰۰۹: ۱۲۰). قەدری جان ژێ کۆدەتایا ۱۹۵۸ ب کێفخوێشی پێشوازی دکەت و وەک نمونەیا حکومرانییەکا چەپ کۆمارا عیراقی وەکو ستیرکەکا رۆناک وێنە دکەت کو ب رۆناهییا خوە فارس و ترک و کورد و عەرەب کرنە برا و ژ بۆ کەسێن ئازادیخواز بوویە مزگینی (۲۰۰۹: ۱۳۵).

ئاشکەرایە کو هەلبەستقانیێن کوردیێن

هەژار ل هەمبەر
ئیمپریالیزمی د
هەلبەستا "شۆرش
ئەکەم" یدا
بەحسا براتییا
ئایدیۆلۆژیکا
ترک، عەرەب،
فارس و کوردان
دکەت و دیار
دکەت دەما ئەف
نەتەو دەست
بەدەنە هەف دی
کۆکا ئیمپریالیزمی
بینن

قێ سەردەمی چارەنووسا نەتەوویا کورد ب سەرکەتتا جیهانا کۆمونیست قە گری دایە و ئیمان ب براتییا ئایدیۆلۆژیا مارکسیست ئانییە کو ب سەرکەتتا شۆرەشا کۆمونیست دی کورد بگهیژن مافین خوە و کێشەیا وانا چینی و نەتەووی ب هەف را بێ چارەسەرکرن. ژ بەر قێ، هەلبەستقانیێن قێ سەردەمی، ب هەستەکا رۆمانتیکانە بەحسا سۆفیەتی، مۆسکۆفایێ و سەرکەدەییێن وییێن مینا لینین و ستالینی دکەن. لۆما ژ ب بۆنەیا فەستیفالان چوونا مۆسکۆفایێ د گۆتارا هەلبەستقانیێن کورددا قەدگۆهەرە ریتوێلا پێدقییەکا ئایدیۆلۆژیک. ب تایبەتی ل سەر زمانی گۆران و قەدری جانی، مۆسکۆفا

دییته بهشت، خەلکێن وی دبن بهشتی و چوونا ل ور دیته پێدقییەکا ئایدیۆلۆژیک.

گۆران د هەلبەستا خوەیا "مۆسکۆی جوان" یدا باژاری مۆسکۆفایێ دشبەینە ژنەکا رندا جلسپی کو ژ ناف دەفنی وییێ سۆر سترانیێن خوەش دەهەرن و مۆسکۆف ب ئاواز و ئۆرکیسترایا خوە هەلبەستقانی د ناف پێلێن هەلبەستیدا مەست دکەت. هەلبەستقانی، مۆسکۆفایا کو دشبەینە کەچا مەزنا شۆرەشا ئۆکتۆبەری ب مەترۆ و مەیدانا سۆر، گولێن پارکا گۆرکی و زارۆکێن دیمسۆر ب بیر دئینیت. ب دیتنا وی چاوا کو مەم نکاریت زینی ژ بیر بکەت ئەو ژێ تو جاری نکاریت مۆسکۆفایێ ژ بیر بکەت (۱۳۸۹: ۲۲۶). لەورا دروشمێن ئاشتیییێن کو ژ مەیدانا سۆر بلند دبن مزگینا ژیانەکا خوەش ددەنە هەلبەستقانی و خەلکێن بهشتییێن مۆسکۆفایێ ژ دبنە سەدەم کو گۆران د بن ئالایێن سۆر و کەسکدا خەونا رزگارییا گەلی خوە ببینیت (۱۳۸۹: ۲۳۹-۲۴۰).

قەدری جان ب هەلبەستا خوەیا "ئەز دچم مۆسکۆ" یێ چوونا مۆسکۆفایێ وەک پێدقییەکا حەجی بەرچاڤ دکەت و دیار دکەت کو زاهدەک ب کێژان هەست و جۆش بچیتە حەجی، دلدارەک ب ئەقینەکا چاوا بەری خوە بەدەتە یارا خوە و زارۆکەک چاوا خوە

قەدری جان
ب هەلبەستا
خوەیا "ئەز دچم
مۆسکۆ" یێ چوونا
مۆسکۆفایێ وەک
پێدقییەکا حەجی
بەرچاڤ دکەت
و دیار دکەت
کو زاهدەک ب
کێژان هەست
و جۆش بچیتە
حەجی، دلدارەک
ب ئەقینەکا
چاوا بەری خوە
بەدەتە یارا خوە
و زارۆکەک چاوا
خوە باقێزیتە
هەمبێزا دایکا
خوە، ئەو ژێ
وەها بەری
خوە ددەتە
مۆسکۆفایێ

د خىرا ماركسىستىيىدا تىكەلى ھەف دكەن و گۇتارەكا نوويا نەتەوھىي دادەھىن. د قى چارچۇقەيىدا ژ ھەلبەستفانن نەتەوھىيەرورەيىن مۇدىرنخواز جوداتر د گۇتارا ھەلبەستفانن نەتەوھىيەرورەيىن چەپرەودا د شوونا "زانست و خواندن" دا "ئايدىلۇژيا كۆمونيست" دىتە رزگاركرى كوردايەتیی و د شوونا "ئەورۇپا" يىدا ژى "مۆسكۇيا جوان" دىتە قىبەلە نەتەوھىيە كوردى.

۶. كوردايەتى و رەنگەدانا وى د ھەلبەستا نوويا كوردى دا

د سالا ۱۹۶۱ يىدا ب دەستىكرنا شۆرەشا ئەيلولۇ ھەتا پەيماننا ۱۱ ئادارى نەتەوھىيە كوردى ب نافتى كوردايەتیی دەربازى قۇناخەكا نوو دىت. د قى سەردەمىدا نەتەوھىيە كوردى ب رىيا شۆرەشا چەكدارى ب تەقەھى تايەتمەندىيەكا شۆرەشگىرانە و دژكۇلۇنيال وەردگىر. بىگومان ئەف د دىرۇكا مۇدىرنا كورداندا يەكەم جار نەبوو كو نەتەوھىيە كوردى ب رىيازىن چەكدارى خوە نىشان ددا. لەورا پشتى كو كوردستان د نافت چار دەولەتتىن نەتەوھىيەكا دەيتە پارفەكرن، د پارچەيىن جودا جودادا وەك كارفەدانەكى ل ھەمبەر قى، سەرھەلدانن چەكدارى دەيتە لدارخست و ئەف ب گۇتتا مىچىل ھەجەرى Michael Heacter ل ھەمبەر كۇلۇنيالىزمەكا نافخوھىي، دىتە دەستىپكا پەيدا بوونا نەتەوھىيەكا دژكۇلۇنيال (Smith، ۲۰۱۳: ۱۱۸).

بىگەھا كوردايەتیی بەرى شۆرەشا ئەيلولۇ د نافت گەلەك سەرھەلدانن كوردىدا ب تايەتە د سەردەما سەرھەلدانن شىخ عوبەيدوللاھ (۱۸۸۰)، شىخ مەحمود (۱۹۱۸-۱۹۳۰)، شىخ سەعید (۱۹۲۵)، ئاگرى (۱۹۲۷-۱۹۳۱) و دامەزاندنا كۇمارا كوردستانىدا ل ماھابادى (۱۹۴۶) دەيتە دانن و ئەف سەرھەلدان ب ئىش، تراژىدى، قەھرەمانى و بەرخوھەدانا خوە دىن چاڭكانىيا داھىنانا گۇتارا نەتەوھىيەكا دژكۇلۇنيال. لى د گەل قى يەكە ئەف سەرھەلدانن نافبۇرى سىنۇردار دىمىن و نابن سەدەما ھىشارىيەكا سەرتاسەرىيا پارانىيا گەل كورد. شۆرەشا ئەيلولۇ د سەرۇكاتىيا مەلا مستەفا بارزانىدا د نافت قان سەرھەلدانندا يا ھەرى بەيژە كو باندۇر ل سەر پارچەيىن دىتن كوردستانى ژى چى دكەت. لۇما ژى كوردايەتى وەك فۇرمەكا تايەتە نەتەوھىيەكا كوردى د قى ماوھىيىدا ل سەر مىراتا گۇتارا نەتەوھىيەكا سەرھەلدانن

بافىژىتە ھەمبىزا دايكا خوە، ئەو ژى وەھا بەرى خوە دەدەتە مۇسكۇقايى. ژ بۇ ئىمازا ھەجى بەيژتر بکە ديار دكەت كو بەرى كو بچىتە مۇسكۇقايى ھەر سى زارۇكىن وى دۇرا وى دگرن و ژى ديارىيىن مۇسكۇقايى دخوازن، ھەروھەما دەما گەشتى د گەل وى د كەشتىيىدا ژ عەرەب، چەركەس، كورد و ئەرمەنان پىنج سەد مۇق ھەنە و ھەموو ژى ب يەك دل و يەك زمانى ب ستران و گۇقەند و دىلانن بەرى خوە دەدەنە مۇسكۇقايى. ل ئۇدىسايى كۆم ب كۆم مۇق ل ھەف دجفن ھەف ھەمىز دكەن، ژ چاقىن وان ھىسرىن كىفخوھى و دلگەشىي دەھركن. ھەلبەستفان دەما دگەيژە مۇسكۇقايى مۇقن وان وەك مەلەكان دلەساف، دەقبەكەن، رووبەكەن و شا دىبىت (۲۰۰۹: ۱۲۴-۱۲۶). ب قى ئاوايى دخوازىت نىشان بدەت كو مۇسكۇقا وەك نافەندا ئاشتىيا جىھانى، بوويە قىبەلە ھەموو خەلكىن چەوساندى و بندەست و ژ بۇ دەردىن نەتەوھىيا كورد ژى تەكانە جەئ چارەسەرىيە.

ديارە، ماركسىزم و نەتەوھىيە ھەرچەندە ئايدىلۇژىيىن دژبەر بن ژى د سەردەما سۇقىتەتدا ژ بەر بەرژەوھەندىيىن سىياسى و ھىزا نەتەوھىيە پىشەنگىن كۆمونيىمى ژ نەچارى نەتەوھىيە وەك نەتەوھىيە سەردەست و بندەست ژ ھەف جودا دكەن و ب رەواكرنا نەتەوھىيە بندەست رەنگەكە ماركسىستى دەدەنە نەتەوھىيە. ب قى ئاوايى ل ھەمبەر ئىرىشىن جىھانا ئەمپىرالىست بەرخوھەدانا نەتەوھىيە وەك مەرتالەكا بەرگىيى ل تەنشت بەرخوھەدانا چىنا پۇلىتار ب جە دكەن و د چارچۇقەيا بەرژەوھەندىيىن دوالىدا ماركسىزم و نەتەوھىيە ل ھەف دىنن. ژ بەر قى ژى د داوييا سالىن ۱۹۳۰ اندا رىخستىن سىياسىيىن كوردان و وەك ئەندامىن وانن چالاك ھەلبەستفان ژى دكەفن بن كارىگەرىيا قى بۇچوونى و د ھەلبەستىن خوەدا گۇتارەكا نەتەوھىيە نوو ئافا دكەن. د قى گۇتارىدا پىناسەيا نەتەوھىيە و دژم د چارچۇقەيا ئايدىلۇژىيا ماركسىستدا بەيتە كرن ژى كوردىتى و مافىن كوردان ب ئاوايەكى بەيژ دەيتە دوپاتكرن. ب دىتنا قان ھەلبەستفانان بەرىيا كۆمونيىست و ب تايەتە سۇقىتە ل ھەمبەر دەولەتتىن سەردەستىن كوردستانى كو ھەفكارى جىھانا ئىمپىريالىستى، تەكانە ھىژە كو دكارىت پشتەفانىيا كوردان بکەت و ب رىيا "ئايدىلۇژىيا خوەيا دادپەرورەانە" مافىن كوردان دابىن بکەت. ژ بەر قى ھەلبەستفانن كورد ماركسىستىيا خوە د خىرا كوردىتییىدا و كوردىتییيا خوە ژى

نافبۆریین کوردان دهیتته داهینان و کاریگه‌ری ل سه‌ر هه‌موو کوردین جیهانی چێ دکه‌ت.

پارتیا دیمۆکراتا کوردستانی وه‌ک ده‌زگه‌ها سیاسیا ئایدیۆلۆژیا کوردایه‌تییه‌ی ده‌ستپێکیدا د چارچۆقه‌یا به‌نامه‌یا پارتیه‌یه‌ی سیاسیه‌یه‌ی وه‌ی ده‌میدا ل سه‌ر ئایدیۆلۆژیا نه‌ته‌وه‌تیا چه‌په‌رو ده‌یتته دامه‌زراندن و هه‌تا فه‌گه‌را بارزانییا ژ سۆفیه‌تی ژێ هه‌ر د قێ چارچۆقه‌یه‌یدا دمینیته‌. ب سه‌رکه‌فتنا کوده‌تایا ۱۴ تیرمه‌هه‌ی (۱۹۵۸) یا گه‌نه‌رال عه‌بدولکه‌ریم قاسمی ئایدیۆلۆژیا نه‌ته‌وه‌تیا چه‌په‌رو دگه‌یه‌ژه‌ لووتکه‌یا خوه‌، لێ ئه‌ف درێژ ناکێشه‌، له‌ورا ده‌ما کو هه‌له‌وستا حکومه‌تا قاسمی ل به‌رامبه‌ری کوردان دگوه‌هه‌ره‌، شه‌ر د نافه‌را هه‌یزین حکومه‌تی و هه‌یزین کوردیدا ده‌رده‌که‌فه‌ و ئه‌ف شه‌ر دبیه‌ته‌ سه‌ده‌م کو هه‌یفیه‌یه‌ی براتیا ئایدیۆلۆژیکا کورد و عه‌ره‌بان بشکێته‌. د سه‌ردا ژێ ده‌ما کو یه‌کیتیا سۆفیه‌تی ئاریکاریا چه‌کان ده‌ته‌ ره‌ژیمایا ئیراقی، ژ ئالییه‌کی فه‌ براین ئایدیۆلۆژیکین به‌ری دبن دژمن، ژ ئالییه‌ی دن فه‌ ژێ سۆفیه‌تا کو وه‌ک ده‌وله‌تا رزگارکه‌را نه‌ته‌وه‌یه‌ین بنده‌ست ده‌اته‌ ناسکرن دبیه‌ته‌ پشته‌فانی سه‌رده‌ستین کوردان. ئه‌ف دبن سه‌ده‌ما وه‌ی یه‌کی کو د پێناسه‌یا نه‌ته‌وه‌تیا کوردیدا گوه‌هرین چێ ببیت و ژ ئالییه‌ی کوردان فه‌ ئانگاژمانا به‌ره‌یا کۆمونیست ژ هۆلی رابیت.

د قێ ره‌وشیدا پێشه‌نگین شۆره‌شا کوردی ده‌ما دبین سۆفیه‌ت پشته‌فانی عه‌بدولکه‌ریم قاسم دکه‌ت، ئه‌و ژێ د چارچۆقه‌یا به‌رژه‌وه‌ندییه‌ی نه‌ته‌وه‌یه‌یدا په‌یوه‌ندی ب شاهێ ئیرانی و ئامریکایی را داتین و خوه‌ نێزی به‌ره‌یا رۆژئاپایی دکهن. ژ به‌ر قێ به‌ره‌یا کۆمونیست شۆره‌شا کوردی وه‌ک هه‌فکارێ ئیمپریالیزمی ل قه‌له‌م ده‌ته‌ و دژایه‌تیا وه‌ی دکه‌ت. ل سه‌ر قێ د شه‌ری ۱۹۷۴ اندا یه‌کیتیا سۆفیه‌تی، ئالمانیایا رۆژه‌لات و چه‌کۆسلۆفاکیا وه‌ک وه‌لاتین کۆمونیست ب چه‌ک و پسپۆرین خوه‌ ئاریکاریا ده‌وله‌تا ئیراقی دکهن و ل دژی کوردان رادوه‌ستن (Barzani: ۲۰۰۵: ۳۳۴). لۆما ژێ ئه‌ف پێشه‌ات ئاراسته‌یا نه‌ته‌وه‌تیا کوردی دگوه‌هرین و شیه‌یه‌ک ژ شیوه‌یان د پێناسه‌یا کوردایه‌تییه‌ی رهنگ فه‌ده‌دن. بێگومان ب گوه‌هرینا ئاراسته‌یا سیاسی، کاریگه‌ریا نه‌ته‌وه‌تیا چه‌په‌رو ب ته‌فاهی ژ هۆلی رانابیت. له‌ورا د ناف کادرین پارتیا دهمۆکراتا کوردستانیدا پرانییا رۆناکیران د بن کارتیکرنا نه‌ته‌وه‌تیا چه‌په‌رودا بوون و ل دژی نه‌ته‌وه‌تیا

نه‌ریته‌ی د ناف مملانه‌یه‌یدا بوون. ژ به‌ر کو هه‌تا سالین ۱۹۶۰ان ژێ کادرین رێقه‌به‌ری پارتیه‌ی ژ رۆناکیرین چه‌په‌رو پێک تین پێناسه‌یا کوردایه‌تییه‌ی ژ ئالییه‌ی فان که‌سان فه‌ ده‌یتته‌ کرن و کوردایه‌تی د بن سیبه‌را فان که‌سایه‌تاندا ته‌شه‌ دگرت. لێ د سالا ۱۹۶۴ اندا د سه‌رکێشیا ئیبراهیم ئه‌حمه‌دیدا د نافه‌را سه‌رکوردایه‌تیا پارتیه‌ی و فان رۆناکیرین چه‌په‌رودا دوبه‌ندی چێ دبیت و هه‌ری داوی ئه‌ف که‌س د سالا ۱۹۶۶ اندا دچن ئالییه‌ی ده‌وله‌تی و ل دژی شۆره‌شا کوردی شه‌ر دکهن. ل سه‌ر قێ، د کۆنگره‌یا شه‌شه‌ما په‌ده‌کیدا به‌نامه‌یا پارتیه‌ی ب ته‌فاهی ژ به‌ندین مارکسیست و لینینیست ده‌یتته‌ پاڤژ کرن (Kutschera, ۲۰۰۱: ۲۹۸)، پارتی ژ بن سیوانا ئایدیۆلۆژیا مارکسیست ده‌یتته‌ ده‌رخستن و کوردایه‌تی وه‌ک ته‌کانه‌ ئایدیۆلۆژیا نه‌ته‌وه‌تیا کوردی ده‌یتته‌ پێشخستن.

ئهمیر حه‌سه‌نپور د چارچۆقه‌یا قێ دیارده‌یا نوودا دیار دکه‌ت کو د سالین ۱۹۶۰ اندا ب پێشکه‌تنا هه‌زین نه‌ته‌وه‌یه‌ی، کوردایه‌تی وه‌ک سیسته‌مه‌کا هه‌فگرتیا ئایدیۆلۆژیک ده‌رده‌که‌فه‌ هۆلی، لێ ئه‌و ژێ د وه‌ی باوه‌رییه‌ی دایه‌ کو کوردایه‌تی هه‌تا راده‌یه‌کا باش د بن کارتیکرنا مارکسیزم و لینینیسمیدا ته‌شه‌ دگرت (۲۰۰۵: ۱۳۸-۱۴۰). ژ به‌ر قێ، ژ بلی تیکۆشینا چه‌کداریا ل هه‌مبه‌ر هه‌یزین داگره‌کهرین کوردستانی دژایه‌تیا سیسته‌ما فیوډال، مۆدێرنکرن جڤاتا نه‌ریته‌ی و ئاراسته‌کرنا زلامی دینی د چارچۆقه‌یا ئارمانجین نه‌ته‌وه‌یه‌یدا دبن ئارمانجین شۆره‌شی کو ئه‌ف ئارمانج کاریگه‌ریا مارکسیزمی ب ئاویه‌کی ئاشکه‌را ده‌ردخن هۆلی. ئه‌ف ژێ نیشان ده‌ته‌ کو هه‌رچه‌ند کوردایه‌تی ژ ئالییه‌ی سیاسی فه‌ ژ به‌ره‌یا کۆمونیست ده‌ره‌که‌تیه‌تی ژێ، نه‌کارییه‌ ب ته‌فاهی کاریگه‌ریا ئایدیۆلۆژیا مارکسیست ژ هۆلی راکه‌ت و د نافه‌روکا کوردایه‌تییه‌یدا رهنگی نه‌ته‌وه‌تیا چه‌په‌رو دیاره‌. لێ د هه‌ر حال و کاریدا کوردایه‌تی ده‌یتته‌ مانایا دابریا ژ ئایدیۆلۆژیا نافه‌ندییا مارکسیزمی و ده‌ره‌که‌تنا فۆرمه‌کا تاییه‌تیا نه‌ته‌وه‌تیا کوردی.

د هه‌له‌به‌ستا کوردیدا کوردایه‌تیا قێ ماوه‌یه‌ی هه‌ری باش د هه‌له‌به‌ستین هه‌ژاریدا خوه‌ نیشان ده‌ته‌، له‌ورا هه‌ژار به‌ری شۆره‌شا ئه‌یلوولێ نوونه‌ره‌کی نه‌ته‌وه‌تیا مارکسیست بوو، لێ د سه‌رده‌ما شۆره‌شیدا هه‌ر د چارچۆقه‌یا هه‌له‌به‌ستا سه‌روکاتیا شۆره‌شیدا ب ئاویه‌کی توند رووبرووێ ئالیگرین نه‌ته‌وه‌تیا چه‌په‌رو دبیت. لۆما ژێ هه‌له‌به‌ستین و بیین قێ سه‌رده‌می وه‌ک

ئەگەر كورد سەربخوە بىن، دى ژی بن بارى وان
رزگار بىن و ئەف ژی دى د بەرژەوەندىيا واندا
نايىت. لەورا ھەموو سامانىن سەرزەمىن و
ژىرزەمىن كوردستانى دىخۆن و ئامادە نىن ب
گۆتەكا لىنىنى دەست ژی فە بەردن. ھەزار ژ بۆ
ھەلەوستان كۆمونيستانا ل ھەمبەر كوردان باشتەر
نیشان بدەت دەربارى ئازادىيا جلەوبەرگ و
زمانى كوردىدا ل سەر زمانى پىروۆتى پرسىارەكى
دەكەت. ل سەر فە بايىز ديار دەكەت كو خواندنا
كوردى جودابوونى دەكەتە ناف وەلات و جلىن
كوردى ژى (چووخە، فش، فۆل، شەدە و جامانە)
دەن سەدەما بىخىرىيا نەتەوہيا عەرەب. لوما
ژی ژ بۆ يەكيتىيە دفتى "پاتۆل" بەيتە ھاقتەن و

"عەگال" بى گریدان، لەورا بايىز وەك كۆمونيستەكى كورد
ديار دەكەت كورد ژى ژ نەتەوہيا عەرەبن و چ جىياوازی د
نافەرا واندا نىنە (۱۳۹۱: ۶۰-۶۱).

ھەزار ب فە ئاوايى ب رىيا كۆمونيستەكى كورد نیشان
دەتەت كو عەرەب د بن پەردەيا كۆمونيستىيەدا ئىنكارا
كوردان دەكەن و كوردین كۆمونيست ژى ژ بەر بىھشىيا
خوە ل پەى وان دچن. لوما ژى پىروۆت وەك نوونەرئى
نەتەوہپەرەريا كورد د كەسايەتيا بايىزىدا فە ھەلەوستانا
كۆمونيستىن كورد وەك پەژاندا حەلاندا كوردان د ناف
عەرەباندا دەتە زانين (۱۳۹۱: ۶۱). ھەلەبەستفان، ژ بۆ
دياركرنا رەوشا كۆمونيستىن كورد د دەستپىكا ھەلەبەستەكا
خوہيا دندا ديار دەكەت كو نفىسكارەكى كورد د گەل چەند
عەرەبىن كۆمونيست دچتە يەكيتىيا سۆفیتە، لى ئەف
نفىسكار قەت بەحسا كوردان ناكەت. د بن

كارىگەرەيا كۆمونيستىن عەرەبدا كوردبوونا خوە
ل دژى بىر و باوەريين ماركسىزمى دزانیت. ل
يەريقانى دەما دىنیت كوردین ل ور گۆفەند
دگىرن بى كو بەحسا كوردبوون و كوردستانىبوونا
خوە بکەن دىژىت ئەم ژى ل "باکورئى عىراقى"
وہا گۆفەند دگىرن. لوما ژى ھەزار ل سەر
فە شەرمۆكيتىيا كوردین كۆمونيست دىسا د
شيوہيە دىالۆگىدا ھەلەبەستەكى دنفىسیت. د
فە ھەلەبەستىدا پىروۆت و بايىز بەحسا باپىرى
دەكەن. بايىز دىژىت باپىر چوویە جەھەكى وەھا

د ھەلەبەستا
كوردیدا
كوردایەتیا
فە ماوہی
ھەرى باش د
ھەلەبەستین
ھەزاریدا خوە
نیشان دەتە،
لەورا ھەزار بەرى
شۆرەشا ئەیلوول
نوونەرەكى
نەتەوہتیا
ماركسىست بوو

ھەزار ب فە
ئاوايى ب رىيا
كۆمونيستەكى
كورد نیشان
دەتەت كو عەرەب
د بن پەردەيا
كۆمونيستىيەدا
ئىنكارا كوردان
دەكەن و كوردین
كۆمونيست ژى ژ
بەر بىھشىيا خوە
ل پەى وان دچن

رۆژنفىسكا شۆرەشە دەنگ و رەنگى كوردایەتیا
شۆرەشا ئەیلوول نیشان دەن و دبنە نەینكا
چاوانىيا دابرىنا كوردایەتییى ژ نەتەوہتیا
چەپرەو. ژ بەر فە چەندى ھەلەبەستین وىيىن
فە ماوہيە د چارچۆفەيا ئازیتاسیۆن، ئىروۆنى
و پارۆدىيەدا ھەوونەيىن تىپىكىن ھەلەبەستا
شۆرەشگىريیى نە. ھەزار فە ھەلەبەستین خوە
ب پرائى د بن نافى "دەمەتەقەى پىروۆت و
بايىز" يان ژى "دەمەتەقەى پىروۆت و باپىر" دا د
شەكلى دىيالۆگ و دەفۆنەيىدا پىشكەش دەكەت.
دەستپىكا دابرىنا كوردایەتییى ژ ماركسىزمى
د ھەلەبەستین ھەزاریدا قەدگەرە سەر ھەلەوستانا
كۆمونيستىن نافخوہيى. ب دیتنا ھەزارى ئەف

كەس رازى نەدبوون بەحسا كورد و كوردستانى بەيتە كرن،
لەورا ب دیتنا وان ماركسىزمى رى نەددا "گەلپەرستى" يى
(نەتەوہتییى) و نەدبوو كوردین ماركسىست بەحسا
نەتەوہيا خوە بکەن، لى دەما كوردان ژ بۆ ئازادىيا عەرەب
و عەرەبستانى دەنگى خوە بلند دكر ئەف ژ بۆ وان
نەدبوو كىشە و گەلەك ئاسايى بوو. ژ بۆ بەرچاقرنا فە
دورووتییى د ھەلەبەستەكە خوەدا جە دەت دىيالۆگا پىروۆت
و بايىزى كو پىروۆت كوردەكى نەتەوہپەرەر و بايىز ژى
كوردەكى كۆمونيست تەمسيل دەكەت. بايىز دەما خوە وەك
كۆمونيستەكى دەتەت ناسين، پىروۆت ماناىا كۆمونيستىيە ژى
دپرسە، ئەو ژى دىژىت كۆمونيستى بى جىياوازی رزگاريا
ھەموو گەلین جىھانى و تىكچوونا كۆلۆنالىزىمىيە. پىروۆت ل
سەر فە "مژگىنى" يا وى، كىفخوہش دىت و دىژىت وى

چاخى ب سايا وە كۆمونيستان دى كوردستان
سەربخوە بىت. بايىز ل سەر فە ھىرس دىت
و دىژىت گۆتە كوردستانى نەتەوہپەرەستىيە
و دەما كورد بەحسا كوردستانى بکەن، دى رىيا
پىشكەكتى ل خوە بگرن، ل دژى پەرسىيىن
كۆمونيزمى راوہستەن و بکەفەن بن خزمەتا
"ئىستىعمار" ئى (۱۳۹۱: ۵۹-۶۰).

ب دیتنا ھەزارى ھەرچەند د بنگەھا
ھەزرىن ماركس، ئەنگەلس و لىنىنىدا وەكەفەيا
گەلان ھەبە ژى كۆمونيستىن عەرەب فە
پەرسىيە ژ بۆ كوردان ناپەژىرين. ل گۆر وان

کو جهی هیقییا هه موو گه لانه. پیرۆت ژى دبیژیت نه گهر وهها بیت دى باپیر به حسا کوردان کهت. باپیز دبیژیت مام باپیر نهو چهند ب جه گهر نینه و ژ بهر کو بوویه ”زلامه کی جیهانی“ ئیدی دهست ژ کوردیتیى بهردایه (۱۳۹۱: ۶۹-۷۰). ب فی ئاواى هه ژار هه ده ره و بونا براتییا ئایدیۆلۆژیکا کورد و عه ره بان رادگه هینیت هه ژى ديار دکهت کو کۆمونیستییه کا ب فی ئاواى د خیرا کورداندا نینه و ژ کوردان دخوازیت کو بهرئى خوه بده نه کوردایه تیى. له ورا نهو کوردایه تیى ”ته کانه قیبه و دینى کوردان“ دزانیت (۱۳۹۱: ۹۵) و نه ته وه تییا کوردی ژ تیکه لییا مارکسیزمى رزگار دکهت. هه ژار د ماوه یا شۆره شا ئه یلوو لیدا ئیدی تو هیقى ژ مۆسکۆیى و به ره یا کۆمونیست ناکهت و ته کانه رزگار کهرئى کوردان بارزانى و شۆره شا کوردی دده ته زانین. له ورا کورد ب شۆره شا کوردی د سه رۆکاتییا بارزانیدا ئیدی مافین خوه ب دهستین خوه دستین و ب دیتنا وی هه تا سه ردارئى کوردان بارزانى بیت، ترسا کوردان ژ چ دژمنه کی نینه. کورد ب شۆره شا ئه یلوو لى دهستین زۆرداران دبرن و د جیهانیدا دهنگ فه ددهن، دژمنین کو پیین خوه ددهن سه ر ئاخا کوردستانى ب دهستى شۆره شگيرين کورد دهینه سزادان و بن ئاخ دبن، لۆما ژى ب سايا فئ ئازاديين نه ته نئى کورد، گول و کوليلکين کوردستانى ژى باشت ل سه ر ئاخى شين دبن. ژ بهر فئ هه لبه ستقان ژ بارزانى دخوازیت هه تا کو کورد بگهيژن سه ربخوه تیى پیشه نگیا وان بکهت (۱۳۹۱: ۱۰۷-۱۰۸).

د گۆتارا نه ته وه تییا چه پره ودا دژمنین نافخوه ییى کوردان ئاغا، بهگ، سه رمایه دار، شیخ و مه لا بوون، لى د ماوه یا شۆره شا ئه یلوو لیدا د چارچۆفها کوردایه تییا فئ سه رده میدا جاش جهی فان که سان دگرن. ئه ف جاش ژى نه ته نئى ئاغا و سه رمایه دارن، د هه مان ده میدا کوردین کۆمونیستین ل دژى شۆره شى ژى وهک جاش دبنه دژمنى نافخوه یی و هه ژار ژ فی ئالیی فه ژى پیقانا کوردایه تیى نه ل گۆر ئایدیۆلۆژیا مارکسیست، ل گۆر ئارمانجین نه ته وه یی داتینه کو د وئى سه رده میدا خوه د ئالیگریا شۆره شا کوردیدا دبینیت. د هه لبه ستا ”سه روودى جاش“ ئیدا ديار دکهت کو جاش نهو که سن کو

ژ بۆ په ره وه لاتى خوه دفروشن، دژمنین وه لاتپه ره رانن و ژ نیشتمان و نامووسى زیده تر مه به ستا وان دیناره (۱۳۹۱: ۱۱۲). د هه لبه ستا ”جاش توورهن“ ئیدا ژى ديار دکهت کو جاشین عه بدولکه ریم قاسمى شیرى کهرئى دمژن و ژ بۆ په ره براین خوه دکوژن و ژ به عسیین کو داوی ل حکومى عه بدولکه ریم قاسمى ئانییه، دخوازن کو نافئى وان نه کن ”فورسان“ و بلا نافئى وان هه روکه سهرده ما حکومه تا بهرئى ”جاش“ بمینیتدا کو هه تا مابن وهک جاشین میشه ل ئه فله قى د خزمه تا نه ته وه په ره ستین عه ره بدا بن (۱۳۹۱: ۱۱۴).

هه ژار، ژ بۆ نیشاندانا دوروو تییا کۆمونیستین ئیراقى د پیشه کییا هه لبه سته کا خوه دا ديار دکهت کو ده ما کوده تا یا عه بدولکه ریم قاسمى ب سه ر دکه فیت وهک هه فکارى به ره یا کۆمونیست پارتیا کۆمونیستا ئیراقى پشتگیریا حکومه تا قاسمى دکهت و ل هه مه بهر کوشتارین حکومه تیین ل مووسل و کهرکووکى ژى بیده نگ دمینیت و ده ما نافبه را وان و حکومه تى خراب دبیت هه موو دره فن و دهین خوه ل بارزانى و شۆره شا کوردی دگرن. پشتى کو نافبه را سه دام و سو فیه تى باش دبیت و په یما نا په ترۆلئى ب وان را ئیمزا دکهت به عسى رى ددهن کۆمونیستان کو بین د گه ل وان کار بکهن. ژ بهر فئ، کۆمونیستین کو خوه ل پیشمه رگه یین شۆره شا ئه یلوو لى گرتبوون بهرئى خوه ددهنه به غدادی و ته رکا پیشمه رگه یان دکهن. ب دیتنا هه ژارى ده ما ئه ف کۆمونیست دچن به غدایى کوردین کو ل سه رى چییا یین کوردستانى ل دژى ئیراقى دجهنگن ب که فنه په ره ستى و سییۆنیستیى تاوانبار دکهن. لۆما ژى د گه ل هیژین ئیراقى و جاشین کورد ئیریشى پیشمه رگه یان دکهن و نانکۆریا خوه جاره کا دن نیشان ددهن (۱۳۹۱: ۲۱۰-۲۱۱).

دیاره، هه ژار ئایدیۆلۆژیا کۆمونیست وهک دارئى دهستى سه رده ستین کوردان و ئایدیۆلۆژیا بشافتنا کوردان دبینیت د ناف عه ره بان دا، لۆما ژى وهک به رده فکى کوردایه تییا شۆره شا ئه یلوو لى د چارچۆفها پیشها تین سیياسیدا کوردایه تیى ژ ژارگۆن و چارچۆفها ئایدیۆلۆژیکا مارکسیزمى رزگار دکهت. ئه فه نیشان ددهت کو کوردایه تى هه رچه ند که فتیبه تى بن کاریگه ریا نه ته وه تییا چه پره و ژى د سالین ۱۹۶۰ اندا

ئیدی نافه ندا
نه ته وه تییا کوردی
نه ئه ورۆپایه، نه
ژى مۆسکۆیه؛
شۆره شه
و چییا یین
کوردستانى نه،
رزگار کهر ژى
نه زانستا نوو یا
ئه ورۆپییه، نه
ژى ئایدیۆلۆژیا
کۆمونیسته؛
سه رۆک و
ریبه رین
کاربزماتیکن مینا
بارزانى نه

روژئاڤاين دكەن، دگوهەرە. ژ بەر قى د سەردەما شۆرەشا ئەيلوولیدا نەتەوتيا كوردی د ميناكا هەلبەستين هەژاریدا ژ چارچۆفەيا نەتەوتيا ماركسيست دەردكەفیت و ب نافی “كوردایەتى” یى فۆرمەكى نوو وەردگريت. ئەف ژى نیشان ددەت كو ئايدیۆلۆژيا نەتەوتيا د هەلبەستا كوردیدا ل گۆر پيشهاتين سياسى و ئايدیۆلۆژيا نەتەوتيا دژبەر فۆرمين تايهەتى وەرگرتيه و ئانگزامنن سياسى و ئايدیۆلۆژيك د چارچۆفەيا بەرژەوتنديين نەتەوتيا گوهەرينە و نەكەتە پيشيا ئايدیۆلۆژيا نەتەوتيا. لەورا هەروەك ئانتۆنى د. سميس ژى دبیژیت نەتەوتيا ژ بۆ سیستمەما جفاكى و سياسى تەنى چارچۆفەيهكى داتینە و ل گۆر پيويستين سياسى و جفاكى ب هيسانى دكاريت خوە ب ئايدیۆلۆژيین دن تەمام بکەت (۲۰۰۲: ۱۷۱). ژ بەر قى ژى نەتەوتيا كوردی ژ دەستپىكا خوە هەتا سالين ۱۹۷۰ان ب چەندین سیستمين فكريين مينا دين، مۆديرنيا پۆزيتيفيست و ماركسيزمى را دكەفە تيكليين و رەنگ و رووين تايهەتى وەردگريت.

۸. ژیدەر

- Anderson, B. (2011). Hayali Cemaatler Milliyetçiligin Kökenleri ve Yayılması. (I. Savasır, Wer.). Istanbul: Metis Yayınları.
- Bajalan, D. R. (2010). Jön Kürtler: Birinci Dünya Savaşından Önce Kürt Hareketi. (B. Yalçinkaya, Wer.). Avesta Yayınları: Istanbul.
- Ballekî, Y. R. H. E. (2005). Sîmakanî Tazekirdinewey Sîrî Kurdî 1898-1932 . Hewlêr: Spîrêz.
- Barzani, M. (2005). Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi II. (V. Ince, Wer.). Istanbul: Doz Yayınları.
- Bêkes, F. (1391). Diwanî Bêkes. (M. U. Asna, Kokirdnewe). Sine: Billawkirdnewey Kurdistan.
- Bozarslan, H. (2005). Türkiye’de Kürt Milliyetçiligi: Zımnî Sözleşmeden İsyana (1919- 1925). A. Vali (Amedekar), F. Adsay; Ü. Aydogmus & S. Kılıç (Wer.), Kürt Milli- yetçiliginin Kökenleri (Çapa Yekem, r. 199-229). Istanbul: Avesta Yayınları.
- Cem’iyet’in Beyannamesi. (1998). M. E. Bozarslan (Wer. ji Tîpên Erebi bo Tîpên Latîni), Kürd Teavûn ve Terakkî Gazetesi (Çapa Yekem, j. 1, r. 40). Uppsala: Wesanxana Deng.
- Cigerxwîn (1992). Diwana Yekan – Sewra Azadi. Istanbul: Wesanxana Deng.
- Cegerxwîn (2003). Ki me Ez. Stenbol: Avesta Basın

فۆرمەکا تايهەتى وەردگريت و هەفتەريين دەركەفتنا كوردان ژ بەرەيا كۆمونيست هەلبەستا كوردی ژى د ميناكا هەلبەستين هەژاریدا ژ ماركسيزمى دوور دكەفیت. تیدی نافەندا نەتەوتيا كوردی نە ئورۆپايە، نە ژى مۆسكۆيە؛ شۆرەشه و چيياين كوردستانى نە، رزگارکەر ژى نە زانستا نوويا ئورۆپايە، نە ژى ئايدیۆلۆژيا كۆمونيستە؛ سەرۆك و رييهين كاريزماتيكين مينا بارزانى نە. بيگومان ئەف ژ بۆ هەموو هەلبەستفانين كورد نە وەهايه، لەورا گەلەك هەلبەستفانين كورد پشتى شۆرەشا ئەيلوولى ژى د چارچۆفەيا نەتەوتيا ماركسيستدا هەلبەستان دنفيسن و نەريتا هەلبەستا سالين ۱۹۴۰ان هەتا هلوەشينا سوڤيەت ژى ددۆمين.

۷. ئەنجام

نەتەوتيا كوردی ژ سەرهلدانا سەرهلدانا شىخ عوبەيدولاهى هەتا شۆرەشا ئەيلوولى د بن كاريگەريا پيشهاتين سياسيين جيهانيدا فۆرمين تايهەتى وەردگريت و مينا كو د هەلبەستين حاجيدا ژى دەيتە ديت نەتەوتيا كوردی يەكەم جار ل دژى نەتەوتيا ئەرمەنى و سەردەستيا ئۆسمانيان دەردكەفیت. حاجى و عەبدورەحيم رەحمى ب ريبا ئازيتاسيۆن و مەتافۆرين دينى و نيشتمانى ل دژى نەتەوتيا ئەرمەنى رادووستى و ل هەمبەر نەتەوتيا رەسميا ئۆسمانى ژى ب گۆتارا سەرخوەبوونخوازيين دەردكەفنه پيش. ژ مەشرووتيهەتا دويمە هەتا داويا سالين ۱۹۳۰ان د بن كاريگەريا كۆمەلەيەين رۆناكبير و سەردەستيا كوردی د هەلبەستا كوردیدا ب گۆتارەكا رۆناكبير و مۆديرنخواز خوە نیشان ددەت و ژ بۆ سەركەفتنا نەتەوتيا زانستى پيشنياز دكەت و ئورۆپايى وەك مۆديل دەستنيشان دكەت. ژ سالين ۱۹۴۰ان هەتا سالين ۱۹۶۰ان ژ بەر كو جيهان د ناف بەرەيا ئيمپرياليست و بەرەيا كۆمونيستدا دەيتە پارفەكرن و دەولەتين سەردەستين ل كوردستانى ژى د بەرەيا ئيمپرياليستدا جهى خوە دگرن، پارتى و ريخستين كوردی خوە نيزى بەرەيا كۆمونيست دكەن و نەتەوتيا كوردی د چارچۆفەيا ئايدیۆلۆژيا ماركسيستدا د هەلبەستا كوردیدا ژ نوو فە پيناسە دكەن. ئەف دياردە پشتى كو حكومەتا عەبدولكەريم قاسمى ب پشتەفانيا سوڤيەت ژىريشى كوردان دكەت و كورد ژى خوە نيزى

- Mîre, E. (2012). Karigerî Bizûtnewey Rosinbîrî û Edebiye Kurdîyekan Le Ser Komelgay Kurdi Basûrî Kurdistan (1970-2003). Silêmanî: Çapxaney Renc.
- Özkırmı, U. (2013). Milliyetçilik Kuramları Elestirel Bir Bakış. Ankara: Dogu Batı Yayınları.
- Pîremêrd (2001). Pîremêrd û Pêdaçûnewey Nwêy Jiyan û Berhemekani (Bergî Ye kem). (U. Asna, Kokirdnewe û Lêkollînewe). Hewlêr: Dezgay Çap û Billawkirdnewey Aras.
- Qanî' (1391). Diwanî Qanî'. (B. Qanî', Kokirdnewey). Têhran: Çapxaney Dallahu.
- Qedri Can (2009). Hemû Berhemên Wî. (R. Jiyan, Amadekar). Stenbol: Belkî.
- Rehmî, E. (1985). Bang. Jîn. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 1, j. 1, r. 193). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmî, E. (1985). Gaziya Dûmahikê. Jîn. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 5, j. 23, r. 977). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmî, E. (1985). Halê Me yê Hazir. Jîn. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 2, j. 6, r. 347-348). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmî, E. (1985). Heyyealessala. Jîn. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 3, j. 13, r. 582). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmî, E. (1985). Ji bo Civata Dayîkan. Jîn. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 5, j. 22, r. 942). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmî, E. (1985). Ji bo Nesla Têt. Jîn. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 2, j. 8, r. 408-410). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmî, E. (1985). Nezanîn. Jîn. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 4, j. 17, r. 758). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmî, E. (1985). Selaya Sevê. Jîn. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 2, j. 6, r. 349). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmî, E. (1985). Xewa Me. Jîn. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 1, j. 1, r. 194). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Smith, A. D. (2002). Ulusların Etnik Kökeni (Çapa Yekem) (S. Bayramoglu & H. Kendir, Wer.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Smith, A. D. (2013). Milliyetçilik Kuram. İdeoloji. Tarih. (Ü. H. Yolsal, Wer.). Ankara Atif Yayınları.
- Sêx Nûrî Sêx Salih (2008). Diwanî Sêx Nûrî Sêx Salih. (A. Eb- dulwahîd, Kokirdnewe û Saxkirdnewe). Hewlêr: Dezgay Çap û Billawkirdnewey Aras.
- Zarî Kirmancî. (1926). Meqsedî Cemiyet. Zarî Kirmanci. 1, 8.
- Zawadzki, P. (2010). Milliyetçilik, Demokrasi ve Din. Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek ve Uygulamalar. (A. Dieckhof & C. Jafrelot, Amadekar, D. Çetinkasap, Wer.). (r. 209-244). İstanbul: İletisim Yayınları.
- Zêwer (2008). Diwanî Zêwer. (M. Zêwer, Amadekar). Hewlêr: Dezgay Çap û Billawkirdnewey Aras.

Yayın.

- Cigerxwîn (1997). Zend-Avista – Sefer. İstanbul: Wesanên Deng.
- Cigerxwîn (2000). Hêvî – Asitî. Stenbol: Wesanên Deng.
- Dildar (1985). Dildar Saî 'rî Sorisgêrî Kurd. (E. Elaedin, Amadekar). Bexdad: Darul Afaq Erbiyetu Sehafetu wen Nesir.
- 'Eli, C. (2013). Nasyonalizm û Nasyonalizmi Kurdî. Hewlêr: Endêse bo Çap û Billawkirdnewe.
- Gellner, E. (2013a). Uluslar ve Ulusçuluk. (B. Ersanlı, G. Göksu Özdoğan, Wer.). İstanbul: Hil Yayın.
- Gellner, E. (2013b). Milliyetçiliğe Bakmak. (S. Cosar, S. Öztürk, N. Soyarak, Wer.). İstanbul: İletisim Yayınları.
- Goran, E. (1389). Diwanî Goran. Têhran: Billawki-raway Panîz.
- Hakkî, B. I. (1998). Kürdler ve Kürdistan. (M. E. Bozarslan, Wer. ji Tipên Erebi bo Tipên Latîni), Kürd Teavûn ve Terakkî Gazetesi (j. 1, r.45). Uppsala: Wesanxana Deng.
- Hakkî, B. I. (1998). Kürdçeye Dair. (M. E. Bozarslan, Wer. ji Tipên Erebi bo Tipên Latîni). Kürd Teavûn ve Terakkî Gazetesi. (j. 1, r. 141-143). Uppsala: Wesanxana Deng.
- Harpûtlî, H.B. (2013). Garbla Sark, Milliyet Cereyanları. Rojî Kurd (Koma Xebatên Kurdolojiyê, Amadekar). (r. 103-104). İstanbul: Wesanên Enstituya Kurdî ya Stenbolê.
- Hassanpour, A. (2005). Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil 1918-1985. (I. Bingöl & C. Gündoğan, Wer.). İstanbul: Avesta Yayınları.
- Hejar (1391). Bo Kurdistan. Sine: Pexsangay Hejar.
- Hêmin (2708). Diwanî Hêmin Sercem Sî'rekanî Mamesta Hêmin. Silêmanî: Pexsangay Azadî.
- Hobsbawm, E. (2010). Milletler ve Milliyetçilik. (O. Akınbay, Wer.). İstanbul: Ayrıntı.
- Hobsbawm, E. (2012). Devrim Çağı. (M. S. Sener, Wer.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Jigalina, O. I. (2010). İkinci Dünya Savaşından Sonra Kürdistan (1945-1960). Kürdistan Tarihi. (M.S. Lazarer & S.X. Mihoyan, Ed. & I. Kale, Wer.). (r. 265-290). İstanbul: Avesta Yayınları.
- Jusdanis, G. (1998). Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür Milli Edebiyatın İcat Edilişi. (T. Birkan, Wer.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Jwaideh, W. (2014). Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi. (I. Çekem & A. Duman, Wer.). İstanbul: İletisim Yayınları.
- Koyî, H. Q. (2707). Diwan. (S. H. Mîran & K. M. Sarezan, Lêkolînewe û Lêkda-newe). Sine: Sarekîtêbî Mîdyâ.
- Kutschera, C. (2001). Kürt Ulusal Hareketi. (F. Baskaya, Wer.) İstanbul: Avesta Yayınları.
- Lenin, V.İ. & Stalin, J.V. (2014). Marksizm û Pirsgerêka Neteweyî. (T. Ok, Wer.). Stenbol: Evrensel Basım Yayın.

قۇناغىن گۇرانكارىيا كىشا شىعرا كوردى ژ كىشا عەرووز بەرەف كىشا سەربەست

نېچىرھان سەلمان ۋەيسى

پىشەكى:

ھۆزان ئىك ژ ھۆنەرلەن كەفن و ھەقچەرخە د ناڤا
ئەدەبىياتىن كوردىدا، و دەستەكى بالا ھەيە د مەيدانا تۆرەيى
يا كوردىدا. دەمى ئەم خواندەنەكى بۇ ئەدەبىياتىن كلاسكى
دكەين ب ئاشكرائى دىيىن ، كو ھۆزانى رۆلەكى بەرچاڤ
ھەيە، و د گەلدا كاريگەرى يا كىشا عەرووزا عەرەبى ل سەر
ئەدەبىياتىن جىھانى ديار دىيت. مللەت كورد ژى بەشەكە ژ
وئى جىھانى و كەتتە دىن باندورا كىشا كلاسكى ڤە، كو ئەوژى
عەرووزا عەرەبى يە. ل دەستىكا پەيدابوونا وئى پەنا برىيە
بەر پەيڤ و دەستەواژىن عەرەبى و فارسى. ئەڤ چەندە د

بەرھەمىن نەتسكار و ھۆزىنقىن كلاسكىن كورددا دىيارى مينا (مەلەيى جىزىرى، فەقىي تەيران، ئەحمەدى خانى، حاجى قادىرى كويى، نالى، سالم، ... ھتد)، لى ئەفە وى چەندى ناگەھىنىت، كو ھۆزىنقىن كورد لىن قالىيىن عەپووزا عەرەبى و ئەدەبىياتىن كلاسكى ما بىت. ھەر ژ دەستىكا سەرھىلانا خۆ تا دووماھىكا چەرخى بىستى چەندىن گورانكارى بخۆفە دىتىنە. پىنگاڭ پىنگاڭ دەربازى قۇناغىن نوى بووينە، و بووينە ھاندەرك ژبو ھۆزىنقىن و رەخنەگر و نەتسكارىن كورد ھىدى ھىدى مل ب ملئ ئەدەبىياتىن جىھانى بەرەف قۇناغىن نوپە بچن.

قەدۇلۇن ل بەر دەست ل سەر دوو تەوھەران ھاتىيە پارفەكرن. د تەوھەرى ئىككىدا ب شىوھەككى گشتى باس ل زانستى عەپووزى ھاتىيە كرن، ژلايى تىگەھ پىناسە و دانەرى عەپووزى، كو (خەلىلى كورى ئەحمەدى فەراھىدى) يە. دىسان بەھس ل چەوانىيا ھاتنا عەپووزى بو نافت ھۆزىنا كلاسكىا كوردىدا ھاتىيە كرن، و دىاركرنا پىشەنگىن ھۆزىنا كلاسكىا كوردى و بكارىنانا كىشا عەپووزا عەرەبى، كو تەوھەرى گرنكى قەدۇلۇن يە، پاشان ب كورتى و پوخەيى پىنگاڭىن گورانكارىيا كىشا عەپووزا عەربى ھاتىنە دىاركرن، ژبو ھەندى بزانىن ب چ شىوھە ئو پىنگاڭ ھاتىنە ھافىتىن، تاكو شىايىن ژ كىشا عەپووزا عەرەبى دەربازى كىشىن خومالى و ئازاد بىن.

د تەوھەرى دوویدا كىش و رىتمىن ھۆزىنا نوى يا كوردى، و دابەشبوونا كىشا كوردى ب سەر ھۆزىنا كىشدار، كو ئەو ژى دابەشى سى جۇران دىن. كىشا سادە، لىكداى و فرەكىش، ھەر د ئەفى تەوھەرىدا دىسان ھۆزىنا ئازاد (سەربەست) ژى ھاتىيە روونفەكرن. ژ ھەژى يە بەدەنە دىاركرن. د ھەردوو تەوھەرىندا د گەل روونكرنا لايەن تىورى مەوونەيىن پراكتىكى قەدۇلۇن دەولەمەندىر لى كرىيە، ئانكو تىورى و پراكتىكى پىكفە ھاتىيە بەھسكرن. دىسان ئەنجام و لىستا ژىدەران ژ پىكھاتەيىن ئەفى قەدۇلۇن نە. مەتودا قەدۇلۇن وەسفى شروڤەكارىيە.

تەوھەرى ئىكى:

زانستى عەپووزى د ھۆزىنا كوردىدا:

دەما مە گوھ ل (عەپووزى) دىت. دزانىن، كو پەيڭفە عەرەبى و بىيانىيە، جوداھىيەكا مەزىن د نافتەرا عەپووزا

عەرەبى و كوردىدا ھەيە، لى بوويە شەنگىست و بناغە ژبو مللەتتىن موسلمان ب گشتى و مللەتتى كورد ب تايىبەتى و گرېدانەك ھەيە ب ھۆزىنا كلاسكىا كوردىڭفە. بەرى بەھس ل زانستى عەپووزى بىكەين د نافت ھۆزىنا كوردىدا، فەرە بزانىن عەپووز چىيە؟

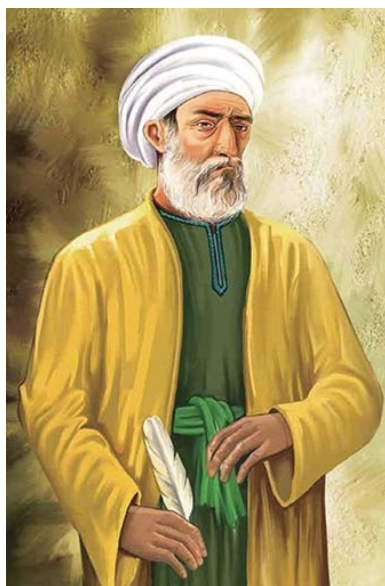
عەپووز زانستەكە قەدۇلۇن كىشىن ھۆزىنا و ئەو دىاردە و كىرايىن پىكفە گرېداى دكەت. ب واتايەكا دى عەپووز كۆمەكا ياسايانە پىدڭىيە دىرىن ھۆزىنا ل سەر بېيىنە دانان، ئەوئىن گونجاندن ھەبىت دروستىن و ئەوئىن گونجاندن د گەلدا نەبىت دىاشىن. پىناسەكا دىن ئاماژە پى كرىيە: زانستى عەپووزى سنوورپىن كىش و تەفەيلىان روون و دىاردەكەت و دروستى و لەنگىيىن كىشى دەستىشان دكەت. (رشىد، ۲۰۱۷، ل ۴۳). د پەرتووكا (المعجم) دا ھاتىيە ((عەپووز دارەكە كو خىڭفەت پىڭفە قايم دىت و بەشى دووماھىكا نىڭفە دىرا ئىكىن يە ژبەر ھەندى ب عەپووز ھاتىيە نافتىن، كو چىدبىت موكمىا دىرا ھۆزىنا ب وى قە گرېداى بىت و دەمى نىڭفە دىرا ئىكىن ب قى پىشكى تەم بوو، دىار دىت كو دىر ل سەر چ كىشەكىن دەپتە ئافتكرن پاشى ژبەر نافتكرنا نافتى گشتى بوويە نافتەكى دىاركرى بو زانستەكى كۆ دەربارەى كىشا ھۆزىنا د ناخڭىت، كو ئەوژى ھاتەنافتكرن ب عەپووز)، (عەبدوللا، ۲۰۱۱، ل ۲۰). ھەروەسا د بوچوونەكا دىدا ھاتىيە، كو عەپووز ((شىعر جىا دەكاتەوھە ل پەخشان، بە ھەموو جۆرەكانى پەخشانەوھ، چ ئەو شىعرە ستوونى بى، وە چ كىشى پەنجە بى، گەرچى كىشى پەنجە خۆشى بەر ستوونى دەكەوئى. ھەر وەك چوئەھو و رىزمان ئاخوتتى پەوان و پەسەنى بى ھەلەى زمانەوانى، لە قسەى پەمەكى و شوكى جىا دەكەنەوھ، عەپووزىش ئاوا ھەلەبەستى كىشدار لە ھەلەبەستى لەنگى لارەسەنگ جىا دەكاتەوھ)، (خەمەخان، ۲۰۰۴، ل ۷۳).

پرانىيا بوچوونان ل دۆر روونكرنن عەپووزى د ئىك بازىندا دزقرن و د ئىزىكى ئىكن، كو رىكخستىن و رىكو پىكىيا ھۆزىنا ب رىكا كىشا ھۆزىنا ھوزانقان دىت ھۆزىناكا رىكخستى و ساخلەم بڭفەھىنىت. كەواتە دىشىن بىژىن عەپووز ((ھەڭكىشان ھۆزىنا يە - مىزان الشەر)، (ھەردى، ۲۰۰۴، ل ۴۵).

زارافى (العروض) د زمانى عەرەبىدا ھاتىيە دانان و بو ئىكەم جار ژ لايى ((خەلىلى كورى ئەحمەدى كورى عمرو كورى تەمىمى فەراھىدى)، (مارون، ۲۰۰۸، ئى ۹). ھاتىيە

ئەمۆنەن بەھرا عەرەبوزى د ھۆزانا كوردیدا دەستىشانكرىنە، ۋەكو ديار عەرەبوزانىكى ھوشيار و خودان شيان بوو،))، (بىمار، ۱۹۹۲، ل ۲۴).

ب ھاتنا ئاينى پىرۆزى ئىسلامى و بەلاقبونا شارستانىيەت و رەۋشەنبىرىيا ئىسلامى ل ۋەلاتىن رۆژھەلاتى كاريگەرىيا خۆ ھەبوو ل سەر وان ۋەلاتان، كو مللەتتى كورد ژی ئىك ژی ئەوان مللەتان بوو. گەلەك ب ئاينى ئىسلامى كاريگەربوون و ئەف ئاينە ب روخسار و نافەرۆك ۋەرگرت و پىگىرى پىكر. ژ ئەگەرە ھندى كارتىكرن ل تەخا رەۋشەنبىر و نقىسكار و ئەدەبناستىن

خەلىلى كورتى ئەحمەدى فەراھىدى

كورد كر، كو كەتنە لىن كارتىكرنا كىشا عەرەبوزى و د فەھاندنا ھەلبەستىن خۆدا ل دويق پەيرەۋا عەرەبوزا عەرەبى دچوون. كەۋاتە گەلەك زانستىن تاييەت ب ئىسلامىفە ھاتنە د ناف كورداندا، كو زانستى عەرەبوزى ژی ئىك ژ وان بوو. گەلەك بۆچوون دوپاتىيى ل ھندى دكەن، كو ((عەرەبوزا عەرەبى بۆ جارا ئىك ب رىكا ھۆزانا فارسى يا ھاتىيە د ناف ھۆزانا كوردیدا، ئانكو ئەم دىيىن بىژىن فارسان ژ عەرەبان ۋەرگرتىيە و پاشى ھوزانفائىن كورد چافلىكرنا ھوزانفائىن فارس ياكى. پىدقىيە بىژىن: عەرەبوز ب بەرفرەھى د ھۆزانا كلاسىكا كوردیدا يا ھاتىيە بكارىنان، بەلى د گەل ھندى ژی بۆ زمانى كوردى و سروشتى ۋى تىشتەكى بيانىيە))، (رشىد، ۲۰۱۷، ل ۵۴). لەورا دەيتە گوتن، كو عەرەبوز ((ۋەكو كراسىكى تەسك لەبەر پىاۋىكى قەلەو بگەين))، (خەزەدار، ۱۹۶۲، ل ۲۹). ئانكو ب كوتەكى زمانى كوردى يا خۆ د گەل عەرەبوزى گونجاندى. ب قى چەندى بۆ مە ديارديت، كو ((عەرەبوزا كوردى ژ عەرەبوزا فارسى ھاتىيە دانان نەكو يەكسەر ژ عەرەبى ھاتىيە ۋەرگرتن ژ بەر ھندەك تاييەتمەندىن زمانى ل سەر زمانى كوردى و فارسى كو ھەردوو د ناف گروپى زمانى ھىند و ئىرانى دانە، ئانكو (ئارى) و زمانى عەرەبى بۆ نەژادەكى دى دزفريت، ئەۋژى زمانى سامى يە...))، (عەبدوللا، ۲۰۱۱، ل ۲۲۱).

ژبۆ پراكىكرنا عەرەبوزى د ھۆزانا كلاسىكا كوردیدا دى ئەمۆنەنەكا شىعرى ژ پىشەنگى شىعرا كلاسىكا كوردى

بكارىنان، كو ۋەكو ئاشكەرا ب دانەرى عەرەبوزى دەيتە ھىمارتن. مەۋفەكى دىندار و خودى نىاس بوو. زانايىن زمانى بوو ئىكەم كەس بوو، كو عەرەبوز داھىيانى، ئەف زانستە ل سەر زمان و ھۆزانا عەرەبىدا چەسپاندى ئانكو زانستى ((رىكخستنا ھۆزانى، ھندەك ياسايىن بنەپەتى دانان، ھەتا نەو ژی ئەو ياسا ھەر د بەردەۋامن))، (عەبدوللا، ۲۰۱۱، ل ۲۱-۲۲).

ھەرۋەسا ئەف زارافە د پىرانىيا زمانىن مللەتىن مۇسلماندا بۆ كىشناستىي دەھاتە بكارىنان. بۆ ئەمۆنە د زمانىن (فارسى) و(توركى)دا ھەمان زارافى عەرەبوزا

عەرەبى ھاتىيە بكارىنان. كوردان ژی زارافى (العروض) يى عەرەبى بكارىنايە، د پەخنەيا كوردیدا، ل گەل زارافى عەرەبوزا عەرەبى دوو زارافىن دى ژی دەيتە دىتن كو (كىشناستى) و (كىشزانى) نە (رشىد، ۲۰۱۷، ل ۱۴-۱۵).

دەربارەى سەرھەلدانا عەرەبوزا كوردى پىرانىيا نقىسەرىن ئەكادىمى بۆ ((چوارىنىن بابەتاھىرى ھەمەدانى (۹۳۷-۱۰۱۰) لقلەم ددەن كو ئەف چوارىنە پىتريا وان ل سەر عەرەبوزى و كىشا ھەزەجا شەش ھەنگاۋى ھاتىيە فەھاندن))، (عەبدوللا، ۲۰۱۱، ل ۲۱۹). پىشتى ۋى ((ھەلبەستى مەلای جىزىرى (۱۵۷۰ - ۱۶۴۰) و ئەحمەدى خانى (۱۶۵۰ - ۱۷۰۶) و شاعىرانى سەدەى نۆزدەمىنى سۆران ۋەكو نالى و كوردى و ۋەفایى و حاجى قادرى كۆبى و زۆرى تر بەم كىشە ھۆنراۋاتەۋە))، (بىمار، ۱۹۹۲، ل ۱۷).

ھەرۋەسا ئەگەر ئەم بەھس ل كەفتىن نقىسنا كورد يا بەھس كىشا عەرەبوزى كرى بگەين ئەۋژى: ((نەو بوھارا ئەحمەدى خانىيە، دىسان پەخنەگرى ئىك يى كورد، كو بەھس عەرەبوزى كرى (شىخ نورى شىخ سالج) ە د رۆژناما (ژيان)دا ل ساللا (۱۹۲۶ - ۱۹۲۷) د زنجىرە گوتارەكىدا دەربارەى ئەدەبى ل ژىر نافى (ادىيات كرى) چەند خەلەك بۆ كىشا ھۆزانا كوردى تەرخانكرىنە))، (رشىد، ۲۰۱۷، ل ۵۴-۵۵). كەۋاتە دىيىن بىژىن شىخ نورى شىخ سالج ((ب رۆھنى بەھس ل ھەبوونا كىشا عەرەبوزى و خومالى د ھەلبەستا كوردیدا كرىيە، و ب شارەزايانە ژىك جوداكرىنە، و چەندىن

سەلىقەيەكا جۈنا شىيىرى دەيتە دىتە، كو مۇق ھەست ب خۇشىيى دكەت د دەمى خواندنا ھۇزائىن ويدا.

پىنگاڧىن گۈھرىنا كىشا عەرووزى :

ئۇ قورتالبوون ئ كىشا كلاسىك و بەرەف نوپكرنىقە بچن ھۇزائىن كورد ل دەستپىكى پىكولكرن خۇ ئ ياسا و دەستورپىن عەرووزا عەرەبى رزگارېكەن و بەرەف كىشىن فۇلكلورى كاروانى خۇ يى ئەدەبى ب رېيخىن و پەيقيىن رەسەنپىن كوردى پتر بكارپىن د ئاف بەرەمىن خودا بزاڧا نوپكرنى يا پىر بۇ ئ نىمبوون و بلىندبوونى ل دەستپىكى ئەو وپرەكپە نەبوو ھىلەك د ئاقبەرا ھۇزانا كەفن و نويدا بھىتە كىشان، لەورا ھىدى ھىدى ئەف ھىلە د ئاقبەرا واند دھات و دچو (پىربال، ۲۰۰۵، ل ۱۷۸). ئانكو كىشىن ھۇزانى د چەند پىنگاڧاندا دەرېازبوو، تاكو شىيى ئ كىشا عەرووزى بەرەف كىشا نوى و خومالىقە بچىت، كو گرنگىرپىن پىنگاڧ ئى ئەقن ل خوارى نە:

- د پىنگاڧا ئىكىدا چەندىن كىشىن عەرووزى ل گەل ئىك ھاتنە تىكەلكرن، ب تايپەتى ھەردو كىشىن (ھەزەج) و (رەمەل)، چونكى ئەف كىشە پتر ئ كىشىن دى ل گەل سروشت و فونەتىكا زمانى كوردى دگونجن.
- د پىنگاڧا دووېدا ھەردو كىشىن عەرووزى و فۇلكلورى د گەل ئىكدا د ئىك ھۇزاند ھاتنە بكارپىن.
- د پىنگاڧا سىيىدا كىشىن عەرووز ھاتنە لادان و كىشىن فۇلكلورى جھى وان گرت (رشىد، ۲۰۱۷، ل ۱۲۳).

تەوهرى دووې:

كىش و رىتمپىن ھۇزانا نوى يا كوردى:

مەبەست ئ ھۇزانا نوى لىزفرىن و فەگەريانە بۇ كىشىن فۇلكلورى و دەستبەردانا كىشا عەرووزىيە، و زفرىنا ھۇزائىنان بۇ كىشىن نوى بو وى چەندى فەدگەرىت كو (ھۇزانا فۇلكلورى دەرېرېنەكا راست و دروست ئ سروشت و تايپەتەندىن گەل كورد دكەت، ئانكو كوردىيا پەتى خاسىيەتا شىيىرى بەرەف ئاوازەكا رىتمى يا كوردى دبەت، ئبەر ھندى زۇربەيا ھۇزانا نوى يا كوردى ل سەر كىشىن فۇلكلورى ھاتىيە فەھاندن. د دەمەكىدا، كو زمانەكى تىكەلەو بۇ خاسىيەتا شىيىرى عەرووزى فەدگەرانند). (مستەفا رەسول، ۱۹۸۵، ل ۲۰۰). كەواتە ((شىيىرى نوپى كوردى گەرەنەوھىيەكا بو ناو

(مەلايى جزىرى) وەرگىرېن، كو وەكى مە دايە خوياكىرپىشتى (بابەتاهرى ھەمەدانى) دەيت. ئىكەم ھۇزائىن كوردە شىيى ب رەنگەكى زانستى قالىپىن عەرووزا عەرەبى بىنپتە د ئاف شىيىرا كوردىدا. ھەروەكى يا ديار ((چەندىن دەريا و قابەكىش د ھۇزانا كوردىدا ھاتىنە بكارپىن و پىرانيا وان دەريايىن (ھەزەج، رەمەل، رەجەز، موزار و مۇتەقارب)ن. ديسان ھندەك دەريايىن دى ئى يىن ھەين، بەلئ ب كىمى د ھۇزانا كلاسىكيا كوردىدا ھاتىنە بكارپىن))، (رشىد، ۲۰۱۷، ل ۶۰). مۇونەكا شىيىرى ئ ديوان مەلايى جزىرى:

ئ رەنەنپىرگىزىن تە

ئ رەنەنپىرگىزىن تەي مەست و خوونرىز

زەمان بوو عەھدى جەنگ ئەنگىزى جەنگىز

تە جانى من دقېت ئەي جانى عالم

ئ من بىستىن بەلەين خوەي شەكەرىز

دو عەنەربوو ل شمشادى ب مەستى

قەبەستىن لەو ھەوا بوو عەنەرب ئامىز

ئ ئاڧا ئاستانى مستەكى بىن

ل داڧان دا بىنىم خوەش صەبا تىز

تنى فەرھاد دزانت لەزەتتى عشق

كو وى جان دايە شىرىنى نە پەروىز

(دۆسكى، ۲۰۱۱، ل ۱۵۲).

ئەف ھۇزانا جزىرى ئ (۱۴) دىران پىك دەيت، كو ب تنى مە (پىنج) دىرپىن دەستپىكى وەرگىرېنە، وەكو يا ديار ھۇزانا ھەمى ب ئىك سەروا ھاتىيە فەھاندن، كو ئەفەزى ئىك ئ تايپەتەندىن ھۇزانا كلاسىكە، كەواتە ئ لاپىن روخسارىقە سەروايەكا ئىكگىرتى جزىرى بكار ئىنايە، و ئ لاپى كىشىقە ئاستى وى يىن دروستە، كو ئ (۱۱) بىرگان پىك دەيت و ئ لاپى رىتمىقە (ھەزەجا ۶ يا تەفەيلا يا مەقسوور). ئاشكەرايە كو جزىرى ئ بەرپاسىرتىن ھۇزائىن كوردە د دىروكا ئەدەبا كوردىدا و زمانەكى بەرزى شىيىرى د شىيىرىن خودا بكارپىنپىت و گەلەك پەيقيىن بىانى بكار ئىنايە، لئ ئەفە وى چەندى ناگەھىنپىت، كو زمانى كوردى ھاتىيەتە فەراموشكرن، بەلكو خزمەتەكا مەزن، ئبۇ پەيىف و دەستەواژەيىن كوردى كرىيە. ئەف چەندە د بەرەمىن ويدا ديار و بەرچاقە. ديسان

هەكاری) یا ب ناڤی (بانگ).

ئەلاھو ئەكبەر دەنگی مناری
رابن دیژت، ھەرەك ھەوارى
رابن دیژت ۋەقتى سببە
ساحب خەباتان شەیتان ل پئیە

(پیربال، ۲۰۰۲، ل ۵۴)

دشیین بیژین د ئەدەبیاتا کرمانجیدا (عەبدولرەحیم رەحمى ھەكاری) رابەرئى نوێکرنا شیعرا کوردییە، و بەلگەییڤ مە بۆ ئەقتى چەندى، کو ئیکەم کەس بوویە ھۆزانەك ب ناڤى (بانگ) د گۆڤارا ژیندا ل سالا ۱۹۱۹ بەلافکری، کو د وى ھۆزانیدا ھەموو قەید و بەندىڤ شیعرا کلاسیکی شکاندینە و ب شیوازەكئى نوى ھەلبەست نڤیساینە و رۆلەكئى مەزن ھەبوویە د خزمەتا تورئى نوى یى کوردیدا. ژ ئەڤا بورى بۆ مە دیاردییت، کو بۆچووئین جودا ھەبوویە ل دۆر نوێکرنا ھۆزانا کوردی، کەواتە پروسسەکا بەردەوامە، کو ھەستەك بوویە ژ ھۆزانفانین کەڤن دەستپیکریە مینا (فەقئى تەیران) و پینگاڤین دەستپیکى ۋەكى بۆ مە خویا بوى ل سەر دەستى (عەبدولرەحیم رەحمى ھەكاری، شیخ نوری، گوران، ...) ھاتینە ھاڤیتن.

زۆربەیا رەخنەگران ئەوئى چەندى د دەنە خویاکرن، کو کیشا فۆلکلۆریا کوردی ل سەر کیشا بڤگەیی ھاتیە دانان. (عەزیز گەردى) دیژیت: ((کیشى خۆمالى کە بە ژمارەى بڤگەکان و ۋەستانی ناوەرأستى لەتە دیر دیار دەکړئ و ھەر لە کۆنەوہ سروود و گورانى و بەیت و سەرأپای شیعرى فۆلکلۆرى بە و کیشە دارژاوہ))، (گەردى، ۱۹۹۹، ل ۹۴). ب ئەقتى چەندى ئەم دشیین بیژین ھەر ژ کەڤندا دوو جۆرە کیش بکارھاتینە د ناڤ شەرین کوردیدا. ((کیشى عەرپووزى و کیشى بڤگەیی))، (حەوێز، ۲۰۱۰، ل ۱۳۳). ھەرەسا ژ لایى یەکەیین ریتیمیڤ فۆلکلۆریڤە-خومالیڤ ھۆزانا نوویا کوردی دابەشى دوو جۆرین سەرەكى دبیت: ھۆزانا نوویا کیشدار و ھۆزانا نوویا بیکش (ئازاد). (رشید، ۲۰۱۷، ل ۱۲۵).

۱- ھۆزانا کیشدار: مەبەست ژئى ئەوہ، کو یا خودان کیش و ریکخستى بیت. دشیین قى جۆرى ھۆزانى دابەشى سى جۆران بکەین:

ئەدەبى رەسەنى کوردی پش لاسایکردنەوہى ئەدەبى بیانى و دروستبوونی ھەندى بنەمای کلاسیکەت تبادا))، (نې، ۱۹۹۹، ل ۲۰). ئەڤە وى چەندى دگەھینیت، کو ھۆزانفانیت کورد لڤن قالبىڤ عەرپووزا عەرەبى و ئەدەبیاتین کلاسیک نەماینە. ھۆزانفان و رەخنەگر و نڤیسکارین کورد ھىدى ھىدى مل ب ملئ ئەدەبیاتین جیھانى شیاپینە بەرەف نوێکرڤ و نوى بووئىڤە بچڤ.

ھەرەسا (کامیل ژیر) تا رادەيەكى جوداھیی د ناڤەرا کیشا عەرپووزى و فۆلکلۆریا دبینیت و دبىژیت: ((ھەر چەندە کیشى پەنجە لە رووى موسیقاوہ لە گەل زمان و ھەلبەستى کوردیدا گونجاوہ، بەلام کیشى عەرپووز، یان رەچاوکردنى بڤگەى کورت و بڤگەى درىژ پشەکارىیەكى زیاترى تىدایە و رازندنەوہیەكى زیاتر ئەدات ھەلبەست))، (ژیر، ۱۹۸۹، ل ۳۰). ئانکو کیشا فۆلکلۆرى یا کوردی گرنکئى ب ھژمارا بڤگەیین کورت و درىژ نادەت و موزیک و ئاوازا ھۆزانا وى ل سەر کیشا بڤگەیی ھاتیە دانان. دەربارەى سەرەتا و پشەنگین ھۆزانا نوى یا کوردی (دکتۆر عیزەدین مستەفا) دبىژیت: ((پش ئەوہى کیشى پەنجە لەشعرى شیخ نوری و گوران و پیرەمێردا ببینین ھەر لە شیعرى بیر پروناک و رابەرپکى ۋەك عەبدولرەحیم رەحمى ھەكاریدا ئەم چەشنە کیشە دەبینین))، (عەبدوللا، ۲۰۰۶، ل ۴۴). دیسان (فەرھاد پیربال) ژى نووکرنا ھۆزانا کوردی و بکارئینانا کیشین فۆلکلۆرى بۆ (عەبدولرەحیم رەحمى ھەكاری) ڤەدگەرینیت و دبىژیت: ((عەبدولرەحیم ھەكاری لە ریزی شاعیرانى ھاوچەرخی واتە لە ئەدەبى نویماندا، یەكەم شاعیرى کوردبوو، کە لە ۱۹۱۹ بەولاوہ. بەكردەوہ کیشى پەنجەى گۆرانىی کوردی گۆرپیت، ئینجا دووای ئەویش، شیخ نوری شیخ صالح و عەبدولرەحمان بەگئى نفووس و رەشید نەجیب، لە سەرۋو ھەموشیانەوہ گوران، دیسان (د.محەمەد بەكر) د ڤەكۆلینەكیدا پۆلى (عەبدولرەحیم رەحمى ھەكاری) دبیاڤئى نووکرنا ھۆزانا کوردیدا دیار دكەت.

ژلایەكئى دىڤە ڤەكولەر ئاماژى ب وى چەندى دكەت، كو (رەحیمى ھەكاری) ھۆزانفانئى ئىكئى یڤ كوردە (ھۆزانا تەفعیلە -القصيدہ التفعیلیة) ڤەھاندی و بەرى ھۆزانفانین عەرەب ژى ۋەكو (بدر شاكر السیاب) و (نازك الملائكە) ئەڤ داھئنانە ئەنجامدايە (رشید، ۲۰۱۷، ل ۱۲۴-۱۲۵). ۋەك نموونەیا شیعرى ژ بەرھەمئى (عەبدولرەحیم رەحمى

ا- کیشین سادہ

ب- کیشین لیکدای

ج- فرہ کیش

ئەگەر ئەم سەحکەینە ئەفنی پارچە ھۆزانئ دئی بینین پتر ژ یەکەبەکا ریتمی ھاتیبە بکارئینان، ئانکو ھەر نیفە دیرەک ب کیشەکا جودا یا ھژمارا برگەیان پیک ھاتیبە، کو ئەف چەندە ژ ی ب ئاشکرای و د زۆربەیا بەرھەمئ (مۆئەبەد تەب) دا دەیتە دیت، ئەم دشیین بیژین دچیتە دبن قالبئ شیعر ئازادفە، چونکە ھەر دیرەکا وی جودایە ژ یادئ ژلایئ کیش و ھژمارا برگانفە. کەواتە ئەف ھۆزانە یا سەرەستە، چونکە یەکەبەکا ریتمی ب رەنگەکئ سەرەست ھاتیبە داریت و کیشا لیکدایە، چونکە پتر ژ یەکەبەکا ریتمی د نافدا ھاتیبە.

- فرہ کیش: مەبەست ژئ ئەو ھۆزانن یین پتر ژ کیشەکئ تیدا دەیتە بکارئینان، ئانکو ھەکە ژ لایئ ستوونفە بەرئخوہ بدەینئ ئاستین دیران، دئی بینین ھەموویان ئیک ئاستئ کیشئ نینە، بەلکو ھەر دیرەکئ کیشا خوہ یا ھە ی و ھژمارا برگەیین وی ژ دیرین دی د جودانە. (رەشید، ۲۰۱۷، ل ۱۳۸). دشیاندایبە ھەموونەبەکا ژ دیوانئین بۆتانی (شینی و شادی، دلستان و بلوورا چیان)، ژبۆ جۆرئ فرہ کیشئ وەرگرن. ئەوا ل ژیر نافئ (واری من).

واری من

واری من ، واری من

واری من کوردستانە

پر جوان و رەنگینە، لی دایئ

تیر و خووش و زەنگینە، لی دایئ

(بۆتانی، ۲۰۰۸، ل ۲۰۸)

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
وا	رئ	من	وا	رئ	من				
وا	رئ	من	کور	دس	تان				
پر	ج	وا	نو	رەن	گ	نە	لئ	دا	ین
ت	رو	خو	شو	زەن	گ	نە	لئ	دا	ین

ئەگەر ئەم سەحکەینە ئەفنی پارچە ھۆزانئ دئی ب ئاشکەرایی بینین، کو ئاستئ کیشئ د ھەردوو نیفە دیرین ئیکئ و دووی، ل گەل نیفە دیرین سیی و چاری د جودانە، لی ھەر دیرەکئ کیشا خو یا تابەت ھەبە، و ژ کیشا دیرین دی یا جودایە. ھەروەسا ئەف جۆرە ھۆزانە ژ ھۆزان ئازاد

- کیشین سادە: ((ئەو جۆرە کیشن کو ژ ئیک یەکەیا

ریتمی پیک دەیت))، (ئورمانی، ۲۰۰۵، ل ۴۱). د ھۆزانئین ھۆزانفانئ دەفەرا بەھدینان (بەدرخان سندی) دا ئەف جۆرئ کیشئ دیارە. ھەموونەکا ژ ھۆزان و ی یا ب نافئ (دلۆ) وەرگرن، کو کیشا (۸) برگەیی یە ب ریتما (۴+۴)، ئانکو ھەردوو یەکە وەکی ئیکن (۴) برگەینە.

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
د	لۆ	ب	ر	ئەز	فە	ک	شام
دویر	ب	ر	ئەز	گە	لەک	ت	شام
ئەز	ب	ر	ناف	میر	گو	گو	لان
بش	کو	ژین	ئو	م	دا	د	لان

(سندی، ۲۰۰۹، ل ۳۱۵)

ھەکە ئەم سەحکەینە فنی پارچە ھۆزانئ دئی بینین، کو ھەر نیفە دیرەک (۴+۴) برگەبە، و ھەتا دووماھیا ھۆزانئ ب تتئ یەکەیا (۴) برگەیی ھاتیبە دوبارە کرن، کەواتە دیژنە ئەفی جۆرئ کیشئ کیشا سادە.

- کیشین لیکدای: ((ئەو کیشن ئەوین پتر ژ یەکەکا

ریتمی بنیائئ وان پیک دەین))، (حەسەنی، ۲۰۰۷، ل ۵۶). ھەموونەبەکا ژ ھۆزانئین ھۆزانفان (مۆئەبەد تەب)، ژبۆ کیشا لیکدای، دئی وەرگرن. ئەوا ل ژیر نافئ (شەف و بیدەنگی و سترانەک).

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
شە	فە	و	ب	دەن	گ	گون	دئ	مە	ب	پ	چای	شە
نە	ھەب	ف	گە	شو	دیا	رە						
تا	ف	خو	بو	مە	دا	ر	ژیت					
کەو	ب	چە	رن									
نە	رو	ب	رئ	مە	رو	با	رە					
لا	و	کو	حەب	را	نا	ب	ژیت					
ئە	فین	دار	ب	ل	سەر	ک	نا	ریت	وی	ب	گە	رن
ب	دەن	گ	بە									
ھە	می	د	خەون	ھە	می	د	خەون					

(تەب، ۲۰۰۹، ل ۱۱۵)

ب ھندى بدهين، كو ((زارافى (ھۆزانا سەرەست)، د زمانى ئىنگلىزىدا (Free Verse)، و ب فەرەنسى (Vers Libre)، ب عەرەبى (الشعر الحر) و ب فارسى ژى (شعر آزاد) دېيىڭىز، (ھەسەن، ۲۰۱۲، ل ۱۹). ۋەكو ديار ئەف زارافە ب دوو تىگەھىن ژىك جودا ل كارە: ((ئىك، ب تىگەھا وى يا رۇژئافايى كو (Free Verse) ە و مەبەست ژى ئەو شعرە ئەوا نە ب كىشى و نە ژى ب سەرۋايى پېگىر، ئانكو سەرەستىيەكا رەھا ھەيە و د ھندەك رىزكاندا دھىتە نقيسن كو دبىت درىژبن يان كورت بن ل دووڤ دارىئنا رىتما سەرۋورى راۋەستىايە و جوړى دوو تىگەھا وى يا كوردى يە كو ژ يا عەرەبى ھاتىيە ۋەرگرتن و مەبەست ژى ئەو شعرە ئەفا ل سەر بناخىن يەكەيىن رىتمى ئافاكىرى)، (ھەسەن، ۲۰۰۷، ل ۶۶).

ھۆزانا ئازاد ھەر ژ نافي وى ديارە، كو ھۆزانقان پشتگىرى ب ھەست و سوزىن خۆ دكەت و چ گىرگىيى نادەتە ھۆمارا بىرگان، ئانكو ھەر نىفە دېرەك سەرۋايا خۆ يا تايەت ھەيە و د ھەر نىفە دېرەك سەرۋايا بىرگەيان يا جودايە د گەل نىفە دېرا دى. دەرۋارە پەيدا بونا وى (عبدالرزاق بىمار) د پەرتووكا خودا دېيىڭىز: ((لە سالانى دواى شەرى دووھى جىھانىدا ھەنگاۋىكى نوڭى كىرەنەۋە كىشى عەرۋوز لە شىعرى عەرەبىدا بەرەو پىشەۋە ھاۋىشترا كە ناۋى بە (الشعر الحر) واتا ھەلبەستى ئازاد دەرەك)، (بىمار، ۱۹۹۲، ل ۱۴۷).

دەرۋارى ھۆزانا سەرەست كوردى و پەيدا بونا وى، كو ئەو ژى د سەدى بىستىدا سەرەلدايە، رابەرىن قى جوړە ھۆزانى ھەردو ھۆزانىن مەزن (قەدرى جان و كامىران بەدرخان) بوون. ئەگەر ئەم ھۆزانا سەرەست پىناسەبەكەين، دى بىنەن كو برىتى يە ژ وى ھۆزانى يا كو يەكسانىا بىرگان د نافي دېرىن وىدا نەيىتن. (ئورمانى، ۲۰۰۵، ل ۳۱) نابت ئەم شاش و خەلەت د ھۆزانا سەرەست بگەھىن، چونكە ھۆزانا سەرەست ژى ياساين خۆ يىن كىشەنسى ھەنە، بەلى د سەرەستىن د قەھاندا ھۆزانىدا. ھەرۋەكى (د. علي جواد طاهر) دېيىڭىز: ((ھەر چەندە كو شىعر يا ئازادە، لى ئەفە وى چەندى ناگەھىنىت يا بەرەلايى بىت، بەلكو ئەو ژى دەستور و ياساين خۆ ھەنە و پاراستا كىش و سەرۋا دەرۋايىن شىعرى دكەت)، (طاهر، ۱۹۸۳، ل ۷۰). ژ ئەفە چەندى بۆ مە دياردبىت، كو ھۆزانا سەرەست كىش و سەرۋا

ياجودايە، چونكە د ھۆزانا ئازاددا ھۆزانقان گىرگىيى نادەتە ھۆمارا بىرگان، لى د ھۆزانا فرە كىشدا ھۆزانقان يى ئازادە د بكارىنانا كىشىدا، بەلى نەشەت دەستان ژ يەكسانىيا بىرگان نىفە دېرەندا بەردەت.

ب شىۋەيەكى گىشتى دىيىن گىرگىيىن كىشىن ھۆزانا نوۋيا يا كوردى ل دوۋىف قى خىشتەيى ل خوۋرى دياربەكەين:

خىشتەيى گىرگىيىن كىش و رىتمىن ھۆزانا نوۋيا رىكخىستى

ژ	كىش	بىناتى رىتمىن ئىك	بىناتى رىتمىن دوۋىن
۱	۴ بىرگەيى	۴	-
۲	۵ بىرگەيى	۵	-
۳	۶ بىرگەيى	۳+۳	-
۴	۷ بىرگەيى	۳+۴	۴+۳
۵	۸ بىرگەيى	۴+۴	۳+۵
۶	۱۰ بىرگەيى	۵+۵	-
۷	۱۱ بىرگەيى	۳+۴+۴	۵+۳+۳
۸	۱۲ بىرگەيى	۴+۴+۴	۳+۳+۳+۳
۹	۱۳ بىرگەيى	۵+۴+۴	-
۱۰	۱۴ بىرگەيى	۳+۳+۴+۴	۳+۴+۳+۴
۱۱	۱۵ بىرگەيى	۵+۵+۵	۳+۴+۴+۴
۱۲	۱۶ بىرگەيى	۴+۴+۴+۴	-

(جەمىل، ۲۰۱۵، ل ۱۳۴)

ھۆزانا نوۋى يا بىكىش ئانكو يا ئازاد ئاستى كىشى تىدا ديار نابت، بەلكو بىتنى ئاستى رىتمى رۆلى خۆ دبىنىت. ھۆزانقان خۆ ب كىشىفە گىرەندەت، بەلى ۋەكى ھۆزان دھىتە ھۆمارتن، چونكە ئاستى رىتمى تىدا زىق و ديارە و ديسان سەرۋايەكا ب رىكۋىپىك و ھەمە جوړ ھەيە.

۲- ھۆزانا ئازاد بى كىش (سەرەست):

ھەفرىكيا مەۋقى د گەل ژيانى دبىتە ئەگەرە وى چەندى، كو ژيان بەردەوام پىشەكەفىت و بەرەف گورانكارى و داھىنانىن نوۋى ب رىكەفىت. ئەدەبىياتىن كوردى مينا ئەدەبىياتىن مللەتتىن جىھانى گۈھرىن و تازەكرن بخۇفە دىتتە ژ ئەنجامى وان گورانكارىن سىياسى، رامىيارى، جفاكى، لەشكەرى و ئابورى...ھتد. بوۋىنە ئەگەر، كو نوۋىكرن و تازەگەرى د تورى كوردىدا سەرەلدەت. بەرى ئەم باس ل ئەفە تەۋەرى بگەين، گىرگە ئامازى

ھەنە بەللى د سەربەستى ۋەكى ژ ئاقى ۋى ديار، كەۋاتە
ھۆزانشان يى ئازادە د ھزر و پەيقت خۇدا، و ھەر وشە و
دەستەۋاژە كا بقت دشت بكاربىنيت د ئاف ھۆزانا خۇدا.
ھۆزانا نوى يا كوردى تا رادەيەكى ۋەكى ھۆزانا فۆلكلورىا
بىكىش يا ئازادە، ئانكو ئاستى كىشى تىدا ديار نابيت و ب
تنى ئاستى رىتمى پۆلى خۈ تىدا دىنيت. ھەر سى يەكەيىن
رىتمىن فۆلكلورى: يەكەيىن (۳) و (۴) و (۵) بىرگەيى ب
پەنگەكى ئازاد تىدا دھىنە بكارىنان، بۆ ھوونە ل جھى
ھۆزانشان ھەموو نىقە دىران ل سەر ئىك كىش ب دانيت،
دى (۲) يەكەيىن رىتمى كەتە د پىزا تىكىدا و (۳) يەكەيان
كەتە د پىزا دوۋىدا و (۴) د پىزا سىيىدا، يان ب ھەر ب
ئاۋايەكى ھەبىت، كو ئاستى كىشى نەمىنيت (رشيد، ۲۰۱۷،
ل ۱۳۹-۱۴۰).

ب شىۋەيەكى گشتى خشتى كىشا نوو يا ئازاد ب ئەفى
رەنگى يە:

خشتەيىن كىشا نويا ئازاد (سەربەست)

۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
				۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
				۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
								۴	۳	۲	۱
۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
								۴	۳	۲	۱

(جەمىل، ۲۰۱۵، ل ۱۴۹)

ھۆزان يا دىرژە، لى ب تى مە ھندەك ژى ۋەرگىتتە،
ۋەكو يا ديار شاعىرى خۈ نەگرىدايە ب ئىك سەروا و ھۆمارا
بىرگان د ھەر دىرەكىدا ژ يا دى جودايە، و ب كىشەكا ئازاد
ھاتىيە فەھاتىن. ب ئازادانە و مەلەفانىكرن د پەيئاندا ھزر
و بىرپىن خۈە دەربرىنە، لەورا دىبىژنە ئەفان جۆرە ھۆزانان
(ھۆزان ئازاد). ئەف پارچە ھەلەبەستە دوو جارا بەلاڧ بوويە،
جارەكى ل گوڧارا (پوناكى) ژمارە (۱)، كو ل سالا (۱۹۶۰) ل
بەغدا دەرەچوو، جارەكى ل رۆژناما (ئازادى) يا ژمارە (۲۷)،
كو ل سالا (۱۹۵۹) ل كەركوك دەرەچوو.

ئەنجام :

۱- ب ھاتنا ئاينى پىرۆزى ئىسلامى و كارىگەرىيا ۋى
ل سەر ھەمى مللەتتە رۆژھەلاتى ب گشتى و مللەتتە
كورد ب تاييەتتى، كو ئەفى ئاينى ب ھەمى شارستانىيەتا
خۆ فە كارتىكرن ل سەر ھەمى بوارپىن ژيانى ھەبوويە، و
ئەدەبىيات ژى پشكەك بوو كەفتىيە ل ژىر ئەۋى كارتىكرنى،
و زانستى عەرپوزا عەرەبى ژى ئىك ژ ئەۋان زانستان بوويە،
ھۆزانشان كلاسكىن كورد ل دويف رىسا و ياساين ئەفى
كىشى بەرھەمىن خۆ فەھاندىنە.

۲- ھۆزانشان كورد شىان چەندىن پىنگاڧان ب ھافىژن،

نەۋونەيەكا شىعەرى دى ژ رابەرى ھۆزانا سەربەست كوردى
(قەدرى جان) ۋەرگىرەن، ئەۋا ل ژىر ئاقى (كارۋانى مە):
كارۋانى مە

ئەم ھىچ نە ۋەستەين و ناۋەستەين
ل سەر قى رىيا دوور
سەر قى رىيا دژوار
ئەم دچن... و ئەمى بچن
بەر ب ئارمانجا خۈە...

ژبۆ هندی ژ کیشا کلاسیکا عه‌رووزی ده‌ربازی کیشین خۆمالی و ئازاد بین.

۳- بکارئینانا کیشه‌کا بیانی د ناف به‌ره‌مه‌مین هۆزانیان کلاسیکین کورد دا، زیره‌کی و به‌هره‌مه‌ندی و شاره‌زاییا تۆره‌فانی کورد دیار که‌ت، کو ئەفان هۆزانیان شیانین مه‌زن هه‌بوون، دیسان شاره‌زایی د زمانن بیانیدا هه‌بوویه مینا مه‌لاین جیزی، کو زمانزانه‌ک شاره‌زابو د زمانن عه‌ره‌بی، فارسیدا.

۴- سه‌ره‌رای هه‌فرکیا ژیانن د گه‌ل پێشکه‌فتن و ته‌کنیکین نوی پیا‌زین نوو یین ئەده‌بی بووینه پالده‌ر ئیدی هۆزانیان کورد ژ به‌ره‌ف قۆناغین نویت‌ره‌ بچن و گرنگیی بدنه‌ کیشین فۆکلۆری، و ب ئازادانه‌ په‌یفین خۆب دارێژن وه‌ک (موئه‌یه‌د ته‌یب، محسن قوچان، به‌درخان سندی،... هتد)، و پشت به‌ستنن ب ئیکه‌تیا کیش و سه‌رواین نه‌که‌ن. ۵- عه‌بدوله‌رحیم ره‌حمی هه‌کاری رۆله‌ک به‌رچاف د نوکرنه‌ ده‌بیاتا کوردیدا هه‌بوویه، و ب رابه‌ری ئەده‌بیاتا نوی یا کورمانجی ده‌یت به‌ژمارتن. د نفیسینا ئەده‌بیاتین نویدا چه‌ندین هۆزانیان خۆ ژ قه‌یدین ئەده‌بیاتا کلاسیکی رزگارکینه، و به‌ره‌ف کیشا په‌نجه‌یی چووینه.

لیستا ژێده‌ران:

أ- په‌رتۆک ب زمانن کوردی:

- ۱- ئورمانی، نزار (۲۰۰۵)، خوین ده‌مبێزا به‌فریدا، ده‌زگه‌هێ سپی‌ژ، ده‌هۆک.
- ۲- بیمار، عبدالرزاق (۱۹۹۲)، کیش و مۆسیقای هه‌لبه‌ستی کوردی، ده‌زگای رۆشنیری و بڵاوکردنه‌وه‌ی کوردی، به‌غداد.
- ۳- پیربال، فه‌ره‌اد (۲۰۰۲)، عه‌بدوله‌رحیم ره‌حمی هه‌کاری - تازه‌کردنه‌وه‌ی شیعی کوردی و داهێنانی شانۆنامه‌ له ئەده‌بیاتی کوردیدا، ده‌زگای سپی‌ژ، ده‌هۆک.
- ۴- پیربال، فه‌ره‌اد (۲۰۰۵)، شیعی نوێ کوردی: ره‌گ و پێشه‌کان ۱۹۸۵-۱۹۸۸، ده‌زگای کوردستان، هه‌ولێر.
- ۵- جه‌میل، مه‌سه‌ود (۲۰۱۵)، قۆناغین کیشناسیا هۆزانا کوردی، ده‌هۆک.
- ۶- هه‌سه‌نی، یاسر (۲۰۰۷)، بنیاتی پیتی د شعرا نوویا کوردیدا: ده‌فرا به‌هیدیان ۱۹۷۰-۱۹۹۱، ده‌زگه‌هێ سپی‌ژ، ده‌هۆک.
- ۷- هه‌مه‌خان، نوری فارس (۲۰۰۴)، عه‌رووزی کوردی، ده‌زگای چاپ و بڵاوکردنه‌وه‌ی ئاراس، هه‌ولێر.
- ۸- خه‌زنه‌دار، معروف (۱۹۶۲)، کیش و قافییه‌ له‌ شیعی کوردی دا، چاپخانه‌ی (الوفاء)، به‌غداد.

- ۹- ره‌شید، مه‌سه‌ود جه‌میل (۲۰۱۷)، کیش و سه‌روا د هۆزانا کوردیدا، ده‌زگه‌هێ نالیه‌ند، ده‌هۆک.
- ۱۰- عه‌بدوللا، فه‌همی شوکری (۲۰۰۶)، په‌گه‌زی نوێ شیعی کوردی لای قه‌دری جان، ده‌زگه‌هێ سپی‌ژ، ده‌هۆک.
- ۱۱- عه‌بدوللا، هه‌لیما خۆرشید (۲۰۱۱)، به‌راورد هه‌ک کیشناسی د نافه‌را عه‌رووزا کوردی و فارسی، ده‌زگه‌هێ سپی‌ژ، ده‌هۆک.
- ۱۲- گه‌ردی، عه‌زیز (۱۹۹۹)، کیشی شیعی کلاسیکی کوردی. هه‌ولێر.
- ۱۳- مزوری، ئازاد عبدالعزیز (۲۰۰۲)، قه‌دری جان شاعیری داهێنه‌ر و نیشتمانی په‌روه‌ر، ده‌زگه‌هێ سپی‌ژ، ده‌هۆک.

ب - نامه‌یین ئەکادیمی ب زمانن کوردی:

- ۱۴- هه‌وێز، سروشت جه‌وه‌هر (۲۰۱۰)، تازه‌کردنه‌وه‌ له‌ شیعه‌کانی (ئازاد دل‌زار) دا، ناما ماسته‌ری، زانکۆیا سه‌لاحه‌ددین، هه‌ولێر.
- ۱۵- نبی، کامیران محمد (۱۹۹۹)، چێگه‌ی ئەحمه‌دی نالیه‌ند له‌ شیعی نوێ کوردیدا، ناما ماسته‌ری، زانکۆیا سه‌لاحه‌ددین، هه‌ولێر.

ج - دیوانین شیعی ب زمانن کوردی:

- ۱۶- بۆتانی، سه‌بری (۲۰۰۸)، دیوانین بۆتانی (شین و شادی، دلستان، بلوورا چیان)، ژ وه‌شائین ئیکه‌تیا نفیسه‌رین کورد، ده‌هۆک.
- ۱۷- ته‌یب، موئه‌یه‌د (۲۰۰۹)، ستران و به‌فر و ئاگر - شعر، چاپا سییه‌م، ژ وه‌شائین په‌رتۆکخانا جیزی، ده‌هۆک.
- ۱۸- دوسکی، ته‌حسین ئیبراهیم (۲۰۱۱)، دیوانا مه‌لاین جیزی، ده‌زگه‌هێ سپی‌ژ، ده‌هۆک.
- ۱۹- سندی، به‌درخان (۲۰۰۹)، هۆزانیات من، ژ وه‌شائین په‌رتۆکخانا جیزی، ده‌هۆک.
- ج - په‌رتۆک ب زمانن عه‌ره‌بی:
- ۲۰- الطاهر، علي جواد، ۱۹۸۳، الخلاصة فی مذاهب الأدب الغری، دار الجاحظ للنشر - بغداد.
- ۲۱- مارون، جورج (۲۰۰۸)، علما العروص والقافية، المؤسسة الحديثة للكتاب، طرابلس - لبنان.
- ۲۲- هردی، أحمد (۲۰۰۴)، العروص فی الشعر الكردي، مطبعة وزارة الثقافة، اربيل.

د - گوڤار ب زمانن کوردی:

- ۲۳- ره‌سول، عیزه‌دین مسته‌فا (۱۹۸۵)، ((شیعی تازه‌ی کوردی))، گوڤاری رۆشنیری نوێ، ژماره‌ ۱۰۵، ل ۱۹۳-۲۰۵، ده‌زگار رۆشنیری و بڵاوکردنه‌وه‌ی کوردی، به‌غداد.
- ۲۴- هه‌سه‌ن، شقان قاسم (۲۰۱۲)، ((هۆزانا سه‌ربه‌ستا کوردی))، گوڤاری رووگه‌ه ژماره‌ (۳-۲)، ل ۱۹-۲۷، زاخۆ.
- ۲۵- ژیر، کامیل (۱۹۸۹)، ((هه‌لبه‌ستی کوردی له‌ نێوان عه‌رووز و په‌نجه‌دا))، گوڤاری کاروان، ژماره‌ (۷۲)، ل ۲۶-۳۰، به‌غداد.

هایکونفیس جه یمس هاکیت..

به رجه سته کرنا

هه ستن ژيانی ب هایکوئی

به ره فکر و وهرگړې ژ ټینگلیزی: شه مال ټاکړه یی

جه یمس ویلیم هاکیت James William Hackett, ل ۱۹۹۱ ی هه یفا ته باخا سالا ۱۹۲۹ ټی هاتیبه سهر دونیای و ل ۹ ټی چریا دوی یا سالا ۲۰۱۵ ټی مالتا فاهی کره.

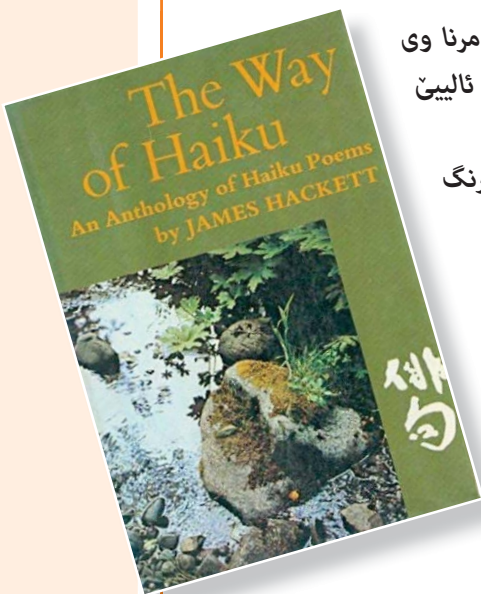
هاکیت هاتیبه نیاسین ب نفیسینا هه لبه ستن هایکو ب ټینگلیزی، پشتی مرنا وی خه لاته کی ټفده وله تیپ سالا نه بو هایکوئی ب نافی وی هاته راگه اندن کو ژ ټالیپ کومه لا به ریتانیا هایکوئی دهیته پارقه کرن.

هاکیت خوه دی ۴ پرتووکا یه د بیافای هایکویدا لی پرتووکا وی یا ههری گرنگ ریچکا هایکوئی "The Way of Haiku" ل سالا ۱۹۶۹ ټی چاپوویه.

ل پشه کییا ټی پرتووکا کو هه ژماره کا زور یا هایکویان بخوه فده دگریت، هاکیتی هایکونفیس خوه یا دکهت، "هایکوین من نه زارقه کرن و لاسایکرن هایکوین ژاپونی نه به لکو داهیتان ب زمان ټینگلیزی و ههر هایکویه ک ره نگه دانا نه زمونا منه وه کی ټیرامان و دیتنه فنه نه بو رندیا خوه زای باخچه یی مالا من و دهشت و بیابانین ئه مریکا.

هاکیت دبینیت، د شیان ههر زمانه کیدایه دهر پرنی ژ هه فبه ندیین پیشینی ل گه ل خوه زای بکته، و فده ژ ههر جوړه کی دیی هه لبه ستن ب تنی هایکوئی خوه دیکا خو

ل هه مبه خوه زای ټی هه یه، و سالو خه تین راستینه یین هایکوئی زیندیوون و هه ستن ژيانا به رجه سته کره یه، نه جوانیه و دفت خوه نده فانین هایکوئی بزائن کو مه به ست ژ هایکوئی نه سحراندا وهرگری یه به لکو هایکو بزاف دکته داکو ب ریکا ټیرامانا سروشت و خوه زای، نه پنی و مهنده هوشیین ئه فراندا خوه زای به رچاف بکته. لگوړی بوچوونا هاکیتی هایکونفیس، هه لبه ستان ژيانی دهر ټسیت و هه لبه ستان نه خزمه تکار ټی هونه ریه و هایکو نه ب تنی هونه رکه به لکو لیدانا دل ټیانیه و ریکه که مروقی بهر ب مهنده هوشی و خوه شینقه دبهت. ههر د پشه کییا پرتووکا خوه دا، هایکونفیس هاکیت خوه یا دکته کو مروقی خوه ژ خوه زای فده رکره

و ئەف چەندە ژى ل سەر نقشى مروقى مەترسيه و ئەف
چەندە ئەگەرەكە داکو مروقى ھان بدەت ديسان بەر ب وئ
ھىقىيئە بچيت و دقئت نقشين سوبە ھزرا خوە د پئدقيوونا
مروقى ب جوانى و روخا خوەزايندا بکەن.

ئەگەر گەريانه کئ د مالپەرى ھاىکونقيس (جەيمس
ويليەم ھاىکيت) دا بکەين، دئ بينين کو فى ھاىکونقيسى
گرنگيەکا گەلەک زور ب ھاىکويى دايە و ھاىکويين خو
بسەر چەندين جور و پشکان پولينکرينە ب رەنگەکی کو
خوەندەفان ب ساناهى سەرھەلى ھاىکويان و بابەتتين وان
ببيت..

لغيره، بو خوەندەفانين کوڤارا پوييتيکايي، دئ ھزمارەکا
ھاىکويين فى ھاىکونقيسى نافدار بەر چاڤکەين.

بنەدارين ئوکالپيتوس

ب کەسکاتيا خوە يا تارى پستەپستى دکەن..
بيھنا ھاڤيني.

ياريا کولى:

داددەتە سەر بەلگەکا گياى

ل ھيزکى سوار دبيت.

نھا ھزركرن دراوہستيت

واز سەرنجى ددەتە چاڤى:

جيھانا پاييزى.

ئەو گولا بيناف

يا ميرگى دادپوشيت

رەنگەکى زەرە دئ شىي تام بکەي.

ل خانىه کى ل ھنداڤى ئەفران

ل وئرى يە

تنپوونا ديرين.

ئەلھو ھەڤرکيى دکەت

داکو بڤريت، و ھەردەما گەھشتە بلنداھيان

کيم جارن پەرين خو دلقينيت.

لئفا فى جوکى

ژ خيزى وبەلگين پاييزى و

سيہرين جودا پيک دەيت.

ئەلند د ئارامبيەک رەھا دايە

لئ بەلگين دارين بلند

بەرھەڤبوونا وئ ئاشکەرا دکەت.

چ جارن ئەلھو ھەست ب تنپوونەکا ھند مەزن نەکريە

تەمەت وئ يا ئەڤرۆ ھەست پيدکەت

دەردوورين وئ تئى قەلەرەشکين ب قيزقيژن.

بەلگەک د جوکى دا

خوە باددەت.. دزڤريت و ژ نشکەکيڤە

بەرزە دبيت.

ئەلھو ئاڤرين ڤەددەت دا بينيت

لئ چاڤى وئ يئ ليگەر دبيتە

خودیکا روژى.

کەڤر و بەلگ دەنگى

ب فى کانیکا بيڤدەنگ، و گوڤين ئاڤى د پەخشن

کو تيدا ھەيش رەنگ ددەتەڤە.

نھا، بايەکى بهيز

بەلگان ژ دارى و ئەردى دماليت

جاردى تیکهەل دکەتەڤە.

ل پشت فى چياى

يئ کو ب بەرينى يا خوە چاڤان ماندى دکەت

جيھانەک ژ پاييزى ھەيە.

تيفارەکا پاييزى..

سەنگ وقەبارەيى فى گاڤى

زەنگەکا دوورە.

ژ نشکه کښه،
ته ډ بالنده بڼه دنگ دبن..
دهنگي کهفتني.

به لکه د جوکي دا
هيدي نقووم دښته د پيلي دا
به ر ب گوښه کا کوورتره دچيت.

باهوزه کا پاييزي:
ته ډ جيهانا ب تنگزين
بتني ياريگه هه کا بايه.

سيفاندوک د قي باهوژي دا
به ر ب داره کا بي به لگ دفرن و
خوه ب ناراميا ويځه دگرن.

دلويه کا مه زن يا خوه نافي
دکه فیت، ژ به لکه کي بو ئيکا دي گوريل دښت،
پاشرا د نهردي را دچيته خوار.

سپنده هيه کا گه له ک سار:
سيفاندوک ب هه قرانه
بيي هيچ هه مښه ک.

وهرن! لي بنيرن چهوا قي به فرا نوو
ته ډ توخيبن قي هه يځه شه قي
بڼه دنگ کرن.

دهما زهنگا ئيفاري لي ددهت
کوليلک دکه فنه د جوکا تاري دا
هوړينا وي خوه يا دښت.

پشتي شهفه کا با هه مښه،
زفستان ل هه ر جهه کي يا راوه ستيايي يه
لسه ر نهرده کي پاييزي.

مامبزا هنگا فتي نافي قه دخوت
سيه را وي
دښته نهرده کي قورمزي.

قه ده ريبا زفستان..
سينگي نه لهوي ل چاهه ري
ته ډي هه ر فنه کا باي پوف دښت.

نه و به فرا ب خوشي دکه فیت
کراسه کي ژ هارموني
دکه ته بهر مامبزين نارام.

جويه کا تزي ژ به فري:
هه يځه کا زه ر ب تاكي دارينه
دبو هوژيت.. د هه يقي دا.

ژندهر:

<https://hacketthaiku.com/>
<https://whrarchives.wordpress.com/category/james-w-hackett/>

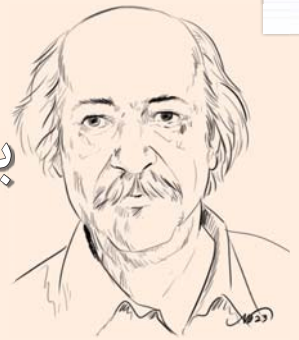
ئاماده کرن: ئومید سەرور

رەسول یونان

بەر بەست و ئاریشەیین ل پێش بە لاقبونا هەلبەستێ

وهرگیران ژ فارسی: رەنو کوردی

حافظ موسەوی

بێگومان هەلبەست ل ئیرانی خودان دیروکەکا کەقنە و نوکەژی ئیک ژ ژانرین هەرە تایبەتە، هەر ژبەر قی یەکی هەتا نوکەژی ل گوند و باژێران گەلەک ژ هەلبەستفانان، هەلبەستین خۆ بێ کتیب بۆ گوهداران فەدخوین و بە لاف دکەن. ئەگەر دەنگوباسی کیمبونا بە لافکرن و ب چاپ گەھاندنا پەرتوکی هەلبەستی ل ئەفان چەند سالی ن دووماهییی دروست بیت، بێگومان بۆ جیهانا ئەدەبیاتی ب گشتی و هەلبەستی ب تایبەتی دی رویدانەکا نەخۆش بیت. هەر چەندە هەلبەستفان و ئەدیپ ب بەراورد دگەل لایەنین دی یین ئەدەبی ل هەمی تشەکی پتر ب بە لافکرن هەلبەستی هیفی خوازترن، چونکە هەلبەستفانین نوی (سەردەمی) سەرمایە و دەمەکی پتر پێخەمەت بە لافکرن و ب چاپ گەھاندنا بەرھەمێن خۆ خەرجدەکن و ب قی رەنگی زەمینەسازییەکا پتر بۆ هەلبەستفانین مۆدێرن دەیتە کرن و زیدەتر دەیتە نیاسین.

- ئاریشە و بەر بەست:

چاپخانەیین دی) کو کاریگەرییەکا مەزن ل سەر چاپکرن و بە لافکرن پەرتوکی هەلبەستی هەبوویە. ئەفەژی لایەنەکی دلخۆشکەرە بۆ هەلبەستی. دیسان (موسەوی) ئاماژە ب ناساندنا گەلەک ژ هەلبەستفانین گەنج و تازە پێگەهشتی دکەت و گەشینی خۆ دیاردکەت، هەرچەندە ب دیتنا وی زۆربونا ژمارە و چەندایەتیا هەلبەستفانان، نابیتە پێقەر بۆ بپاردانی ل سەر باشیا کوالیتی بەرھەمێن وان.

هەلبەستفان (موسەوی) دبێژیت: باشتین کاودان ئەو کو هەر نفیسەرەک و هەلبەستفانەک، ب ساناهیتین ریک بەرھەم و نفیسینین خۆ پێشکەش بکەن، ب ئەفی رەنگی رەخنەیا بنیاتنەر و جدی دبیتە هاریکارەکی باش کو هەلبەستا باش ژ یین لاواز جودا بکەت، هەر وەها هەلبەستفان دشین زەمینەسازیی بۆ چاپکرن بەرھەمێن خۆ دروست بکەن و مفايي ژ کەسانین

ب دیتنا (حافظ موسەوی) یی هەلبەستفان "ئیک ژ پێشچاقتین ئاریشەیین هەلبەستی ل ئەفان چەند سالی ن دووماهییی، ئاریشەیا سانسۆرکرتییە. کو پتریا پەرتوکان مۆلەتا چاپکرن پێ ناهیتەدان، دیسان لاوازییا بارئ داراییا هەلبەستفانان ئیک ژ ئاریشەیین دییە، چونکە بوویە ئەگەر کو حەزا مەزاحتنا پارە ی ژلاین کپیار و خواندەفانان کیم ببیت، بەلئ ب دیتنا هەلبەستفانان زیدەباری ئەف هەمی مەرجین گشتی و کیمبونا چاپکرن و بە لافکرن پەرتوکی هەلبەستی، هیشتا رەوشا پێشوازیکرن و کپینا پەرتوکی هەلبەستی ل هەمی لایەنین دی یین ئەدەبی باشتەر".

(موسەوی) ئاماژە دایە چاپخانا (چەشمە) و ھندەک چاپخانەیین دی بەری دائیخستنا وان، مینا: (نیگا، سییەم، نەسرا، بوتیمار، سەرزەمین ئاھورایی و چەندین

۱۱

ب دیتنا (حافر
موسه وی) یی
هه لبه ستفان
"ئیک ژ
پیشچا فترین
ناریشه یین
هه لبه ستی
ل ته فان
چند سالتین
دووماهییی،
ناریشه یا
سانسورکرتیه

۱۱

پسپور و شاره زایین بیافئ نه ده بی وه رگرن، دیسان چاپخانه
شیان و به هرهیا نه وان گه نجان ناشکرا بکه ن هه تا پاشه پوژه کا
گهش ئافابکه ن و به رهف پیشقه بچن. ب دیتنا
وی ئه رکئ چاپخانه یان ب کیمی نه وه کو
"نه وه یی نوی بو جفاکی بده نه نیاسین".
ژ لایه کئ دیشه (موسه وی) ل دور تیراژا
په رتوکین هه لبه ستی دبیزیت: "هه لبه ستفانین
ب نافوده نگ ل فروشتنا به رهه مین خو
سهرکه فتیرن" ههروه ها جه خت دکه ت کو
"د نوکه دا ژبلی نه وه په رتوکین کو بو جفاکی
پیدفینه، وه کو نه ده بیاتا عیرفانی و نه ده بیاتین
دی یین نارامبه خش بو خه لکی و ژ هه میان
پیشچا فتر په رتوکین دهرینه. ژبلی نه فان
په رتوکان، په رتوکین دی خودان تیراژه کا
مه زن نین". هه لبه ستفان (به رته نگیا دونیا یا
فه رهه نگی) وه ک نه گه ره کئ سهره کی دبیت بو (خرابکرنا
ره وشا هه لبه ستی) ژبه ر هندئ نه وه نه چارن به رده وامین و
ره خنه گر ژئ حه زناکه ن هاریکاریا چاپخانه یان بکه ن.
دیسان دبیزیت: "نه گهر جیهانا نه ده بی به رفه هتر
باه، تیزکیا د نافه را وان تنئ د بیافین نه ده بیاتا گشتی و
جفاکیدا پیشچا ف نه دبوو، به لکو د شیاندا هه یه مل ب ملئ
وان جوړین دی یین نه ده بیاتین جدی ل پله یه کا بالاتر په یدا
ببان".

(حافر موسه وی) دهر باره ی سنوردانان و قه ده غه کرنئ
دبیزیت: "د نه فان سالاندا ل ئیرانی سانسور ل سهر شانؤ،
چیروک و هه لبه ستی هه یه، کو ب ته مامی بوویه ناریشه و
به ربه ست و ئامازه یی ب رو مانا (کولونیل)
یا (ده ولت ئابادی) دکه ت، کو د لیستا
جیهانیدا بوو نه گهر هاتبا و ل ئیرانی ریک
پئ هاتبا دان بهیته چاپکر، دا کاریگه ریه کا
به رچا ف ل سهر چاپ و نه ده بیاتا ئیرانی
ب جه هیلیت" دیسان به رده و امی دده ته
ناخفتنا خو و دبیزیت: "نه ف هه موو لایه نه
بووینه نه گهر کو نه م تیراژا په رتوکان ب
نه یی به یلین".

- (ره سول یونان) هه لبه ستفان: "هه مه رهنګیا په رتوکین
هه لبه ستی ل نه فان سالتین دووماهییی ب کاره کئ باش

۱۱

وه سف دکه ت و دهرکه فتنا چاپخانه یین نوی و چاپکرنا
په رتوکین هه لبه ستی بلند دنرخنیت و هیقی خوازه کو نه ف
پیشقه چوونا د بیافئ هه لبه ستیدا ژانری چیروکیزی بخوفه
بگریت. دیسان د نه وی باوه رییدایه کو هه تا چه وانیا ژماره
و جوړی وان زیده تر بیت، بو نه ده ب و جیهانا نه ده بی
باشتره".

دهر باره ی کیمبونا تیراژا په رتوکین هه لبه ستی (ره سول
یونان) دبیزیت: "نه ف ناریشه یه بو هه لبه ستفانی ب خو
فه دگه ریت، چونکه نابیت هه لبه ستفان ل دویف گوهداران
بگه ریئ، به لکو پیدفیه ل دویف هه بونا حه زین جودا

۱۱

گه له کجاران
هه لبه ستفان
وه ک خو وه کو
ره خنه گر ددان
و فهرمانی ل
سهر به رهه مین
هه لبه ستفانین
دی دده ن و
نه ف ل ده مه کی
کو نه ف جوړه
کارکرنه خزمه تا
هه لبه ستی ناکه ت

۱۱

بگه ریئ و هه لبه ست ب نه فئ ریکئ
به رهف پیشقه دچیت. ب دیتنا (یونان)
ی گه له ک ژیده ر دبه نه گه ری کیمبونا
به خته وه ریا ملله تی، ئیک ژ واناژئ نه وه
کو گه له کجاران هه لبه ستفان وه ک خو
وه کو ره خنه گر ددان و فهرمانی ل سهر
به رهه مین هه لبه ستفانین دی دده ن و نه ف
ل ده مه کی کو نه ف جوړه کارکرنه خزمه تا
هه لبه ستی ناکه ت. هه لبه ستفان حه ز ژ ب
ریقه برنا نه ده بیاتی دکه ن به لئ د هه مان
دهمدا نه ده بیاتی پیدفی ب نه فئ شیواژئ
کارکرئ نینه. نه گهر بریاربیت کو هنده ک

بنه ریقه به ری نه ده بیاتی، پیدفیه نافئ نه وی ره وتئ بیته
(بئ ره شیا نه ده بی). پیدفیه چیژ و سه لیه یا نه ده بی ب
ته مامی بهیته بکاره یانان و د خزمه تا وه رگریدا بن.
نابیت هه لبه ست ب بابه ته ک یان جهه کئ دیارکریقه
بهیته گریدان، چونکه هه لبه ست پیکده یئ ژ هه ستی مروقی
ل کولان، بازار و خه لوه تی.. هتد.

د نوکه دا نه گهر مروقی حه زبکه ت دیوانه کا هه لبه ستی
چاپ بکه ت پیدفیه لایه نی په یوه نیدار پشتگیریی لئ
بکه ن. ههروه ها حکومه ت ئازادیه کا ته مام بو چاپکرنا
به رهه مین نه ده بی ب تاییه تی هه لبه ستی دابین بکه ت.

ژیده ر:

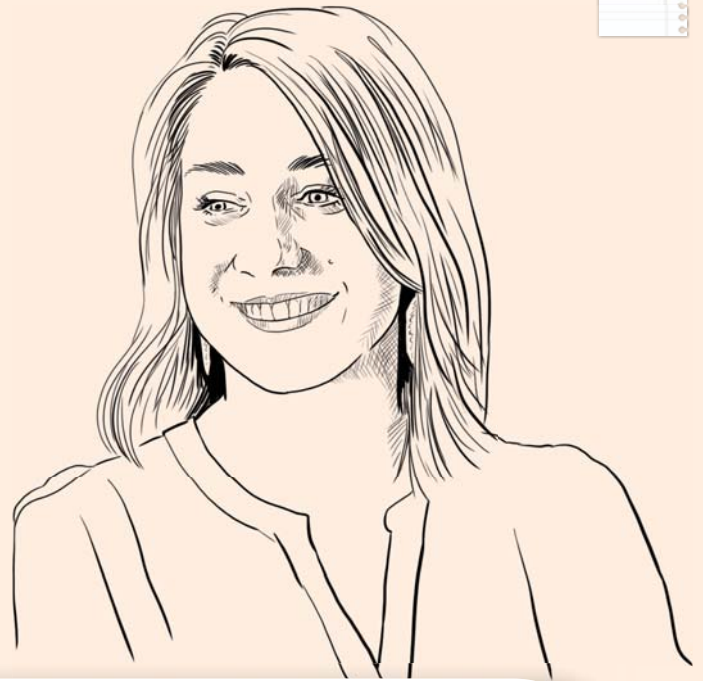
آیا شعر امروز خواهان دارد؟
- مد و مه (madomeh.com)

هۆلى مهيسن بهدرا

وهريگيرانا سهريورين مروقاتي:

ل دور ههلبهستانين ژن يين
كورد د واري وهريگيراني دا

وهريگيران ژينگليزي: د. ياسري حهسەنى

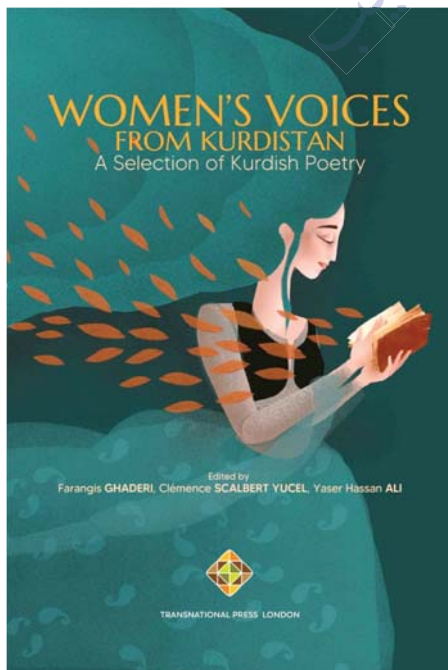
د. ياسري حهسەنى

د. كليمنس سكالبرت-يوسيل

فرهنگيس قادري

په رتووكا "Women's Voices from"
Kurdistan: A Selection of Kurdish Poetry

- دهنگي ژنان ژ كوردستاني: كومهكا هلبزاري
ژ ههلبهستين كوردی ژ لايي وهشانخانيا
ترانسناشنال (Transnational Press) ل لهندهن
ل سالا ۲۰۲۱ هاتيه چاپكرن و ب بهرههمهكي
پيشهنگ بو ئهدهبياتا كوردی، نفيسهري ژن، و
كوردین ل دياسپورايي دهيتته هژمارتن. ئهفا كو
ل پينگافا ئيكي وهكو ووركشوپهكا دو-روژي ل
گهل قوتابيين دكتورايي، فهكوله ران، و زانايين
خواندين وهريگيراني و خواندين كوردی ل
زانينگهها ئيكستهری دهستپيكری، ئیدی د دويق
دا بوو ئهف په رتووكا ب هيز، كو ژ لايي د.
فرهنگيس قادري، د. كليمنس سكالبرت-يوسيل،
و د. ياسر حهسەن علي (ياسري حهسەنى) هاتيه
به رهه فكرن. ئهز گهلهك مه رهق دكه م به حسي
گرنگيا قی په رتووكي بكه م و وي په نجه رهيا ئه و
ل بهر خوانده فانتين خو فهدكه ت.

دیتن و بهیستا زمان و ههڅوکسازیه کي دکهن کو
وئ ټیکي دشکینیت یا مروځ ب رهنګه کي عده تی
د هه لبه ستا ب ټینگلیزی هاتیه نفیسین دا دبینیت. د
"دهنګي ژنان ژ کوردستان" دا، خوانده ځان دی بههری

د هه لبه ست و شعریه تی
دا بینیت. ټه ز ل وئ
باوهری مه هه لبه ست
سهربورین مروځاتی
وهردگیریت. وهرگیرانین
ګه لک باش ژي
خوشیه کي د هه لبه ست
و شعریه تا سهربورین
مروځاتی دا پیشکیش
دکهن.

دهرباره ی ځي، دی چهند میناکان بهرچاڅ کهم. بو
نووونه، بهری خو بدنه ځان ریزکین جوان و سهرواین
نهرم، کو پشته ځانیا نازکیا ناخفتنګه ری دکهن د بابته تی
پیګوتنا مه ستورویا ټهردلانی دا بو هه ځیني وئ، کو ل ژیر
نافونیشانین "پیګوتنه ک بو خه سهروی" هاتیه نفیسین:

My Khosrow, spring is here;
how I wish it would not have come this year,
that no sprouts would have sprung in the garden,
no trees would have come into buds,
no nightingale in the meadow,
no dew on the petals.

خه سهروم وههار، خه سهروم وههار
یاشا نه یه وه ټیمسال نه وههار
به رنه یان وه بهر ګولان جه ګولزار
نه که رو درخت شکوفه ټیزهار
نه سه حنی چه مه ن نه وانو بولبول
هه نی نه کیشو ژاله نه پرووی ګول

ناخفتنګه ر بو هه ځیني خو خه سهرتان راده ټیلت. ده می
دبینیت بهار یا خو دخه ملینیت، کو ل هه می ده وروبه ری
وئ نیشانین ژیان دیار دبن و ژیان نوی ل هه ر جهه کییه،

د چارچووه یی وهرگیرانین ټهده بی دا، وهرگیرانین
هه لبه ست و په خشان کوردی بو زمان ټینگلیزی ب وئ
به رفره هی نین مینا وهرگیرانین ژ زمانین دی یین ده ځه را
روژه لاتا نافین وه کی فارسی، ټه ره بی، یان ترکی ب موونه.
پارچه-پارچه بوون و پرت-پرتبوونا هه می رهنګین سیاسی،
جوگرافی، کولنیالی، که لتوری و زمانی، ټه و ژي هه تا راده یه کي
ژ کیمبوونا ځي نوینه راتی بهرپرسیارن. سهرباری ځي، ژبه ر
ستراکتورین بابسالاری، پتیا به ره هم و ټه نتولوژی یین کوردی
یین وهرگیری بو زمان ټینگلیزی هه ر ب رهنګه کي زیق
نفیسهرین کورد یین زلام دهینه پیښ، نفیسهرین ژن ژي
هه ر دهینه ده فکرن بو په راویزان یان ژي هه ما هه ر ب
ټیکجاری نافین وان ژ بهرپهران ده رد ټیخن.

ټه ځا ټه ف په رتوکه، کو سترک و گرانی وئ ل سهر
هه لبه ستفانین کورد یین ژنه، ژ ټیکه م په رتوکه نه یین ب ځي
رهنګي و ب باشی هاتیه ټه نجامدان. تا نوکه چ کومه له یین
دی وه کی ځي نین کو، ب راستی، په رتوکه کا تیر و تژی
بیت ژ هه لبه ستان و تیدا هه لبه ستا کوردی یا ژنان نیشان
دابیت. "دهنګي ژنان ژ کوردستان" کومه کا هلبژارتیه ژ
هه لبه ستین ژنان، ژ بهر باب و سهرده مین جودا جودا، و ژ
دیالیکتین کوردی یین هه مه رهنګ هاتینه وهرگیران، وه کی
سورانی، کرمانجی، به هدینی، و ګورانی. پیښه کی په رتوکه
ټیکه هشتین زیده تر ل دور ره وشا ل ده ردوړا ټه ده بیاتا
کوردی، وهرگیران، پرۆسها وئ، و نوینه راتی کرنا نفیسهرین
کورد یین ژن بهرچاڅ دکته.

ټه ف په رتوکه نه ب تنی ژبه ر پرۆزه یی خو یان
نوینه راتی کرنی جودا و بهرچاځه، به لکی ژبه ر کوالیتیا بلند یا
هه لبه ستان ژي. ده می به حسی وهرگیرانان دکهن، بارا پتر ټه م
به حسی چاوانیا بریسقه داریا هه لبه ستی دکهن زیده تر ژ وئ
کو هه ما تنی وهرگیرانه ک بیت. ټه م ته ماشای هونه رهنه ندی
دکهن، نه ک تنی ټیکه ها وی به ره می. هه لبه ستین ځي
په رتوکه ژي ژ ټیکه هه ر باز دبن، نفیسین قه شه نګ
یین هه لبه ستفانین خو پیشکیش دکهن.

ژبلی ګه هاندنا دیتین نوی، ټیک ژ باشترین
تشان ل دور خواندنا هه لبه ستا وهرگیری ځه دیتنا
دهر برینین نه بهر به لاف و بالکیشین زمانیه و شیوازی
نوی یین ځه ګوتی. ټه ځه مروځی ب ریزکین جوان و
دهسته په یځین سحری سهرسام دکهن؛ وی روی ب روی

ئیدی ب مرنا وی دیژیت: دا باشت بیت بهار قهت نه هاتبا.
ب راستی ژی بیت، ئەف سەر وایین نهرم ("here"/ "year")
و ("petals"/ "meadow") هاریکارن کو ئاخفتنکەر ژان
و دلوفانیا خو ب ریکا پیشهیا ههلبهستی ب سهرکهفتیانه
بگههینیت. ل قیرئ، سهر و خواندهفانی خو دگرن، سهر و
خه مگینین هلدگرن.

ئەف کۆما ههلبهستان، ب رهنگه کئ ههقهسنگ،
کورتیه کئ ل دور رهوشا تهپه سهرکنا ژنا کورد و سهرکوکتنا
وئ ل گهل رهوشا هیز و بهیزکنا وئ دکه ته د دهستین
خواندهفانی دا. ل سهرانسهری قئ پهرتووکی مه ودايه کئ
ههقهسنگ ههیه، نه ههما "ئیک تیینی". "دهنگی ژنان
ژ کوردستانی" کۆمه کا ههمه رهنګ یا دیتن، سهربو، و
نوینه ریکنا ژنن کورد دگههینیت. پهرتووک ههمی ژنن کورد
وهکی ئیک وینه ناکهت. نه ههما کوردان و ژنن کورد وهکو
ئیک پارچه نیشان ددهت، بهلکی کۆمه کا بهرفره هیا دهنگان
و سهربوژان د بابه تین

جوداجودا دا پیشکیش
دکته. ههلبهستین ل دور
ژدهستدانی، فیانی، پرسیار
و ژیرمه ندین، لاوزبوون و
بهیزکرن، بیرئینا باب و
پاپیران، خه ریبیا خیزانی،
و خوشیی ههمی د قئ

زینا دۆسکی

پهرتووکی دا هه نه.

د ئەف پارچه یا بهیت دا، تنی دئ ته ماشای نمونهیه کئ
کهین کو دهنگ ب ئاویه کئ وهسا ب هیز دهیت، مروف
باوهر ناکهت. دهنگ برپرکا پشتی یا قئ ههلبهستیه. ئەفه
کوپلهیه که ژ "سه مفۆنی" یا ههلبهستفان تریفا دۆسکی:

I am a translucent woman like basil's leaves
in your novels
and in your poems
I hand you the key of the city
So the book may lose its purity in your hands.
Undress the book from its letters,
Turn it into wine
Give it to the birds, so they can dance full of desire.

ژنه کا روهنم وهك بهلگین روحانه کئ
د رۆمانین ته دا
د شعرین ته دا
کلیلا باژاری ددهمه دهستی ته
وبلا پهرتووکل سهر دهستی ته پاکیزهیا خو ژدهست بدهن
پهرتووکی رويس بکه
ژ حهرفان و بکه مهی
بده چوچکا، دا سه مایه کا تژی شه هوهت بکهن

خرقه بوونا فه رمانین داخوایی ل دوماهیا قئ کوپلهیا
ههلبهستی هیز و خوراگیا ئاخفتنکهری دیار دکته.
ئاخفتنکهر دژی وی وینهی رادوهستیت یئ ئەفینداری وئ
بزافی دکته بو چیکهت، کو وینهیه کئ نهرم و لاوزی ژنان
بیت. پاشی، هیزی بدهستخودئخیت و زالدهست دبیت،
کلیکان رادهست دکته و فه رمانان ددهت: "Undress the

جوان

book - پهرتووکی رويس
بکه، "Turn it into"
wine - بکه مهی، "Give"
it to the birds - بده
چوچکان: "د قئ کۆمه لهیئ
دا، ئەم ههلبهستان ل دور
دهسته لاتا ژنی و کاریگه ریا
وئ دبیین، ئەفه ژی گرنگه

داکو ههستی تیربوونی ل جهم خواندهفانی پهیدا بیت و
ئو ئاگه هداري ههمه رهنګیا ژيانا ژنن کورد بیت.
نمونهیه کا دی ههلبهستا "دهرزی" یه یا ههلبهستفان
دیا جوان. ئاخفتنکهر ئامیری نافمالی یئ درواران، کو وهکو
هیمایه ک بو رۆلین جودا یئ جیندهری دهیتته دیتن، دکته ته
تشته کئ ب هیز د دهستین وئ دا.

So much, this needle has done!
With her tiny body, she did the work of a
ploughshare.
With her delicate tip, I sewed shut
the mouth of hunger,
and buried destitution.

سەرىشم پەنجەرەى تاقبازى بەرەو ئاسمانە
 حەز ئەکا روژان ميوانداری هەتاو بکات و
 شەوانیش مانگ و ئەستێرە.

چاویلکەىەکی قەترانیش لەدايکەم بۆ ماوەتەووە
 ئەلێ: "دنيا هەر ئەمەىە تۆ ئەيینی"
 لە گەل هەر گرمەى هەورێکا، قارچکى سەد پرسىارى
 دووپات و تازەش
 لە چاواغما هەلئەتۆقیت.

ئەز ب خۆ وەکو کچەکا دياسپۆرايی، کچا وى ژنا کورد يا
 وەکو پەنا بەر هاتیە ئەمريکايی، وەکو هەلبەستفانەکا کورد-
 ئەمريکى يا نەشیت زمانى کوردی بخوينیت، گەلەک مەنتاکارا

ژيلا حوسەينى

فى پەرتووکى مە و کارى
 فەن نقيسەرێن بەرهەفکار،
 کو ئەفە هەمى کرینە د
 فى پرۆژەيى ب هیز دا.
 مەن ب خۆ چەندین جارەن
 ئەف هەلبەستە خواندن
 و قەخواندن. باوەر دکەم
 گەلەک کارێن دى ژى ژ
 لایى فەرەنگیس، کلیمونس،

و یاسرى قە برێقەنە، کو گەلەک ب خەمخۆرى و رەوشتەکى
 بلند کار دکەن، و سیاسەتێن وەرگیرانى ل بەرچاف وەرەگرن.
 ئەفجا وەکی کاربەدەستێن ئەدەبى، وەرگیر، و نقيسەرێن دى
 ئەدەبیات کوردی یا وەرگیرای بۆ ئینگلیزى پێشچاف دکەن و
 روناهيى دێخەن سەر نقيسەرێن کورد یێن ژن، ئەم دشیین
 وەسا سەحکەینە فى پەرتووکى کو یا بنگەهەکی بۆ پاشەرۆژا
 فى کارى وەرچەرخان ددانیت، یێ کو گەلەک گیرۆ بووى.

* ئەف گۆتارە د بنگەکا خۆ دا ب زمانى ئینگلیزى ل وېبسايتى
 سەنتەرێ هەلبەستى یێ زانیگەها ئەریزونا یا ئەمريکى بەلاف
 بوویه:

https://poetry.arizona.edu/blog/translating-human-experience-female-kurdish-poets-translation?fbclid=IwAR1wOpXzJWpzee2Gkwv8dH_sI0tMt6Xdq2V_ngqs-fM0dZl9QT05nMh3wzho

** نقيسەرا گۆتارێ، هۆلى مەيسن بەدرا، ماستەر د وارى
 هەلبەستى دا ژ زانیگەها جۆرج مەيسن وەرگرتیە و هەر ل وېرى
 رێقەبەرە هاریکارە یا لیکۆيێن ژنان و چێندەرى، هەروەسا ئیکە ژ
 ستافى Poetry Daily.

She's my heavy weapon,
 sharper than a dagger,
 handier than big words.

فى دەرزى چ کرىە و چ نەکرىە
 ب فى قەلافەتې بچووک کارى گيسنەکی کرىە
 مەن ب سەرى وى یى زراف دەفى برچىبونى درووت و
 خزانی بنگۆر کرىە
 چەکى مەن یى گران ئەو
 ژ خەنجەرەکی تووژترە
 ژ هەمى گۆتێن قەلەو ژپهاتر و کێرهاتیرە

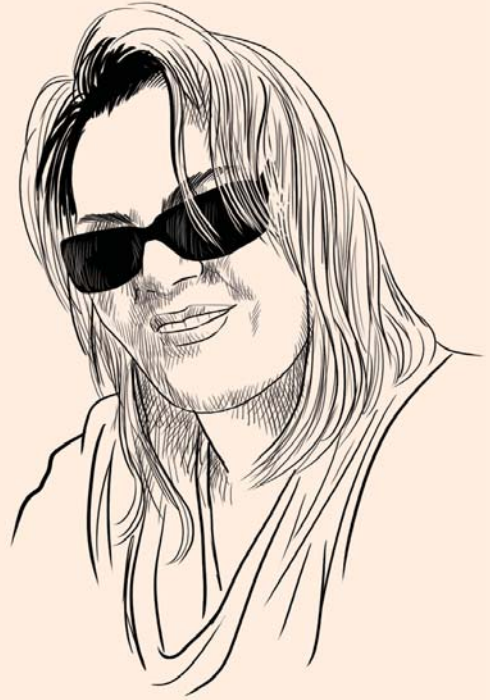
دەرزى هەم ئامیرەکی ئافرانديیە و دبیتە دەستەهلات
 بۆ ئاخفتنکەرێ، هەم ژى هیمايە بۆ هیزا ژنا کورد. ئەم
 دشیین ئەفى هەفۆکى "With her tiny body, she did the work of a ploughshare - ب فى قەلافەتې بچووک
 کارى گيسنەکی کرىە" وەکو شروڤەيەکی بخوينین بۆ هیز
 و خۆراگريا وى یا زیدە مەزن. بىگومان دەرزى "بچووک" و
 "زراف"ە، لى ديسا ژى دابینکەر، شەرکەر، و چارسەرکەرە.
 ل دوماهیى، وەکو میناکەکا دى بۆ بکارهینانا شعریەتې
 ب رەنگەکى هۆستایانە، ئەم دشیین هەلبەستا "پرسىار" یا
 هەلبەستفان ژيلا حوسەينى بهينین، کو ئەفە دلخوازترین
 هەلبەستا مەن د فى کۆمەلەيى دا. تیدا، ئاخفتنکەر میتافۆر و
 وێنەیان بکاردهينیت، داکو سحر و واتابوونا بنەرەها دایکینیا
 خۆ قەگوھیزیت. ئاخفتنکەرە هەلبەستى هزرین خۆ د وى
 سەرپۆشى دا دکەت یا بەرى هینگى دایکا وى یان ژى دبیت
 داپیرا وى کرىە بەر خۆ، و بەحسى وان ئاویان دکەت یێن کو
 پارچەيێن شینواران یان میراتین کەفن پى رەحەتې ددەن،
 هەقبەندیى درست دکەن، و مەرەقداریى پەیدا دکەن. ل دۆر
 ل بەرخوکرنا سەرپۆشى و تشتین دى، ژيلا دبیزیت:

And my head is an open window to the sky,
 Wishing to host the sun at day
 And the moon and the stars at night.
 My mother also left a pair of pitch-black glasses.
 It says: "This is the world as you see it."
 With every thunderclap, a mushroom of a
 hundred questions
 Old and new sprout in my eyes.

سونيا بوقدهيده/ تونس

نه تله كا كاره بايي!!

وهرگيران: عه بدولره حمان بامهرني

وهك پالهوانان ل سهر تيلان دلهيزت، كه نيا زاروكان دئينا
مومهك د دهستين ويدابوو، دوكيلا وئ رهش دبوو و د حالييا...
هاتنا باي ئاراميا وئ تيكدا و يا ل فالاتيا لبن خوه دتيريت...
ئهو نه بوو يا بهرگري دكر...
بهلكو زاروكا..
ژيانا وئ بلهز دهر باز دبوو
وهك شهريتا (ئكهشون) يا دهرهينرهكئ سهرگردان...
بيرا وئ ل شووماتيين وئ هات..
قوتانا زاروكين تاخي.. سهرئ وان ددا بهر بهرا..
ليگهريانا وئ ل هيلينين چووچكان و شكاندنا هيكيين وان..
گريانا وان، دهما داكيين خوه دديتن و ب ترس ل هندافي وان دزقرين
بيرا وئ ل گهرمه ته حرئ هات يا زاروكين خالهتا خوه تيدا كوكميرين و
ئهو برينه سهر بيرئ
دا گوھ ل دهنكفه دانا بنئ وئ بن، دهما بهرا د هاقيرئ
هزردكرن ئهجنه يين د بيريدا
ب شهيتانهكئ حهز ژ زاروكان نهكەت
تشتئ ژ هميان زيدهتر ئهو د ئيشاند،
ئهو ب تنئ بوو، سهر شووماتيان دهاته سزادان
وان نه دزاني، ئهو ل سهر بارودوخئ نه رازيبوونا خوه يا هافي دبیت
دهيكا وئ دا شوو و هيشتا ئهو زاروك
وئ چ ژ پهروه ردهيا زاروكان نه دزاني
وهك ياريكرئين وئ ب بيكيين وئ..

دەما ژ دايكبووی، زارۆك رادهستی داپیری کرن
 ئەفا حەژیکری
 ھەر وەکو دووبارە زارۆکا خوە زفراندیەفە
 نیشا وی ددا، دی چاوان یا دلرەق بیت و
 ئەوا ترسنوکتەر کو شیانین کوشتنا پێشیەکی ھەبن
 مەزنوو و خەوین زارۆکینیا وی د بری بوون
 وەک پێ دەیکا وی، کو میان چ خوشی بو تێ نەھیلاین و
 وەک تەمەنی داپیرا وی، ئەفێ پەنجەشیرێ خوە تیوەرکری
 زارۆکینیا خوە بن ئاخ دکر و
 ئەوی بەرپرساتیین ژ تەمەنی خوە مەزنتەر، ھەلدگرتن
 نەساخیا دەیکەکی، کو نەدزانی ئەو دەیکا وی یە!
 خووشک و براین ھەزدکرن ئەو ھەفالین وینە و
 بابەک د وینێ ویدا دیمەنی وی ژنی دینیت، یا وی حەژیکری
 بەلێ ب کەلەختەر
 تا شووگری ژێ
 ھەلگرتنا بەرپرساتیا وی دەھلگرت، ھەر وەکو دەیکا وی.
 من زارۆک ژبیرکر
 ئەو یا ل سەر تیلێ ھیسکی دکەت، وی دزفرینیت و
 جارەکا دی دینیتە فە
 ئەو ژنا ل ھیشیا وی، ژ دوورفە یا دینیت
 چافین خوە لی دکەتە گری و داخوازا زفرینی ژیدکەت
 جوان دەردکەت، دەما لی دزفری
 ھشیار بوو، کو ئەو دەیکا وی یە و ژ تەمەنی خوە بچووکتەر
 بو پشتم زفری
 زارۆکی گریەکا دژوار دکر
 کوری ژێ ھەستین خوە
 وەک زەلامەکی بچووک د فەشارتن
 بیرا وی ھات کو وی شیف بو وان دگەل خوە نەئینایە
 لہەر خوەدا کو بزفریت،
 نەتلەکا کارەبای د سینگی ویدا بەس بوو، چافین خوە فەکەت
 دەنگی خودانی جلی سپی و یی دیژیت:
 تو یا ب سەرخوفە دەیی
 شوکور بو خودی
 یا دزفریت!!

نزار قه بانی

هۆزان چیه؟

پشکا دووی

وهرگيران ژ عهره بی و هه قه رکر: سه عد عاسف

هۆزان چیه

من چ ده برینین په سەندکری بۆ وێ هه ژيانا کول ژیر رووبه ری له شێ مندا هه ی نینه.

کا ل کیشه را دهیت و بۆ کیشه دچیت؟

ئه ز ب پئگیری و ب مهنده هوشیقه پئشوازیی ژ وێ هه ژیان دکه م و ل ژیر خه ونا خوه و ویرانیا خوه دهیمه ده ری و نزانم چ روودایه؟

چاقرییا ده رکه قتنا روژنامه یا سه ری سپیدی

دکه م، بۆ وێ چه ندی کو بزنام کا ئه ری نافێ

من د ناف ریژا مریاندا هه بوویه؟

هه ر وه کی چه وا ده مێ هاتنا

بیقه له رزی نا هیته دیارکرن هه روه سا چ

وه خت و ده م بۆ هۆزانێ ژێ نا هیته دیارکرن.

هۆزان هیرشه کا ژنیشه کیشه یه و به ری کو ئه م

بگه هینی ئه و خوه فه دکیشه ته فه.

روژا هۆزانێ هه روه کی روژا ده ریایی یا درێژه؟

ماسیگر و ماسی، وه کی نیچیرفانی په یقا، ب نهینی،

ژ نیشه کیشه، ب وی ده نگێ کو ژ کووراتییی را دهیت

سه ودا یی دکه ن.

ئه ز ل به ر لیقا کاغه زی د روینه خار، چاقرییا

ماسییین نوو ب رهنگ و ئه ندازه یین نوو دکه م به لی دیاره ئه و ماسییین کو من گرتین و ب شوکا من که قتین سه رنجا من راناکیشن، ژبه رکو هیما یی جوانی مهنده هوشییی یی ژ ده ستدای.

ئه و یین بووینه ماسییین شویشه یی.

ئه و هۆزانژی یین بووینه هۆزانین شویشه یی.

ئه و ژێ ئیکه م به ره هم و ده سته که قتی منه ل وی روودانی.

روژا

هۆزانێ

هه روه کی روژا

ده ریایی

یا درێژه؟

ئه فه حاله تی تایبه تی منه. بۆ وێ دبیت

و دبیت هه ژيانا که سه کێ دیت ژ من ل

گۆره ی پيشانا (ريشتر) به یتر یان بیه یتر

بیت.

دبیت هنده ک هۆزانقانی دی راقه ماسیا

خوه ب دینامیتی بکه ن یان ماسییین د به ستییدا

بگرن، به لی ئه ز ماسییین خوه ب ده زیه کا ل سه رخوه

نیچیردکه م و ب بی ره وشتییه کا نه په وا دگه ل ماسی یان

دگه ل ده ریایی نا لقلقم.

ژ وی روویشه پیدقیه و ژ هه می هۆزانقانان داخواز

دهیته کرن. ئه زمونا خوه مالی یا مه ل دۆر شیوه یی

پئشوازیکرنا هه ژیان و بیقه له رزا ده روونیا خوه و

دیارکرنا په سنین وی و نیاسینا نقش و سروشتی وی بابهت سهر ته فگه را ویدا ددهن.

دی چیته د ناغ خورافاتاندا. شروقه کرنا هوژانئ وه کی شروقه کا خهونی یا پره ژ دره و

نزانم، نزانم، نزانم. و دهله سا.

هوژان ژناقداغه من د سمیت و من کون کون دکهت. هوژانا شروقه کری ئه و خهونه یا کو بریارا کوشتنا وی

نزانم ژى لهرزینا جهی برینا نوی چهوا بو هه وه به حس. دای.

که کم. ئه گهر هوژان داربایه، ژ تایین وبرا دا هه می دیروکا وی

ٲښينه دهر .
نه گهر هوژان بهر بابه پشټي پشکينا وي ژ
هو لا نه زمونوان و تاقیگه هان، دا ناگه هداری
دیروکا وی هه مییی بین.
به لی قه سیده بانده یه کی نه فسانه ییه ،
ژیان و دیروک و توپا نه ردی کریه سر ملین
خوه و دفريت.

هه‌وه‌ژی ل من دڤیت کو ب دویڤ وی بالندهیی
ئه‌فسانه‌ییدا بکه‌قم و بچه‌شکه‌فتا چیاپی وی و بیژمه
هه‌وه‌ چه‌وا دنڤیت، چه‌وا دخۆت، چه‌وا دگه‌ل مییا‌خوه
جوۆت دبیت و چه‌وا هینکین‌خوه ده‌یلیقانکا‌خوه‌دا‌ددانیت،
باوه‌رژێ ژمن‌بکه‌ن من‌گه‌له‌ک‌ه‌ جار‌ان‌بزاف‌ک‌ریه‌، هینکه‌ک‌ ژ

ئىنىيەت
ئەزى
سەرپرې ب
كېرا ھۆزائى، ب ھەمى
خەمبارى و پېگىريا خوەڤە
دبېژم: نزانم ھۆزان
چيە؟

ئەو كەسنى دېڭىزىتە وە كۆ ئۇ دزانىت، دىيىت
كۆپەيامگەھىنەرەك بىت ل دەمى راھىناناندا،
يان نقىسەرەككى پلە دەھە يان خودائى
قەھوہخانەكا رەوشەنبىرى يان قەوان
فروشه، يانژى دىكلەك بىت كۆ ھەمى
سپىدەھىيان رەوشەنبىرىا خوە د ناڤ مەدا
تاقىبەتەتەفە.

به لئ ئه زى سهربرى ب كيرا هوژانئ، ب هه مى
خه مبارى و پيگيريا خوه فه ديژم: نزانم هوژان چيه؟
هوژانقان نفيسه ره، به لئ خرابترين كه س ئه وه كو كيميايا
نفيسينى شروقه دكهت، هوژانقان د ناف ئاقيدايه و ئه وئ
د ناف ئاقتدا بئ؛ رووبه رى ده ربابئ ناسبت، زانباريئ

وان هېکښ زېږېن بۆ هه وه ب دزم په پړه کې ژ وان په پړن يه کې کا کې نفيسه يان ل چ چاخ و سهرده مه کې هاتپه زېږېن بۆ هه وه ژېفه کم.

به لې بالنده يې هۆزانې ههر دهمې گومانا هيرشکر نه کې کرېت و بېهنا غه رپه کې کرېت، يې بوويه هه وره کې بنه فشی و وه کی روحه کا پاڅو يا ل بهر ټيک چووی. نه گهر چ گرته ملې هۆزانې کاره کې نه درسته، نه فقه ب وې پامانې نينه کو رېکې ل باسکرنا هنده ک بيروبوچوونين من ل دهوړووبه رې هۆزانې بگريت.

نه ف دېر و بيروبوچوون و فهتوايېن من ب تنې بير و بوچوون و فهتوايېن تاکه که سيېن تايه تن ب منقه. نه فقه نه زموننا هۆزانې به ندناکه ن ژبه رکۆ هۆزان حاله ته که کو چ جارس نابيت، نه دهيتته به ندکر و گريدان و نه دهيتته دورپچ کرن.

ټيکه م: ب باوه رپا من هۆزان پړوژه يه کې شوره شگيرپه، مروقه کې تووړه ددانيت و ب دويځ فقه دچيت و مه رهما وې نه وه ب وې کارې روخسارې جيهانې بگوهرت، هۆزانه ک هه ژيان و لښان د نفيزا نه دريدا پېک نه ئينيت و قه له شه کې نه ټيخيتته سهر نه خشه يې جيهان و مروقا يه تيې، نه وې هۆزانا گرنگيا خوه نينه.

دووه م: ده رچوون ل ژېر ده سته لاتا قانونې: نه فقه ژې تايه ته منديا هۆزانې يه، هۆزانه کې نه و په سنه نه بيت د گهل سهرده مې خوه دا هه فکريې نه که ت و دگهلدا د ناريشه ياندا نه بيت، گرنگيا خوه نينه.

د فې سهرده مې نوکه يې عه رهب تيدا دژين، هه ست ب پيدفې و هه بوونا هۆزانقانين هيستريکه. نه وېن خوه ناده نه پاش و خوه پيدا ددهن، ژ چرايا سوور ده ربازدېن و بومبا دهمې ل بن سکه يا نه وې شهمه نده فرا که فن دادنن کو نه بوجه هل و داروده سته ک و ژنين وې، پشېک و کيچکه سه يېن وې لې سوارېن.

سيه م: هه رقه سيده يه کا بېې ل بهرچاف وه رگرتنا وې بده ت. هۆزانا باش پيدفېه ب خورتې ده ست بسهر تيشکيدا بگريت، تيشکې بشکينيت، نه خشه و پلانا تشتا ټيک

ب
باوه رپا من
هۆزان پړوژه يه کې
شوره شگيرپه، مروقه کې
تووړه ددانيت

هۆزان
داگيرکنا
جيهانې يه ب
په يشان

رامبو،

بودلير، فيرلين،
لورکا، پابلو نيرودا
داگيرکهرين پړوژگارين
سهرده مې خوه بوون

ئەو ھۆزانا حورمەتا جىڭكى كىت نەكەت، باوەرىيىن
 ۋى نەھەژىنىت يان ئاگرى ب خودايىن ۋى يىن دەستىرد،
 بۆچوونىن وان، رەۋىشت و تىتالان وان بەرنەدەت؛ ل رىزا
 ھۆزانى ناھىيەدانان.

ب "كچى"مانەفا جىڭكى تىشتەكى خەيالىيە، و،
 دەستلىنەدانا ۋى ژى درەۋەكا دىرۋكى يە.

ھەمى كۆمەلگەھىن جىھانى ژى ئىدىيەيا
 پاقزىيىن دكەن.

ھەتا كو ۋى دەمى ھۆزانقان
 دەيت و ھەئقىسا سەرشۆرىيى
 ھەلدەتەفە. تەقەى ل ھزرا پروپىچ
 دكەت. ئەفجا خويىنا سوور ل لەشى
 ۋى دەيتە خوارى. ئەگەر ھۆزان
 پىگىرى ئەوان پەسنىن فەكرىيىن جىڭكى
 بىت و كلاقى رىز و حورمەتى بۆ بلندىكەت،

كرنوشى بۆ خودايى خورمايى بىت، گومانى نەبەتە
 د فەلسەفەيا خىفشارى ە كو دىيىت: (باشتر ژئەفا بووى
 نايىت). بەلى د ھۆزانىدا جودا ژ ئەۋى خىكمەتا راستەقىنەيە
 نىيە يا دىيىت: (باشتر ژ ۋى يا كو ژ ئەفرۆ پىقە دەيت،
 نىنە)

ب قى مەرەمى قەسىدە دىيىتە پەيمانەكا
 ژىرپىكىرى.

ئەو نە لىرەيەكا زىپرى يا عوسمانىيە
 كو نىقەكا پەمبى بىت، يان بەلاتىنگەكا
 نەخشەكىشاي كو ب دەرزىەكى ب
 دىۋارەكىقە توندركىبىت.

ب ۋى بۆچوونى ژى ھۆزان تىرەكە
 دەيت و دچىت و نقىسىنەكا ھىرۋگلىفى نىە.
 كو تابويىتىن بەردىنى پى ھاتىيە نەخشاندىن.

ھۆزان ۋەلاتىيى باژىرى "نا" يە، خەلكى ۋەلاتى "بەلى"
 نىە، واتە ھۆزان د بىياتدا كارەكە ژ كارپىن دژايەتىكەران، نە
 كارى مەغولىان، كارى دەست ب سىنگىقەنان و رەتكىرنىيە،
 نە سەر شۆركىن و قەبىلكىرنىيە، ژ ۋى لايەنىقە ھەر پىكول و
 بزافەك بۆ رازىكرنا ھۆزانى يان ئەرك پى بەخشىنا ھۆزانى،
 دى ھۆزانى كەتە ھەسپەك د گۇفا دەستەھلاتىقە، يانژى دى

"موتەنەبى" داگىركەرى زەمانى خوە بوو.

"ئەبو نەۋاس" داگىركەرى زەمانى خوە بوو.

"عروە بن ئەلۋەرد" داگىركەرى سەردەمى خوە بوو.

"دىك ئەلجىن ئەلحەمسا" داگىركەرى چاخى خوە بوو.

ھەرۋەسا "رامبۆ، بودلىر، فىرلىن، لوركا، پابلۆ نىروادا"

داگىركەرىن پۇژگارپىن سەردەمى خوە بوون.

دىرۋكا ھۆزانى ب دەستى ھەمى ئەقان
 ھۆزانقانان ھاتىيە نقىسىن.

بەلى ھۆزانقانى ھۆگر، دەرۋىش و

ب نەزم و دىسپلىنان ۋەكى "دەمژمىرا

ئۆمىگا" دىدەقاننىا رەفتار و پەسنا

خوە ل مەزنى تاخى خوە ۋەردگىرىت،

ھەرۋەسا كارەكى ل پىشكا ئەرشىفا

ۋەراتەكى ۋەردگىرىت، بەلى ئەف جۆرە

ھۆزانقانە چ جاران پى خوە ناھافىژنە د نافي
 كۆشكىن ھۆزانىدا.

د پەيوەندىيا دگەل خوەدا ئەز دىدەقاننىا كرىار و
 رەفتارىن باشىيى ل كەسى داخاز ناكەم.

ئەز ب تى رەزامەندىيا ھۆزانى دىخازم.

حەفتم، ھۆزان تىكدەرەكا مەزنا زەمانىيە ب دژى

ھەموو تىشتەكى خوەگىرىت و ناسىيار و سەقامگىرىت.

ئەو ھۆزانقانن (ب سەر دىۋارادا دچن

و دىيىن: يا خودى تە ئاگەھ ژمن بىت) د
 سندوقا نەفتالىنى دا دمرن.

ژبەركو ھۆزان ب پەيشان شەپرى

دكەت و كەسزى نەشىت قەسىدەيى

بگىرىت و د گىرتىخاننىدا زىندان بكەت.

ئەگەر د ۋى پۇژا پىرۋزا عەرەباندا نەبىت

و ل ۋى جەي كو مەزنەك لى نىنە، ئەگەر حىشتىر

نەبىت يان ئەو جەي كو قەسىدە ل گەل ژىنپىن خوەفرۆش و

قاچاخچىيىن جگارا "مالپرو" دكەتە د گىرتىخاننىقە.

ھەشتەم: ئەركى ھۆزانى ب پەلە ئىك پىشتەقاننىيە، نە

ھەفالىنىي و نە ھەفدەنگى كىرن.

ئەركى ھۆزانى تىكدان و ئالۋىكرنا پەيوەندىيا د ناڧەبرا

مروڧ و جىھانىدىيە، نە سەقامگىركىن و نە دگەل رىكەفتنە.

ئەو

ھۆزانا حورمەتا

جىڭكى كىت نەكەت،

باوەرىيىن ۋى نەھەژىنىت يان

ئاگرى ب خودايىن ۋى يىن دەستىرد،

بۆچوونىن وان، رەۋىشت و تىتالان

وان بەرنەدەت؛ ل رىزا ھۆزانى

ناھىيەدانان.

ھەر

پىكول و بزافەك

بۆ رازىكرنا ھۆزانى يان

ئەرك پى بەخشىنا ھۆزانى،

دى ھۆزانى كەتە ھەسپەك د

گۇفا دەستەھلاتىقە

جوداږى بن، دگهل ئېكودوو ب ئاخفن و ل ئېكودوو بگههن،
هر وهكى چهوا ل جادى رېك بو هاتنوجوونا تاكهكهسى
نینه، زمانږى بو وى يهكى ناهيته دانان كو تاكه كهسك ب
تنى پى ب ئاخفيت.

بهلى هوزانا نوو يان پتريا هوزانين نوو نه دانپيدانې ب
لوژيكيا گهشهكرنا پهيښى دكهن و نه ب لوژيكيا جاده و
ريين بو ترومبيلان.

ئەز بهشهكى زور ژ وان هوزانفانين نوونقيس يين چهپ
و كومونيست و پيشكهفتنخواز ب وى يهكى تاوانبار دكهم
كو بزافى دكهن سيستمى فيوداليين هوزانې ب سهر گهلى
عهربدا ب سهپينن. ئەفلى ژى جوداهى نينه دگهل وى
فيوداليا فهرهنگى و فيكرى يا كو ئەميران ل سهدهيين
نافهراسه سەپاندبوو.

ناريسه يين
هوزانفانين عهره بږى
ئوه كو نافونيشانين
خهلكى يين بهرزه كرى، ئهو د
هشكاتيه كيدايه و
خهلكږى يى ل هشكاتيه كا
ديدا

كهته سهيى زيړه فاني بهر دهره گهه سولتاني.
دههم: ئەز وهسا دبينم هوزان پهيامه كا توند و تيژه و
هوزانفان بو جيهاني فريدكهن.

ئهو كهسى پهيام بو هاتيه هنارتن، د هوزانيدا كهسهكى
گرنگه. پهيامهك كو ئاراسته ي كهسى نهبيت وجوودا خوه
نینه، ئەگەر نه دى بيته زهنگلهك كو د نه بوونيدا دهيتته
ليدان.

ناريسه يين هوزانفانين عهره بږى ئوه كو نافونيشانين
خهلكى يين بهرزه كرى، ئهو د هشكاتيه كيدايه و خهلكږى يى
ل هشكاتيه كا ديدا، د نافهرا وانژيدا دهريا دهريا ههست
ب مهناتيين و خوه ب قه به زانين و خهلك ب كيم ديتن و
گريمانهو و بهرهه مې مهن مهن ههيه.

ل جهن هندي كو بهرهه مې هوزانفاني بيته
كه رهستهك بو ليكتيگه هشتن و نزيكبوونان، ئەفه يا
بوويه كهلهه كا خوه مهنكرن و دفن بلندي و به ترانيي
كو كهس ناچيته د نافدا، په رزان ب دهورى ويدا
هاتيه كيشان و كهس نه ويرييت لى نزيك بيتهفه،
ئەفه بوچى يا هوسايه؟

ژبه چ پسته چى هوزانا زوربه يا هوزانفانين
مه بو خوه دبهت؟ ژبهركو ئەفانا نافونيشانى
خهلكى ژبيركره، يانږى خوه لى خشم كره و
يى ل بيرا خوه برى، يانږى خوه ل چوارچووږى
زمانى دويرئخستيه.

زمانږى وهكى ريكا هاتنوجوونيه،
پيدفييه خهلك هاتنوجوونى تيدا بكهن و بهين
و بچن، ل وږى چافى وان ب ئېكودوو بكهفيت و ژييك

ھەلبەست ۋەكى وارگەھ:

رەنگقەدان دەربارەى
دوورئىخستنا ئەمريكيين
ھۆمۇنگ و پاشەرەرۇزا
ئەدەبى.

ۋەزىرەت ۋ ئىنگىلىزى: زانا ئۆرمانى

نقىسین: ھەلبەستفانا ھۆمۇنگى (مەى دىر فانك)

دەمى تەمەنى من دەھ سال، من دىتن. د مىژوۋىيەكا كولتۇرى بگەھىنم كو ب تەمامى من پى ل مەترسىيى دانا و چوومە د ژوررا مامى خۇقە دا پەرتوۋكىن ل سەر پەفاتكىن ۋى بخوینم. د ناڧا پەرتوۋكىن كۆلىزا جفاكىدا، ئەوا مامى من لى دخوینىت دا ب بىتە مىكانىككار، دەستەك كىم ژ پەرتوۋكان دەربارەى مۇقۇن (ھۆمۇنگ) ھەبوو كو ھندەك ژ گۇفارىن كەفن ژى يىن (ناشئونال جيوگرافىك) لى لگەل بوون، مىژوۋىيا وان گۇفارا دزقېرى بۆ سالىن ۱۹۶۰ل. ئەقان ھۇماران ب تايىبەتى ھندەك چىرۆك سەبارەت جەنگى فىيەتنامى لىخۇ دگرتن و ھندەك گۇتار، نەخشە، ۋىيىن پەنگىرى ھەبوون كو بەلگەنامە بوون ژ بۆ جەنگى ل (لائۇس) و ھەروەسا مشەختبونا د دووقدا ھاتى يا (ھۆمۇنگ)لان ژ بۆ ۋىلايەتتىن ھەڧگرتى.

دەمى تەمەنى من دەھ سال، من دىتن. د مىژوۋىيەكا كولتۇرى بگەھىنم كو ب تەمامى من پى ل مەترسىيى دانا و چوومە د ژوررا مامى خۇقە دا پەرتوۋكىن ل سەر پەفاتكىن ۋى بخوینم. د ناڧا پەرتوۋكىن كۆلىزا جفاكىدا، ئەوا مامى من لى دخوینىت دا ب بىتە مىكانىككار، دەستەك كىم ژ پەرتوۋكان دەربارەى مۇقۇن (ھۆمۇنگ) ھەبوو كو ھندەك ژ گۇفارىن كەفن ژى يىن (ناشئونال جيوگرافىك) لى لگەل بوون، مىژوۋىيا وان گۇفارا دزقېرى بۆ سالىن ۱۹۶۰ل. ئەقان ھۇماران ب تايىبەتى ھندەك چىرۆك سەبارەت جەنگى فىيەتنامى لىخۇ دگرتن و ھندەك گۇتار، نەخشە، ۋىيىن پەنگىرى ھەبوون كو بەلگەنامە بوون ژ بۆ جەنگى ل (لائۇس) و ھەروەسا مشەختبونا د دووقدا ھاتى يا (ھۆمۇنگ)لان ژ بۆ ۋىلايەتتىن ھەڧگرتى.

ئىكەمىن جاربوو تىشتەك ۋەسا ب چاڧىن خۇ دىنم. من بەرپەر قەدان و پىكۆلدكرن خۇ

دەمى تەمەنى من دەھ سال، من دىتن. د مىژوۋىيەكا كولتۇرى بگەھىنم كو ب تەمامى من پى ل مەترسىيى دانا و چوومە د ژوررا مامى خۇقە دا پەرتوۋكىن ل سەر پەفاتكىن ۋى بخوینم. د ناڧا پەرتوۋكىن كۆلىزا جفاكىدا، ئەوا مامى من لى دخوینىت دا ب بىتە مىكانىككار، دەستەك كىم ژ پەرتوۋكان دەربارەى مۇقۇن (ھۆمۇنگ) ھەبوو كو ھندەك ژ گۇفارىن كەفن ژى يىن (ناشئونال جيوگرافىك) لى لگەل بوون، مىژوۋىيا وان گۇفارا دزقېرى بۆ سالىن ۱۹۶۰ل. ئەقان ھۇماران ب تايىبەتى ھندەك چىرۆك سەبارەت جەنگى فىيەتنامى لىخۇ دگرتن و ھندەك گۇتار، نەخشە، ۋىيىن پەنگىرى ھەبوون كو بەلگەنامە بوون ژ بۆ جەنگى ل (لائۇس) و ھەروەسا مشەختبونا د دووقدا ھاتى يا (ھۆمۇنگ)لان ژ بۆ ۋىلايەتتىن ھەڧگرتى.

ئىكەمىن جاربوو تىشتەك ۋەسا ب چاڧىن خۇ دىنم. من بەرپەر قەدان و پىكۆلدكرن خۇ

ټه وه ټه و تشټن نه یی و نه هاتینه زانین
کومقه بکه م و ټه فی هه ستی بیبه هر ژ
ټه ده بیاتان بگوهورم بو کومه کا نوو
یا پی شه یی و ب دی فگه رانه کی پام
تیدا بهی ته خو ییا کرن کو د شی اندا
هه یه جوانی ا نه زانینی ب بیت ه ټه گهری
په یدابوونا ټاگه هییه کا نوو و ته مام. ټانکو مه ره ما من
ټه وه ټه فی فالاهی بی بشی لم و بگوهورم بو ده نگه کی
تای به ت ب خو ف ه.

بو جفاکین ژنفی سین بیبه هر مینا جفاکی من،
راکر نه فیه فالاهی بی ټه ده بی و هه لگرتا وان فالاهی یان
ب پیروزی و ری کتی خستی،
سال بو سالی، به شه کی
گه له ک گرن گه د
پرو سیه یا پی گه هان دی دا.
هر ده رفه ته ک د بیت ه
پی نگا فه کا مه زن به ره ف
رو ناهیا گه له ک پی د فی و
دا خواز کری.

کی م ژ هه فوه لاتی ی
فی وه لاتی ده رباره ی
(هو مونگ) ان دزان
و چاوانی ا هاتنا مه
بو فی وه لاتی وه ک په نابهر. د جهنگی (فی به تمام)
ی دا، هه والگیری ا نافه ندی ا ویلا یه تی ن ټه مریکی ب
ټوپه رسیونه کا نه یی رابوو یوون ل باکو ری (لاووس)
ی کو گه له ک ژ هو مونگان لی دژیان. ب ده هان
هزاران ژ گه نج و زه لامی ن هو مونگان مینا باپی ر و
مami ن من هاتنه راکی شان بو له شکه ری دا ژ بو
ټه مریکیان ل دژی شیوعیان ب جهنگن د ټه وه جهنگی
هاتی به نیاسین ب جهنگی نه یی.

ده می ل سال ۱۹۷۵ ویلا یه تی ن هه فگرتی خو
فه کی شای و ده سته لات که فیه بن ده ستی ن
شیوعیان، ژ ترسا ژانا خو، سه دان هزار په نه بار ب
پیان به ره ف تایله ندا
ټاوه ره بوون. گه له ک ژ
وانا د رووباری مه زنی

گه له ک ب ده گم نه ی
من بابه تی ن چاپکری
ده رباره ی هو مونگان د
دیتن، و بیگومان نیاسینا
هه له به سفانین (هو مونگ)
هر تشته کی مه حاله

بارکری، من هنده ک ژ په رتووکین وی
بو خو پاکرن، و لگه ل وان په رتووکان
ټه ف هه ژمارین بی سه روبه ر و که فن
ی ن گو فارا (ناشیونال جیوگرافیک) ی.
ټه ف به ری هه شت سالانه مام
من گیانی خو ژ ده ست دای و بو

من ده رفه ت نه که فتی پرسیار ژ بکه م لکی هه
ټه ف گو فاره ب ده ست وی که فتنه و بوچی ټه ف
هه ژمارین ته نک ل ده ف خو هه لگرتیه کو لاکیشه یا
پشتا گو فاران ژ په ی شان د پر ن. فه دیتنا وان گو فاران
پالده ره کی مه زن بوو ژ مه راخواز بییا من لسه ر

په رتووکان و هه روه سان
نفی سین ژ ی. من
گه له ک کی م ژ خو د
نافا وان په رتووکاندا د
دیت ی ن د به رده ست
و پتیریا جار ان جهی
تر سی بوو ده می من
وی نه یه کی (هو مونگ)
ان د دیت یان ژ ی خو
نافه ییانا وان ژ ی، کو
پتیریا بابه تی ن ل سه ر
وان هاتینه به لافکر ن

ژ لای کی که سین نه هو مونگ فه بوون. ټه گهر شاشی
ژ من بیت و نه گه هه شتتا من ژ بو په رتووکین
دروست ده رباره ی وان یان ژ ی نه، من هه ست پی دکر
هه روه کی نفشی من هر ب یی کجاری هه بوون
نه بوویه، چونکی گه له ک ب ده گم نه ی من بابه تی ن
چاپکری ده رباره ی هو مونگان د دیتن، و بیگومان
نیاسینا هه له به سفانین (هو مونگ) هر تشته کی
مه حاله.

هه رچاوا بیت ټه فروکه، ټه ز هه له به ستفانه کم ژ
نه فی یی ن ټه مریکی یی ن (هو مونگ) کو قه بخوازی لگه ل
خو بخو دکهن ژ بو نفی سین لسه ر ټه فی جهی
نه دیار و به رزه. ټه ز
وه سا د بینم کو تشتی
لسه ر من پی د فی به بکه م

هه رچاوا بیت ټه فروکه، ټه ز هه له به ستفانه کم ژ نه فی یی ن
ټه مریکی یی ن (هو مونگ) کو قه بخوازی لگه ل خو بخو
دکهن ژ بو نفی سین لسه ر ټه فی جهی نه دیار و به رزه

(میکونګک) یی دا بنئاف بوون و خەندقین، و ھنده کین دی ب مینین چاندی گیانی خو ژ دەستان، زیده باره ی کوشتنا هژماره کا گه له ک مه زنت ل سه پر رپيا ره فیني. نه وین ب سه لامه تی د پتییدا ده ربازبووین مانه د که مپین پر و تژی یین ئاواره یانقه، بو ده مه کی دریز لویری مان بهری بهینه فه گوهاستن بو دهوله تین جیهانا سیی.

فه گپرانین بی وه لاتییی، جهنگ، و ده ریخستن ب کووری د میژوویا (هۆمۆنگ) اندا د دیارن، لگه ل رابردوو به کی کو تیدا (هۆمۆنگ) گه له کی نه خوینده واره. هندی ل بیرا (هۆمۆنگ) ان هه ی، رپیا سه ره کی

بوو ژبو به لافکرنا عه ده تین که لتوری ب فه گوهاستنا ده فوکی بوویه، نه ریتین شامانیه تی، سرود، و چیرۆکین فۆلکلوری ژ نه فیه کی بو نه فی ل دوو قدا. ل گوره ی نه و نه ز دزانم. چ میژوو به کا دروست و فهرمی نینه سه باره تی ده ستپکا گه لی (هۆمۆنگ) ان. نه و تشتی گه له ک نزانن نه وه کو به ری سه دان سالان، باپیر و بابکالین من گرکین روژناییی باشووری چین دایگرکربوون. لی ژ نه گهری جهنگین لگه ل چینیان و په ستانا به رده وام ژ بو خوگونجانندی لگه ل کۆلتوری به ربه لاف، هۆمۆنگان ژ ویری بارکر و هره ف باشووری ئاسیا ره فین و لویری ل بلنداهیین (لاووس) نیشته جیوون. زانایان یا پیشنیارکری کو هه ر شوینواره کی نفیسین و سیسته می هۆمۆنگان، نه گه ر هه بن، ژ نه گهری فان جهنگین که فن ژ نافچووینه و نه ماینه.

ل سالین ۱۹۵۰یان، مزگینگه هینه ری

کریستیان ژ بو مه ره ما به لافه کرنا ئانی گه هه شته گوندین (هۆمۆنگ) ان ل (لاووس) ی و نه وان سیسته مه کی نفیسینی ژ پیتین پۆمانی بو (هۆمۆنگ) ان پیشقه بر. و ب بوورینا سالان هنده ک سیسته مین دی ژ هاتنه پیشقه برن، لی نه ف دانیه ا پۆمانی ما هه تا بوویه سیسته می سه ره کی یی پتریا هۆمۆنگان

ل نه قرۆ بکاردهینن.

من بقییت یانژی نه، دقیت هه رده مه کی تیدا به حسی هۆمۆنگان بکه م، نه فی چیرۆکی ب فه گوهیزم. نه ز وه ک نفیسهر، ل وی ده می نه ز د نفیسم نه ف کیماسیا مه زنا میژوو یی یا نفیسینی بتنی هه ستی قالا هیی لده ف من زیده دکه ت. نه ز

نه ز وه ک نفیسهر، ل وی ده می نه ز د نفیسم نه ف کیماسیا مه زنا میژوو یی یا نفیسینی بتنی هه ستی قالا هیی لده ف من زیده دکه ت

نه بتنی یی بیه هه رم ژ که لتوره کی تاییه تی یی نه ده بی، به لکو بو ده مه کی من چ نه بوو پی بشیم نه وی که لتوری به ره مینم ژ. نه گه ر مه سیسته مه کی نفیسینی یی تاییه تی بخوفه هه بایه، دا بیته نه گهری ئامادکرنا په رتووکی هه لبه ست و میژوو و هه ر نه ده به کی

دی کو ب زمانی هۆمۆنگان دهاته دارپژتن.

هه رچاوا بیت و سه ره رای قورسیا نفیسینا قالا هییا جوگرافی، نه ز بو خو له که کی ژ په شیما نینم و خو هه زرا هندی ناکه م نه ریتین ب ده فوکی هاتینه فه گوهاستن ژ بیرا خو به م، نه و نه ریتین که لتوری من ل ته فایا فی ده می هیلا ی و ری نه دای ژناف بجیت و نه ف ده رفه ته به رده ست کری ژ بو به رهنکاریا نه فان نه گهرین قورس. هنده ک ژ فان نه ریتیان مینا kwv txhij جوره کی هه لبه ستین ده فوکیه وه کی ستران

دهینه فه هاندن، پتریا جارن سنوورین نه ده بیاتی و هوونه ریډن دی شیلی دکه ت. جوره کی دی یی به ره هه مان نه فه یه paj ntaub، نه فه پیکده یی ژ نه خشین په نگه وره نگ کو ب ده رزیان هاتینه درین. گه له ک د وی باوه ریډانه سیمبول یان کوډ لسه ر هه نه، نه و سیمبول و کودین ژین هۆمۆنگان ب نه پنی و نه ئاشکه رایقه د جلوه رگاندا

نه ز هیخوارم نه و هه لبه ستین من لقی ری به رده ست کرین ب بنه ده رفه ته ک ژ بو فه دیتن و دوو باره فه دیتنا به ره مین هه لبه ستفانین نه مریکی یین (هۆمۆنگ)

زیده کرین ژ بو مه ره ما توومارکرنا میژوو یا خو لسه ر گرین بلند یین چین. نه ف کریارین که لتوری ب گه له ک جوران، سه ره رای هندی نه د چاپکرینه یان به لافه کری، راستیه کا نه ده بی به رچا فکده ن. هنده ک به ره هه من ژ به رهنکاریی و داهیانیان ئازا یین بابکالکان و وان سه ره یین زیده ریډن تیراکری هه ی

ل هه رگاښه کا هزرا خو کوور د میژوو یان پیناسه یا خو دکهم وه کی ژنه ک ژ نه میکیښ (هو مونگ) دوویات دکته. د حالته مندا، نفیسین ژ بو مه رما پشتراسترنیه کو دی میژوویا من لیر مینیت و ناهیته ژ بیرکرن.

هه روه سا نفیسین ده رگه هه کی فهدکته ژ بو فهدگیرا پرفتار و هزړین جفاکه کی. فیرونا من یا نفیسینا هه لبه ستی ری ب مندا به ژداری کاروبارین دامه زراوه یی بیم ب وی مه رهمی کو د ژ وی دامه زراوی ب خو بنفیسیم. هه لبه ستی هاریکاریا من کر زمانی پروژا فایان بکار به ییم د ژ وی وان بخو ب نارمانجا گه هاندنا په یاما خو، گه هاندنا نه دیاتین تاییه ت ب منقه. نه ژیدی پیدفی ب هندی نیم کو ب تنی ژیده ری نه ژ

نفیسینا هو مونگان وهر بگرم دا هه بوونا خو به رچا فیکهم. ل فان دووماهیکان، برازیا من یا نه ه سالی ده ست ب نفیسینا هه لبه ستان کریه. د فی پینگافیدا به ره ف لیرینانی، ده می من ته ماشه ی برازیا خو کری، من هه مان تشتی د ناخی خو دا دیت ده می

من ټیکهم جار نه و گوډارا (ناشیونال جیوگرافیک) دی تی. ل ده ستی کی نه وی هنده ک ریژک د پرتووکا خو یا پروژانه یه ندا نفیسین، پاشی بوونه کوپله و پاشی بوونه پارچه هه لبه ستی کورت و بیهنفره هکه ر ده رباری سر وشت و جیهانا ل ده ورو به ری وی. نه ز به ره ف نه گه ری ده رکه فتنا هه لبه ستفانه کا دی چووم ژ بنه ماله کا پر ژ برینیجان و من ده مک لگه ل بووراند ب ناخفتنی سه باره تی هه لبه ستی، من پشته فانی و کر به رده وام بیت نه گه ر ب تنی ب هنده ک ریژکان ژ، ژ ده مک کی بو ده مک کی بنفیسیت. نه گه ر ژانا نفیسین به لبریت یان ژ نه، نه و هه ر به شه که ژ نه فی داها توو یی من هیفی هه ین عده ت و که لتوری مه نه میکیښ هو مونگ ژ لای

ژ بو خوگونجانندی لده مک کی وه سا دا کو گه له ک نه گه ره کی مه زن هه بوو مرو ف تووشی زورداری بی نه گه ری ده رپین هزری یان نه ده بی.

نه ز نه فروکه خو د فی دووریانا میژوویا ده فوکی و نفیسکیدا بینم. نه ز کار ی خو دینم هه روه کی پیکوله ک ژ بو دیارکرن امانا به ره بابکه کی کو ژانا وان هه موو بتنی لسه ر ناخفتنی بوو، لگه ل نه خشه ته رازتنا وان هزران لسه ر لاپه ران ژ بو مه رما رزگار بوونی د فی سه رده می وی ل دووقدا دا. نه ز پی د نیمه ده ر کو ده مین جه نگ و ده ریخستین ب کو مه ل کار تی کړنه کا توند و نه ری نی یال شیانین که لتوری نه ده بی هو مونگان کرین، به رده وام جه نگ ریگر بوو. لی ل سه رده می نوکه دا چ تشته کی گرنگر و له زگینتر نینه ژ توومارکرن

په ه و ریشالین خو یی نه ده ده بی ژ بو پشتراسترنا پاشه پروژه کا ب هه لبه ست و نه ده بیات.

نه ز هیفیخوارم نه و هه لبه ستی من لفیری به رده ست کرین ب بنه ده رفه ته ک ژ بو فهدیت و دووباره فهدیتنا

به ره مین هه لبه ستفانین نه میکی یی (هو مونگ). نه ف هنده کن ژ ده نیښ نه هاتینه گو هلیوون کو بووینه نه گه ری گرکرن کووراتی و جو دا هیی د بناغی نه فی وه لاتیدا. ژ بلی نه فی، هیفییا من نه وه نه ف هه لبه سته به یینه دانان وه کی سیمبولین به ره گاریکرنی. ژ نه و نه ز تیدا ده ربا زبوویم، بو من خو یا بوو کو نفیسین به ره نگاریکرن نه مانیه، ب تاییه ت نه گه ر تو ژ (هو مونگ) ان بی و په سه نی ته ژ یجاخی لسه ر گرکان د ژیا ن بن کو د بی به ربوون ژ سیته مین فه رمی یی نفیسینی، بی به ر تا فان دووماهیان. و سه ره پای هندی، خه لکی ته که فینه به ر جه نگه کی کو یا پیدفی بوو جیهان یا پی بیتا گه ه مینیت. ټیدی هه لبه ست نه بتنی حه زه که یان ژ چالاکیه ک، به لکی لینه کا پیدفی به رده وام گرنکیا هه بوونا خو

سه ره رای هندی، ژمارین مه گه له ک ب خرابی د کیمن، نه م گه له ک د کیمن تا وی راده دی نه شیم ناغی ده ه هه لبه ستفانان ژ نه میکیښ هو مونگان بینم کو ژانا نفیسینی هه لبرارتی

مهي دیر فانگ

مهغه بڼه بهینه څه ګوښه استن و لده څه
بهینه هه لگرتن.

سهره رای هندې، ژمارین مه
ګه له ک ب خرابی د کیمن، هم
ګه له ک د کیمن تا وی رادده ی
نه شیم نافې ده هه له ستفانان ژ
همریکین هومونگان بینم کو
ژيانا نفیسین هه لېزرتی. لی
هر، به راورد ب دهه یان
بیست سالی بوری، هم
ګه له ک یین پیشقه چوون.
نه فروکه، هم همریکین

هومونگ خودان نفیسهرین شانوګه ری، بیرنامه،
سیناریوین ته له قزیونی وګه له ک نفیسهرین دی نه،
بېګومان ژ وانا هه له ستفان ژ کالیفورنیای بګره
تا روژنا فای نافه ندی کو بووینه به شه ک دیار ژ
پیکراوین ته ده بی ژ بو هه له ستی مینا باز نه یا
نفیسهرین همریکین هومونگ. نه څه ګروپی ب
خوشحالیقه شایمه تیدا به شدار بیم و کاربکه م،
پوله ک سهره کی د ګیریت د پیشقه برنا شیانین وان
نفیسهرین څه دګه ږنه څه بو جفاکین پیچینه بووی و ژ
پشته فانی د بیه هر.

ګرنګیا فان جوړه پیکولان ګه له ک پتر لی دهیت
ل ده می د وینه ی مه زندا دهینه دیتن، وینه ی بی
وله لاتی، مروفتین هاتینه ده ریخستن ژ واری خو و چ
پ لبر نین ب څه ګه ږنه څه. د ده رته نجامی ناواره بوونا
(هومونگ) ان ژ بو ګه له ک سنووران و لده مین جودا
جودا دا، ژ بو پروباری وله ته کی تا بلنداهیین
وله ته کی دی، نه ز هر یا هزا خودکه م : نه ری
باشه نه ز ب دروستی ژ کیفه هاتیمه ده ریخستن؟
نه ز نه شیم ب پشتراسی بیژم لی دشیم بیژم کو
هه له ست نه وه له ته یین من چ جار ان نه بووی.
پیکهاته یه په یقانه و پیکه ستنا وانیه بو بهر په پان،
ګوتنا وانیه د جیهانه کا جودا دا چ راست یانژی
ناشوی، بیده نګیا وان په یقان و ههروه سا ناماده ییا
وان ژ بو هه لگرتن و ږرګارکنا میژووی و سهره اتین
مروفتین ژ وله تی بیه هر، نه ها ل وی ده می هه له ست

د بیه واره ګه ی من. هه له ست نه وه جیه ی نه ز
هه رده م څه دګه رمی نه ګه ر چنه د یا دور بم.

ژ بلی خه ما من و نه خوشیا من یا دیتنا ګه لی
من وه ګه له ک ییمال و بیانی د بهر په پین ګوفارین
(ناشیونال جیوګرافیک) ید، خه ما من هیشتا دژوارتر
د بیت ده می دزانم من بتنی نه څه ګوفاره یین
هه یین وه ګه له ګه نامه لسه ګه لی خو و نه زیده تر.
هه رچاوبیت نه وه ګوفاره نه و پیا دریز یا هومونگان
ژ بو بده ستفه هیانا ده نګه ک لی قی جیهانی ل بیر د
نین. نه و دو پاندکن کو من پیدفی ب نفیسینین
که سین دی نینه دا بشیم میژوویا خو به لګه بکه م.
نه و هه موو ګوفارین مین، مینا شوونوارانه، هرین
ګه هه شتینه سه باره ت نه و تشتی ب راستی مروفتان
پیناسه دکه ت - نه و ژ مروفت ب خونه.

ژبده:

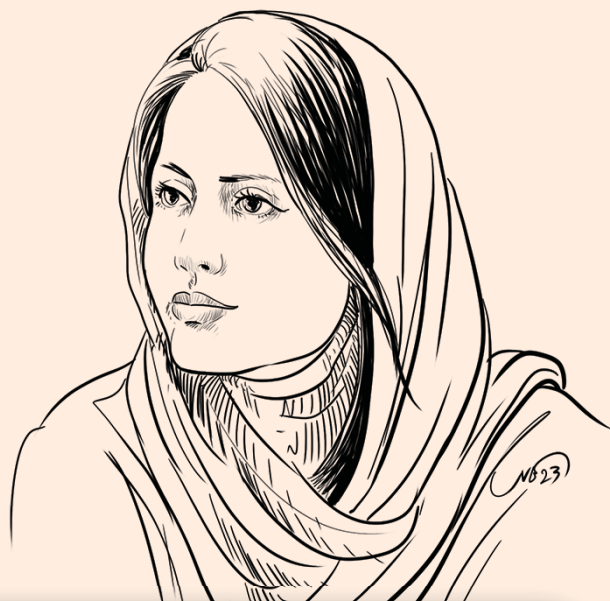
<https://poets.org/text/poetry-homeland-reflections-hmong-american-exile-and-literary-future>

په راوی:

۱- خه لکن هومونگ ل چهرخ نوزدی ل باشووری چین
مشه ختی ده فزین چایی یین لائوس و قیتنام و تایله ند
بون. د شهر قیتنامدا، خه لکن هومونگی ل ګه لی سی نی
نه ی یا نه مریکی ل "شهری نه یی" دا ل لائوس کاردرن، له ورا
ژی پشی سهرکه فتنا کومونستان نه و نه چاربون واری خوه
بجهیلن و ب ره فن. پشی دهر بازکنا ده مه ک دریژ ل
که مین تایلند. ګه له ک ژ هومونگان به رف وه لاتی سی یی
چوون کو بریتی بون ژ اوسترالیا، فره نسا، که نه دا، نه لمانیا
و نه مریکا.

۲- می دی فانگ له ۲۰۱۰ تیشرینا ټیکن ۱۹۸۱ له دولا
نافه ندا کالیفورنیا ژدایکېووه. کچا په نابهرین هومونگه کو ل
ده سټیکا سالی هه شتیان د چهرخ بوری و پشی څه کیشانا
نه مریکا ل شهر پ نه یی ل لائوس هاتینه نه مریکا. پروانامه یا
MFA له زانکویا کولومبیا و پروانامه یا به کالوریوسی ل زانکوسا
کالیفورنیا ل بیرکلی به ده ستفه نیانه. فانگ نفیسره پرتوکا
(بارانا زهره: هه له ست ۲۰۲۱)، کو خه لاتی هه له ستا لینور
مارشال له سالی ۲۰۲۲، خه لاتی پرتوکا نه مریکی ۲۰۲۲ ی ب
ده ستفه نیانه.

هېلا سديقي، په پښتن ويړه ك ژ ئيراني

وهرگيران ژ فارسي: سينه م چيني

"هېلا سديقي" ئيك ژ هېله ستفانين هره ديار و ويړه كه كو وهك ژنه كا هونه رمنه ند و هېله ستفان و چالاكفان دهيتنه نياسين، ل ۱۹۸۵/۳/۲۹ ل ته هيران ژ دايكبوويه. د قوناغا سنيله بييدا ده ست ب نيگار كيشاني كويه و پاشي هيدى هيدى هاتيه دناف جيهانا ئه ده بى دا و به شدارى د چندين كور و كومبوون و كار و چالاكيين گروپين ئه ده بى دا كويه و ئه ندامه كا كارا بوويه د ناف ناف گروپان دا. ژ بهر هلويسست و هوژانين وي يين ره خنه گرانه چندين جاران ژ لايى رژيما ئيراني فه هاتيه گرتن. د هوژانين وي دا بابته تين مرووف دوستى و مافى مرووفى دديارن، بو نمونه د قى پارچه هوژاننى دا ديژيت:

دېن هه ژدى دا مافى دهنگدانى نينه
چونكى هيش زاروكه و نه فامه
نه گهر دېن هه ژدى دا نينه ماف
پا بوچى يى ژ هه ژى سيداره دانى يه

زيده بارى رهنقه دانا زور بابته تين دى يين جفاكى و وهلا تپاريژى و نيشتمانيه روه رى.. هتد دناف هېله ستين وي دا. ئه فه نمونه كه ژ هېله ستين وي:

ژ ئاخى مه و هه ف ئاخى من ژ گيانى من نينه
ههر وهكى ئه ف قه ومى غه زه بى هه ف وهلا تپين من نينه
ل قيرى پينوس ريز و ياسا شكندن
ئالايه ك بى رهنك ل قى مالى روينشت
پى ژ پينگافين خلكى قى باژيرى وهرگرتن

ب به خیلی و زۆرداری سڤکاتی پینکرن (ئیهانهت)
 بهری خۆ نه دا کهرامه تا برای ب چاقی ئیمانهت
 بی ئاگه هن ژبلی دارستانی بقری چ مال نینن
 دهستک داره به لی چ رهه نینن
 هه رچهنده باغ ژ خه مین پایزی دا نیژهن دبیت
 ژ خوینا کهنجین وهلاتی شلیتر شین دبیت
 سه د گول و گیا ب پینگافین باینن بهاران
 شین دبن و سه د راموسانا دده نه لیقین بارانان
 قوقتوس رادییت و ب هزاران گیانان
 دفریت ژ قه فه سا ب خوین و مژاوی
 ب به فرا ئه ردی ئاف دبیت زولم زۆرداره
 سبه هی باین هه می جه د که سکن دوباره

هزر و هه ناسه و ماف ب زیزی وه رگرتن
 هه له سیتین مه دخواندن ب فیل دستاندن
 ل هه می جهان ب ئاوازی دره و بو هه می که سان دخواندن
 ب بشری سینگی فی باژیری برین
 بالندین هیثیان ل سه ر چه قین داران فرین
 برن ژ قی ئا خا موسیبه ت دیتی نعمه ت
 ئه ف که فنه ئا خا تزی خه م و منه ت
 ژ مه زنه دیروکا وی هه لوه شیان بجه ما
 باغه کی تزی ئیش و ئه له م بجه ما
 ژ هۆزا روسته م و سوهراب و سیافه ش
 مخابن ب سه دان زه لامین جه رگ سوتی بجه مان
 ژ وهلاتی فه لسه فه و شعر و شه ریعه ت
 نه زانین و غه زه ب ئینکار بجه مان
 مه دروشمین وه لات پهروه رییی ددان و گو ه لی نه دبوون وان
 ئاوازین ئازادین ب دارقه کری بجه مان
 دو ه ی تفه نگه ک دانه ف هه ر ئاینه کی
 ب سه دان گولین نه بشکفتی برنه شه ره کی
 خوین و خوینبارین بوو و شه ف و به رده وام ئیش
 ب شلیتر و یاسه مین و سه نه م و خوگرییی
 ئه وین ژ فان کوما دویر مای
 سبه هی چوونه پویری شه ری
 ئه قرو ل ده رازینکا مالی ب چه کی بابی
 یا گرتی ستیرک ل سینگی زاروکی
 ژ خوینا جه گه را وی سۆربوو رووی دایکی
 ژ بهر غیره تی تا هاته ئه ردی

ژندهر: جایی برای نوشتن (virgool.io)

چەند نموونه ژ کورته ههلبهستين ئهقينداري د ناف

ههلبهستين سويدي دا

۲-۲

وهرگيران ژ سويدي: سادق صالح*

۸

ژ نفيسينا:

سيف ئاندرسون

Siv Andersson

د ناف دلیدا ژوورهک ههیه
کو ئه و بهس ژ بوتهیه.
ل ههر جیهه کئ ئه ز لی بم
ل ویری تو یی ل دهف من

دهمئ گوهدارییا گهرمیا دهنگئ ته دکهم
مینا موزیکا تۆمار کری
جاره کادی دووباره کهم
چونکی ب ههمی رهنگین خوهفه
دهنگه کئ بی ههمتایه

ل تارییی و رووناھییدا
ئه ز دیمئ ته د بینم
د ناف بیره وه ریا ئا د ئینمه پیش
ئه و وینین تو د ناڤدا دگرزئی

لی د ناف هه میاندا تو ژ بو منی
لی ئه و باره کئ گرانه
خوزیا من ژ بو ته
دهمئ تو ژ من دووری!

۷

ژ نفيسينا:

ئیتھیل توراندیر

وهره دهف من
دهما کو شهف بیدهنگ د بیت
من د هه مبیژا خوه دا گهرم بکه
من ل نیزیکی، نیزیکی خوه بهیله
بلا ئه ز

ههست ب ریتمین لیدانا
دلئ ته بکه م!

ههست ب وان نه بزا بکه
کو د شهوتینن
من تونه بکه

من ببه به هشتا مه
ل بهر سیا پهر دین ئه فراندا
پیکه ده دئ بینه له یستکفان و
د ناف قاتا به خته ورییدا فرین!

* لیبورین ژ وهرگیری دخوازین کو د هژمارا بۆریدا ناڤی وی
ب شاشی هاتبوو نفیسین.

چەند نمونە ژ کورته هه لبه ستين ته ښنداري د نافي هه لبه ستين سويدي دا

ژ نفيسينا:
کاري بوي

Karin Boye

تو باشتين ناراميا مني
تو مه زنتين پاريزقاني مني
تو باشتين که سي، تويي مني
چونکي تشتهک مينا ته، من نائيشينيت

نه، تشتهک وهک ته من نائيشينيت
تو مينا شه خته و ناگري
تو وهک پولاي رها من دبري
تو باشتين که سي، تويي مني!

۹

ژ نفيسينا:

کاري بوي

Karin Boye 1900 - 1940

باشتين تشتي کو مه هه
نه دهيتته دان
نه دهيتته گوتن و
نه ژي دهيتته نفيسين

باشتين تشتي د هشين ته دا
نه شيتن تشتهکي گه مار بکه تن
ل ويړي ب کووراتي د برسقيت
به س ژ بو ته و خودي

ته څه تاجا دهوله مه ندييا مه يه
کو که س نه شيتن بگه هتي
ته څه نازارا هه ژاريا مه يه
کو که سه کي دي نه شيتن ژي به هره مه ند بيت

دوو ههلبه ستين سارا تيسدهيل ههلبه ستقانا ته فينيي

وهرگيران ژ ئينگليزي: پوييتيكا

٢ فه شارتنا عه شقي

من عه شق دنيقا دلي خوهدا يا فه شارتى
ژ گرنزينين چاقين من دديارن
نه نها، نهو ده مين مه هه فدوو ديتى
عه شقا من هه ردهم يا زندى بوو

لي هنده كجاران، ده مي نهو ب شه فان خه ونان ديينيت
به ره به ره، كه سكاتيا دارستانان شيلي دبیت
په نكه نهو، عه شقا من بيتن
د ناف خه وئین ويدا خويا ببيت

يان هنده كجاران، ده مي ژ دليقه ژان ده يتي
ب بله زى ژى چاك دبیته فه
په نكه نهو عه شقا من بيتن
داكو ئيش و ژانين ژيانا وي، فه ره فينييت

١ بن ئاخكرنا عه شقي

نه ز ژ بو بن ئاخكرنا عه شقي يا هاتى
ل بن داره كي

ل دارستانه كا پەش و تاري
ژبوى كو كهس وي نه بينيت
ل سهر من پيدفيوو، نه ئاخ ل دهر دورين سهرى وي
نه بهر ژى ل په خ پي بين وي بدانم
نه ز شهيدايا ليقيين وي بووم
شرينييه كا ته عل بوو
وه سا باشته، ئيدي نه چمه سهر گوپين وي
بو سهر تابيته كا سار و سر
گه ره كه پر ب هه ردوو ده ستين خوه
كه يف و خوه شيان كو مقه بكم

ژيډهر: Sara Teasdale _ The poetry Foundation

جاك پرىقىر*

وەرگىران: پۇيتىكا

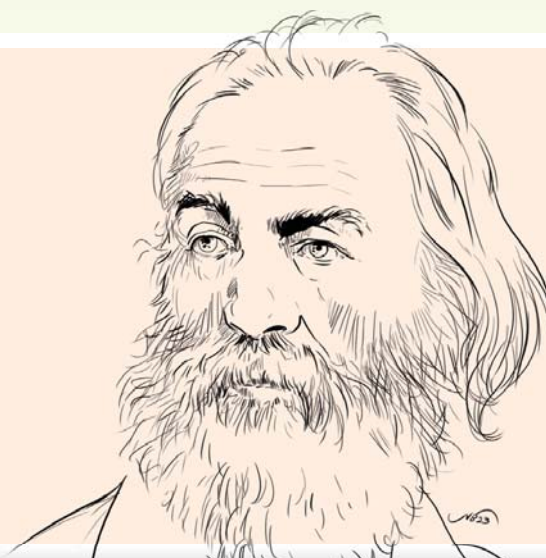

نيزىكى

ژ تەشتا ئەوئ پەيئى ژى
بەختەوهرى ھەيە
بەختەوهرى و گاڤىن گەش
ستىريا سەوېرەئ د ئاف دەستىن بەختەوهرىيىدايە
بەختەوهرى كو ھزرى د چو تىشتەكيدا ناكەت
بەختەوهرى ژ ئەوى "گا" يى دچىت
كو ژ لايى "رۆز بونىر" يقە ھاتىيە چىكرن و
پىشتى وئ ژى بەدبەختى
بەدبەختى ب دەمژمىرەن زىپىنقە
ب شەمەندەفرەكا بەرھەف ژ بۆ سەرکەفتنى
بەدبەختى كو ھزرى د مە ھەمىياندا دكەت
ل ھەمىيان،
ل ھەمىيان،
ل ھەمىيان، ل ھەمىيان، ل ھەمىيان
ب كىمى دى ب سەر ھەمىيان ژى سەرکەفتىت

ل "فۇنتانا بلو"
ل ھەمبەرى ھۆتتلا
"سزايى رەش"
پەيكەرەئ "گا" يەكە^(۲) لى ھەيە
كو "رۆز بونىر"ى^(۳) يى چىكرى
پىچەكەئ ويقەتر
دارستانەكەئ لى
پىچەكەئ ويقەتر
لاشەيىن جوان و
دارستان و بەدبەختى و

- ۱- ھۆزان و نقيسەرەكەئ فرەنسىيە، ل ۴ى شواتا ۱۹۰۰ ژ دايك بوويە و ل ۱۱ سېپتەمبەرا ۱۹۷۷ئ وەغەر كرىە، بەرھەمىن وى بۆ پترىا زمانىن جىھائى ھاتىنە وەرگىران
- ۲- پەيكەرەكەئ ھونەرمنەندا فرەنسى رۆز بونىرە، ژ برۆننى ھاتىيە دروست كرن و ل سالا ۱۹۰۱ ل دەفەرا ئىل دى فرانس ل وەلاتى فرەنسا ھاتىيە دانان
- ۳- ئاقى وئ ماریا رۆزىلا بۆنیرە، ھونەرمنەندەكا شىوہەكارا فرەنسىيە، ل سالا ۱۸۲۲ ژ دايك بوويە و ۱۸۹۹ وەغەر كرىە

والټ ویتمان*

وهرگيران: سه عد مهلا ميكايل

بو غه ريبيی

ښه څه ريبييا دهر باز بووی
تو نراني ښه ز چوند ل هيڅيا ته چافهړی بوويمه
تو ښه و کسي کو ل ته دگه ريام
تو ښه و کسي کو ل ته دگه رم
ښه ها نه څه يه خهون يا د هيتته ده فم
بيگومان، پروژه ک ژ پروژان
ژيانه کا خوهش ل گه لته ژيام
همه ل بيرا من
ښه ب پاڅی
ب سوژ
ب پيروزی و
پيگه هشتي
د نافي هه فدوودا بورين
تو ل گه ل من مه زن بوو
تو ل گه ل من، کچه کا گه نج يان خورته کي ټولاز بووی
من ل گه ل ته خوار و
ل گه لته رازام و
ننه، لاشي ته، يي ته ب تني نينه و
لاشي من ژي يي من ب تني نينه
ته ل گه ل ريڅه چوونا خوه
که يفا چافان و

دېمي و
له شي خوه پيشکيشي من کر و
ل جهی وی
ته ره و سينگ و ده ستين من برن.
بو ته نا ناخقم
لي بيريا ته دکم
دهمي ب تنيمه د پروونم
يان ب شفافان ب تني ژ خه و رادبم
گه ره که چافهړی بم
داکو جاره کا دی ته بېنم
من نه څيت ته ژ ده ست بدهم
به ره څانيي زېده تر لي بکه و
کيتر گوهدار به.
ښه گه ر جاره کي ب چافگرتي و نابينا يي
گوهدار بي
ب دوور که څته کا ته مام
دي دوور که څي
ښه گه ر جاره کي
ملله ته ک،
هه ريتمه ک
يان بازاره ک
ب ته مامي ژ نردي دوور بکه څيت
وي ده مي چ جار چ جار
نازاديا خوه ب ده سته نائيني

* والټ ویتمان، هه لبه ستفانه کي ښه مرکييه، ل سالا ۱۸۱۹ ژ دايک بوويه و ۱۸۹۲ و ده رگريه

ژېدهر: https://adab.com/post/view_post/72220

حەفت كورته هەلبەستين

* ئيريش فرید

وەرگيران ژ ئینگلیزی: پۆیتیکا

چاخى بەران

چاخى رووه كان
پاشى زەمەنى ئاژەلان هات
پشتى وى زەمەنى مروڤان هات
نھا ژى زەمەنى بەران دەيت.

ئەو ھاي ژ ئاخفتين بەران بيت
دزائيت، ھەر ب تەتتى بەر دى مينن.
ئەو ھاي ژ ئاخفتين مروڤان بيت
دزائيت ھەر بتتى بەر دى مينن.

لینگھورين

ئەو دارستان دى ھيت
پەرتوكە كا ڤالا يا داران پيشكىشى من دكەت
ئەز دى ل سەر بەرپەرى ئىكى نقيسم:
كەسك

ل سەر بەرپەرى دۆۋى دى نقيسم:
تارى.

بى حەنەك

گەنجان بۇ حەنەك
بەر ژ بۇقان وەردكر..
بۇق
ژ راستا
د مرين..

گەرماڤ

ئەز شانازيى
ب بىدەنگيا خوە دكەم:
وہسا ژ من دەيت
د ناف بەراندا خوە بشۆم.

بەرەك
خوە پيس دكەت
داكو
د ناف مندا خوە بشۆت.

نه ديار

ټه ز د ژيانيدا
د ناټ هه لېه ستاندا دهربازبووم

ټه ز د هه لېه ستاندا
د ناټ ژيانيدا دهربازبووم

ټه ري ل دووماهيي
کيژان ريک
دي باشر بيت؟

ته نگاښوون چو فرمانه کي ناسناکه ت

مخابن ټه څرؤ

مه چ دهم نينن

بو دژمنداريي

کسه کي ټه څه گوټ

کو من بهري چهند سالان

ټه وه کو تونده پړه وه ک ناس دکر.

نھا "شه ق" دي هيت

ل سهر بهر په ري چاري و

پينجي

دهي

ټه و دارستان دي نفيسيت.

تړس و گومان

گومان ټه نه که

ل وي

يي کو ديژيټه ته:

"ټه و" د تړسيت.

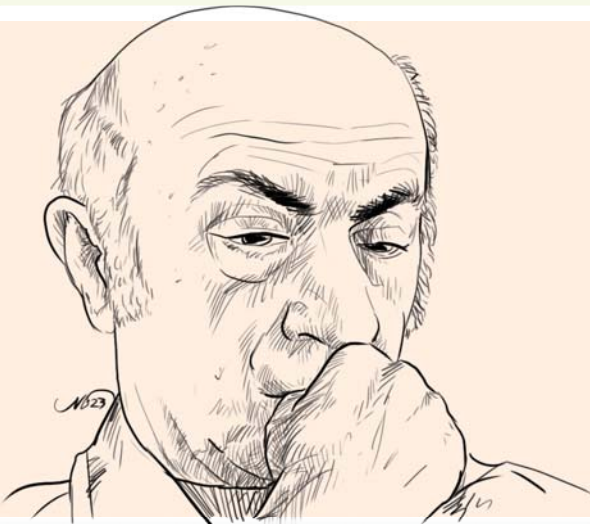
لي ته تړس هه بيت

ل وي که سي

کو ديژيټه ته:

"ټه و" ي گومان نينه.

* ئيريش فريد هه لېه ستفانه کي نه مساوييه، ل سال ۱۹۲۲ ژ دايکېوويه و ل سال ۱۹۸۸ وه غه رکريه.

ھۆڧھانىس كرىكورىان*

ۋەزىرگىران ژ ئىنگىلىزى: پۇيتىكا

ئەرمىنىيا

قەبارەيى نشتىمانى ۋەھايە
دەمى دچمە جھېن دوور
دكارم وئى ل گەل خوە ببەم
ئەو ۋەكى دايكەكا پير و
زارۇكى ژنوو ژدايكبووى، يى بچووكە
ل سەر نەخشەى ژى
ب تنى دلۆپەكا پۆندكى يە
نشتىمانى من ب ۋى پەنگىيە
دكارم د دلى خوەدا ۋى ب پارىزم
داكو چ دەمەكى، ژ نشكە كىڧە بەرزە نەيىت.

* ھەلبەستفانەكى ئەرمىنىيە، ل سالا ۱۹۴۵ ژ دايك بوو

گوستافو بيکير *

وهرگيران: پښتیکا

هه ناسه يښ ساړين - با - ي دې بؤ باو هشا باي څه گهرن

هه ناسه يښ ساړين باي
دې بؤ باو هشا باي څه گهرنه څه

روڼدک هه مي ټافن
دې بؤ دهريايي څه گهرن

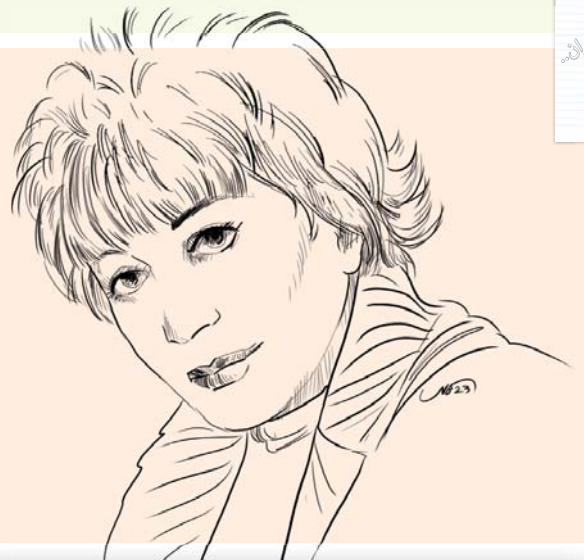
بيڙه من، ټه ي ژن
دهمې ټه م ټه فينيي ژ بيردکين
ټه و دې ريکا کيڅه ده ته بهر خو ه؟

ژيدهر: adab.com

* گوستافو بيکير، هه لبه ستخانه کي ئيسپانيه، ل
سالا ۱۸۳۶ ژ دايکبوو و ل سالا ۱۸۷۰ وهغه رکړيه.

غادە سەمان *

وەرگىران ژ ئىنگىلىزى: پۇيتىكا

دېدەقانىيى ل سەر ياخيپوونى ددەم

مەھدەرى بۆ تە ناكەم

تە پىلانا ل سەر كووراتىيا ناخى من گىرا و

تە ھاتنوچوون ل سەر جاددەيىن ژيىى من قەدەغەكر و

تە "ئەھكاميىن عورفى"

د ناڤا تۆرپىن دەمارىن من پراگەھاند و

ئەھا، تو يى من دىيىنى دىلى تەمە

دناڤا سوورپىن خويىنا تە

ب كەلەبچە كرىقە باز ددەم

وەكى پىرا خوە، مەلىكە زەنوبىيائى

دەمى ل جاددەيىن پۆمايى دكرە غار

داخازا مەھدەرى بۆ تە ناكەم

دى ب ھندەك سزايان تە سزا دەم

چ جارار ژ بىر نەكەي: ئەز ھەز ژ تە دكەم

۲
ھەقوھلاتى

چەند جارەكان من سى جۆر ژ وان فييا

يا ئىككى خائىن بوو

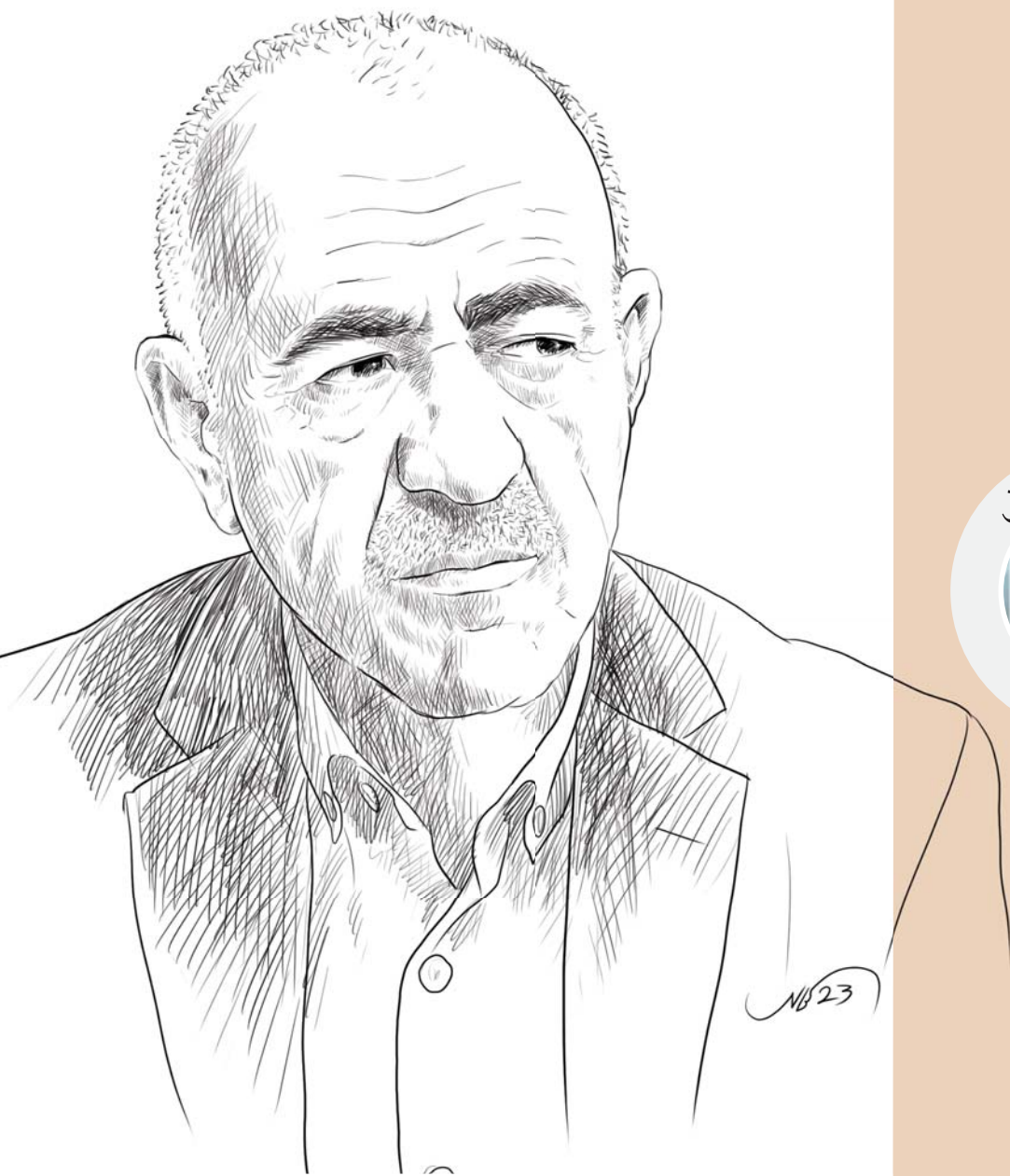
يا دووى ترسنۆك بوو

يا سى يى ژى مار و

ئەو ھەر سى ژى يىن نىشتىمانى بوون.

* ھەلبەستقانا سورى

دیدار

دیدارا پویتیکیائی دگہل ہہلبہ ستقان ہزرقان

دیدار: کارزان فہقی

پویتیکیا
۱۲۵

ژمارہ (۲)
زفتان
۲۰۲۳

هزرقان: ههلبهستا ئاست بلند ئهوه کو ههلبهستفان بۆ رازیکرنا خوه بنفیسیت نه ژ بۆ رازیکرنا خه لکی

٥٠ هایکۆیه کێ، ئه و ژى هایکۆیین کو ب راماڤ هایکۆنه، نه ئه و هایکۆیین کو ب تنى کورته ههلبهستن، چونکی د دیوانیین من یین کهفندا ژى کورته ههلبهست هه نه لى نافی هایکۆ ل سهر نین.

- دهستیکی وه کو ههلبهستفان دى هندهک پرسان ژ ته کهم، پاشان د بیافین دی یین کو ته تیدا کارکری و بهرهم هه، دى پیچهکى لى سهر وان ژى راوهستین.

ئه م بۆچی ههلبهستى دنقیسین؟
بیگوان ههر کارهکی مروقه دکهت، مروقه بۆ مروقایهتیى دکهت، بۆ مروقان دکهت، لى ههلبهست پتر ژ وان کارانه، کو بهری ههر کهسهکی، مروقه بۆ خوه دنقیسیت، واته ههلبهستا ئاست بلند ئهوه کو خوه رازی کهی کو ئهفه ههلبهسته، نهک ئهز بنقیسم کو خه لکهک

ههلبهست پتر ژ وان
کارانه، کو بهری ههر
کهسهکی، مروقه بۆ خوه
دنقیسیت، واته ههلبهستا
ئاست بلند ئهوه کو
خوه رازی کهی کو ئهفه
ههلبهسته

- سوپاس کو تو میهفانن کۆفارا پۆیتیکایی..

جارى دهسپیکى پیرۆزه کۆفارا پۆیتیکا ل مه، کارهکن باشبوو کو دهزگایى سپریژ پى رابوو، ب راستی دهۆک و دهفهره بههیدیان ب گشتی ئه م هافیتبووین بۆ کۆژوویه کى هندابووین. واته کۆفار ئیک ژ پیدقییین گه لهک گرنگین دهفهرينه.

- کهنگی بوو ته دووماهی ههلبهست نفیسی؟

باوهرکه، د سالین بوریدا ئهز تووشی فایرۆسى کۆرۆنايى بووم، چونکی کارتیکرن لمن کر، من هیچ ههلبهستهکا گه لهک نافدار نه نفیسیه، لى من هندهک تشتین گه لهک کورت کورت نفیسیه، کو ئیک ژ وان د ئهفان نیزیکاندا د کۆفاروکا دهفهري دى هیته خوارى، ههروهسا هندهک هایکۆیین د نافهرا دهه سالاندا کو نیزیکی

و به لاف بیت، نه و کاودانین براکوژیی
گهورین ب سهردا هاتن. پاشی وی
ههلبه ستفانی بخوه گوټ، مخابن من
ههلبه سته گهلهک بیخیرا نفیسی، نه ز
نه شپام ههلبه سته کن بنفیسیم کو ب تنی
روژه کی ژى خوه بگریت و بژیټ. دهقی
نه ده بی ل ده رفه ی زه مان و مه کانیه، واته
دقیټ د ناف دهقی نه ده پیدا هه موو
زه مان و مه کان د زندی مینن، نه گهر

وهسا نه بی؛ نه و دهقی نه ده بی زندی نابیت، دی دهقی
مری یان نیف مری یان ژى ئیفلیح و نه خوش ژدایک بیت،
دهقی نهر نه وه کول هه می جهی و ده ما و هه می
وه لاتا و بو هه می زما نا بهیته وه رگیران و هه یی زندی
بیت و نفش بو نفشی هه ر مینیت. بو هه ونه مه باس
ل مه لایټ جزیری کر، د فان ۴۳ سالتن خاندنا مندا، من
پتری ۲۰ جاران دیوانا وی ژ نه لیفی هه تا یایی یی خاندی،
هه ر جاره کی ژى ب شیوازه کی، و چهند
شروقه بو دیوانا وی هاتبنه کرن من نه و
ژى یین خاندین ب تنی یا کاک "ته حسین
ئیبراهیم دوسکی" نه بیت کو هیشتا من
نه خواندیه، هه ر جاره کا من خاندیت ژى
من تشته کی نوو یی دیتی و من پرسیار
ژ خوه کریه، بوچی نه فه ل سهر من
ده رباز بوویه؟ بوچی من نه فه جارین دی
نه دیتییه؟ ژبه رکو مه لایټ جزیری هندى
تژییه، هه ر جاره کی دخوینم؛ تشته کی نوو ل ده ف من
پهیدا دکه ت.

جگهرخوین دبژیټ،
جزیری ئاسمانه، نه ز ژى
دبژیټ مه لایټ جزیری
هه رده م سویاره. نه فه
هه ر دوو په سنن بو
شیان و ئاست بلندنا
هه لبه ستین جزیری.

دهقی نهر نه وه کول
هه می جهی و ده ما و
هه می وه لاتا و بو هه می
زما نا بهیته وه رگیران
و هه ر یی زندی بیت
و نقش بو نفشی هه ر
مینیت

بیژیته من ده ستخوش یان خه لکی ژ خوه
رازی که م، جارټ نه فه ئارمانجا من نینه،
نه و تشتی نه ز دنفیسیم نه وه کو ب راستی
هه لبه ست بیت، بو هه ونه، د قوناغه کیدا
مه دوو هه لبه ستفانین مه زن یین هه یین،
پیگفه بووینه و ل ئیک سهرده می ژیاينه،
نه و ژى مه لایټ جزیری و فه قییټ تهیرانه.
فه قییټ تهیران، هه رچه نده وی گهلهک
جاران بو خوه یی نفیسی لی وی پتری

هه ولداى خه لکی ژ خوه رازی که ت، ژبه رهندی ژى زیده
دووباره کرن یی د نافدا، واته مروټ یی ماندی دبیت ده می
گهلهک جاران نه وان دووباره کرنان دبینیت، لی مه لایټ
جزیری هه لبه ست بو رازیکرنا خوه و بو خوه یا نفیسی،
ژبه رهندی ژى هندى تو دینی مه لایټ جزیری هه ر یی
سویاره و په یا نابیت. واته ده می تو ژ هه لبه سته کا وی ب
دووماهی ده می و دچییه هه لبه سته کا دی، تو هه ست پټ
دکه ی کو جزیری هه می شیانین خوه بو
دارټتتا قی هه لبه سته یی بکارئینای.

- هه ر ل دور مه لایټ جزیری،
جگهرخوین دبژیټ مه لایټ جزیری
ئاسمانه، که س نه شیټ بگه هیته ئاستی
وی، لی هندهک دشین خوه نیزیکی وی
بکه ن.. نه ف گوتنه ژ چ هاتییه؟
جگهرخوین دبژیټ، جزیری ئاسمانه،
نه ز ژى دبژیټ مه لایټ جزیری هه رده م سویاره. نه فه
هه ر دوو په سنن بو شیان و ئاست بلندنا هه لبه ستین
جزیری.

ل گوری وی مه زناهییا مه لایټ جزیری، مه گرنگی ب

- که واته هه لبه ستفان نه پیدفی هه زژیټکه ر و به ره مه مین وی دایه؟

مخا بن نه، نه ب تنی د سیسته مین پهروه ردیدا، به لکو
هه تا ل زانکو یی ژى مه نه و گرنگی پټ
نه دایه، دبیت ژى نه فه نه گهرین ته مبه لیا
مه بیت، نه م ملله ته کی زیده ته مبه لین،
نه م کیم خوه دخوینین، نه م گهلهک
دناخفین، نه م گهلهک دبژیټین، نه م گهلهک
د نفیسین لی نه م کیمتر وه ردگرین.

نه م ملله ته کی زیده
ته مبه لین، نه م کیم خوه
دخوینین، نه م گهلهک
دناخفین

جه ماوه رییه؟
د هه می نه ده بیاتاندا، دهقی نهر
یی هه ی و دهقی هه ی یی روژییه،
بیرامن ده یټ ل سهرده می براکوژیی.
هه لبه ستفانه کی هه لبه سته ک نفیسی
و هاته تیله فزیونن و خواند، لی بهری
نه و وی هه لبه سته ب ته مامی بخینیت

• ۲۲

- کیش ژوان ل گهل ته ما؟

ل دهمه کئی نژیکدا من دهست ژ وان
 هه میان بهردا، ئەز پتر چوومه بیاڤئ ئەده بیاتئ
 و دهستپیکئ من فولکلور کۆمقه کر و من
 ههلبهست نڤیسی. ئەز باوهرم سالا ۱۹۷۹ئ
 بوو من ئیکهم ههلبهست نڤیسی، دگهل
 هندئ ژئ من دهقین نڤیسی هه بوون لئ
 من بهلاڤ نه کربوون، ب تتئ چیرۆک نه بیت
 کو من بهلاڤ دکرن، د بهررا ژئ من هندهک

ژ ئيکەم ھەلبەستەن
کوناڤي وي "وهريس"
بوويه و بهري ٤٣ سالان
من نفيسييه و ههتا
دووماهيك ههلبهست ،
ئهز هه ميان ب ملكي
خوه دزانم. ئهو ژ منن و
ژ ناڤي من دهركه قهتبه

منن و ژ ناخی من دهرکه فتنه. لی من د پیشگوئتا دیوانا (پر تشتین بهرزه بووی) کو چار دیوانتین بهری سهرهلدانتیه. نهوین کو دیوانا "ئه ز و ئاگر" دا به لاف نه بووین ب قی چه ندی دبه پینچ دیوانتین بهری سهرهلدائی. د پیشگوئتییدا ئه ز دیژم من ئه ف ههلبهسته ههمی د ئه قی دیوانییدا به لافکرن چونکی ئه فه ئه ز بووم. چونکی هزرقان و ۴۳ سالان نفسنه د ئک ئاسته

دیتنی و ره‌وشه‌نبیریدا نه‌بوویه. ب کیماسی د فان ۴۳ سالاندا ئەز ۴۳ حاران هاتمه گھۆربن.

- ھندەك جاران تو وان بهرھەمەین خوە دھوینی تو
هەست ب ئەوان گھۆرەنان دكە؟

کیم جاران ٺهز دخوینم. چونکی کاری من و ٺه رکتین
خیزانی ریکی نادهن هند بزقرمه ٺه و بهرهمین خواه
بخوینم.

- خه لکي هزرگان خاندیبه؟

به لای یی خاندی. ده می دینم ل پتیا زانکویان
لیکویین ل سهر دهینه کرن واته یی خاندی. و گرنگ
نینه ههر ئیک وه کی خوه دخونیت. نه گرنگه وه کی
من بیت. چیدیت ئه وه گلهك تستان ل ده فم
چیکه ن کو ده هشیی مندا بن و بینه ئافراندين
مه زن. ههروه سا به روفواژی رهنگه هندهك تشتین کو
ئزه گلهك ل سهر راوه ستیا بم لی تشته كن گرنگ
نه بیت د باشه رۆژیدا.

- هزرڤان كييه، هه لهبه ستڤانه، رۆمانڤيسه، رۆژنامه ڤانه؟

ب راستی ده‌می نه‌ز زاروځ و ل ژیر ژیی شازده
سالییی، ده‌سپیکا خوه یا کو ده‌ست ب کارې
نقیسینې کړی، نه‌گه‌ر شاش نه‌بم د ژییی شازده
سالییی دا بوو. من ساز لیددا، من بلیل د ژه‌نی،
من دووډک دژه‌نی، و من د نقیسی ژی و من
وټنه ژی جندکر.

جاران کار ل سهر نه ده بیاتا
 کلاسیک ژي دکرن، چونکي
 ل وی سهرده می مه
 ددیت مه یدان یا قالا
 یه و نه م پیدفی ب
 هه می تستان بووین،
 مه زانکو نه بوون
 و مه

خاندنگهه نه بوون، مه قوتابخانا "برایه تی" هه بوون ئەو ژێ پتریا جاران رۆلی دروستکرنا پێشمه‌رگه‌ی ددیت، گه‌له‌ک جاران قوتاییین وێ هیشتا ل ئاماده‌یی بوون به‌ره‌ف چیا دچوون و دبوونه پێشمه‌رگه‌، خاندانه‌فانی کوردی یێ کیمبوون، مه‌ هزر دکر ئەم هه‌ر تشته‌کی بکه‌ین، ئەم دێ فالاهیه‌کی تژی

ئەز وه‌کو هزرخان، ل ده‌ستپیکا خوه‌ من وه‌کو هه‌لبه‌ستفانه‌ک هه‌ست ب خوه‌ دکر

گۆتن ئەو هونه‌ره‌ یێ تو پێ دادریژی. بۆ نموونه ئەز تو پێکفه‌ دێ چینه‌ ناف به‌فری و دێ فیه‌گه‌رین ئەم هه‌ردوو دێ هه‌لبه‌ستی نفیسین. ئەوا مه‌ هه‌قدوو ژ ئیک جودا دکه‌ت چه‌وا گۆتنا وێ هه‌لبه‌ستی یه‌.

- ئاستی ته‌کنیک و جوانکاریا هه‌لبه‌ستی ل ده‌فه‌ری تو

چه‌وا دینی؟

هه‌ر هه‌لبه‌سته‌فانه‌ک ژ ئیک دێ جودایه‌. د ناف گه‌نجاندا بزافه‌کا باش هه‌یه‌ و کومه‌کا گه‌نجین باش هه‌نه‌ تیکستین جان دنفیس و ئەز شانازیی پێ دکه‌م. ئەم هه‌زدکه‌ین ل دووف مه‌دا یین هه‌ین نامه‌یا مه‌ به‌رده‌وام بکه‌ن و گه‌هین. هه‌روه‌سا د ناف مه‌دا ژێ ئەز "عه‌بدوله‌حمان مزیری" وه‌کو سه‌رکیشی هه‌لبه‌ستا قوناغا وی دزانم. واته‌ ئەگه‌ر ئەز بشیم شوونگره‌کی بۆ "مه‌لای جیزی" دانم. ئەز دێ "عه‌بدوله‌حمان مزیری" هه‌لبژێرم. هه‌لبه‌ت کاک "موئه‌یه‌د ته‌یب"ی شیوازه‌کی خوه‌ یێ تابه‌ت هه‌بوویه. "خه‌لیل ده‌وکی" و گه‌له‌ک هۆزانفانین دێ شیوازی خوه‌ هه‌بوویه. لێ کارتیکرنا "عه‌بدوله‌حمان مزیری" ل سه‌ر من گه‌له‌ک بلند بوویه.

- هه‌لبه‌ست یان رۆمان تو پتر خوه‌ تیدا دینی و دشیی

په‌یاما خوه‌ پێ بگه‌هینی؟

ده‌می تو دیژی رۆمان. د رۆمانیدا ئەز دشیم هه‌ر ده‌رگه‌هه‌کی ژیانئ باس بکه‌م. دشیم بچمه‌ ئاستی نزم و فیه‌گه‌رمه‌فه‌ ئاستی بلند. لێ د هه‌لبه‌ستیدا ئەز وه‌سا نابینم. هه‌لبه‌ست پتر گریدای هه‌ستین من و ناخی منه‌. ئەو ده‌ربهرینی ژ ناخی من ب تنی دکه‌ت. لێ د رۆمانیدا دبیت ئەز چیرۆکا ژیا نا ته‌ فیه‌گیرم. راسته‌ ده‌می ئەز رۆمانی دنفیسیم ئەز یێ ل پشت وان ریزاندا. لێ پتریا جاران هه‌ول ده‌م ئەز ته‌ بۆ خه‌لکی بده‌مه‌ ناسکر. ئەز ئیشین ته‌ بۆ خه‌لکی بده‌مه‌ ناسکر. ئەز ژانین ته‌ و خوشین ته‌ و کریتی و جوانین ته‌ بۆ خه‌لکی بده‌مه‌ ناسکر.

هه‌ر تشته‌کی ئەز بیژم، به‌ری من یێ هاتییه‌ گۆتن، لێ گرنگ چه‌وا گۆته‌

که‌ین، ژبه‌ره‌ندی ژێ ته‌ماشه‌ی نفیسه‌ری وی ده‌می بکه‌، د ئیک ده‌مدا وان فیه‌کۆلینن ئەده‌بی نفیسینه‌، د بیاقین دیدا و د ده‌رگه‌هین جودایین ئەده‌بیدا کارکرینه‌. کوردان گۆتییه‌ "ئیک ژ بیکه‌سی بوو ئیک ژ بێ نه‌فسی"، لێ یا مه‌ ژ بیکه‌سیی بوو. مه‌ که‌سی دێ نه‌بوو، له‌ورا مه‌ خوه‌ ل هه‌می مه‌یدانا ددا، لێ ئەز وه‌کو هزرخان، ل ده‌ستپیکا خوه‌ من وه‌کو هه‌لبه‌ستفانه‌ک هه‌ست ب خوه‌ دکر، ل گه‌لدا ژێ، ئەو تشتین من دفیا بیژم و ب ریکا هه‌لبه‌ستی تیری نه‌دکر، له‌وا من ده‌ست ب نفیسینا رۆمانی ژێ کر، ل سالا ۱۹۸۴ من ئیکه‌م رۆمانا خوه‌ ب ناخی "هیلین سۆر" ب دووماهی ئینابوو، لێ پشتی سه‌ره‌لدانی من چاپکر، هه‌روه‌سا من رۆمانا "شوین رۆندکان" ل سالا ۱۹۹۲ من ب دووماهی ئینابوو.

- ئەگه‌ر هیلین سۆر ل سالا ۱۹۸۴ چاپ ببا نوکه‌ دا ئیک ژ

رۆمانین ده‌ستپیک یێ ده‌فه‌ری بیت..

ده‌می ئەز دیژم مه‌لای جیزی ئەو ل ده‌فمن پیرۆزه‌، ده‌می ئەز دیژم عه‌ره‌بی شه‌مۆ واته‌ کاره‌کی گرنگه‌، ب بۆچونا من ئەفیه‌ د ئەده‌بیاتیدا ئەز بیژم، هه‌ر تشته‌کی ئەز بیژم، به‌ری من یێ هاتییه‌ گۆتن، لێ گرنگ چه‌وا گۆته‌. چ گۆتن نه‌گرنگه‌ به‌لکو چه‌وا گۆتن گرنگه‌.

- د چه‌وا گۆتیدا ئەم دچینه‌ د بیافی

جوانکاریا هه‌لبه‌ستی؟

جوانکاریا هه‌لبه‌ستی، هه‌را هه‌لبه‌ستی..

- کیشکی ل ده‌فته‌ گرنگه‌؟ ته‌کنیکا هه‌لبه‌ستی یان په‌یاما

وێ؟

هه‌ردوو پێکفه‌. ئەگه‌ر ته‌کنیک و په‌یام هه‌قدوو ته‌مام نه‌که‌ن، دێ هه‌لبه‌سته‌کا له‌نگ بیت، لێ دیسان دیژم چه‌وا

- هه‌لبه‌ست د شیت چ بکه‌ت؟

مروڤ پیکهاته‌یه که ژ حه‌ز و پیدفییښ خو. هه‌ردوو ده‌رگه‌ه د گرنګن. پیدفییښ ته ئه‌وه ته جلك و خارن و فه‌خارن و جهښ ئاکنجیوونئ هه‌بیت و تو ژ سه‌رما و گه‌رمایښ بهیته پاراستن، هه‌روه‌سا ته پاره هه‌بن تو پښ بژی. لښ حه‌زین ته دیتنا گوله‌کا جوانه، دیتنا کچه‌کا جوانه یان خواندنا

خونه‌کا جوانه. ئه‌فه هه‌ردوو هه‌قدوو ته‌مام دکهن. ته ئیک ژ وان نه‌بیت تو خوه‌شییښ ژ یا دی ژی نابینی. هه‌لبه‌ست نه پارییښ نانیه تو دی خه‌لکی و نه قوتا‌بخانه‌یه ژی تو دی رولئ فی‌کرنا خه‌لکی تیدا بینی. هه‌لبه‌ست کومه‌کا هه‌ستیښ ته‌نه. دبیت ئیک هه‌لبه‌ست من پتری ۱۰ جارن خاندییت، لښ هه‌ر جاره‌کئ ئه‌ز د ره‌وشه‌کیدنا بوویمه و هه‌ر جاره‌کئ ب ره‌نگه‌کئ و ب شیوازه‌کئ جودا‌تر ژ یښ بوری به‌رسقا من دایه و ئه‌ز ژئ تیگه‌ه‌شتیمه. واته هه‌لبه‌ست گریدای

حه‌ز و هه‌ستیښ مه‌یه. هه‌لبه‌ست حه‌ز و هه‌ستیښ مه‌تیر دکه‌ت. ئه‌و برسبوونا کو د کار و خاندن و ژیا نا روژانه‌دا ئه‌م نه‌شیښ تیر بکه‌ین. هه‌لبه‌ست گه‌له‌ک جارن وی برسبوونا مه‌تیر دکه‌ت.

- ئیک ژ قوناغین گرنګین ژیا نا هه‌وه یا

ئه‌ده‌بی، دامه‌زراندنا "گروپ نووکرنا هه‌روه‌ر" بوویه. ئه‌وی گروپی چ کر؟

ب راستی به‌ری گروپ نووکرنا هه‌روه‌ر مه‌گروپه‌کئ دی هه‌بوو ب ناڤی "ده‌نگئ مه" پاشی مه "کوڤارا ده‌نگئ مه" به‌لافکر، پاشی مه ل ئیکه‌تیا نفیسه‌را "یا نه‌یا هه‌لبه‌ستی" ئاڤا کر. مه‌ره‌م پښ ئاڤاکرن و نووکرنا قوناغی بوویه. پاشی مه گروپ "نووخوازی" ده‌رئ‌یخست ئه‌و ژ ل سالا ۱۹۹۱ بوو مه کومه‌کا هه‌ڤالا هه‌ولدا شلقه‌کا دی بکه‌ین. پاشی ده‌می دامه‌زراندنا گروپ نووکرنا هه‌روه‌ر مه‌ڤیا گومه‌گا راوه‌ستیای یا ئاڤی بشلقینن. مه‌ره‌ما مه شلقاندنا ئه‌وی گومئ بوو.

- هه‌وه ئه‌و گوم شلقاند؟

نه ب تنئ مه شلقاند. به‌لکو مه وه‌سا

هه‌لبه‌ست پتر گریدای
هه‌ستیښ من و ناخی منه.
ئه‌و ده‌رپرینی ژ ناخی
من ب تنئ دکه‌ت. لښ
د رویمانیدا دبیت ئه‌ز
چیروکا ژیا نا ته‌فه‌گیرم

شلقاند گه‌ه‌شته وی راده‌ی پیلین وی گه‌ه‌شتنه ده‌وروبه‌را ژی، هه‌تا وی راده‌ی هه‌فرکی په‌یدابوون و گروپین جوداییښ هه‌فرکین مه و دژین مه و پشته‌فانیښ مه په‌یدابوون، ئه‌فه ئارمانجا گروپی بوو و ئه‌و تیرا مه هاقیتی ب ئارمانجئ که‌فت. هه‌روه‌سا ئه‌و شه‌ش که‌سین کو د گروپیدا بوون مه گوتنه‌ک هه‌بوو کو مه به‌رده‌وام

دناڤ خوه‌دا دووباره‌ دکر، "هه‌ر ئیک ژ مه شیوازی خوه‌یښ تاییه‌ت یښ هه‌ی و مه چ رینمایه‌ک وه‌کو ریبازی ئه‌وروپی نینه کو ئه‌م ل سه‌ر بچین". لښ ئارمانجا مه ئه‌ووو گومئ ب شلقینن. ره‌هه‌ندیښ خوه‌ به‌رفره‌ه‌تر که‌ین ئاسویا دیتنا مه ژ کولانین ده‌وکئ به‌رفره‌ه‌تر بیت.

- ئه‌گه‌ر "نووکرنا هه‌روه‌ر" نه‌بایه‌؟

په‌یدابوونا هه‌ر شلقاندنه‌کئ کوده‌تایه‌که ل سه‌ر قوناغا به‌ری خوه و پینگاڤان به‌زتر لیدکه‌ت. ئه‌ز دینم پیدفیه‌کا وی سه‌رده‌می بوویه و ئه‌گه‌ر ئه‌م نه‌باين ژی، هه‌ر دا هه‌نده‌کین دی هه‌بن ب وی ئه‌رکی رابن، چونکه‌ یا پیدفیبوو د وی قوناغه‌کئ پینگاڤه‌کا وه‌شا بهیته هاقیتن.

هه‌لبه‌ست
حه‌ز و هه‌ستیښ
مه‌تیر دکه‌ت

- په‌یوه‌ندییه‌ک هه‌یه د ناڤه‌را کارئ ته‌یښ روژنامه‌ڤانی و بیافئ ئه‌ده‌بیدا؟

نیزکی ۴۰ سالانه ئه‌ز کارئ روژنامه‌ڤانیی دکه‌م هه‌ر ژ کوڤارا "ده‌نگئ مه"، و کوڤارا "نووخوازی" و پاشی کوڤارا "په‌یڤ" و "مه‌تین" و هه‌تا ئه‌فرۆ. ل گه‌ل هندئ ژی من کارین جودا یښ کرین. ده‌مه‌کی من دکانا جوانکاری و جلکان هه‌بوون. من کارئ فروتتا که‌له‌ک و په‌لین کاره‌بی ژی یښ کری. ئه‌فه کاره و دقیت بکه‌م داکو بشیم پښ بژیم، چونکی کارئ نفیسیښ ل ڤی وه‌لاتی نه ئه‌و کاره کو نفیسه‌ر پښ بژیت. بو ئه‌وونه ل وه‌لاته‌کئ وه‌کو فهره‌نسا ده‌می په‌رتوکا نفیسه‌ره‌کی چاپ دبیت ب کیمی ژیا نا وی یا ۱۵ سالان به‌رده‌ست دکه‌ت کو وه‌کی شاهه‌کی بژیت. لښ ئه‌م نانئ زاروکئ خوه‌ دده‌ینه بهایی چاپکرنا په‌رتوکا خوه‌.

کارئ نفیسیښ ل ڤی
وه‌لاتی نه ئه‌و کاره کو
نفیسه‌ر پښ بژیت

- ئەفە بۆ چ ڤەدگەریت؟

مە جفاکەکی دیری خاندنی و رهوشهنبیری یی هە ی. مە جفاکەکی تەمبەل یی هە ی. پتر ژ کاری، هەز ژ خەوی دکەت. پتر ژ دەیک و بابین خوە هەز ژ نفستنی دکەت. هەز ژ جانییا خوە دکەت بیی گو کەدا ملین وی بیتن. یا دووی ژ ی ل وەلاتین موسلمانا ب گشتی ئەم بۆ خەلکی دژین نە بۆ خوە. دیتنا خەلکی بۆ مە گرنگە کا خەلک چەوا مە دبیینت، گرنگ نینە ئەز چەمە.

- وەکو پیدڤی گرنگی ب بەرهەمەین تە هاتینە دان ب

تایهتە د بیاڤین ئەکادیمی و زانکۆیی؟

ئەز گازندنی ناکەم. کارین باش هاتینە کرن. هەر ژ زانکۆیا بینگۆلی هەتا کو دگەهیتە سنە. ل پتریا زانکۆیین کوردستانی کار ل سەر بەرهەمەین من هاتینە کرن. پتریا وان ژ ی گەهشتینە دەستی من. ئەو دیتنن وانن. گرنگ ئەو هە کار ل سەر بەرهەمەین من هاتینە کرن.

- ڤەکۆلەر و رهخهگران پیناسە دایە

هەلبەست، ڤەبلەسوفان هەلبەست پیناسە کریه، دەروونناسان پیناسە دایە هەلبەست. ئەری هەلبەستفان چەوا هەلبەست پیناسە دکەن؟

ئەگەر ئەم زفرینهڤە دەستپیککی ئەفلاتونی هەلبەستفان ژ کۆمارا خوە دەرختین، لی نه شیا هەلبەستی راوهستینیت چونکی هەر یا بەردهوام بوو و ئەو بخۆ ژ دەستپیککی هەلبەستفان بوو. لی وی هەلبەست ژ سیاسەتی دەرئێخست. دەمی موسلمان هاتین نفیسنا هەلبەستی ب کارەکی ئییلیسی نافکر، لی ل دووماهییی و ل سەردهمی پیغهەمبەری بخۆ هەلبەستفانین موسلمان هەبوون و پاشی هەلبەستفانین کۆچکین سولتانا هەبوون. دەمی ئەم دیژین هەلبەست واتە تشتەکە ژ هەست و لیکدانین مە. تشتەکە ژ خەون و خەیاڵین مە. ئەو خەونین گەلەک جارن ئەم ب هشیاری دبیینن یان ب نفیسیتی دبیینن و ئەم نه شیین وان خەونا بۆ خەلکی ڤەگیرین، ئەڤ چریسکا هەنئ وەکی ئلهامەکە و ئەم دشیین ئەوی ب ریکا هەلبەستی بگههینن.

- تیکەلیهەک هەیه د نافهەرا هەلبەستفانین هەمی

دەڤەرین کوردستانی؟

تشتی باش ئەو ئەم ل دەڤەرا بەهەدینان ئەم هەردوو دیالیکتان دزانین سۆرانی و بەهەدینی. بابەتی دەڤەرکانی پتر ل دەڤەرا سۆران یا زاله مخابن. لی ئەز نابینم ئەم گەلەک ژ هەڤدوو دابری بین. گەلەک نیزیکی ئیکین گەلەک وەکی ئیکین و گەلەک تیکەلی هەنەژی، هەر ژ ڤوناغا دەستپیککی ژ بیکەسی و نالەندی بگره هەتا کو دگەهیتە عەبدولرەحمان مزیری و هزرخان و شیرکۆ بیکەسی گەلەک نیزیکی ئیک بووینە.

- پیتتر تە دیدارەکا خوەدا گۆتوو تو کار دکە ی ل سەر

دروستکرنا هزرخانەکی مەزن؟

هەر نفیسیهەرەکی کار نه کەت بۆ هەندی کەسایهتیهەکا مەزن بۆ خوە ئاڤا بکەت، دڤیت دەستان ژ نفیسینی بەردەت. هەر نفیسیهەرەکی ژ ی ئەگەر گەهشتە وی ئاستی کو هزر بکەت ئەو یی مەزنە دڤیت دەستان ژ نفیسینی بەردەت چونکی دی خوە دووبارەکەت و دی خوە سوژت.

- تە هزرخانن مەزن چیکر؟

ئەز هەر یی ل سەر وی کار دکەم، بەردهوام. هەروەسا ئەز هەردەم ژ ی خوە ل وی ڤوناغی دبیینم کو ئەز شاگردەکم و هیشتا پیدڤی ب خوە پیگههاندییمە.

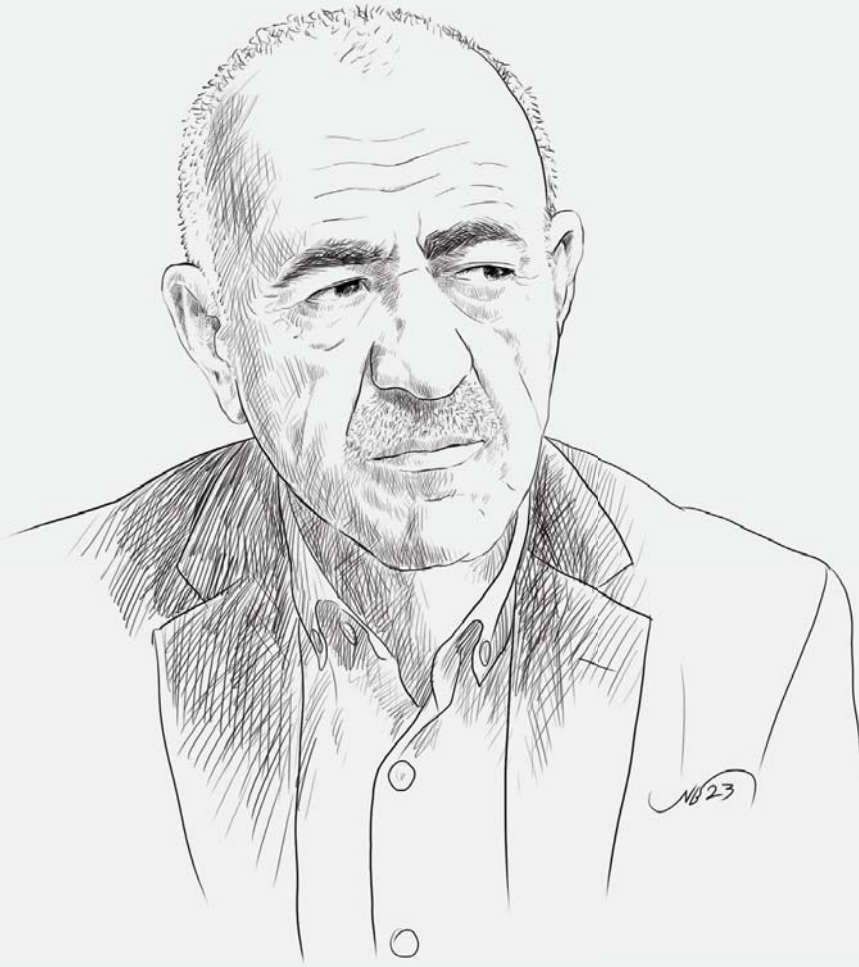
- ل دووماهییی ڤان پیناسە بکە

عەبدولرەحمان مزیری: دەستپیککی بۆ من مامۆستا بوویه و هەتا ئەڤرۆ ژ ی هەر مامۆستایه. ژ یانا دەرڤهە وەلاتی: ئەوروپا خواندنهکا بەرفرەه بوو و دبیت چەندین پەرتوکان ئەو خاندن نه داییتە من. سەلمان کۆڤلی: هەڤالهکی گەلەک نزیک بوو و گەلەک یی سلسلۆک ژ ی بوو.

- سپاس بۆ تە.

سەرکەڤتنی بۆ کۆڤارا پۆیتیکا دخوازم. هیڤیدارم خوە ل بەرهەمەین گەنجان بکەنه خوەدان

هەر نفیسیهەرەکی
کار نه کەت بۆ هەندی
کەسایهتیهەکا مەزن بۆ
خوە ئاڤا بکەت، دڤیت
دەستان ژ نفیسینی
بەردەت

گولین من بو ته بن دلبر
 کولین ته بو من سهر ب سهر
 دهر ویشه کم، هیشتا ل وهلاتی خوه دگه یم
 پرتین جانی من ل سالیڼ خه ریپی یی هندابوونه
 نومیده کی، خوه بکه گه زو، دا ل دۆر ته بیم مه گه ز
 بهۆسته کی ژ من دوور نه به
 ئه ری بهۆسته ک گه له که، ل هیرفه به
 ته مه ت دوور بوونا گه ردوونی خه ریپی یه
 ئه ف وهلاته هه ر ل بهر گه فا داگیر کرنی
 ئه فینا مه خانومانه، نها ل بهر ویران کرنی
 شیانا من نا هه رفیت، وه ک ماری مه
 جهسته یی من دبیته سه قه م، ئو دمیڼم نه ز.

هزرغان

ھەلبەست

محەمەد عەلى ياسىن / دھۆك
ل ھىنداقى نەمروڧان

ئاسيا خەلىل / قامشلۆ
عاموودى

موتەيەد تەيب / دھۆك
دار و دىدار

مەھاباد ھەمىد / دھۆك
ئىقارە

ئابدوللاھ ئىنجەكان / ئەلمانىا
ژ بۇ چاقخەزالەكى

ھەلىين باقر / زاخۇ
ئەز كومەكەكا ئاخىمە

غاندىي كۈلەوار / دھۆك
تو يا بەربوويە من و ...

ئەحمەد جاسم / دھۆك
شىنبوونا تۇڧى وەريانى

ڧىان محەمەد تاھىر / دھۆك
ئەم دا ڧرىن

مىللەت محەمەد / سىمىل
گۆرستانا گولبەرۇزان

عەلى بەندى / دھۆك
نقروسىكىن دلى

دانا ئىبراھىم ئەھمەد
نامەيەك بۇ ڧىنىلا

ھەژار قەردەشا / دھۆك
مان يا ل دەمۇمىرەك...

ئەڧراز عەبدىلكەرىم / دھۆك
من گۆتە وە

دار و دیدار

(١)

دار

ئه‌ز خولپه‌كا كه‌فنا را كه‌زانى بووم
ئه‌و كه‌قۆكه‌كا سپى
رۆژا دادايه‌ سه‌ر تايه‌كئى من
هه‌مى به‌لگين من،
بوونه‌ كوليلكين كويشى.

ئه‌ز خولپه‌كا كه‌فنا را كه‌زانى بووم
ئه‌و كه‌قۆكه‌كا سپى
رۆژا ژ هه‌مبىزا من فرى
من نه‌پى هه‌بوون لى بگه‌رم
نه‌ باسك هه‌بوون بده‌مه‌ دوى.

ئه‌ز خولپه‌كا كه‌فنا را كه‌زانى بووم
كه‌مه‌ به‌ر ده‌قئى بفرى
نوكه‌ ئه‌ز كۆمه‌كا ئىزنه‌گا مه‌
ل به‌ر كوچكئى ئاگرى
دوكتىلا من نامه‌يىن خه‌ريبيى نه‌
ب ئه‌سمانا وه‌ربووين
تو ژى

نه‌رۆژه‌كئى دىينى

نه‌رۆژه‌كئى دخوينى.

(٢)

دیدار

دیدارا مه‌
ب شه‌ف با يان رۆژ
دلئى من
گوله‌كا به‌هى با يان بشكوژ
هه‌رده‌م
شه‌مالكه‌كا شين
وه‌ك چاقين وئى
ب كومه‌كئى زيرين
وه‌ك پۆرا وئى
د ناڤه‌را مه‌ دا
وه‌ك كه‌فيه‌كا به‌فرئى
ل به‌ر تاڤا بوهارئى ده‌ليا
نوكه‌ هه‌ر جاره‌كا
ئه‌و ده‌يىته‌ بىرا من
ئه‌ز ده‌مه‌ شه‌مالكه‌كا شين
ئه‌و كومه‌كئى زيرين
ئه‌ز به‌فر و
ئه‌و بوهار و هاقين.

٢٠٢٢

[Handwritten signature]

ئاسيا خهليل / قامشلۆ

عاموودئ

ل دۆر برينا ته يا مينا ده رگه هه كي
د به نده مانا چوو بياندا قه كريبه
دزيفرم و
د گوهر جهنگين بئ سووددا
قير دكم
والا جهنگا مرنئ..
جهنگا كينئ..
جهنگا بيه ختيئ
راوهسته....
دهنگفه دان،
كه نارين گهردوونئ دمه رتينه و
ل دهستين ته قه دگه ره
دهستين من
ژ گه يئ..
ژ ئاخئ..
ته ژي دبن.

محهمه د عهلى ياسين / دهوك

ل هنداقى نه مروقان

بهري من ل دويكيلا سوتنا دليين پاك-دلایه
ما كى دلى مروقان ب قى رهنكى رهش كر؟
بهري من ل پهبيسكا ستریدارا مروقين دلساخه،

ما كى بهري ئاگرى دا بهر بهري من؟

ئاگرين بيياك،

سوتنين بيياپ چيدكه

وهرن دا د نهبوونا مروقاندا نه سوزين!

ما كى بليتتا بهرزه خى دايه من و هه قالين من؟

گهر نه مروف گور و گهرميا ديوانى بن،

دليين پاكاه هه ژ ته نييوونى بنالن،

كى قى گيفكى ب جهريفكين نه ياران بشووت؟

ما كى گهره نتيا شويشتنا دلان دايه ته و من؟

من خودانى بارانى ديت،

من چاف ل خودانى ئهردى كهفت،

من چافين خو كرنه ديارى بو ئهسمانى،

ما كى ئهسمانه كى پرى ههيف و ستير دايه من؟

من و من شهپه كى شهپ ل گهل خو كر،

د نهبوونا چه كى هه بووتيدا:

د داوى ئاگرين دليين ساردا.

كيه باوهريا مروقبوونا (ب ناف مروف) ان بدهته من؟

۰۷/۰۱/۲۰۲۳

هلبین باقر / زاخۆ

ئەز کومکە کا ئاخیمە

ب ئومیدەک ژنوو
ب دلین شکەستی
ل هەبەتا خەیاڵین بن دەست
داخا خەونا من خەمچەمین
خوێسارا خوێنامن یادکەلیت
دایزقاری وێ هەمبیزێ
ژدووور دوور تە ماچ بکەم
دا بزقاری
د ناڤ لیسێ
ژبهارا دیمێ من یێ خوناڤی پیرۆزبکی
ژپایزا نفشی من یێ لاواز فرشک بکی
دەەرگوشا خەونا ئازادیی بدی بای
و ل هەمبەر پەنجین دەمی
تەنها رۆژا کە لە گوری پێ بشکینی
و برینداردبی
ب برینەک سور
دەرمانەک سور
خەونەک سور
بارانەک سور
دیسان زقاراند لێر وێ کومکێ
سەر ژنووفە
دەست پێ کرڤە

ئەز کومکە کا ئاخێ مە
هەمیان د هەمبیزا خوەدا قەدشێرم
شاخین من
دوو قەلشین درێژن
پەرژدیرۆکا دەولهتا دل ئیش
کافل دکرن
بازبەندین من!
مارەک پەشە
لدور بەژناتە دئالینم
توژی وەکی جارن
ببە باران، ل سەر سینگی من نەرم ببارینە
ببە عەور
عەورین گران، ب گونەها خو من نەئیشینە
و سلاقین دنیایی
ل تارستانا لەشی من پەرچفتی بە و بنڤە
بنڤە و سەرێ خو ب دانە سەر بالیفکا خەمان
بلا ئەڤ شەڤ د هەمبیزا خەماندا بێتە بوراندن
بلا ئەڤ شەڤ د خولیسەریا دیوانا گورگاندا
ببە قە چراندن
حتا سباهی
خو دەر شقا مەشقا پەر مەستا مەبەستا تەدا
رۆژەکا نوو بیتە هەلاندن
و بزقاری

نابدولاه ئىنجه كان / ته لمانيا

ژ بو چاخه زاله كي

د نيشي عومر دا

تزه ب نارمانجين بهرز و بالا

وهندا

ل دووري ئاڅا

باڅ و کالا

من دكر

ژ خوه را

وهلات و هه بوون و ئالا

نارمانجين ههري بالا

راست هاتم ل ته

بهژن ته واند ل بهر ته

شهف رۆژ من پا

نیشانهك ژ دل ته

لي هشت ته

ئهز

ب دلي سهودا

ل مهيدانا چار

مام د پيدا

بي پروو

ب دلي قالا

ل دهركهه ئيلاهي

دهست و ميژوو - فكي قالا

نه خوه گهاند ته

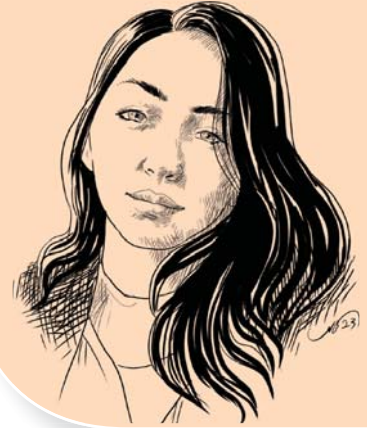
نه ژي ئاڅا وهندا

هه بووم - ما ل با من

بارهك

وهكي تارييا شهفا

مه‌باد چه‌مید / دهۆك

هه‌ما هوسا
هشك..
بێده‌نگ..
ماندی و بیانی
رێ و وێژدانا خو
کیقه من به‌ت و بگه‌هینت کیقه،
ده‌نگی زاروکینیی ژ چ کوژیینی ژیا نا من
ناهیت

ده‌ستین گهرم،
نه من گرتن و نه گرتینه
هوسا بتنی
پاشخانه‌یه‌ك ژ قه‌ره‌بالغا
هنده‌ك رێقینگی نه‌ناس

ئێقاره و
هه‌ست ده‌كه‌م دووماهی ئێقاره..
دلی من لهر تێهنا هه‌تافه‌كا دی
گهرم نابیته‌ قه..
چاڤین من زی دی بن ئێك په‌نگ
مينا زیئبه‌قی په‌نگان نا گه‌وپن،

بیین من لسه‌ر رێکی نه
گه‌هشتم ئاخ..
هین و خودی
پرسیارین بێ پامان ژ من نه‌كه‌ن
ژمیژه‌ یه‌ دزانم
خودایی من کییه،
پیغه‌مه‌ری من کییه..
تافه‌کی ب لیقین من دا بکه‌ن
تیه‌نی و ماندیمه
ئه‌ز یا ژ رێیه‌كا دویر هاتیم.

ئێقاره

وه‌سان تێدگه‌هم داویا هه‌ر تشتی یه
ژیان کاری چوونی ده‌كه‌ت
نه گه‌هشتم ئاشق بېم
من بالنده‌یین برسی تیر نه‌كرن
کارین خه‌زالان ب دایکین وان
شاد نه‌كرن،

ئێقاره..
ئێقاره‌كا تژی موزیکه
ژ هه‌می مزگه‌فتان..
دیر و که‌نیه‌یان
ده‌نگی سترانان ده‌یت
دلی من ده‌ن ئه‌شقی
ما گوته‌وو روژا دووماهی یا ب موزیکه!!
د چ کتیبان دا وه‌سا نفیسیوو؟

ئێقاره و
بیین من لسه‌ر رێکی نه
نه من بو به‌هه‌شته‌کی تیر که‌نییه
نه تیرا دوزه‌خه‌کی گریامه

فيان محمەد تاهر / دهوك

ئەم دا فرين

ب زمانى بالندان خوينين
د ناف ئاشتييدا
شاپه پرين خوه برين و
پين خوه
پي گريدهين
دا ژ وى فرينى چ فرينين دى
نەببان
دا ژ شەپى ئەفنى
دەست پيکەين و
ب قوربانيدانا ماچە کى
ب داوى ئينين
دا فرين و ژ خەونا
نەدکەفتين
ژ ترسى قەنەدلەرزين
ژ خەريبيى نەقەتەزين
دا دگەل ژقانى پوژى هشاربين و
ب دەرکەتە سيريوسى
د ناف خەونەکا ديدا
هندا بين
دا فرين گەر ياسا ژيانا نەفرەتى
لسەر مە زال نەببا.

ئەم دا فرين
دا دەستى ستيرا گرين و
دگەل هەيقى لەيزين
ئەم دا ب پاپورا خەيالان
ژ وەلاتى خوينمەهين
بارکەين و
بەر ب وارى عەوران چين و
د ناف جيھانا خوداوەندا هەلبين
بەکرۆک دا دگەل مە دۆست بن
مار هەقال
ئاگر يار و
ئاف هۆگر
دا زويلکين دوپيشکا
کەينە پستک و گوھار و
چاڤين حەسویدا
ژ کل و کلدانى
کەينە مەردەنیشان و
د هەسارى ئەرديدا وەرکەين..
دا فرين
گونەهين هيز باتينک
کەينە هەلەستا وەغەرى و

ئەحمەد جاسم / دھۆك

شینبونا تۆڤی وەریانی

سپێدە باش

ئەزى دەرزىم!

نەشیم ژ جەي خوە رابم

دەرکەتە ژ ناف نڤینا وەک فەرسینا روحي یە

ژ لەشەکی هیش تێن تێهە

ئەف بایى باکوری یى ژ دەرڤە دەیت

گەر دەری لیڤەکەم

دی تێبونا من خوێ کەت

چەند د گران

پینگاڤین قى زڤستانى ل سەر سینگى من

چەند د سڤکن

پینگاڤین شادیى ل سەر دیمى من

من نەڤیت بچمە باخچەى و نانى بدەمە چیچکان

ئەزى خەلەتبوم ، ئەو نە ب هیڤیا چنیکین منن

من نەڤیت پەردى ڤەدەم

جاده کەڤالەکی هلاویستییه:

هەندەک مەڤن

مشارین دو سەرن

نەشین دەرباز بى، گەر ئیکودو نەبرن

★

سپێدە باش

ئەزى وەریایم

خۆناڤەک

نەشیت ڤالا خوە بدەتە من

لەڤەرەکی رۆژنامى

نەشیت پشتا خوە ب من گەرم بکەت

د تیزن

نینوکی بەفرى ل هەنداقى سەرى من

د هەڤتینە

خەوین سوبە ل پيش چاڤین من

دەری بگرن

ئەف بایى باکوری یى ب هیڤەتە

هەندى وى دبتى

ئەز گوڤالى بەلگین دامای بوو

بلا نەزانیت تۆڤى وەریانى ددەستین من دا شین بوو

نەکو کڤنى من دگەل خو بینیت

غانديي كۆلهوار / دهۆك

تو يا بهربوويه من و ئەزى ب تە وەربوويم

بىه باهۆز
من كۆرەكە
بىه باي
من بکە رەنى
...
ئەفە ئەز دى چم
نزانم بەر ب تە فە بهيم
ريک د دلى تە دا مە
يان ل ريکين دى بگەرم
يى ژ هەميان فە گەرياييم
...
من بيهنه کا ماي
تە هند ديت
نەهاتم.
.....
يە ئالۆزە چۆنا من
و هاتنا تە
وەك بايه كى سار
.....

....
تە خەمەك يا ب من
چيكرى
وەكى كەونى
...
تو كەربەكى
ژ خو فەدبى
بەردبىه من
...
من بکە تۆفان
و خو پى ژناف ببە
دا نەمينين؟
چ چارەيىن دى
مە نينن
....
من بکە لەهى
ل گەل هەرە
مە پيکفە
ب خەندقينه
....

ته هند دیت تو ئافا بوی و ههلاتم

ته هند دیت

تو ههلاتی و ئەز ئافا بووم.

.....

من بیهنه کا مای ته دقیت؟

یان ب دهه مای

....

ته خه مین خو

هه می ب من دا کرن

و تو فری ل گه ل بای

...

دلێ من تیرا چوونا ته

ناکەت

ریک تیدا نه مان

لن قه گه پری خو ببینی

....

ل خو دزفرم ته دبینم

ل ته دزفرم خو دبینم

نزانم زیده تر کیش پینگا ته

یان هه ناسه یا ته بم

...

من هه می پایز قیدان

من چپکین هه می بارانان

کوومکرن

هه می بوهار ژ بیهنا ته

میتن

هه می هافین من پی گهرمکرن

و پیکفه من بو ته

کرنه بایه ک و ب ته دا کرن

...

چ دله ل ته

هه می ماچین من

تیرا سۆرکنا وی نه کهن

هه می رۆندکین من

تیرا لیدانین وی نه کهن

...

ژمیژبه

من دقیا گه له ک بکورتی

بیژمه ته بیژیا ته دکه م

نزانم چه وا وه سا دریژبوو

وه کی بای

.....

من چ جاران خو نه دیتی یه

هندي مانديبوونی

وهستیای

....

ئه ز چ بکه م

نزانم چ بکه م

دا ژ ته بوهرم

وهک به لگه که کێ ژ داره کا

وه رزان ناس نه کهت

وقه د نه وه ربای

.....

ئه ز به رمایی چه ند گوله یین

شه پین سارم

...

من بنقینه

ئه ز هند وهستیای مه

هندي مرنی

....

تو یا به ربوویه من

ز ئەزێ ب ته وه ربوویم

...

من دله کێ هه ی

جهی هه می دنیا یی تیدا هه یه

من دله کێ هه ی

هه می دنیا تیدا توی

دانا ئیبراهیم ته حمده

نامه يه ك بۆ قينىلا

هه تا دووماهيك فرين
هه تا كو برياره گول د قى ميږگيدا بژيت
خه ونا منه ، خوناڤا پرين ته بم
هه تا دووريا ديتنا خه يالى د ناڤ ته دا دژيم
سپنده يه كى بهرى هشاربوونا ته، وه كى خه ياله كى دى هيښه خه ونا ته
دى هيښه و وه كى پانتومايه كى دى داده م و فرم

قينيلا
قه ده را من وته وه كى يا چ شاعران نينه
كا چه وا سوتن ژ بو خاترا دژواريا ژيانى دسوژيت
من پيخوش بوو تو ل باغه كى ئيتاليا له يمونا بچيني و بهيښه دهفته و چينه بوو
من هه ز دكر ل قينيسيا د ناڤ به له مه كيدا دگه ل من باي به لى تو نه شيابي
من هه ز ل قه خارنا پيڅه كى شه رابا سوور بوو ل جاده يا شانزليزي به لى تو لوپرى ژى نه بووى
من هه ز ل ريسبوونا ته بوو ل بهر بارانى
به لى دگه ل بارينا هه ر دلويه كا بارانى، تو وه ك تارمايه كى ژى ديار ناميني و ته نابينم

قينيلا
ده مى ته ز گه هشتيمه ته
تو پرت پرت ببوى
وه ك گولافه كى ب تنى من تو د ناڤ هه وايدا بهين دكرى
ده مى ته ته ز ديتيم ته ز ببومه خوه لى و من بيښاته هه مبيزدكر

من یا خو ژبیرکری ژبه رهندي د فی ده میدا نه ز یی دمه تو
نهف گهردوونه، ب پانی و بهرینیا خوځه ل دور ټیک روژدا دزقریت
نهوژی توی
نهفهژی ژ بجویکیا منه نه ژ مهزنیاته

تو کچا وهرزی سهرمایي یی ل سهدی شازدی
نه ز کورې خه یاله کا په فی ژ دوهی و نوکه
کورې نوتین موسیقی و سهمایا تانگو و فلامینگو یی
کورې به لگین مری یین پایزی
نه فیی کوچه رین ب کوم ره فی ژ دهستی نیشتمانه کی تژی ناگر
کورې وینه کیشین سهدی نافه راست
شانوکاره کی نفستی ل سهر دهقه کی
هیقیامنه ژ فی ټالوژی ده رکه فین و وهک دوو ټاژه لا پیکفه ژ ساده ییا ژیانې بخوین ل جهی دهوسا هه سپان ټافی فه خوین
ل ته نشت داره کی بین کو کناری تیدا ټایه تین سروشتی بخوین

تو وهستیای!
نه ز ژه پتر!
تو دکیه گری!
نه ز ژی!
تو قوربانی، من ژی هه مان چاره نفیس
هه مان ستران و هه مان دهنگ
ټه ها ټه م چهند وه کی ټیکین
ټه ف زه مه نه باره که بو ته؟ ټه ز خو ژی ددزم
ترسا قارې یین خودی بسهر ته دا هاتییه
ټه ز دگه ل وان دجه نگم
تو یا بیدهنگی وهک هه لما ټافا سپیده هیان د زه ریایاندا
ټه ز خولی و ټیکه ل ژ ټوژا دگه ل بای

شکه ستیان چهند هه ز دیتنا چاقین ټیک یا هه ی د ده می ټالوژی و پرتوونا ده روئیدا
ټاخ ټه ز چهند عاشقی ته مه
ټه ز چهند هه ز ژ دیتنا ته دکم ل ټیفارییه کی کو باران ل سهرانسهری باژیری بهیت
ټوژی هه زدکه ی بجیه د ناف کومه قازین ټاسمانیدا

دهما تو پرچا خو هه تا که مه را خو خه له ک دکه یی ئیدی من دقیت وه کی لاولوان د ناف ستیراندا بهیمه دهر
فیننلا تودزانی په لاتینکا رستکاته تاکه په لاتینکه کو نامریت، ته مه نه کی درېژ دژیت؟!
نهنیا وی د هندې دایه کو دهما هاتیه د بوونیدا ل سهر به هشتا سینگ و مه مکن ته دادا و ئیدی نافریت و تا نه بهد
سهرخوشا بیهنه له یمونیا سینگی ته یه

هیڅی دکهم فیننلا
هیڅی دکهم یاخی ببه ژفان هه می بهر و دارین کرینه خودا
یاخی ببه و ل سهر فان جاده یان بیده نگ په رین من هه مینر بکه
لیقین خو لسه لیقین من بخشینه و من بی دووماهیک ماچی بکه

تو د نیشتمانه کی نه فرهت لیکریدا یا زبندانکری
هیڅیامنه وه که سیه کی کا چه وا کوچکی خو ژ ترس و بی ره حمیا مرو فان فهدگوهریت
ب دهف ته هه لگرم و ته ژ فی کیشوهری دویر بیخم، کو ره شه با قه ده را روژانه یا ویه
نه فین جاش و نیچیرفانین بی وژدان
زارو کین ژبیرکری و سهرخوش ب شهرابا که مژاتی
نه فین گورگ و دیوه کی سروشت داعویرایی
ناخه کا ب شهره فی پیچایی و
ب شفافان ژی سهرخوش سهرخوش د هه مینر له شفروشکیدا دنقیت
سپنده هیان ژی سهر ژنوی سرودا بابوبایران دخوینیت

فیننلا ...

وهره ده می ب هه دهر نه ده
خو و هه می مین من ژفان نقیزکه ران رزگار بکه
منه کی مه حکوم ب هه لیانی د عه شقاته دا
تویه کا بریندار بریندار ژ شه مه نده فری دهییه خوار و هیقیاته نه وه که سی نه بینی
تا به رهف بی داویا ب تنی بوونی بچی و هیدی هیدی بییه هه لم
نه یا ره وایه نه ف خو کو شتنه
نه یا ره وایه نه ف من کو شتنه
نه یا ره وایه نه ف بجهشتنا ناسمانی
بی ره حمیه چوونا ب تنی و نه ز تا نه بهد لهر دهری فی تیاتروخانه یی
سویندن فان سهرمایه داران به ژمیرم و مژویلی دیتنا ته نه بم
هیژ تشته کی یی مای ب نافی سه ما
ده زیه کا تیشکا روژی هه ر یا مای تا خو پی گهرم بکه یین

فینیللا

تو نه تاوانباری و لته ناگرم
تاوانبار کۆیله یین ئازادیی نه کو نه ز و تو و ئازادی که له پچه کری
ئو چ ژ دیتنا دوو چافین هنگشینی دزانن کو ئیقاریان جه نگاوه ره کن و دگهل روژی ب شهر دچن
یان گهرده نه کا وه کی سپینداران ل به رامبه ر سه مایا به ری سپیده هیان
که له کن نه وین خه یالا ل نیفا ئاسمانی دکوژن
بو کیفه بچین و ل کیفه بین هیژ قه ساب یین ههین کو دلئ مه ب زورداری پارچه پارچه بکه ن
شهری قی ژیانئ ب مه ناهیتته کرن
به لی تو یا به رده وامبه
هه تا قه شارتن دووماهییک جه نگاوه ر ژئ نه یی دگهل ته
تا نه به دیه تی تۆقی عه شقا ته یا به رده وامه

فینیللا

همینه، نابیت دووماهیکی هه بوون د جوانییدا هه بیت
وه ره تیکه لبین
ئه ز توز
تو گولاف
دا نه خشیی هه می قاریان بگوهورین
دا پیکه پیاسه یین خو دریزتر لی بکهین
شه ف یا دریزه و ئه م ژئ دوو چافه ری و بیدار ژبو خاترا تیشکا روژا سپیده هیان دمینین
وه ره ئه ف شه فه ئه ز دی مه هه یفا چارده شه فی
توژی زه ریا شه پولا پرچ و زه ندک و باسکیت ته سه مایا بلند فربن
ئه ز دی هیمه خار و ب موزیکا تانگو یه کی سه مایا تیک ئالزینی ریژمه ناف سینگ و به رین ته
ل ره خین باژی ری بیده نگ خو دریزبکه سه ر به لگین نفستی
ئه ز ژئ دی مه خونا ف و ل سه ر مه مکی ن ته دریزیم و دی ل سه ر سینگی ته نفم
بیده نگ بیده نگ دی نفم

فینیللا

ئه ز کافر م ل به رامبه ر خودایاندا
تاوانبارم ب حوکمی هه لاندنا د ناف عه شقاته دا و مه حکومم ب ناگری

۹ ئی نو فیه مبه ری ۲۰۲۱

خیفه تگه ها : کوردستان

نافی که مپی : دهوک، خیفه تا ژماره ۳

عهلى بهندى / دهۆك

نقروسكرين دلى

ل بهر گورمه گورما سوپا دارا
د ناف سينگى بهفرا بى وهفادا
خو بگه قينزم،
ژهينگى وهره
بينهنا ته يا ژله شى من دهيت
ههناسا من يا فرهه بووى،
ئهزى كه فتيمة د ته لها ته دا
ئهز سه ريشكم
ل سه ر شه ملكا ميعرابا ئه فينا ته
من سوز يا داي
ژهمى تشتا خو سل بكه م و توبه بكه م
تنى خو بوته ب چه مينم،
بيردانكا هزرين دلسوزيا من
بين جسارته بووين
دقى وهرزى ئاخليفه يى ئه فينداران
بيو هه مبيزا له شى ته
ب سوبه يه كا نه خرين
به رهف ته يى دته حسن،
خانه بين شانا هه ستين من
بين تزي بووين
ئارونكا دگرن،
دگه ل نقروسكرين سه رخوشيا من
تيكه ل بووينه
ل سه ر پيرؤزيين له شى ته
الله اكبر قى ئاريانى
دهه لمريس،
ئارونكين من
بى دهنگ دكه ن.

ژ زاروكينى ئهزى فيروويم
كا چ پهنگى گولا
دى چه ژى كه م،
دى چ تام و تيزى
ئهز دى ژى كه م،
چ جوړى په لاتينكا
ل سه ر نافكا گولين بين فرى
دى ميقتان كه م
دى ل سه ر ليسكه م
ئه فيندار كه م،
ژزاروكينى ئهزى يى فيروويم
په روه رده بوويم
ل شه فيريين دريژ و خوهداى
ب له وهنديين نه گريداى
ل بهر ئاوازيين
حهيران و شه قهروكا
ل بهر سترانين
ئاخه بان و بهر به روشكين
خانيكين گزه بهرا

ملله ت محهمه د / سیمیل

گورستانا گولبه روژان

مروقتین بئ سهر دهستین وان د بهریکان دایه و پیاسا دکن
ل چافکه وان، گهرده نگازان، کهماخ کیفیشکان دگهرن
هزر دکن دارستانه و کهفته زهمانه
نه دهنگان دیبهسن،
نه رهنگان دبینن و
نه ژی دخوینن!
هوین فان کاقلان دبینن؟!
ئهغه دویکیلا گولبه روژانه ب دیواران قه بوویه هیما
بیراییزنین سه دی بیستی دهینن بیراژ بیرکریان
ئاها ل پشت وی دویکیلی
زهراقا تاقی بوویه خه نجه رهک و ئهردین بئ خودان دکیلت
ئه و پرتکا ئاسمانی ل هنداق، قه قز بوویه
ئه و پرتکا عه وری ژی دکوخت،
کهس نه مایه ته پال پشتی بدت دابهلاقیت!
هوین فی ئاخى دبینن...
نه ئاخه نه خوهلی یه،
کی دی سهری وی شووت و جه نابه تین ئاماسی و لوزانی ژ سهر راکت؟
هوین فان که له خین کیفکوبی دبینن؟
ل بهندا کفنه کی سپی مایه،
نزانن دویکیلی رهنگ نه هیلاینه!
هوین فان گولبه روژان ژی دبینن؟!
ئه و شاهدن
ههمی دبینن
و دگهل هندی مهزن دبن
مهزن دبن،
و دزانن دویر نیزیکی،
سهرین وان دی گرئله بن!

هوین بهرمایکین فی زه قیبا هشک و هو لا دبینن،
هه تادوهی،
ل نشیف دلۆپین بارانه کایتوتیه و
ل هنداقی هه لامه تین هه وری داخوه باددا و سه مایه کایتتابهت دکر؟!
ئاها ل وی ده می،
بالنده ل هنداقی سیبه راخوه دفرین
که قلوژانکی روژی قهرسی بوو،
مسته کار و نا هیی رشتبوو ب داقین پورا وی قه
ئه وی ژی، سنگی خوه یی بهرده لانی کره که لههک و نه دقیا رابوه ست
دابهرمایکین خوه یین کو بو من مایه نه بینت.
هوین فی ریباری دبینن؟!
دوهی، ده فی وی زوها ببوو ژ تیهنا دا
چو ریفتنگ نه بوون، فره کا ئاقی ب ده فی دابکن
به لی ئه فرو حیج بوویه و ل چو جهان راناوه ست!
هوین فی مهمله کله تاخودی ژی ستاندى دبینن؟!
سهرین بئ مروفت گرئله دبن

نه قراز عه بدولکه ریم / دهوک

من گوته وه

من گوته ته:

نه و چ تشته تو بو دبهزی
نه و چ تشته ناهیلیت بنفی
نه و چ تشته ته ژ خه و رادکته؟
تو چهند بهزی و ل جهی خوه مایی
پیئین ته ب ئه ردیفه بوونه نیسهک
چهند هشیار مایی و ئه لند نه دیت.

من گوته وه لاتی:

ته ب خوینی فرشک کرم و ب ترسی مهزن کرم
ته نه ز فیری ره قی کرم
ئو هیشتا ته دقیت ب پیلای قه نه نقم!
من دیروکا تبلا خوه خواند
من نه زانی پتر بو شه هاده تی بکار هاتیه یان بو جه له بکی تقه نگي.

من گوته "با"ی:

من چهند جارا گوته ته
به ریئین ئاده می ته نگ نه که،
نه بیژه به ههشت به رفه هه
نه هیله حهوا تازی بییت
پشتا خوه ب چافین ئاده می گهرم نه که
گوکا ئه ردی نه ده مه
نه بیژه هوون پیچه کن، دی ههر سور کهین
من گوته ته ژيانا کونکون هه میی پنی نه که
چافین مه د قه کری ژی بن ههر دگرتینه.
بلا کونهک مینیت ئه م لای دی ژی تیرا بیین.

من کر قیری:

کی دی هیتن ئه م ژی بچین؟
ئه قی ئاخا مه ب پوندکین سویر ئاقدایی
نانی وی بی خوئی هات پاتن
ئه م ژی بچین..
ئاحی بهیلین ئه شقی بهین
مالی بهیلین چانتی بهین.
ئه ف ئاخه ههر ژ دوورقه شرینه.

ههزار قهرددهشا/ دهوك

مان يا ل ده مژميرهك ب ديوارانقه دگهریت

ل كووراتيا ريبازا مه ب نيرن
 هه ر ئالاف ژ نيشكه كي قه يا بوويه دره و
 يتهنا مه ب ئهردى ناهيت
 دلين شكهستى بو كووفه بچن!
 ئاگه بوون كهسي ژ هه قرا نينه
 ئه م تيبوون وهك هه قن
 ده مژميرين، ژيار ل بهر قه راغا راوستيايه.. و هيشتا
 ژ قه قه تيايتن وه، هيقبوونا ل ئيقارين پينچ شه ميبا دكهين خير
 هشاربووني باج دا
 ل كووفه دانپيداني بكن
 گازنده بوونه خولى، پرچين سپى ژميژه هاتين بوياغ كرن
 ئه سمان مه زنه پرسين خوه ژكي بكن
 ده رگه ها پشتا خوه يا دايه مه
 هه ست ناهيت پهروه رده كرن
 بوراندن ره قه، ناقين وه خوه كوشتن
 روژ يا ژ لاوازين خوه پر بووى
 زفرين چجا ناهيت ديتن.

كا ئازاديا ب رهنگي مروفا؟
 هه قوك ته ژى دوژمنه و ل سينگي
 ژيانبووني دراوستن
 ته ني ههك قالاتي بن بهريك
 چاف ب خهونا برينداردكرن
 زاروكيني نه بوو كهني، ئيدي نكارين دگه ل رهفتارا ئاشناين
 تامهك غهريب ژ هزرين مه دهيت
 روح مينا پايزي يا بژاله بووى
 ليقين ههك گيفكين گهني
 ده ق تاوانه و گونه هه
 رسته تاما خوه ناگه هين... و هيشتا
 ئاخفتنا هه ميا ل پشت خوه يه
 دلوقاني د ده ستين وانده شه ره
 پهنگي كه ربى ناهيت گوهورين
 ئهري ما ئه م مروفن؟
 جهسته و بهندمانى برين و ئازارين سالتين بهورى نه
 ميژوو ديدنه فانه